

PAUL EUGEN BANCIU
EXERCITII DE EXIL INTERIOR

SCRIPTORIUM / ESEURI
Serie îngrijită de LUCIAN ALEXIU

Coperta I: RODICA BANCIU REGEP „INVOCAREA NUMELUI” — TAPISERIE, LÂNĂ

© PAUL EUGEN BANCIU

© EDITURA ANTHROPOS, 2006

All rights reserved

**Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin
EDITURII ANTHROPOS
Reproducerea parțială sau integrală a textului,
pe orice fel de suport tehnic,
fără acordul editorului,
se pedepsește conform legii**

**ISBN (10) 973-7985-30-3
ISBN (13) 978-973-7985-30-9**

Printed in Romania

PAUL EUGEN BANCIU

EXERCITII DE EXIL INTERIOR

ESEURI

ANTHROPOS

UMBRA SCRIBULUI
despre viața și iluziile scriitorului

„CASTA”

Cu un deceniu și jumătate în urmă lumea scriitorilor era privită ca o fortăreață ce se opunea dezideratelor controversate ale unei societăți ce nu se putea dezmetici în urma vidului de putere creat în urma căderii comunismului. Se opusese, vreme de decenii, ideii de „activism politic”, obediență acestuia, cu toate excepțiile de rigoare cuprinse azi în dicționarele scriitorilor apărute sub diverse egide, unde activiștii de ieri sunt puși la zid, dar nu le pasă, pentru că și azi nu sunt altceva. De teama acestui grup ce număra și atunci vreo două mii de creatori, partidul unic inventase „Cântarea României” pentru aducerea în prim plan a creatorului amator, a muncitorului, țărânului, inginerului, profesorului, care în clipele lor de reverie să făptuiască un act de cultură scrisă menit să estompeze, să izoleze, să anihileze creatorul profesionist.

Generațiile ce nu erau tocmai născute nu știu că introducerea confuziei între propagandă și cultură era menită, ca în toate regimurile totalitare, să înăbușe din fașă ideea personalității puternice, capabile să se sacrifice pe altarul creației artistice, unul individualist și mereu în contratimp cu ceea ce se cerea, unul solitar, bântuit de toate angoasele lumii. În contrapondere apărea inevitabil chipul activistului, singurul apt pentru a fi personaj pozitiv, „angajat” la căruța social-politică, cu hățurile în mână, sigur pe el, voluntar, cât îi permitea partidul unic, cu un puternic sentiment al puterii, văzută mereu ca o trambulină în vederea avansării sale pe scara ierarhică. O lume pusă sub aripa parvenitismului, o masă de indivizi ce înțelegea repede regulile jocului și le aplica militarmente, deși era la cravată și fuma kent. Lucru scuzabil într-un fel, dacă avem în vedere că majoritatea trebuiau să aibă „origine sănătoasă”, adică să fie copii de țărani sau muncitori. Era perioada de ridicare a unei pătri provenite din mediul rural în urma „industrializării țării”.

După aproape șaisprezece ani, mă întreb ce s-a schimbat în bine? Din acest punct de vedere, aproape nimic. Un Dinu Păturică clonat la nivel de masă populează toate partidele de la stânga până la dreapta în politica noastră multicromatică. Pe fondul unei percepții erotice asupra existenței, totul se diluează între supramizerie, sex, cedare în fața unei violențe directe sau virtuale și neputința de a mai spera, de a mai construi ceva pe un termen mai lung de o zi. Buboii n-au fost tratați la timp și infecția s-a extins, riscând să gangreneze locul, mâna, piciorul, corpul, să ducă la amputare sau operație de extirpare a unui organ intern, sau chiar expiere.

Morală poate că totul s-a și pierdut deja. O „lege a lustrației” aplicată la cincisprezece ani după ce, poate atunci, ar mai fi putut face ceva în folosul ființei poporului acestuia mereu pregătit să se adapteze la ce e mai rău, nu este decât floriceică de imagine. Puțini nu-și dau seama că activistul de ieri e mai viu ca oricând azi, când stă pe saci de bani, cu afaceri multinaționale, cu vile, mașini, apartenente la diverse „sonerii” ce-l pun la fereală de orice atac direct sau implicare în procese capabile să-i șifoneze prestigiul și mai ales viitorul de „aur”. E fostul pitic din structurile partidului unic, ce nu intră nici măcar sub incidența legii lustrației, dar care privește cu aceeași silă și indiferență spre lumea creatorilor, a scriitorilor, în speță, pe care o compară cu o „castă” închisă. E militarizat dintr-o țară demilitarizată care apasă pe trăgaciul condeiului său funcționăresc dictând ce și cum să fie receptată cultura, literatura, muzica, artele plastice,

dansul. E activistul convins de tinerețea sa că deși s-a schimbat regimul, regulile jocului învățate de el au rămas aceleași. E purtătorul peste timp al unei mentalități ce nu se va putea schimba decât în câteva secole, fără să se poată ridica nici măcar la nivelul mediocru, al snobului.

Acești activiști apar în presă, dau interviuri în numele unei culturi pe care n-au cum s-o înțeleagă decât la nivelul statelor de funcțiuni, exact acelea care-i oripilează pe scriitori, pe cei două mii și ceva de scriitori, un mănunchi de oameni solitari, individualități puternice și uitate de toți, bătând ba la porțile mănăstirilor, ba la ale balamucurilor, măcinați de năstrușnica voință de a trece dincolo de viața lor biologică într-o temporară nemurire. Temporară, repet, pentru că lumea activiștilor de azi citește (dacă o mai face) două, trei *best seller*-uri din noianul de 85 la sută de titluri traduse și intrate pe piața românească anual, căci din ele 15 la sută, producție autohtonă, doar o mică parte se datorează creatorilor profesioniști, marea masă fiind formată din cărți de amatori, ca în cele mai minunate vise ale activiștilor de la propaganda de acum două decenii.

Nația nu mai scrie, dar cântă, pictează și face reclamă la Bonux, dacă are diplomă de institut de teatru și cinematografie. În total aproape 60.000 de profesioniști, care pentru simplul motiv că nu sunt scriitori nu sunt considerați o „castă”. Profesioniștii în manele, muzică pop, rock, blues, populară, profesioniștii în decorațiuni și modă, când 90 la sută din populație cumpără haine *second hand*. Profesioniștii în clipuri de reclame, ce ocupă o treime din orice program de radio și televiziune. Nația scrie direct pe internet, face cunoștință cu indivizi de aiurea pe internet și comunică cu cele mai alese sentimente pe internet, divorțează pe internet. Mai greu e cu făcutul copiilor și cu nunta, dacă mai are loc.

O lume veroasă, extrem de colorată, fără nuanțe, decât poate în intimitatea unui colț de casă, de cameră de bloc, de chilie. O lume ce nu mai face deosebirea unui dialog cu un primar sau consilier de comună și o personalitate culturală, ca în cele mai bune vremuri ale activismului aflat acum sub lupa lustrației. Cine sunt cei vizați și de această lustrație? Niște oameni aflați la pensie sau prin preajma ei. Dar cu ceilalți ce facem, cu „șoimii” de acum cincisprezece ani, care au deprins destul de ușor anglicanisme, însă continuă să se uite câș la Edgar Allan Poe și Sallinger, pur și simplu pentru că au scris ceva la viața lor, cât despre scriitorii români... Ei nici nu există, iar dacă au fost, n-au decât să zacă în rafturile bibliotecilor publice și universitare, unde le șade cel mai bine cu toată „casta” lor închisă.

JOCUL DE CĂRȚI

Cu mai bine de zece ani în urmă semnalam într-o suită de articole pericolul imens ce se deschidea în fața culturii și artei noastre de a fi covârșită de kitsch, de multitudinea manifestărilor acestuia și eroziunea ce se va petrece în cel mai scurt timp asupra culturii, până la îndepărtarea ei din câmpul de formare a identității oamenilor tineri, de ruptura ce va avea loc între generațiile formate sub aripa culturii și cu credință în ea și tinerii pentru care creatorul de cultură devine un handicapat neadaptat la mersul rapid al vremii, la

cerințele ei. Pe atunci nu eram decât la primii pași în „implementarea” noilor tehnologii, internetul era o poveste la care aveau acces doar băncile și serviciile secrete, iar noi continuam să credem că explozia ce va urma în domeniul tehnologiilor informatice va fi în beneficiul cunoașterii culturii din diferite țări și continente.

Ce a urmat, vedem. Site-uri speciale din Canada, bunăoară, remarcă prezența într-o bibliotecă publică a unei reviste sexy. O bibliotecă publică dintr-un oraș mediu ca mărime, care în ultimii trei ani, la cererea publicului, a făcut un abonament la o asemenea revistă ce se găsește pe la toate chioșcurile. Dacă la volumul de peste 800.000 de unități de bibliotecă, unde se află cărți rare, sumedenie de enciclopedii, albume de artă, colecții de reviste și ziare vechi, ce vorbesc despre un trecut istoric dat, văzut din dreptul lui, și parte din traduceri marilor cărți ale umanității, și literatura națională, singurul lucru de luat în seamă pentru a fi făcut cunoscut lumii întregi este acel abonament la o revistă ceva mai decoltată, ne aflăm deasupra unei râpe adânci, ca un fel de canion, fără de parașută, și nu ne mai rămâne decât să respectăm legea gravitației și să ne prăbușim.

Ne întrebăm firesc, ce vor cuprinde site-urile cu informații despre literaturii locali, acele biblioteci virtuale existente deja în majoritatea instituțiilor ce propagă cultura scrisă, cine și câți sunt cei ce accesează asemenea site-uri, ori pur și simplu ele există doar ca un fel de blazon al localității respective la care nu se uită nimeni în afara celor din același domeniu pentru a se lăuda că site-ul lor e mai complet, mai bine făcut, mai limpede pentru înțelegerea reală a funcționării respectivei biblioteci? Cui folosește o asemenea întreprindere nu puțin costisitoare, dacă studentul de anul trei (filologie) preferă rezumate de clasa a opta gimnazială în locul lecturii unui roman sau a unei cărți de poezie? Evident, nimănui. Și e o enormitate să consideri că lumea cărții e depășită de cele ale informațiilor și filmului. Procesul de superficializare a indivizilor se petrece rapid, în condițiile în care dincolo de o informație aflată nu există un răstimp de meditație asupra a ceea ce ai aflat, al contextualizării informației, al interconexiunilor ce se cer făcute mental în taina ochilor închiși afară și deschiși înăuntrul minții și sufletului.

Nu mai avem timp pentru așa ceva? E o iluzie dată de lenea de a mai gândi cu propriul cap, de a avea propria noastră părere asupra unui eveniment, asupra unei cărți, asupra unei idei. Dar ce se va întâmpla mâine, când bruma de lecturi de azi nu va mai exista, când toate informațiile vor veni dintr-o singură direcție și doar pe un calapod? Simplu spus, vom avea o masă amorfă de indivizi lipsiți de personalitate, ușor de manipulat, gata să creadă orice li se livrează, să pornească în umbra unei chemări lansate de un guru internațional să desăvârșească apocalipsa. Nu dintr-un exces de zel psihologii și psihiatrii (ce intră mai nou tot mai des în atenția lumii) au făcut o paralelă de-a dreptul alarmantă între toxicomanie și infomanie, publicând rezultatele unui studiu ce a durat mai mulți ani, și-n urma căruia au constatat că procesul de remisiune mentală a celor două categorii este identic. Ruperea de realitate deschide drumul spre cele mai cumplite și ireversibile boli psihice, în urma cărora are loc o depersonalizare completă a individului. Reviste de știință din întreaga lume atenționează asupra acestui fenomen de proporții, căruia, și într-un caz și în altul, îi cad pradă mai cu seamă tinerii, deci generația ce va prelua frâiele lumii curând.

Ce legătură are cu asta kitsch-ul oferit de aceeași lene de a aprofunda bunul cultural creat în decursul timpului de omenire? Simplu spus e mai ușor de acceptat fără nici un efort de gândire sau de simțire formată într-un creuzet psiho-socio-cultural. Are loc de fapt o mimare a ceea ce ar trebui să fie, cum piramidele de la Gizeh sau gondolele

venețiene sau Turnul Eiffel pot sta pe o noptieră sau servanță ca niște copii de butaforie în miniatură ale celor reale. Acolo, în sufrageria de bloc sau de vilă, respectivele copii au o valoare sentimentală, ori gazdele vor să-i epateze pe musafiri spunându-le fără de cuvinte: „Et in Arcadia ego”. Niște kitsch-uri nevinovate produse de artizani anonimi, cu valoare egală cu scoicile aduse de pe litoralurile de aiurea sau pietricele de pe vârfurile munților colindați cândva. O lume încă patriarhală, niște obiceiuri încă patriarhale ce nu distorsionează personalitatea umană. Ba, într-un fel, o completează, îi dau o dimensiune.

Între nevinovatele suveniruri de aiurea și bombardamentul video de fiecare zi, ce formează strâmb de cele mai multe ori, scoțând la vedere doar ceea ce e negativ în ființa omului, pe lângă popularele de-acum emisiuni edulcorate cu cancanuri de familii despărțite, care-și varsă în public cele mai intime sentimente, dacă le-au avut, cu seriale „școală” despre cum să pui la cale o intrigă și cum să profiți de pe urma ei, este un pas imens. Suvenirurile stau unde le-ai pus fără să-ți intre în viața de fiecare zi, fără să-ți determine o reacție față de aproapele tău din familie sau din anturaj, iar la bătrânețe, când numărul drumurilor se reduce, sunt un adevărat balsam, pe câtă vreme kitsch-ul video intră în viața de fiecare zi, replicile se copiază, reacțiile devin identice, uniformizând în rău o întreagă generație îndepărtată nu doar de actul lecturii, ci de credința în propria minte și în propriul suflet.

Alaltăieri, când nu era nici litera tipărită, iar cărțile se scriau doar cu mâna, oralitatea avea rolul de a purta informația, de a transmite de la un om la altul o poveste despre un eveniment petrecut sau numai un basm-pildă, menit să dea indirect o povață celui ce-l asculta. Rolul cel mai important îl avea comunicarea directă, tocmai cea care azi e pe cale de a deveni de un formalism total, de parcă lumea ar sta numai în referate și procese verbale întocmite de maeștri ai scrisului funcționează. Culoarea textelor comunicate verbal a dispărut sau e îmbibată de un cinism demn de filmele cu „Ciocănitarea Woody”, formând tineri pentru confruntări dure, lipsite de orice urmă de înțelegere a aproapelui. Sensul cuvântului devine sec, delimitându-se la a denumina doar o arie restrânsă la utilitatea omului. Metafora dispare, covârșită de matematica exactă a conexiunilor de tip pragmatic, lipsite de nuanțe și astfel, într-o lume ce se opune prin concepție dihotomie bine-rău, demonstrând utilitatea folosirii tuturor griurilor, comunicarea dintre semeni devine seacă, limitată la alb și negru, fără de culoare, când tocmai culoarea, și în muzică, și în artele plastice, și în literatură dă dimensiune creației artistice, creației culturale. E grav când singurele tonuri de culoare sunt acceptate doar în creația kitsch.

E grav chiar și pentru această creație kitsch ce se substituie culturii pentru că din start ea nu e luată în seamă decât tot ca un fel de accident de moment ce ar trebui să dea un confort intim, (zic unii), vieții tumultuoase de fiecare zi. Tumultuoase însemnând în efect stresante, adică lipsite de bucuria de a trăi această incredibilă invenție a cuiva de dincolo de tot ceea ce poate concepe mintea omenească — viața. Răstimpul de câteva decenii în care o ființă umană nu are cum să se plictisească de ceea ce are de văzut, de auzit, de citit, de învățat, de aflat despre universul unde a apărut.

Marii fericiți ai zilelor noastre nu mai sunt poeții, pictorii, muzicienii, nici măcar clerul, ci oamenii de știință, cei care, având la dispoziție tehnologia incriminată până aici descoperă, în solitudinea lumii lor, că dincolo de tot ceea ce s-a scris în domeniile respective, mai există un ceva ce a determinat totul și care nu se lasă aflat.

CODUL SECRET AL LECTURII

Dan Brown a reușit uluitoarea performanță ca doar în trei volume (*Îngeri și demoni*, *Codul lui da Vinci* și *Fortăreața digitală*), să dea măsura gustului publicului contemporan de pe mapamond. Asta în timp ce lumea gânditoare, să nu spunem „tentată de filosofie sau înțelepciune”, citește pe nerăsuflăte și studiază cărțile de popularizare ale celui mai ilustru om de știință al veacului, după Einstein, Stephen Hawking (*Scurtă istorie a timpului*, *Visul lui Einstein și alte eseuri* și *Universul într-o coajă de nucă*), ultimele apărute la Editura Humanitas și în limba română. Veți întreba ce legătură poate să fie între un scriitor de romane polițiste în cheie, ce pendulează ca stil în zona Sandrei Brown peste care aduce informație din zona cărților *Pendulul lui Foucault* și *Numele trandafirului* ale lui Umberto Eco, reușind o formulă „cinematografică” de mare priză la public, și un ilustru savant ce dorește să împărtășească și semenilor săi ceva din formidabila informație acumulată de știința ultimei ore? Sunt cărți de pe pultrile librăriilor către care se îndreaptă cititorul de aici și din America, din Australia și din Asia. Sunt deja niște cărți ale lumii întregi, ce separă cu brutalitate două tipuri de psihologii, două tipuri mentale, între extremele cărora se situează restul literaturii lumii și a tratatelor de știință și filosofie. Cu cât mai aproape de mijloc, cu atât mai tern, adică invers pendulului lui Gauss, căci interesul tuturor bate dincolo de ceea ce se poate afla din bârfe sau din cotidiene, din revistele literare sau din propriile amintiri deformate de timp.

Când o carte ce propune o recitare a Bibliei, a Noului Testament în cheie raționalistă apare în tirajul de 18 milioane de volume, apoi e aleasă „cartea anului 2004” îți pui firesc întrebarea: Încotro mergem, Doamne? Cu atât mai mult cu cât cititorul lui Stephen Hawking va rămâne la rândul lui uluit că un om așezat în vârful piramidei cercetării fundamentale a universului nu numai că nu neagă existența lui Dumnezeu, dar mergând înainte în timp afirmă existența Lui dincolo de cele zece miliarde de ani din urmă, când se precizează că ar fi avut loc „Facerea lumii” întregi, Big Bang-ul.

Nu e un fapt ce ar reprezenta vreo premieră în istoria culturală a lumii, pentru că la fiecare nivel al evoluției societății umane a existat o departajare clară a nivelelor de înțelegere și interpretare a universului, înăuntrul cărora, ca o magmă difuză s-a aflat omul, propriul său univers iluminat de himere sau certitudini. Fapt e doar că prin reactivarea incertitudinilor grație unei literaturi discutabile ca și calitate, unei arte ce și-a pierdut sensul inițial, unei culturi ce se lasă erodată de pragmatismul zilei, ființa umană începe să se îndepărteze de propria sa condiție, după ce, în decursul vremii a reușit performanța de a se elibera de cosmicitate, de condiția propriului său trup, care-i șoptea la nevoie când să se apere și cum. Cel mai recent exemplu îl constituie dezastrul din Asia, unde au pierit 220.000 de oameni, dar nici un animal. Ceva s-a rupt în noi, cititorii horoscoapelor, ilustre nimicuri, ce se înmulțesc în fiecare clipă cu de două ori peste numărul celor morți acolo. Ceva ne-a îndepărtat de percepția subconștientă a iminenței unui fenomen natural ca și noi, de înțelegerea ansamblului, datorită accentului pus în exclusivitate pe detaliu.

Am ajuns să percepem lumea prin ochi de libelulă, în alb și negru, pe detalii ce nu mai fac parte dintr-un ansamblu coerent, iar concluziile trase de noi au valoare de

generalizare doar în măsura în care rațiunea reușește să găsească prin asocieri repetate elementele comune, sau aparent comune, din mai multe detalii asemănătoare. Din punctul acesta de vedere avem și neșansa de a trăi în metaforă poetică aproape continuu, iluzionându-ne că suntem superiori, fiind cei mai raționali dintre toate ființele. Eșafodajele noastre deterministe vor fi puse însă la grea încercare de un detaliu neluat în seamă, de o proastă înțelegere a organicității funcționării unui sistem. A înțelege înseamnă a gândi coerent, a raționa din aproape în aproape, ca un detectiv, asta când Stephen Hawking vine și pune la îndoială determinismul în fizica cuantică, în univers.

În șaradele rebusistice ale cărților lui Dan Brown (ciudat cum și deja celebra Sandra se numea tot Brown) logica primară e acasă la ea, deși urmărind cu atenție textul te lovești de neconcordanțe ce scot în prim plan făcătura, ca în mai toate filmele exotice la modă, cu căutători de comori și texte apocrife, capabile să explice de ce suntem așa și nu altfel, să ne răstoarne câteva dintre datele ce au convers către o anume evoluție a lumii, spre o așezare a cutumelor deasupra legilor stabilite de rațiune, tot la fel cum simțul atrofiat lasă loc rațiunii să „pipăie” lumea cu organele ei. Ce a ieșit, se vede. O superficializare generalizată ce face din individul uman cea mai vulnerabilă ființă de pe pământ, cea mai suspicioasă și temătoare, cea mai lipsită de moralitate, în sensul larg, ce ar putea să includă și celelalte ființe, cea mai nepregătită să piară decât la un soroc amânat cât se poate de mult. S-au deformat până și sensurile utilității și inutilității unui individ dintr-o societate mică sau mare până la nivelul aceluiași pragmatism și raționalism strâmt al nevoii egoiste imediate.

Dacă *a simți* e peiorativ față de *a gândi* o va dovedi epoca ce urmează, pornită pe o direcție total aiurea, câtă vreme toată dezvoltarea inteligenței umane merge pe orizontală, pentru facilitarea comunicării, a suspectării, a anihilării personalității individuale și reșezării ei pe alte trepte valorice, ce nu mai corespund nici unei legi ce a guvernat vreodată lumea, nici unei cutume. Nevoia de originalitate efemeră, nevoia de luciu meteoric într-o viață de câteva decenii a individului, fac ca literatura mediană, cea care vorbește despre om, despre gândurile și credințele lui cele de toată ziua, să se adreseze unei minorități, a treia în ordinea introducerii în această scenă a tipurilor de lecturi, retrasă în propria sa chilie monahală de bloc, care-și continuă viața cu gustul amar al așteptării sfârșitului.

Cartea lui Hawking, deși de o mare speciozitate în domeniul fizicii nucleare, face dese trimiteri exact către condiția ființei umane, către condiția umanității, putând să fie o sursă de meditație atât pentru oamenii de știință din domeniul medicinei, psihologiei, cât și sociologiei, demonstrând relativitatea tuturor legilor considerate imuabile de generații întregi. Legi descoperite logic.

Să luăm de bune aceste trei vârfuri ale triumphiului, enunțate până acum: lumea cititorului de seriale polițiste, cea a omului de știință și cea tradițională, a literaturii pentru omul interesat să se regăsească pe sine în cărți, și vom descoperi cum grație filmului și micului ecran, masa cea mai numeroasă se cantonează în terifiantul divertismentului, pentru că și din *Codul lui da Vinci* va rămâne în minte numai cu acțiunea și cu imaginea lui Iisus ca om obișnuit, căsătorit și cu un copil. Dar această masă imensă, fascinată de terifiant s-a dovedit incapabilă să-l realizeze decât la modul mental, virtual, și să se simtă paralizată în fața unui chip real al aceluiași terifiant. O ruptură extrem de riscantă s-a petrecut în ultimul veac exact între rațiune și sentiment, între realitate și virtualitate, lăsând loc unei mase de prooroci nefericiți să devină vedete prin speculațiile lor cantonate

în zona mediană dintre știință și credință, unde totul pare posibil, și mai grav, controlabil. După reflexul de apărare, rezumat la câteva figuri de kung-fu, omul va pierde cu timpul și celelalte reflexe, devenind un fel de legumă care stă într-un fotoliu și privește la televizor. Se va bucura că e capabil să înțeleagă deja finalul după primele două secvențe, dar va vegeta până la capăt, să se convingă, ca în orice joc de integrale, că a avut dreptate.

Doar că editorii revistelor de integrale au fost obligați să scrie pe co-perțile revistelor respective: „Dezlegarea creează dependență!” știindu-se unde se poate ajunge cu jocul dezlegărilor de șarade. Același lucru se poate spune și despre autorii din familia lui Sir Arthur Conan Doyle sau Agatha Christie, și a celor ce umplu ecranele cu divertismentul terifiant. Curând, dacă nu deja, în pielea fiecărui individ va zăcea un polițist sau detectiv, după ce abia ne-am scăpat de maniacii persecuțiilor permanente. Aceasta e lumea spre care mergem și pe ea scrie clar: „Atenție, creează dependență!” Dar ce importanță mai are când trei sferturi dintre oamenii din orașe adorm de-abia după ce iau un diazepam?

Și totuși, nu ar trebui ca și celelalte două grupe de cititori să rateze *Universul într-o coajă de nucă* a lui Stephen Hawking.

ANONIMUL

Vine o vârstă când încerci să-ți regăsești chipul de odinioară, în amintirea unor locuri pe unde ai trecut. Pornești, absurd, în căutarea reperelor de altădată și descoperi o lume străină, care nu te mai vrea. De fapt nici nu te cunoaște. Ești o pată oarecare în mișcare peste care poate să treacă roțile unei mașini, ca peste umbra unei statui cândva. O statuie scoasă din uzul contemporanilor, ignorată, dacă nu chiar hulită pe față sau în taină. Neschimbate sunt doar casele din centru, din cartierul unde-ți plimbi pașii. Zidurile acelea sunt perene, ființele nu, pentru că au o viață mai scurtă, îmbătrânesc mai repede și trăiesc marea bucurie a uitării.

Îți cauți disperat locul de odinioară în altă parte, într-un alt ținut, și descoperi că nu mai există nici acolo. Măcar așa, într-o doară, în amintirea vreunui prieten de demult. Mai faci câteva sute de kilometri pentru a afla că în nici un alt loc pe unde ai trecut nu mai există vreo urmă din cel de altădată, așa, măcar cât un rid pe fața unei clădiri. Te-ntrebi, firesc, dacă cel de-atunci nu era cumva altcineva, dacă nu cumva singura continuitate există în tine, într-un fel de memorie sentimentală, unde sunt prezenți alți o sută sau mai bine de necunoscuți de azi, o sută și mai bine de neamuri de altădată, ale căror gene poate le porți și tu în structura ta intimă, dar de pe urma cărora n-au mai rămas decât niște fotografii îngălbenite.

Ai putea să pleci în insulele Feroe să-ți descoperi acolo înaintașii de acum un mileniu, și totul pare cât se poate de normal. Sentimentul locului, al unui anume spațiu capabil să te definească e ceva deja vetust, e ceva ce ține de psihologia săteanului care, ajuns la târg, în marele oraș, pentru a putea să comunice cu oamenii de acolo, se îmbată, să uite de sine, să-și nege într-un fel existența aceea dependentă de un singur areal, să se simtă la nivelul orașenilor între care a intrat, să-și înfrângă complexele, inabilitatea, să-și stârneasă intuiția și curajul de a lua hotărâri. Dincolo de locul de definiție, bărbatul bea,

iar femeia se culcă cu cine apucă. În fond, fiecare dintre ei încearcă să se strecoare într-o lume străină, încearcă să acceadă spre un iluzoriu tărâm unde ființa lor s-ar purta la nivelul celor între care a intrat, în dorința absurdă de a fi acceptați așa cum sunt, într-o lume care-i ignoră din capul locului. Într-o lume atomizată până la ultima fărâmbă, pentru care ei nu reprezintă nimic. Punctele comune, accesibile oricui rămân sexul, alcoolul, credința în divin sau în ocult, în stimularea forțelor latente din ei capabile să-i impună deasupra celorlalți ori să-i izoleze și mai mult, într-un fel de univers particular, suficient celui ce și-l descoperă pentru a se simți un fel de Dumnezeu.

Într-un fel sau altul, primitiv sau civilizat, toți vizează în cele din urmă prelungirea vieții dincolo de mormânt, nemurirea numelui, nemurirea trupului trecut în haina unei pietre sau în ghips, când de fapt cele mai simple și mai lipsite de asemenea vanități, femeile, reușesc să ducă viața mai departe ca viața, prin genele pe care le trec în trupurilor urmașilor, a nepoților și strănepoților. E o memorie asupra căreia nu ia seama nimeni dintre cei rămași în cărțile de istorie, victorioși sau înfrânți, cuceritori ori mari comandanți de oști asupra cărora se întoarce istoricul să le judece faptele, să le judece aportul la marea istoriei.

Bărbatul simte că femeia e aceea care duce viața mai departe, opunându-se în acest fel universului static ce-l are în mijlocul său pe învingător, pe erou, pe marele om, și-atunci contrapune rațiunea, instinctului. Contrapune structura hexagonală a fagurelui, mișcării radiale a expansiunii universului mic sau mare. Fenomene determinate de experiențe, de studiul micro și macrocosmosului, dar pe care rațiunea refuză să le pună în interconexiune. Și-atunci ce ne definește în primul rând? Care e locul de pornire al tuturor gândurilor noastre specifice unui anume spațiu?

Fără să vrem simțim și gândim global. Universul pe care noi îl credem infinit doar de-a lungul și de-a latul unei planete sferice se dovedește a fi undeva dincolo de ea, în afara ei, unde firul de nisip pe care-l reprezintă Pământul nu poate fi luat nici măcar ca reper pentru vreo călătorie interstelară. Nu există sus și jos, nu există nici stânga sau dreapta, cum răsăritul și apusul soarelui sunt doar iluzia optică determinată de rotirea acestei sfere. Femeile nu-și pun asemenea probleme, ci execută instinctiv o lege biologică, mult mai deșteaptă decât toate teoriile savanților de aici sau aiurea, care nu pot naște decât roboți și clone. Nu pot naște decât un univers de monștri, care trebuie să-și arate supremația unii față de ceilalți distrugându-se, nimicind opera nerațională, dar profund naturală a femeilor. Ce e absurd azi că ele vor să fie bărbați. Egale lor în ceea ce au bărbații definitoriu, să zicem rațiunea, calculul, egoismul, voința de putere, vanitatea și nu în ultimul rând, dorința de nemurire.

Ar fi de văzut dacă această nețărmuită dorință, devenită voință de nemurire face parte dintr-o carență a spiritului, dintr-o confuzie a raportului dintre rațiune și instinct, dintre rațiune și intuiție sau e un dat pe care nici măcar Cartea Facerii nu-l cuprinde, ce opune cele două ființe până la limita dintre creație și distrugere. Istoria feminină a culturii și artelor e una a creației, în vreme ce istoria evenimentială e una a distrucției, a morților succesive, masculină. Asta în vreme ce simbolurile păstrate în timp, încetățenite în conștiința generațiilor, pun Soarele pe pedestalul masculin și Luna pe unul secund, umed, întunecos, feminin.

Să recitim mitologiile lumii după o altă grilă decât aceea dată de cutumele culturii impuse de gândirea statică a unei sume de savanți în lungul timpului. Să scăpăm de toxinele amintirilor despre noi, cei de acum cinci ani, zece, douăzeci, treizeci, cincizeci,

când eram și biologic și sentimental și mental, alții. Să-i lăsăm pe istorici să-și scrie cărțile lor (pe care oricum le vor contesta alții, de mai târziu) și să ne reaşezăm într-un univers mai puțin apăsător de ceea ce s-a spus până la noi și pare a fi imuabil, să ieșim din infinitul rău al galeriilor subpământene tapetate doar cu imaginile despre noi și să ne privim din afară, de undeva de pe Venus sau Marte, pentru a vedea că facem parte dintr-un univers.

CREDINȚA ÎN ABSOLUT

Este ciudat cum majoritatea oamenilor trăiește cu sentimentul că absolutul se află undeva exact deasupra capului lor, ca un fel de reper inconfundabil al menirii individuale pe acest pământ. La creatori, și mai cu seamă la cei din domeniile artei și literaturii acest sentiment e oarecum explicabil deși nu întotdeauna acoperit de înțelesul profund, de dreptul real de a se situa în rândul celor rămași în istoria culturii. Față de această verticală a locului, dată de individul uman, de cel cu penelul în mână sau cu pixul, care-l înalță dincolo de dimensiunile lui reale, tot ceea ce se află în jur pare o bagatelă plină de confuzii, de o relativitate căreia i se acordă o importanță pe măsură, fără să-și dea seama că acea realitate dinamică plină de relații care-i interferează viața, îi determină în fond existența și imaginarul.

Cel mai acut trăiesc această disproporționată percepție a realității oamenii de știință și creatorii de artă. Dar cei mai expuși șocului trezirii în mijlocul unei mulțimi indiferente la ceea ce e în jur și atente doar la verticala locului lor sunt cei din urmă. Între năzuință și realizare, între ceea ce vrei să spui și ceea ce iese, între ceea ce faci și felul în care ești receptat sunt tot atâtea trape de pe scena lumii în care actorul riscă să cadă, jucându-și poate cu talent rolul său.

Vom spune că acela care nu privește cerul e definitiv îngropat între pereții de lut ai civilizației umane, dincolo de care nu poate recepta nimic superior. E drept, doar că omul nu privește cerul, ci propria lui imagine oglindită subiectiv acolo. În vechea civilizație asiro-babiloniană, meșteră în studiul cerului, de la care ne-a ajuns până în zilele noastre astrologia, magii știau precis că imaginea cerului nu e altceva decât o oglindire a lumii de atunci, mult mai mică decât un continent de azi. Dar cel puțin acei caldeeni priveau cerul, cu stelele fixe și planetele mișcătoare, din jocul conjuncțiilor și cuadraturilor putând să determine viitorul.

Imaginea de deasupra omului de azi, a creatorului dintotdeauna proiectată undeva deasupra locului său, e însă la fel de virtuală ca și aceea a cerului unde ar fi trebuit să le regăsească și pe ale celorlalți oameni. Dar nu e așa, pentru că semenul nostru privește în sus cu ochii închiși și singura imagine care i se relevă e a propriei ființe. E un fel de vis cu ochii închiși către universul din jur și deschiși doar către sine, din dreptul cărui sentiment judecă lumea, o pictează, o dezvăluie în știtele partiturilor prin semnele sunetelor, o descrie, o imaginează.

Când acest act este făcut cu toată credința de către un artist, faptul e nu doar explicabil, dar și benefic, pentru că reproducerea acelei imagini copiată de pe pleoapa închisă poate să fie o lucrare de geniu sau o simplă efuziune la marginea kitsch-ului, pe

care cei din jur o iau sau nu în seamă, dar care nu le modifică viață cu nimic. Când însă jocul imaginii de pe ochiul închis creează o lume nouă în jocul căreia sunt prinși și ceilalți, cu toate verticalele lor de deasupra capului, pe care le schimbă, le distorsionează spre o singură direcție sau le receptează, rătăcindu-le, faptul devine grav și poartă pecetea politicului. Este ceea ce s-a întâmplat și se întâmplă perpetuu pe fiecare meridian al planetei, pe tot parcursul istoriei umane.

Dacă românul s-a născut poet sau nu rămâne de domeniul butadei, dacă fiecare a crezut într-un absolut aflat exact deasupra capului său, dincolo de care a privit întotdeauna cu neîncredere în jocurile relativității din jur e un adevăr care nu ne deosebește de alți naivi prea mult. Dar de aici și până la a considera că o națiune are „un tip de gândire literar” este deja prea mult. Și asta în contextul negărilor de azi, care socotesc că Eminescu a reprezentat o întârziere cu cincizeci de ani a literaturii române față de celelalte literaturi, când perioadele de hiatusuri și excluderi din literatura română se succed ca într-un blestem, când specialiștii dintr-un domeniu nu mai sunt buni și trebuie înlocuiți cu contabili, singurii capabili să facă un „management performant”. E neîndoios că odată cu intrarea în Uniunea Europeană trei sferturi din populație va umbla cu calculatorul conectat pe Legis și la tabla înmulțirii, tablă care nu ne va crește natalitatea și cu atât mai puțin numărul de genii pe cap de locuitor, dar de aici și până la a crede că viitorul aparține doar contabililor și juriștilor e mult prea mult. Cum însă mereu se petrece la noi, n-ar fi de mirare să se treacă de la o extremă la alta, doar pentru simplul motiv că punem prea puțin preț pe realitatea din jur, că nu știm să ne propulsăm valorile, decât pe cele mediocre, la nivelul celui care plătește, și astfel fiecare poate să trăiască înlăuntrul ochiului închis, într-o dulce verticalitate, aceea a absolutului propriu, cel care nu se murdărește cu a celor din jur, cel care-i deschide calea spre eternitate, pentru care chiar existența timpului este o bagatelă ce se raportează mereu doar la cei vii.

Or, luate așa lucrurile, nu apucăm să ne dăm seama ce anume prefățează ziua de mâine: un adevăr particular — absolutul?, sau un adevăr general — relativitatea?

CĂUZAȘII

Într-o seară a anului 1986, când emisiunile de televizor se rezumau la doar două ore de transmisiune, într-un interviu–editorial, un scriitor cunoscut al vremurilor de atunci și de acum făcea elogiul personajului tipic al vremii, demn de a fi așezat în centrul literaturii, personajul elaborat de „codul eticii și echității socialiste” — activistul. Adică „omul nou”, omul perfect pliat pe necesitățile sociale și politice ale epocii, omul fără umbră, față de care toți ceilalți nu erau decât niște țarați. Cu un efort masochist am ascultat pledoaria celui care și după ’90 avea să ocupe posturi importante în cultura românească, reușind cu greu să-mi opresc fireasca pornire de a sparge ecranul televizorului.

O vreme, după ’90, am crezut că am intrat într-o altă lume, că imaginea aceea buhăită și mulțumită de propriu-i statut dobândit cu câteva cărți premiate, ecranizate, dramatizate, a rămas undeva într-o amintire urâtă și că noul meu televizor, de data aceasta color, să fiu în rând cu lumea, îmi va oferi în cel mai nefericit caz doar reclame obsedante

de detergenți, telefonie mobilă, paste de dinți și ape minerale, și nu alte chipuri mânate de aceleași porniri pașoptiste de a regulariza mental și sentimental demersul creatorului contemporan.

Au trecut anii, lucrurile s-au așezat pe alte făgașe, iar în locul căuzașului de odinioară, care trasa direcții în literatura română, și mai exact în arta romanului românesc, au apărut o sută de căuzași, mai spiritualizați, ori la fel de buhăiți, care fac același lucru răspunzând unor o sută de alte nevoi fie politice, în evantaiul colorat al politichiei românești, fie de ordin estetic, coroborate cu cele mai noi tendințe din arta scrisului în lume, fie idei cu totul inaplicabile unui spirit construit într-o lume confuză și tot pe atât de difuză cum e cea de azi.

Un singur lucru era cert, literatura română va rămâne una de margine, cu toate încercările binevenite de propagare a ei prin traduceri. Scriitorul român va munci pentru cititorul român, în primul rând, la concurență cu scriitorii traduși din alte limbi, ce covârșesc prin număr și nu mai puțin prin promovarea lor asiduă de către marile edituri din țară.

Ce e de luat în seamă e faptul că opiniile acelui căuzaș de pe la 1986, determinau o cenzură și o autocenzură să funcționeze pe anumite paliere, între anumite coordonate, eliminând din start tot ceea ce nu era conform cu directiva dată. Era o fază a absolutului care făcea ca scriitorul să-și aleagă doar un anume tip de scriere, doar un anume tip de relație socială și de personaje. Acum lucrurile arată cu totul altfel, întoarse cumva pe dos, cu o sută de posibile variante pentru fiecare dintre directivele ce nu sunt luate în seamă pentru simplul fapt că a dispărut orice urmă de control, de autocenzură minimală. Doar că o anume cenzură există la nivel de parti-pris-uri, literare evident, legate cu fire sesizabile de politic, de zona incontrollabilă a relațiilor statuate între persoane și instituții în cei aproape șaptesprezece ani de liberă cugetare. Scriitori de ieri sunt șterși de pe lista posibilelor dicționare literare pentru a fi înlocuiți cu „tinere speranțe” ale căror cărți fundamentale sunt așteptate până după ce autorii lor trec bine de cincizeci de ani.

Un activism de tip politic se insinuează din nou, propunând fie un autor, fie altul într-un top care peste un an, doi, cel mult, va fi dat uitării definitiv. Personajul principal al vieții culturale e din nou activistul și nu artistul, nu scriitorul retras în liniștea tumultuoasă a gândurilor lui, e omul din agora, care împarte și desparte laurii efemeri ai unei olimpiade locale. Rețele create pe diverse teme ce vizau însăși transformarea din temelii a României în ceva încă incert, dar asemănător cu ceea ce există în Europa, dinamitează mereu fiecare încercare „neangajată” a vreunui literator de a ieși la lumină, și nu prin negare, decât dacă este evidentă apartenența lui la o anume zonă politică, ci prin omisiune.

Momentan lucrurile arată așa. Peste un timp o să arate la fel, dar cu alți actanți la pupitru, pe micile ecrane, dirijând o orchestră care, de cele mai multe ori nici măcar nu a fost adunată în fosă pentru ora concertului. Când căuzașul de la '86 dicta cum să se scrie, zeci de cărți ale noastre erau blocate în edituri pentru că nu corespundeau directivei. Acum lucrurile arată la fel, editurile mari propunând mereu numai anumite nume care convin, dar nu și conving. Modelul de urmat acum e tot al unei anumite etici și echități valabile doar pentru câțiva, care poate mâine vor ocupa, într-o țară a tuturor posibilităților, cum e România, un post cheie în guvern, parlament, sau, de ce nu, chiar la Cotroceni. E modelul mării corupții din economie, din politică, din viața socială, cu aerul sărăcăcios al oricărui act solitar cum e cel de cultură.

Tânărul de azi, care privește și ascultă sfaturile unui căzuș al anilor două mii șase va muta canalul televizorului sătul de dădăceala primită sau intuind similitudinile dintre discursul așa-zis cultural și cel al unui politician de profesie. Va ignora vorbitorul doar când îi vede chipul pe micul ecran, știind dinainte ceea ce va să spună, simțind că adevărul e în el, în ceea ce pune pe hârtie în taina singurătății lui și nu exhibându-și ostentativ cultura socio-politică a momentului. Va avea răbdare să-și aștepte tipărirea cărților chiar și la niște edituri de „nișă”, cum spun marii diriguitori ai culturii de azi, într-un concurs ale cărui rezultate se vor da peste o sută de ani. Și în general va evita televizorul cu toată suita lui de propuneri promoționale, indiferent dacă sunt de uz imediat sau nu.

LITERATURA LA F. F.

Primăvara anului 2006, nu mai puțin ca în anii trecuți, aducea o reîmprospătare a spațiului spiritual-artistic românesc, cu mențiunea că zecile și sutele de cărți ce se tipăresc în țară, având autori români, sutele de expoziții și concerte își au de-acum *receptorii* profilați deja pe domenii de artă bine delimitate. Doar că autorii de literatură, mai puțin decât celelalte genuri artistice, sunt cu totul altceva decât cei ce apar în calitate de creatori în fața lumii, care are timp pentru ei.

Dascăli universitari, comentatori politici, jurnaliști, consilieri guvernamentali sau mai mici, așteaptă tihna pensiei, în ideea că atunci se vor dedica întru totul scrisului. Nevoia de a trăi, de a se simți utili în alt fel decât prin scris, face ca bună parte dintre ei să-și pună gândurile pe hârtie, să încropească o poveste sau un portret, să dea naștere unui personaj memorabil, doar la partaj cu o altă activitate de ordin didactic sau social, să se risipească într-un alt domeniu, capabil să le asigure existența. Dacă ar fi numai atât, totul s-ar scuza. *Primo vivere...*, doar că majoritatea dintre aceștia sunt mult mai bine cunoscuți în cu totul alte ipostaze decât aceea de scriitor, că ocupă un loc în topurile audio-video pentru cu totul alte întreprinderi, că sunt vip-uri doar pentru că își dau și ei cu părerea asupra mersului zglobeiei politici românești, aflată mereu în stare de criză.

Trăim vremuri flamboyante, cu încărcătură emoțională inutilă pentru orice fleac care mâine, în mod sigur, se va rezolva, după principiul caragialesc *pupat piața Independenței*. Doar că omul de talent, care ar fi putut crea personajul începutului de mileniu din România, ori pe acela al nesfârșitei tranziții, preferă să ia bani buni jucând rolul arbitrului aflat pe tușe sau în centrul terenului, decât să cugete asupra a ceea ce vede și să găsească trăsăturile acelui personaj exemplar, capabil să treacă peste marginea timpului imediat.

E ciudat cum acest activism, înjurat pentru perioadele anterioare, e acum la mare trecere, chiar dacă politologul de serviciu e un ageamiu de scriitor, ce nu va ajunge nici la vreo nominalizare pentru premiul Nobel și nici Pulitzer, dovedindu-se a fi, în fapt, la fel cu cei pe care-i analizează sau bălăcărește, fără un țel capabil să-i dea o respirație mai mare de o zi. De o singură zi pentru că la noi n-apuci să te plictisești niciodată. Mereu se întâmplă ceva ce trebuie exagerat, exacerbat, hiperbolizat și transformat în mit, apoi

demitizat și spus la sfârșit adevărul, altul de la oră la oră, încât până și axiologia judecăților de valoare se clatină tot timpul, frizând derizoriul.

Nu putem deveni cu toții niște Hašek sau Nusič sau Caragiale, deși avem ceva din sarcasmul ultimului, dar nu și din candoarea primului. Ziua de lucru a scriitorului român publicat în primul deceniu al mileniului trei începe ca a oricărui funcționar: cu cafele, cu gazetele de dimineață, care nu fac altceva decât să dinamiteze știrile de peste noapte prin analize subiective până dincolo de limita partinismului sau partidismului, printr-o maculare a oricăror ierarhii valorice.

Cam același lucru se petrece și prin gazetele literare, unde atacurile furibunde au ca țintă scriitori, uneori de valoare, care nu fac capul de afiș al buletinelor de știri, despre care știu doar câțiva dintre confrății lor, iar cu totul, nu mai mulți decât numără întreaga Uniune a Scriitorilor, care să tot fie zero virgulă zero unu din populația țării, ceea ce pentru voința de epatare a creatorului de azi este nesemnificativ.

Există o neîncredere în creația artistică prezentă chiar și la alte genuri unde, deși pregătit într-o facultate de profil, viitorul pictor, sculptor, chiar actor sau muzician, își diluează potențialul interior prin canalizarea lui către domenii complet străine actului artistic, care în mai puțin de doi, trei ani îl scot complet de pe făgașul producției artistice, îngroșând masa celor fără de căpătâi, a profesionistului-amator. Doar că, spre deosebire de scriitori, ei nu au la îndemână reviste unde să se împoaște și atunci își duc războiul surd direct.

În această lume întoarsă pe dos rămân credincioși artei lor amatorii, care-și doresc cu toată forța profesionalizarea și, ce nu e de mirare, chiar reușesc uneori. Ce nu s-a realizat prin Festivalul *Cântarea României*, distrugerea profesionalismului, se realizează acum fără nici un efort. Când lumea de azi scoate în față în toate domeniile doar amatori, nu e de mirare că în domeniile atât de sensibile ale artelor și literaturii tot ei sunt cei care dau măsura unei culturi, tot ei sunt cei care doresc din tot sufletul să intre în uniunile de creație, tot ei sunt cei ce lasă pe plan secund viața de fiecare zi și se dedică întru totul *hobby-ului creației*. (Tâmpenia asta mi-a spus-o un inginer care mă lămurea că așa cum eu scriu, el are hobby-ul calculelor infinitezimale, care-l relaxează. Doamne, în ce lume trăim!).

Unde e pagina scrisă în fiecare zi? Unde e schița, eboșa, crochiul obsedantului tablou ce va să vie?... Sau poate că eu nu-mi înțeleg prea bine rostul în lumea de azi și cred încă în literatură ca pe vremea lui Balzac.

TEXTUL ȘI SEXUL

I

Cărțile, după conținutul lor pot fi organice, anorganice și am putea adăuga o categorie a dicționarilor, enciclopediilor, compendiilor și eseurilor, care-ar fi neutre. Din categoria textelor organice fac parte beletristica, istoriile de toate felurile, cărțile de medicină și ale științelor umaniste. Ultimele așezate undeva la intersecția cu științele exacte, anorganice, încercând să găsească punctele comune dintre acestea, undeva pe o linie a rațiunii pure. Cărțile anorganice, cum e de așteptat, tratează lumea fizică,

împingând-o cât mai aproape de abstracțiunea matematicii, mama tuturor construcțiilor logice. Filosofia se situează pe linia mediană, în intersecția amintită, îndepărtându-se tot mai mult de organic și plutind într-o zonă a abstracțiunii logice în sine și pentru sine, cumva scoasă din contextul științelor umaniste, iar în ultima vreme privindu-se într-o oglindă proprie, în care umanitatea nu mai apare nici ca personaj, ci ca un fel de voce din off, să se știe că toate eșafodajele logice fac totuși parte din lumea aceasta.

Domeniile științelor exacte, ale fizicii nucleare, ale astrofizicii nu mai aduc argumente filosofiei, și nici psihologia umană, sau sociologia, rămase la un nivel constatat, fără evoluții spectaculoase, cum specia umană nu avea să le parcurgă într-un timp atât de scurt, de la apariția lor ca științe umaniste. Dispersia și diversificarea domeniilor, hiperspecializarea lor pe felii extrem de înguste face imposibilă găsirea elementelor comune, coagulante, apropiindu-le, în cel mai fericit caz, tot de statistica matematică, de operațiuni abstracte, cărora nu le caută cineva, măcar ca speculație de amorul artei, câteva elementele comune, care există.

Cărțile de istorie scriu despre viața și întâmplările lumii bărbaților, unde rolul femeii este unul aparent auxiliar, de participante abulice sau extrem de aplicate la evenimentele lumii, deși în majoritatea cazurilor, rolul lor este doar de procreare și de suferință în urma efectelor de multe ori dezastruoase ale logicii masculine, în efortul ei de a deține supremația asupra altei logici masculine. Femeile, copiii și bătrânii fiind întotdeauna primii evacuați din zonele de conflict, deși din rândul lor se adună numărul cel mai mare al victimelor *colaterale*. Când în șirul figurilor masculine apare câte un chip de femeie, precum acea Hatșepsut din Egiptul antic, sau mamele împăraților nebuni ai Romei, sau Lucreția Borgia, rolul este unul devastator, întrecându-i pe bărbați în ticluirea celor mai aberante hotărâri, ce duc întotdeauna la crimă. Căci bestialitatea unor figuri feminine, rămase în istorie, o depășește cu mult pe cea a bărbaților, pentru simplul motiv că puterea lăsată la mâna lor devine în toate cazurile o armă ucigașă. Ușurința cu care pot da naștere unei ființe umane le dictează subliminal puterea de a suprima, fără nici un regret.

Mitologiile și cărțile de religie orientală, Vechiul și nu mai puțin Noul Testament, aduc în prim plan câte o figură exemplară de femeie, ce poate fi încadrată în câteva categorii clare, toate fiind expresia locului pe care-l ocupă în raport cu bărbatul, familia, copiii, dintr-o comunitate închisă. Mitologia indiană pune în seama zeitelor forța devastatoare ce nimicește omenirea, tot ca efect al aceleiași puteri și libertăți pe care și le poate aroga o născătoare de lumi, de a le și putea distruge. Războaiele bărbaților sunt de altă natură. Crimele și sadismul lor sunt motivate de voința de dominare, caracteristică sexului masculin de la simpla competiție pentru a intra în grațiile unei femele în vederea procreării, până la paranoica voință de supremație totală ce frizează un fel de substituie a zeului suprem. Dar și posibilitățile psihologiilor masculine sunt numărabile și bine delimitate.

Beletristica vine să combine în fel și chip posibilele variante ale relațiilor între masculin și feminin, dar și aici, unde rolul femeii este aproape unul central, se delimitează epopeile, de cele mai multe ori strict masculine, de inițiere sau desăvârșire a unui act ce privește o societate închisă, romanele polițiste, de spionaj ce au în centrul lor tot bărbați, romanele sociale, cu un echilibru al prezenței celor două sexe, în fine cele de dragoste, unde combinațiile se fac la paritate, după modelul relațiilor din epoca în care au fost scrise, pentru că aceste cărți din ultimele categorii au viața cea mai scurtă, legată de

niște realități imediate și sunt destinate în primul rând contemporanilor vremii respective. În fine, romanul realist sau psihologic, care pune accentul pe relațiile interumane dintr-o anumită perioadă, încercând să facă radiografii complete ale unei lumi în care a fost scris. Poezia urmează cam aceleași limite, depășind însă de cele mai multe ori epoca în care a fost creată prin stilul aluziv al metaforelor, ce poate fi interpretat diferit de la o perioadă la alta a evoluției societății, a indivizilor ce o formează, rămânând însă deliciul firilor romantice, contemplative și meditative.

Un loc aparte îl formează literatura de anticipație, mai apropiată de știință decât de societatea umană, de psihologia oamenilor dintr-o anumită perioadă, cu accentul pus pe variantele posibile ale evoluției umanității sau ale unui grup, aflat în contact cu alte civilizații, cu alte lumi concepute, de cele mai multe ori, tot după modelul celor de pe pământ. Modelele sunt uneori combinate între cele contemporane și cele de acum două mii de ani. Variantele și variabilele frizează de multe ori căderea într-un abis al fanteziei, unde totul este posibil. În comportamentul lor personajele romanului de anticipație sunt fără de sex, sau niște androgini, gata să execute orice ordine, gata să se arunce în neantul imaginat de autor. Tot fără de sex sunt și cărțile pentru copii, dintr-o pudică înțelegere a locului lor în evoluția ființei umane. Ultimele pseudo-mitologii destinate copiilor, sunt la limita dintre fantasticul romanelor de anticipație și cel benign, al oricărui om de pe pământ, dar succesul lor și tirajele acestor cărți îl depășește de departe pe cel al literaturii S.F.

Ciudat e că autorii acestor cărți destinate copiilor își situează universurile în proximitate, distincția dintre ele rămânând una aleatorie, de unde și sentimentul cititorului că totul e posibil aici, în această lume, în imediatul nostru, ceea ce dă aripi imaginației fiecăruia, și un succes asigurat pentru autori, la care și-au adus o substanțială contribuție stilul cursiv, simplu, ce i-a îndemnat pe cinești să le dubleze mesajul prin ecranizări pe măsură.

Utopiile și distopiile vizează, de la Huxley, Orwell până la Margaret Atwood universul concentrațional al societăților totalitare, spre care pare să se îndrepte omenirea în acest *sat planetar* greu de controlat în toate detaliile diversității lui. Sunt cărți de succes, ce aduc în prim plan dezumanizarea ambelor sexe, într-o societate a viitorului, de aici, de pe pământ, cărți ce încearcă să se opună mersului real al istoriei, prin niște semnale de alarmă pe cât de virulente, pe atât de neluate în seamă decât de pașnicii cititori, îngroziți de viitorul sumbru al urmașilor lor.

Diferența dintre literatura de anticipație și cea a utopiilor social-umane, pornește de la abordarea realității lumii de azi de care S.F.-ul pare să țină seama mai puțin. Întoarcerea la o umanitate tribală merge paralel cu evoluția exponențială a tehnologiilor, or anticipația asexuată nu e atentă decât la a doua componentă a acestei ecuații.

Dar cititorul se îndreaptă cu predilecție către cărțile unde poate găsi o frântură de lecție pentru viața lui de fiecare zi, sau cel puțin să se regăsească prin ceva, și de aceea pe primul plan apar romanele de dragoste, siropoase, cu cancanuri de budoar, cu familii agresate de prezența personajelor masculine/feminine, care încearcă să le distrugă. Primul univers rămâne cel al cuplului, apoi al familiei, în fine al lumii imediate, al cartierului, orașului, țării. Thriller-urile își desfășoară acțiunea pe întreaga planetă, cu care prilej, pe lângă trama cu repere și desfășurare asemănătoare, cititorul mai află câteva detalii despre continente și țări străine, pe care le compară cu ceea ce știe de la Discovery sau din National Geographic.

Ce era de așteptat e real, majoritatea cărților sunt scrise de bărbați, indiferent că sunt texte organice, anorganice sau neutre. Ei trebuie să lase posterității semnele trecerii, pe care femeile le lasă procreând și ducând mai departe lumea. Dar competiția continuă aducând în prim plan femei care scriu cel mai bine despre lumea lor și bărbați care-și construiesc lumi imaginare, unde locul central e ocupat de sexul lor, de preocupările lor, adesea fără nici o legătură cu ceea ce se petrece în relația imediată cu femeile, cu familia, cu nemșagurile de toate gradele. Mintea ordonată a unui bărbat îl face ca până și cărțile cu texte neutre să fie coordonate de ei, chiar dacă în colectivul de elaborare al dicționarilor și enciclopediilor mai fac parte și femei. Ele au un acut simț al detaliului, al observării broderiilor cuvintelor și sensurilor lor, ceea ce le face utile pe spațiile mici ale articolelor de referință, față de spiritul constructiv, cuprinzător și abstract al bărbaților. Complementaritatea celor două sexe e vizibilă și aici, iar când unul dintre ele încearcă să acopere spațiul celuilalt, se întâmplă un fenomen ciudat: femeile se emasculează, iar bărbații se efeminează, ambele sexe tinzând către idealul androgin. Un ideal al epocii noastre, cu precădere, dar și al antichității spre care ne îndreptăm.

II

Dacă în cele de mai sus deosebeam trei tipuri de texte: organice, anorganice și neutre, în continuare vom încerca să analizăm diferențele existente în cadrul beletristicii, mai cu seamă al prozei, între cele elaborate de bărbați și cele scrise de femei. Umblând printr-o bibliotecă de aiurea, cu best-seller-uri de ultimă oră, vom constata că majoritatea sunt scrise de femei care s-au apropiat de genurile cele mai la îndemâna lor, superficial, cu un aplecat simț al detaliului vizual și acustic, cu puține trimiteri la marea cultură a lumii, cu o analiză psihologică sumară, și fără de pretenția de a se constitui în capodopere ale literaturii. Constatarea aceasta departe de a fi un puseu misogin, demonstrează simplu că primele care s-au adaptat cu totul pretențiilor culturale ale lumii în care trăim au fost femeile, conservatoare doar în măsura în care psihologia lor nu le permitea să se îndepărteze prea mult de un dat tradițional, păstrat cu sfințenie de orice țarancă de aiurea care crede cu aceeași osârdie în semne, horoscoape și ghicitori, ca și în Dumnezeuul tuturor oamenilor, la care apelează mai cu seamă la vreme de ananghie.

De cealaltă parte a bibliotecii vom da de cărțile scrise de bărbați, mai atenți la construcție și la mesajul pe care vor să-l transmită, cu pretenția nedeclarată, dar vizibilă, de cuprindere cât mai largă a unei situații în care ei văd întotdeauna un fenomen. Brutalitatea unui bărbat se manifestă și în felul de a rezolva situațiile conflictuale, prin reduceri la absurd, atunci când autorul simte că intră într-o zonă a deja-vu-ului, a subiectelor infinite cu finaluri asemănătoare. E mult spus *subiecte infinite*, pentru că din toată literatura lumii s-au impus civilizației europene doar patru personaje dominante: Don Juan, Hamlet, Faust și Don Quijote. Reflexivitatea neîngrădită a textelor unora dintre prozatorii vremilor noastre îi face greu de citit, deși succesul lor rămâne unul cel puțin egal cu al scriitoarelor.

Acolo unde apar descrieri prea lungi, sau comentarii cu trimiteri la o cultură pe care omul de azi nu dă mai mult decât un turist de pe Acropole, cu trei aparate de

fotografiat și filmat după gât și doi ghizi autohtoni, plini de detalii în explicațiile lor la care omul rămâne perfect rece, pentru că el trăiește o altă realitate decât cea la care fac trimitere aceștia, cititorul romanului de acțiune sare paginile și se oprește acolo unde vede o liniuță de dialog, sau descrierea amănunțită a unui act sexual sau a unei bătaii. Cititorul a fost reconstruit după mesajul scurt al secvenței de film, cu accent pe un detaliu semnificativ în economia scenariului. Panorămările îl oboresc, deși simte nevoia unei deschideri spre peisajul în care se desfășoară acțiunea. Absurditatea unui dialog sau situații nu-i stârnește râsul, ci mai degrabă îl irită, deși bărbații scriitori pun adesea accent pe aceste lucruri.

Dacă vei da același subiect, ceea ce se mai întâmplă în literatura lumii de azi, ca sursă de inspirație pentru o scriitoare și un scriitor, rezultatele vor fi total diferite. Scriitoarea se va opri asupra zonei unde se simte acasă — analiza gesturilor, a detaliilor vestimentare, a replicilor spumoase, a situațiilor unde rolul femeii devine dominant, cu mici accente ironice, dacă talentul îi permite asemenea subtilități, cu puține descrieri de natură și o economie a comentariului, care va da o dinamică aparte textului. Romancierul va surprinde alte aspecte, cu o privire rece, sintetică asupra unor detalii pe care le socotește neesențiale, situând trama de multe ori la limita realității simple, cu abundența unor descrieri de interioare și exterioare, ca un aparat de filmat, fără să descopere parfumul unei bijuterii sau veșmânt, introducând nu de puține ori, chiar în cea mai superficială carte de acțiune, elementul politic, sau istoric, care dă o altă dimensiune textului.

Rezultatul experimentului vor fi două cărți complet diferite, una cu o tentă sentimentală, iar cealaltă foarte exactă în desfășurarea tramei, unde actanții feminini sunt auxiliari, de coloratură. Prima dintre cărți va fi scrisă de cele mai multe ori la persoana întâi, pentru a da o mai mare autenticitate evenimentelor, iar a doua la persoana a treia, ca un fel de urmărire din mașină a personajelor principale, cu trimiteri la alte situații asemănătoare întâlnite în lumea imediată, sau istorie.

Romancierul își va duce personajele pe care le controlează cel mai bine, drept pentru care elementul politic nu va lipsi, cum și detaliile tehnice, analiza psihologiei fiecăruia prin gesturile și replicile care-l însoțesc, fără să evite scenele tari, chiar terifiante. Este un joc controlat permanent de rațiune, ca al unui regizor versat care știe că în situația dată nu pot fi decât două reacții, trei posibile replici, patru gesturi semnificative. Orașul va fi în plină mișcare, cu sumedenie de mașini, semnale luminoase, din care nu-ți vei putea da seama dacă autorul îl iubește sau nu, decât că-i înțelege locuitorii și-i acceptă așa cum sunt.

Scriitoarea își va purta personajele prin alcov, pe terasă, prin bucătărie, pe la baruri somptuoase, în vizite simandicoase, unde se discută enorm și mai cu seamă banalități sau intrigării de salon, firul epic fiind urmărit de obicei prin maximum trei personaje, dintre care cel mai superficial va fi cel masculin. Textul va deborda însă de senzații descrise în amănunțime, de detalii ale interioarelor sau veșmintelor, ce vor trena mersul acțiunii, neavând un rol semnificativ în economia cărții. În plus apare descrierea unor amintiri ce au legătură cu acțiunea, chiar a unor vise, accentul căzând de fiecare dată pe factorul afectiv.

Scenele erotice sunt tratate la fel de diferit. Aici tipul de sex al autorului devenind dintr-o dată dominant. Aerul sportiv al actului va apărea la roman-cier, în vreme ce scriitoarea sau va exacerba senzațiile penetrării cu descrieri dincolo de orice limită,

comparațiile explodând imaginația cititorului, fie, de cele mai multe ori, își va duce personajele până în dreptul patului, sau al grădinii, sau al pădurii, și va lăsa să se înțeleagă ce urmează să se întâmple.

Astfel, dacă romancierul poate fi în micul său scenariu și actor și regizor pe o temă dată, scriitoarea va rămâne să relateze povestea de pe banca actriței principale, cu toată suma de trăiri colaterale, care nu fac din text o construcție, cu paliere diferite, ci o dezvoltare pe orizontală impregnată cu impresii și comentarii de moment.

Un loc important în desfășurarea acțiunii îl ocupă dialogurile dintre personaje. Ele vor abunda în textul scriitoarei, de cele mai multe ori având loc între femei, care țin intrigă, se plâng, își descriu stările dintr-o situație sau alta, lăsând să se înțeleagă locul celorlalte în trama cărții, în vreme ce romancierul va aduce în prima linie personajele masculine, cele care și duc acțiunea, mai apropiate de imaginația lui, rolul celor feminine fiind tranșat de poziția lor clasică din realitate, în doar câteva ipostaze devenite stereotipe: mamă, șefă, soră, amantă, prostituată, prietenă, soacră. Și asta pentru că fiecare dintre autori își îndreaptă privirea fie spre exterior, în cazul romancierului, fie spre interior, în cazul scriitoarei.

Ironia devenită adeseori sarcasm, la romancier, este deja treapta deja mai înaltă a tipului de proză la care ne putem referi. Thriller-urile nu abundă în asemenea subtilități de scriere, cel mai important fiind firul acțiunii, iar romanele siropoase trebuie să stoarcă lacrimi și nu zâmbete... Așa că tocmai cele mai puțin citite cărți își desfășoară avantajul stilistic spre zonele cele mai subtile și de coloratură ale vieții de fiecare zi transpusă în text. După cum construcțiile de tip epopeic nu-și găsesc amatoare printre scriitoare.

Logica masculină impune o mai mare rigoare în economia textului, o așezare în cumpănă egală a analizei și momentelor de sinteză, chiar și în cazul romanului de uz, polițist sau de aventuri, în vreme ce trăirile subtile, cu nuanțe extreme și analize impresioniste ale unei gândiri de tip feminin vor da multe pagini de diluții, aducând în prim plan elemente de psihologie cu o deschidere spre zona crepusculară.

Utopia masculină, lăsată la mâna unei femei devine distopie, încât și cele mai bune cărți scrise de aceasta nu pot să facă abstracție de felul de a percepe lumea al autoarelor, atente la cele mai nesemnificative detalii, pe care doar ochii lor le pot descifra, apoi transforma în simboluri cu trimiteri încifrate. Romanul social e cel mai puțin la îndemâna unei scriitoare, iar când scrie roman politic, aceasta face de fapt istorie.

SERTARUL CU CĂRȚI

Scriind îți îndepărtezi lumea, citind ți-o apropii, în timp ce realitatea mentală rămâne undeva la mijloc, independentă de cea obiectivă. Până nu cu mulți ani în urmă, literatura era privită ca un teritoriu al celor puțini, capabili să-și riște o viață, un destin plin de binefacerile banilor, o familie chiar. Între timp lucrurile s-au așezat altfel. Cei cu banii au format o pătură așternută deasupra celor mulți, în timp ce pe zona din mijloc nu s-a petrecut mare lucru. Editurile apărute ca și ciupercile în primii ani de după '89 s-au mai împuținat, dar au apărut altele, colaterale unor afaceri mai profitabile. Pe acest fond, prezentat simplist, sub presiunea constantă a scurgerii timpului, nevoiașii au mai

îmbătrânit, au apărut alții și mai disperați, mai vioi și fără scrupule, mai analfabeți, dar mult mai abili și puțin docili. Simt că timpul trece, chiar dacă sunt tineri, simt că nu merge în favoarea lor, se risipesc în zeci de experimente existențiale, încearcă domenii unde n-au pregătirea necesară și riscă totul când pe o carte, când pe alta, pentru ca în final să se retragă spre literatură.

În acest mod, una dintre artele cele mai complexe devine refugiul imediat al tuturor neîmpliniților din alte domenii. Sincer să fiu, în naivitatea mea am crezut întotdeauna că te apuci de scris doar atunci când presiunea din tine e atât de mare încât poate să acopere un întreg destin asumat a fi altfel decât al celorlalți. Că te apuci de literatură pentru că simți că e singura capabilă să-ți reprezinte ideile. Că scrii, pentru că altfel nu poți trăi. Că exemplul lui Cervantes, care și-a încheiat ultimii zece ani din viață scriind, în timp ce existența l-a purtat pe cele mai întortocheate căi, rămâne simptomatic pentru omul care s-a născut pentru literatură.

Trebuie să fii născut pentru ea, așa cum se nasc marii actori, cum se nasc marii balerini, marii compozitori, marii pictori și sculptori. Marii cinești. Aici nu e ca în celelalte domenii unde faci o facultate, apoi o profesie. A privi funcționărește literatura și pe scriitori este poate cea mai mare greșală care se face în ultimul timp.

Spre literatură vin oameni din toate domeniile. Primul pas pe care-l fac este să-i conteste importanța, să-i conteste valorile, să-i conteste rolul complex, pe care-l joacă în viața socială, în cea culturală. Al doilea pas este să se contrazică, să treacă de cealaltă parte a baricadei și să idolatrizeze totul. Al treilea pas este făcut atunci când se apucă de scris, când editează, se zbat să-și lanseze cât mai fastuos cărțile, ca într-o campanie electorală, când își trimit cu generozitate opera criticilor și revistelor literare și așteaptă ecoul, care, de cele mai multe ori se lasă așteptat. Al patrulea pas este să conteste din nou o lume, altfel bine stratificată valoric, a scriitorilor, pentru simplul fapt că i-au ignorat. În fine, al cincilea pas este cel al consecvenței în eroare, când continuă să scrie, cu o osândă demnă de admirat, dar sub semnul unei resemnări asemănătoare tratamentului psihoterapeutic. E zona unde apar cele mai multe cărți de confesiuni, jurnale, poezii marcate de o introspecție severă, fără miză literară, cu sponsori amabili, cu lansări modeste și cu tiraje confidentiale, deși unele, spre epatare, beneficiază de ediții bi sau multilingve.

Nu mi-am pus niciodată problema unei traduceri, nici măcar a *Sărbătorilor*, *Ziguratului*, *Remorei* sau *Marilor feriți*. Mi s-a propus, dar am rămas rece, poate și dintr-un mod primitiv de a privi spre ceea ce am făcut. Proiectul meu literar mergea înainte. Ce se întâmplase nu mă mai interesa. Am trăit într-o lume care a crezut în literatură, în artă, care a colcăit de invidii și lupte, a lăsat nume astăzi impuse, contestate, dar rămase trainic în istoria literaturii. O lume ce se stinge odată cu aura pe care a avut-o.

În urma ei vin cei cinci pași ai oamenilor cu sertare de literatură. Nimeni nu-i oprește să scrie, nimeni nu-i oprește să publice, nimeni nu știe de ei mai mult decât un cartier, o urbe, sau, în cel mai fericit caz, o zonă. Apăs pe acest segment de cărți, de autori, pentru că în economia generală a tipăriturilor, literatura română ocupă mai puțin de 15 la sută din totalul cărților publicate; pentru că adesea mi se aduc texte scrise la prima mână, direct pe calculator și scoase la imprimantă. N-am nimic împotriva tehnicilor apărute de curând și la noi, dar răceala unui ecran cu litere nu poate înlocui niciodată o pagină olografă sau dactilografată, ce suportă tăieturi, modificări, reluări, fără să fie scoasă definitiv din memorie. Și totuși, deși procentul traducerilor e de mai

bine de 85 la sută din totalul cărților editate, există enorm de multă carte românească fără nici un viitor. Am evitat cuvântul „maculatură” din respect pentru inutila trudă a acelor oameni care pentru moment au crezut, speră și se mândresc cu puținul ce l-au pus pe hârtie. Puținul calitativ. Există și un alt tip de grafomanie, ce se manifestă, din păcate, și în zone altădată tabu pentru omul de rând: critică literară și artistică, istorie literară, istoria culturii, istorie pură, tratate de culturologie, ce răspund, dacă nu unor imediate nevoi didactice, altminteri explicabile și scuizabile, unor idei de moment, ce autorului i se par geniale și, ca atare, umplu pagini cu interpretările lor. O zonă extrem de densă a tipăriturilor e și cea religioasă, unde, bazându-se pe încrederea oamenilor în biserică, aproape fiecare popă de țară, sau stareț mai răsărit, după ce-și croiește din banii enoriașilor o casă a domnului sau o mănăstire, tipărește predicile de duminică sau din marile sărbători, creând un adevărat haos în mintea speriatului credincios aflat în fața iminentei Judecăți de Apoi.

Așadar nu asistăm la o criză a cărții și nici a creației, ci a calității lor. Pe pulturile unei librării sau în rafturile unei biblioteci stau alături duhurile lui Marquez și Marin Preda, pentru a numi doar ultimele două jurnale apărute de curând, cu te miri ce jurnal intim al unei doamne obosite de viață, care și-a văzut de treburile ei până la pensie, și-a crescut copiii și nepoții și acum, cu un unic drum înaintea ochilor, intră în disperare și-și aduce aminte de traiectul existenței ei. Concluziile sunt trase în primele pagini, așa încât cartea nu mai trebuie citită.

Scriam într-o altă parte că între epoca noastră și cea Elenistică există foarte multe similitudini. Și atunci a avut loc o globalizare, la nivelul civilizațiilor intrate în jocul unui spațiu geografic mai mic. Și atunci s-a petrecut un melanj al culturilor, dominat, la vremea aceea, de greci, care-au pregătit cea de-a doua globalizare făcută de romani. Și atunci au luat avânt artele plastice, știința și filosofia, în detrimentul, ca s-o luăm în tragic, al literaturii, rămasă pe un palier secundar curenților filosofice, dominante în epocă, și gustului public, căruia i s-a făcut, ca și azi, un rabat total. Și atunci, ca și azi, dar într-o succesiune temporală, au existat școlile gândirii cinice, sceptice, hedonice (Megariană și Cirenaică), pentru ca totul să se oprească în stoicism. Existau mari biblioteci în mai toate marile orașe din Asia Mică și Egipt, dintre care se mai știe doar despre cea cu un sfârșit tragic: Biblioteca din Alexandria. Există o literatură de consum, pentru curțile mari, o literatură pe care n-a inventat-o Europa continentală. Și atunci, cu vreo două mii trei sute de ani în urmă, s-a încercat o înlocuire a panteonului zeităților tradiționale cu un hibrid ce-l avea în centrul său pe Seraphis.

Trei sute de ani mai târziu, din toate acestea nu mai exista nimic. Romanii preluau mitologia greacă și statuile Acropolelor. Rupeau vâlul idealizator al imagisticii grecești printr-un raționalism ce a lăsat peste timp un drept roman, valabil și azi, o organizare aproape perfectă a urbelor și căilor de acces, o administrație, ce se face încă simțită. Dar preluau cu seninătate stoicismul elen, pregătitor subliminal al viitorului creștinism. Realistul latin n-avea încredere prea mare în scriitori și-i confunda cu istoricii.

Pentru noi, orbiți de scurtimea dreptului personal la timp, toate acestea s-au întâmplat altădată, deci n-au nimic în comun cu imediatul. Există și atunci un sertar al literaturii, dar din care ne-a mai parvenit prea puțin.

CIMITIRUL AMINTIRILOR

Ce ar fi dacă ai trece pe strada unde ai venit pe lume, dar n-ai copilărit și ai vedea pusă o placă de marmură pe casa unde-ai văzut lumina lămpii, pentru că s-a întâmplat noaptea, pe care ar sta scris: „În această casă s-a născut în anul 194...la 30... marele scriitor român...”? Ai trăi o stare confuză de bucurie și fală, că urmașii nu te-au uitat, dar și de profundă crispă, pentru că ar însemna că nu mai ești în viață, cu toate aceste onoruri postume care ți se dau. Dar pentru a te liniști, cel ce te conduce la locul nașterii tale te-ar asigura că totul e o probă de filmare pentru un documentar ce se va realiza despre viața și opera ta, și care va fi difuzat la o ora de maximă audiență, în locul reclamelor de pe la mijlocul unui thriller.

Evenimentul ar declanșa o multitudine de amintiri, din vacanțele școlare petrecute câte o lună pe an în preajma bunicilor, cu ceilalți veri, din București, cu fetele vecinului, plutonier la unitatea militară din fundul grădinii, cu copiii din marginea orașului, pe când dezgropați bande de mitralieră cu cartușe bune, coclite, rămase sub pământ de la ultimul război mondial. Apoi despre ieșirile în orașul de la capătul țării, la un film, la muzeu, la o înghețată de fistic preparată de un cofetar turc, de pepenii verzi și galbeni, de cimitirul Eternitatea, unde mergeai mereu să pui lumânări celor duși din familie, de ora de spiritism la care ai asistat alături de bunică, o împătimită a zonelor crepusculare ale spiritului uman, gârbovită dar plină de viață, iute în mișcări, iertătoare și sigură pe locul ei din lume, după ce născuse treisprezece copii.

„Filmările le vom continua în locurile unde ai copilărit, ți-ai făcut școala, și ți-ai petrecut alte vacanțe pe lângă Sibiu, într-un sat de ciobani bogați și harnici și iubăreți... Apoi vom merge la Cluj, la București și Timișoara, unde ți-ai făcut o familie și o carieră despre care vom vorbi noi mai pe larg...” — zice documentaristul, iar tu completezi: „Și la cimitirul unde voi sta o veșnicie și am deja pusă crucea cu numele și cu tot tacâmul, din piatră și marmură...”

O asemenea călătorie nu e posibilă decât într-o idealitate personală, dintr-un fel de film despre un vis nedorit pentru că deschide și închide o viață, adică exact sentimentul peren al prezentului, când ești activ, dai măsura potențialului tău, față de care sentimentul recunoașterii postume e nimica, deși o vagă speranță zace în fiecare creator ca opera lui, mai mică sau mai mare să bată la porțile nemuririi. Altminteri de ce să te adresezi mereu doar contemporanilor, când e știut că prima nerecunoaștere o ai de la ei, după principiul proorocului care nu e ascultat și crezut acasă la el.

Cine face pariu pe viitor îl pierde. Azi mai mult ca oricând, în neliniștea întreținută de o mișcare continuă a scării valorilor, de o crescută neîncredere în creatorul de alături, în potențialul lui, raportat mereu unei axiologii de aiurea, a fi sigur că lucrezi pentru o generație care va veni și va descoperi în cărțile tale o mărturie despre ceea ce a fost, o lecție pentru ceea ce e atunci, ține de domeniul utopiei și vanității personale a fiecăruia dintre autori. Despre evenimentele de acum dau mărturie arhivele scotocite de istoricii de mâine. Despre lumea de azi, filmată din toate unghiurile de reporteri, se va scrie o epopee deloc eroică și bravă, rămasă în filmotecile posturilor de televiziune, în timp ce cărțile tale, tipărite în câteva sute de exemplare, vor fi casate după cincisprezece ani de la apariție, fiind păstrat doar un martor în colecțiile speciale, pentru eventualii cercetători ai

istoriei literaturii române, care-ar dori să-și epateze contemporanii cu descoperirea unui scriitor uitat de mult, despre care, la vremea lui, s-a mai scris din când în când.

Cărțile mor înaintea autorilor, o știe toată lumea, dar n-o spune nimeni, chiar dacă nu vin mari schimbări menite să radă din temelii ce s-a creat într-o anumită perioadă, și n-o spun nici creatorii, care, după atingerea unui anumit statut, ar trebui să-și caute de alte hobby-uri, ori să-și petreacă viața imaginar, într-o vacanță fără de viitor pe o insulă sărăcăcioasă, pe măsura veniturilor lui, dar ca o gură de rai, unde să-și depene fir cu fir amintirile despre victoriile lui.

Dar nu se întâmplă așa, pentru că și în artă, ca în viața de toate zilele, Legea lui Peter poate rămâne valabilă, anume că „fiecare om are tendința de a-și atinge propria incompetență”. La creatori însă, nu e vorba de așa ceva, ci mai degrabă de motorul care-i dă bucuria de a vedea altă și altă operă, fără să-i pese pe moment dacă e sau nu mai bună decât ceea ce a produs până atunci, după un principiu valabil doar la oamenii cu mare încredere în ceea ce fac.

Dacă ar ști că doar trei, patru oameni îi citesc cartea, dacă ar ști că numele lui este cunoscut doar pentru că apare în ziare sau în câte o emisiune, accidental, la televizor sau radio; dacă ar ști că într-o bibliotecă nu-i zac mai mult cărțile decât zece, cincisprezece ani; dacă ar ști, el, creatorul că în artă doi sunt deja prea mulți, or că la fiecare membru al Uniunii Scriitorilor există două edituri și ceva, care tipăresc traduceri și nu creație autohtonă, omul și-ar pune serios problema dacă nu cumva calea pe care a pornit e sortită înfrângerilor succesive.

Dar motorul creației nu poate fi oprit. Ba mai mult, starea de bine a omului producător de artă nu e când își reconstituie amintirile despre trecut, când încearcă să le ardă povestindu-le celorlalți ca și cum ar fi ale altora, ci atunci când în jurul unei ființe, loc, situație, sentiment, zone se creează în sufletul său o aură, plină de ambiguități, dar de trăiri intense care-i determină inventarea unui mic univers, a unei mitologii sui-generis înăuntrul căreia topește și ceva din omul care-a fost altădată, din trăirile lui anterioare, din iubirile și urile sale.

Cîmîtirul amintirilor îl formează tocmai acele plăci de marmură aniversară și comemorativă, seci, ce le vorbesc unor străini despre un străin cu un destin aparte. Până și bustul său, pus în fața ultimului domiciliu ar fi un gest la fel de gratuit, ca și numele său dat vreunei fundații sau instituții de cultură, pentru că viitorul aparține unei lumi mai ancorată în ziua de azi, în ceasul pe care-l trăiește acum, mai mult ca oricînd. Sila față de ceea ce a fost face din fiecare o efemeridă a propriilor sentimente, a propriei vieți.

ALUNGAREA DIN RAI

Actul creației e o succesiune de disperări și iluzii, o viață trăită paralel celei reale, mai accentuată decât ea, cu pulsioni dramatice dincolo de înțelegerea omului obișnuit, cu accese de fericire apropiate doar de lumina singurătății habotnicului. Pentru creator lumea nu e un simplu spectacol la care participă doar din când în când pentru a se convinge că

face parte dintr-o masă colorată, capabilă să-i furnizeze modelele. Declicul declanșator al crizei dinaintea actului creator nu e determinat cum se crede, pe filieră religioasă, de iubire, ci de o nețărmită ură, de incapacitatea de a se răzbuna direct, de a-și face dreptate singur, de a se elibera brutal, prin forță fizică sau abilitatea de felină, pe care nu le are. Eliberarea sa, ca și întreaga-i existență se petrece într-un alt plan, într-o altă lume a ființelor și lucrurilor, asemănătoare umbrelor din peștera lui Platon.

Deosebirea esențială dintre un istoric și un creator este că primul, așa cum îl cunoaștem din antichitatea greacă sau romană și până azi, e un descriptor ce pune cap la cap evenimente și chipuri de oameni și eroi reali, uneori exemplari, pentru ca să lase să se poată trage o concluzie. Frumusețea libertăților istoricului este aceea că poate să privească un eveniment sau o personalitate din diferite unghiuri, astfel încât să fie întotdeauna util politicului care conduce societatea umană. Adevărul rămâne același, doar abordarea diferă, iar prin simpla ocultare a unor detalii poate face dintr-un monstru un erou sau invers, după cum i se cere de către cel ce conduce societatea sau lumea, la vremea respectivă.

Textele biblice, în formulele canonice tradiționale aparțin unor evangheliști și apostoli, în creștinism și unor necunoscuți dogmatici în Vechiul Testament. Religiile Orientului, devenite, în scurt timp și filosofii ale unei imense mase de oameni, pe structurile cărora s-au ridicat imperii și un anume tip de atitudine față de viață, reprezintă modele pe care creștinismul le-a probat în Evul Mediu, pentru a se îndepărta apoi de fuziunea dintre religie și filozofie, ca principiu de existență. Dogmele se formează în timp, prin ocultarea a ceea ce nu convine unui principiu ce trebuie să stea la căpătâiul direcționării unei lumi. Mai departe nimeni nu încearcă să găsească decât deosebirile dintre cele câteva religii fundamentale, pentru a separa popoare, pentru a le învrăjbi, când extremismul se poate găsi în interiorul fiecăreia dintre aceste religii, fragmentate prin niște detalii, ce duc la fanatism. Dar religiile nu sunt altceva decât povestea mare a lumii, cu începutul și sfârșitul ei, cu iluzia originii noastre celeste tot mai bulversată de către cercetătorii științei, căutători printre stelele cele mai apropiate din galaxie, care ne asigură că lumea oamenilor, viața pe pământ e un accident prea rar pentru ca înaintașii noștri să fi venit de undeva din cosmos precum titanii din mitologia greacă sau uriașii din alte mitologii. Dar incertitudinea naște iluzii, iar acestea își vor găsi întotdeauna susținători și specialiști în a explica speculativ ceea ce e cât se poate de simplu, și a crea lumi difuze, paralele celei reale, pe care să le poată controla și dirija.

În plan real, istoricul consemnează ceea ce se petrece, lăsând întotdeauna loc pentru adăugiri și interpretări de altă natură decât aceea pe care a pornit-o el, confundându-se până la un punct cu jurnalistul, cu ageamiul impresionist, care dă drumul unei informații fără a o verifica măcar din două surse, iar mai apoi face și un comentariu, după cum îi dictează propria-i conștiință sau patronul. Doar că textul istoricului, mai general, poartă girul unui doctorat în materie și o anumită viziune asupra a ceea ce s-a petrecut cândva în mod similar. Dar unii fără alții încep să nu mai poată exista, cu toate că, în ceea ce ne privește, cel puțin dincolo de anul 1989, de cumpăna petrecută în viața popoarelor din fostul lagăr socialist, istoricul nu a mai dat nimic, nu a mai analizat decât perioadele interbelice și de dinaintea Primului Război Mondial.

Alungat din această lume imediată, cum și din cealaltă, ce pare să se situeze deasupra capetelor tuturor sub forma existenței ca parte a unei creații divine, creatorul de literatură, derutat de schimbările brutale din propria-i viață, de tumultul sentimentelor

contradictorii cărora trebuie să le găsească tâlcurile, se macină pe palierul cel mai de jos al structurilor sociale, în solitudine sa, înglodat în sumedenia de reflecții și interogații fără de răspuns. Blocajul său psihic îl determină să se lase dus de valul propriului orgoliu, unde lumea sa este Raiul personal, constituit în timp din toate gândurile, toate extazurile petrecute într-o viață, pentru a se opri cu obstinație la primul contact cu lumea, la primele impresii din viața de om. E destul ca o clipă să-și ia privirea de pe ecranul purității copilăriei, al inițierii sale ca ființă într-un mediu uman, pentru ca în momentul următor să trăiască drama deziluziei, sentimentul ratării, inutilitatea sa în lume, ca acel Adam primar, ce trecea prin Rai printre copacii nemuririi și ai cunoașterii și descoperirea, printr-o fantă din sfera cercului aleșilor, că dincolo, pe pământ, toate animalele și oamenii, cum scrie la Geneză, sunt de parte bărbătească și de parte femeiască și se înmulțesc prin împerechere.

Ceva se rupe în micul creator când descoperă că lumea își vede de treburile ei fără să-i pese de păcate și de judecata de apoi. Îndoiala odată apărută nu poate fi compensată nici de participarea Evei la Edenul inițial. Ispita e fanta din globul sacru prin care micul creator privește lumea și nu șarpele ce dă mărul Evei. Doar că micul creator are un altfel de a privi lumea. El e substitutul celui ce l-a creat. Poate ucide, poate face oamenii să se urască, poate imagina chiar sfârșitul lumii, de pe urma căruia mai rămân doar două exemplare umane, reconstituind facerea, poate renunța chiar și la personajul feminin pentru ca să se desfete doar cu umbra arborilor din Rai, de ale căror fructe se poate lipsi. Îi sunt suficiente propriile disperări și iluzii pentru a se mulțumi pe sine și a nu-și mai dori vreodată să deschidă fanta prin care să privească lumea pământenilor. Apoi se plictisește și se alungă din raiul aleșilor spre disperarea celui ce l-a creat.

EFEMERUL „SEXSTIL”

A mai apărut o modă între literele lumii: „Sex-stilul”, ce va dura „11 minute”, ori până la dezmățul final dinaintea Parusiei ori numai câteva luni, un an, globalizat ca și Coca-Cola și blugii, ce se pot întâlni și-n iurtele din tundră, ca și hiturile muritoare ale eterului nostru zgomotos din jurul planetei albastre. Acum nu mai sunt semnele prăbușirii morale ale unor stătuțe din Asia Mică, nici ale Imperiului Roman, ci ale unei umanități debusolate, pentru care centrul a devenit propria persoană și iluziile ce-o înconjoară: fonice, vizuale, mediatice.

Trăim o serie de preludii interminabile, după care descătușările cele mai vii și adevărate le petrecem cu altcineva. Poate aceasta e lecția vieții pe care nu ți-au spus-o nici părinții nici prietenii... Lumea s-a deșteptat prin indivizii ei, anume că omul e făcut din carne și, odată ajuns acolo, uită de poezia așteptării și răbdării și devine fiară. Meditativii și contemplativii fac socotelile lumii pe care o văd și se retrag neputincioși din fața ei, repetând lecția jocului filosofiei grecești din epoca helenistică, cea care a trasat exact linia evoluției psihologiei umane de la cinism, la scepticism, la hedonismul cirenaic și megarian și până la stoicismul final, pregătitor de schimbare a lumii, a mentalității ei.

Atomizații europeni, duși pe nemărginitele spații ale Canadei și Americii, descoperă acolo, în contact cu mai molecularii orientali o filozofie nouă (veche la ei) de

regăsire a singurătății ființei ca parte a unui univers complex, cu care comunicăm perfect. Pentru ei nu suntem nume, ci o parte constituentă a unui cosmos unic, căruia trebuie să ne adaptăm pentru a face față integrării noastre ulterioare în el. Dar nu numai ulterioare. Trăim acum și aici după niște principii greșite, ce țin doar de nevoia fiziologică și de ceea ce intuim sau construim rațional. Cine ar putea să-și imagineze că tot ceea ce se-ntâmplă în jurul nostru e lipsit de rațiune, dar riguros guvernat de niște legi. Ceea ce facem noi cu rațiunea nu e decât să aflăm acele legi, să le încadrăm logicii noastre și că e complet greșit cum procedăm, adică să aplicăm schema noastră mentală în acțiunea pe care o facem pentru a ne adapta acelor legi de care nici nu avem habar decât într-o mică măsură.

Raționalismul european nu-ți dă nici cel mai mic indiciu asupra felului de a te adapta unei lumi străine, pentru că a fost făcut de oameni ce au trăit în aceleași locuri, printre aceeași oameni, cu o aceeași climă. „Filosofia comună” era cea care, grație intuiției dădea răspuns întrebărilor de fiecare zi. Nevoile au stat la baza zisei „filosofii a vieții”, accesibilă tuturor. Marii filosofi au dezvoltat logica. Kant n-a ieșit la mai mult de o sută de kilometri de Königsberg-ul lui. Filosofia lui e de bibliotecă. A întors cuvântul pe toate fețele, a întors logica pe toate fețele, a întors praxisul pe toate fețele și a rămas mare, dar cunoscut doar de specialiști. Alții au negat, ca Fichte, realitatea lumii vii, a lumii înconjurătoare, ca nefiind independentă de eul uman. Kierkegaard și Schopenhauer s-au apropiat de Dumnezeu creștin copiind dogmele religioase, ori reflectând felul de a gândi al unei epoci, romantismul (cel de urmă).

Triadele lui Hegel au la rândul-le structurile mentale ale ierarhiilor dogmelor creștine, care propovăduiesc integrarea și egalitatea ființelor în natură, dar numai în contextul celor mai imuabile ierarhii cerești. (Și când te gândești că fără stoici n-ar fi fost deschisă calea spre creștinism!). Dar Hegel n-a făcut mai mult decât să încerce să descopere o structură care să corespundă unei credințe, să explice lumea ca identică unei credințe. Cum mai târziu Berdiaev descoperea că însăși istoria umană urmează și continuă istoria celestă. La Hegel triada era perfectă: Tatăl, Fiul și Spiritul (Sfântul Duh), mai departe totul nu era decât o sumă de combinații, soră cu matematica infinitezimală și cu calculele probabilistice.

Dar lumea nu a învățat niciodată nimic de la filosofi, cum n-au reușit să-nvețe ceva din cele ce au trăit părinții și bunicii lor. Civilizația europeană, dar mai cu seamă cea americană, născută din copiii Europei au fost mereu o improvizație ce a legat secvențe de secvențe din ceea ce se-ntâmplă în jur, de ceea ce li se-ntâmplă ființelor, oamenilor din imediata apropiere, de parcă ar fi fost sub o permanentă stare de asediu, când ideea salvatoare nu putea să vină, cum era firesc, dintr-o înțelegere a ceea ce se petrece, ci dintr-o idee trăsniță, soră cu „reducerea la absurd”, din matematică: „Dacă nu merge așa, merge invers!”

Acești, nu puțini, oameni galbeni, care habar n-au de mentalitatea noastră, de concepțiile noastre, dar ne percep deruta și se simt superiori chiar și atunci când noi credem că se umilesc, au o coerență între filozofie, religie și etica existențială ca unică formulă de gândire și viață și nu trei domenii distincte cum le concepem noi. Ce e trist că ei se pot adapta modului nostru de a fi, mimând jocul vieții noastre, dar făcând ceea ce știu ei, iar noi nu, încrâncenându-ne în superioara noastră mândrie. E pragul raționalului ce se opune oricăror exaltări ce vin, firesc, dintr-o zonă cât se poate de naturală. E un amestec milenar de daoism, confucianism și zen-budism, unde tradiția a rămas neschimbată de tot atâta vreme. Condiția ființei nu e de a o depăși pe a semenului său, ci

de a se adapta cât mai perfect naturii din care știe că face parte. Or pentru asta nu ai nevoie de doctorate și studii înalte, ci doar de cunoașterea locului omului dintr-un univers populat cu alte ființe, plante, furtuni, nori, pietre, musoni, ce au și ei o ciclicitate a lor. Viața și moartea sunt foarte apropiate și ușor intersanjabile.

Europa și America trăiesc acum experiențele unui amestec de filozofie orientală și raționalism european, încât pentru spectatorul din eter apare întrebarea dacă nu s-au reîntors vremurile lui Arie, ce-și lăsa oamenii credincioși lui să se împreune goi și să participe la viața cosmică a lumii cât mai natural, împotriva dogmelor bisericesti, (în cazul de față al celor raționalist eticiste, atee).

Obsesia „centrului lumii”, acel *omphalos* universal ne-au cotropit și pe cei mai provinciali dintre europeni, care n-avem nici unul habar, bunăoară, că a existat și un Shakespeare nipon, aproape contemporan cu cel britanic, care, și el a așteptat un veac și ceva să treacă peste Canalul Mânecii, în Franța lui Voltaire. Niponul se numea Chikamatsu Monzaemon, trăitor între 1653 și 1724 și a creat pentru teatrul kabuki un adevărat gen al suicidului dublu, ca-n Romeo și Julieta. Un exemplu la limita unui gen și a geniilor, când s-ar putea găsi corespondențe pe toate palierele între lumea deschisă a albilor și cea închisă a tradițiilor din Orientul Îndepărtat, între cea a asediatorilor și cea a asediaților.

Acum trăim cu toții sentimentul asediaților într-un timp al globalizării, fără să recunoaștem că aceasta pe care o vedem la suprafață inundând lumea dinspre vest spre est, e dublată în sens invers de o invazie submersă ce vine la nivel de mentalitate, obiceiuri, chiar tradiții, pe care rasa albă o adoptă stilului ei de a fi, toate însumând în esență o nouă formă de gândire, chiar dacă la vedere e vorba de metode de luptă, acupunctură, masaj oriental, de la condiția curtezanelor de a deveni gheișe, bine instruite, până la acceptarea prostituției, în limitele ei de-acolo.

Doar „sinuciderea prin muncă” , acel „Shigoto gigai” al japonezilor ni se pare o aberație, câtă vreme noi trăim în trei timpuri: somn, muncă și cât se poate, distracție. Fără aceștia nu mai suntem noi. Imaginarul devine o fantoșă a iluziei, iar fără ea și fără divertisment viața-și pierde rostul. „Sexstilul” romanului vestic își are pendant în „sexstilul” romanului gheișelor, ce se pierde în negura timpului, către vremurile shogunilor. Dar demnitatea și mândria acelor bărbați a dispărut. E un asediu din două direcții, căruia îi vor supraviețui puțini, ce nu vor mai da doi bani pe un premiu Nobel.

CONTROVERSA TIMPULUI

Trăim într-un timp al inversării modelelor, al trecerii oamenilor de artă, a scriitorilor, într-un plan terț, nesemnificativ, locul lor fiind luat de oameni de afaceri, sportivi, top-modele, ceea ce determină ca vârsta modelului, tipul său să împingă societatea către alte zări decât acelea care au dominat lumea până în secolul al XX-lea. Dezavantajul e al omului creator, al celui ce știe că prin el se recrează imaginea umană a lumii, imagine de care omul secolului în care am intrat nu mai are nevoie. El și-o construiește singur, fără să se simtă în vreun fel responsabilă față de cineva, fără să se simtă de o anumită vârstă sau mai tânăr decât cel ce-și încropește alături un alt mini-

univers. Statornicia devine un balast de care se descotorosește cu seninătate chiar și cel trecut de cincizeci de ani.

Și totuși, în mărunta și izolata lume a creatorilor, a artiștilor și scriitorilor continuă trena bățăliilor dintre generații, total absentă la ceea ce se întâmplă în jur, la faptul că, în noua dinamică a vieții oamenilor, anii adunați în sacul din spate țin de un ceas biologic individual, ca la orice ființă, că într-un fel fiecare vârstă își are literatura ei, ca tip de receptare, ca act de creație, deși cultura vizuală dată de cinematografie tinde să anihileze orice diferențe de acest fel. Argumentul e simplu: cum virilitatea e posibilă până la senectute, ca formă a vigoarei genei individuale, creația artistică, o altă formă a potențialului uman nu poate avea limite dinainte stabilite. E adevărat că există cutuma poetului ce trebuie să-și trăiască efuziunea lirică laolaltă cu o viață tumultuoasă, care-l *execută* cam în jurul vârstei de 30–40 de ani. Boema nu iartă. Este adevărat că există și o altă cutumă, scornită chiar de creatori, cum că dacă până la 40 de ani n-ai dat totul, după aceea nu faci decât să te repeți. După cum, la fel de adevărat e că prima tentativă a tinereții este de a înlocui vechea generație, cutumele ei, miturile și riturile ei, prin ceva ce pare la început nou, rupt complet de tot ceea ce a fost până la ea.

Încetul cu încetul forma de negație se atrofiază și începe pactul individual cu timpul, sesizabil abia mai târziu. Conștiința scurtimii vieții apare, ciudat, după 40 de ani, vârstă de cumpănă a fiecărui om obișnuit. Creatorul e altceva. E copilul mirat permanent de tot ceea ce se petrece în jurul lui. E copilul obosit de culoarea ternă a lumii, descoperind însă curcubeie ciudate deasupra capetelor oamenilor cu care stă de vorbă. E omul îndrăgostit de tot ceea ce e frumos, care-și conservă natural iubirea, forța ei, dorința aprigă de a se comunica pe sine în numele cuiva iubit. Artistul, creatorul e starea pură a iubirii sacre convertită în lumesc, în trup, fără o limită a vârstei, fără o ruptură tranșantă între ceea ce e la tinerețe și ceea ce e mai târziu.

Dilema *literatură tânără/literatură bătrână* e o altă cutumă aberantă ce vine de peste timp, contrazisă de sumedenia de mari scriitori care-au produs operele vieții în al doisprezecelea lustru. Cervantes începea să scrie *Don Quijote de la Mancha* la 58 de ani, pentru a-și încheia opera la 68, cu puțin înainte de moartea sa. Tolkien, poate cel mai cunoscut scriitor al secolului al XX-lea își începea pseudo-mitologia care face deliciul tuturor cititorilor de vârste diferite, la 62 de ani, pentru a deveni celebru abia după moarte. Tolstoi scria în al șaptelea deceniu de viață ultimele mari romane, iar Goethe scria la 66 de ani *Faust*... Și exemplele pot continua. Când se petrece însă o clacare a justificării artistului față de actul creației are loc un colaps încheiat de cele mai multe ori prin suicid. El e singurul reprezentant al speciei care nu-și poate vedea rostul în această lume, în această viață, decât comunicând semenilor stările lui profunde, drama lui convertită într-o operă, căci poate că la fel cum o femeie devine a altă ființă de fiecare dată când aduce pe lume un copil, și creatorul renaște cu fiecare nouă operă pe care o face. De aici și procesul de întârziere a bătrâneții, înțeleasă în sensul comun, cel acceptat, de fapt, în calculele lor de tinerii creatori.

Creația nu e o meserie oarecare, de unde se iese la pensie. Creezi până în ultima clipă de viață pentru că te-ai născut cu acest har, pe care nu-l poți înfrânge, ci doar trăda. Dinamica vârstelor creatorului ține de forța lui biologică, în ultimă instanță. Mari opere se pot scrie și la vârste fragede, cum și la bătrânețe, pentru că totul depinde de un anume tip de sensibilitate care nu se atrofiază în timp, ci de reconvertește.

În lumea lipsită de modele a creatorilor de azi dilema enunțată e un simplu pariu ce trebuie să aducă în avanscenă neapărat o generație proaspăt apărută undeva în lume. Ceea ce nu știu decât cei cu niște ani în urmă, este că nu victoria îți aduce consacrarea, ci rezistența pe o poziție pe care trebuie să ți-o consolidezi continuu. Asta cu conștiința faptului că n-ai să mai poți deveni un model pentru generațiile ce-ți vor urma și că totul e dictat de un ceas interior care te face să te grăbești sau să ađaști mai mult asupra gândurilor menite să ducă spre capăt propriile construcții himerice.

NEVOIA DE MODELE

I

Nu putem ști cu exactitate care va fi drumul pe care-l va urma civilizația umană în viitor. S-a intuit și scris, de către filosofi ai veacului al XX-lea, că o dată cu noile mijloace de comunicare, cu noile tehnologii, devenite bunuri comune, civilizația umană va depăși epoca galaxiei Gutenberg, că informația va înlocui, prin percepție vizuală, instantanee, studiul pe manuscris, pe carte tipărită, că artele vizuale se vor așeza în fața tuturor celorlalte, reușind să-și comunice mesajul fără un prea mare efort din partea receptorului.

Că lucrurile stau undeva pe-aproape, ne dăm seama acum, când printr-un singur click poți declanșa un univers de informații ce te fură și te trimite tot mai adânc, cu precizie matematică fără să-ți dea răgazul să cugeți asupra a ceea ce afli. De curând, la inițiativa unei mari corporații de calculatoare s-a pus problema trecerii prin digitizare a tuturor cărților din lume într-o singură bază de date, de unde să poată fi accesată de oricine, oricând. La o primă privire totul pare să rămână în logica lucrurilor, în logica devenirii noastre din ultimele decenii, când hardurile își depășesc performanțele în câteva luni, iar soft-urile se perfecționează în mai puțin de un an.

Romanticul cititor duce dorul foii de hârtie pe care să-și preumbe privirea, bucuria universului unei cărți oprit în miez de noapte printr-o îndoitură a colțului filei, de unde mâine, sau altădată, să pornească mai departe. Același care dintr-o ciudățenie a ființei va continua povestea citită în propriul vis, confundându-se cu personajele îndrăgite sau urâte, urmărind finaluri posibile, rezolvări ale destinelor probabile. Romanticul contemporan e același care vizionează pe zi cel puțin un film sau serial de televizor, e același care, fără să problematizeze prea mult, fuge pe internet pentru a verifica o informație aflată din carte, pentru a i se detalia elemente din culoarea unei epoci, sau a unui personaj important. Un ceva interior îl determină să-și depășească limitele imediate ale condiției sale, să uite de ele și să-și afle un pandant peste timp, ca într-o metempsihoză continuă pentru că, și aici rezidă cel mai important dintre lucruri, nu va crede nicio-dată că el nu a mai fost pe aici, că el nu va mai veni pe aici. Nu va accepta că totul durează puțin peste cei șaptezeci de ani biblici.

Pe acest personaj romantic nu-l poți determina să se excludă din istorie, doar pentru a face loc pragmaticului care vine din neant și se întoarce în neant, ca o efemeridă, având permanent doar sentimentul zilei, a necesarei sale prezențe oriunde se petrece ceva important, și pentru care nu există urmași. Totul se rezumă la funcția și locul pe care-l

ocupă el într-o structură piramidală pe a cărei trepte nu există decât un sens — ascensiunea. Ca o dată ajuns sus să aibă sentimentul că totul trebuie să înceapă și să se termine cu el, în folosul său.

Acest al doilea personaj adus în discuție, opusul primului, își are și el lecturile lui de tinerețe, sau doar niște povești bine învățate la timpul lor, dar care se va regăsi oricând între paginile ce descriu viața și comportamentul marilor tirani ai lumii. Acest personaj va iubi artele vizuale, nu pentru că le-ar înțelege, ci pentru simplul fapt că-i sunt mai apropiate prin viteza cu care-și comunică mesajul, fără să-și spună vreodată că dorește să pătrundă ceva din tâlcurile profunde ale artelor privirii. E omul propozițiilor simple, cinice, pentru care ceilalți nu există decât în măsura în care el îi ia în seamă.

Expoziția figurilor de ceară, mă refer la ea, pentru că a devenit o modă și nu la Muzeul Madame Tussaud's, aduce în fața vizitatorilor chipurile unor VIP-uri uzate, ale unor mari personalități ale istoriei, ale unor oameni pentru care semenii n-au însemnat mare lucru. Expoziția e itinerantă, și de aici aerul macabru al întregii povești, pentru că muzeul îi primește doar pe turiștii curioși să vadă o ciudățenie muzeistică, în vreme ce o expoziție ce traversează lumea cu trupurile de ceară îmbrăcate în hainele epocilor în care au trăit personajele devine un spectacol la care se dorește să participe cât mai multă lume.

La polul opus al acestor expoziții cu figuri de ceară stau bibliotecile, deținătoarele spiritului universului uman. Acestea se găsesc pretutindeni și pun la îndemâna oricui cărțile tipărite, marile capodopere ale lumii, maculatura epocilor, spiritul lor înălțător sau gregar, nevoia de comunicare a semenilor către contemporanii lor, propriile păreri asupra a ceea ce s-a petrecut cândva, într-o antichitate tot mai îndepărtată și mai exactă în informațiile despre ea, și un trecut imediat ale cărui coordonate se modifică tot timpul.

Din spiritul acelor file de cronici despre Alexandru Macedon și-a găsit modelul Napoleon Bonaparte, în voința lui de supremație europeană, iar modelul său, cu care s-a intrat în secolul al XX-lea, a devenit valabil pentru Hitler. Dar istoriile se scriu cu viețile unor oameni, care trăiesc în umbra unor modele spirituale, a unor povești pe care doresc să le probeze cu propria viață, să le găsească un alt fel de final, ca într-o perpetuă reîncarnare. Să se fi pus oare capăt acestui șir de modele mici și mari? Să se fi încheiat oare calea omenirii așa cum o știm până la noi? Să se fi mutat modelul uman pe ecran sau pe sticla televizorului? Până una, alta reviste colorate fac concurență cărților de unde și-ar putea afla omul calea propriului destin, iar semenii noștri încep să se cunoască prea puțin pe ei înșiși, ba mai mult, să se creadă mereu că sunt cu totul altceva decât în realitate. Și toate acestea pentru că trăiesc sub influența impresiei de moment, a unei agresiuni subliminale, care-i determină să se grăbească din ce în ce mai mult, să simtă că nu mai au timp pentru ei, să creadă în paleative spirituale de import, care le asigură un confort de câteva clipe, o siguranță efemeră, când se simt întregi în spiritul lor, ca dincolo de momentul maxim să se descopere golici și să nu mai afle nimic în jur.

II

Dacă ne luăm după progresia geometrică a tehnologiilor vom crede că omul secolului al XXI-lea va arăta altfel decât toți cei de până acum. Dacă însă vom cumpăni la dramaticele rupturi din sufletele miliardelor de oameni care nu-și găsesc sensul existenței decât întorcându-se la ceea ce erau străbunii lor, vom descoperi că panaceul maladiei nu stă în revistele colo-rate care revarsă bacante pline de nuri alături de mașini mai scumpe decât o stradă cu case de locuit, ci între gândurile spuse cu secole în urmă, poate, de unul sau altul dintre marii oameni ai lumii, tot mai uitați astăzi, trăitori și ei alături de alte bacante și alte calești luxoase, rămase în memoria lumii datorită acelor texte pe care azi le citim despre ei și culoarea vremilor acelora.

O dilemă a gânditorului de azi, ce stă pe marginea realității și încearcă să-și descopere rosturile prin comparația cu alte vremuri ale aceleiași lumi, rămâne evident însăși ideea de carte, ideea de bibliotecă, ideea de reîntoarcere la ceva stabil, sigur, peren.

Civilizația indiană, ce așeza religia pe același plan cu filosofia, nu avea cunoștință și nevoie de istorie evenimentială, pe care le-a scris-o englezii. Civilizația contemporană, în iureșul desfășurării evenimentelor n-are nevoie de istorie pentru că acolo descoperă doar lucruri care nu-i fac plăcere, despre trecutul străbunicilor lor, iar prezentul e atât de dinamic încât nu-și pot permite luxul să trăiască în trecut, sau cu gândurile întoarse spre propriul destin, iar cele două lumi se separă și se distanțează văzând cu ochii. Pe de o parte o lume a momentului, a cuceririlor de ultimă oră, a vieții duse într-un tumult cu repere aleatorii și cu finaluri neașteptate, iar pe de altă parte o lume a statornicieii, întoarsă mai abitir ca oricând spre origini pentru a descoperi, cumva, acolo, taina evoluției vieții pe mai departe.

Printre zeii redescoperiți se află pentru aceștia din urmă și marii gânditori al lumii, ce stau cumiți în rafturile bibliotecilor, așteptându-și momentul în care să fie iarăși luați în seamă, pentru că între intuițiile lor se va fi aflat și aceea că va veni o vreme când, pentru o scurtă perioadă, glasurile lor nu vor fi ascultate. Că va veni o vreme când totul va părea luat de la capăt, ca după un cataclism. Ei stau și așteaptă clipa în care doar o povață de-a lor se va putea să fie început de drum.

La celălalt capăt, bucuria trăirii momentului, iar undeva la mijloc o sumă de curioși, puțin atenți la propria viață, bântuind printre informații venite în amalgam, fie prin canalele specializate ale televiziunilor, fie prin cărțile de referință, marile enciclopedii ale lumii, apărute în milioane de exemplare pentru toate bibliotecile, în limbile de mare circulație, fie pe canalele specializate ale internetului. Că azi e mai lesnicios să ajungi la o informație culturală accesând internetul o știe oricine, doar că de la informație până la înțelegere, sau chiar la meditație pe marginea unui dat istoric sau a unui fenomen, e un drum enorm, pe care simpla asociere petrecută instantaneu în mintea curiosului nu poate duce la aflarea unei certitudini, nu poate duce la înțelegerea unui timp din imediata proximitate, sau mai îndepărtat, care poartă în el elemente asemănătoare.

Ciudat e însă și un alt fenomen: anume că informațiile provin mereu doar dintr-o singură sursă. O sursă care-și permite luxul să facă cercetări fundamentale, să facă cercetări istorice, să facă cercetări ale istoriei culturale, menite toate să aibă ca efect conturarea unei opinii sau a unei certitudini privitoare la un anume fenomen sau perioadă istorică. În lipsa unei a doua sau a treia surse, cercetătorul grăbit va lua de bună

informația pe care o primește, și la rândul său o va propaga mai departe, fără posibilitatea vreunei reveniri asupra concluziilor finale. Se instaurează astfel un nou tip de religie, pusă sub aceeași dilematică sintagmă *crede și nu cerceta*, iar de la aceasta până la fetișizarea în absolut a informațiilor primite nu mai e nici un pas, chiar dacă adevărul nu e nici pe departe undeva la mijloc, pentru că nu mai există o linie mediană, nu mai există doi poli, două surse de informație. Este ca la vernisajele de artă plastică, unde nu vei auzi din partea prezentatorului niciodată vreo critică, sursa de destăinuire a substraturilor creației celui ce expune fiind una singură, poate neașteptată și pentru cel despre care se vorbește, și astfel rămâne ca un fel de judecată definitivă în mintea celor ce ascultă.

Dilema apare în mintea cugetătorului, care, din dorința de a contrazice, sau nemulțumit cu informația primită, se abate pe la enciclopediile tipărite pentru a afla de acolo o altă opinie. În cele din urmă se limpezește în mintea lui ceva și vrea să afle mai mult. Cărțile din biblioteca proprie nu-i mai pot fi de folos și merge la cea publică, unde mai află ceva dar încă insuficient pentru a se lămurii. Trece pe la universitară sau pe la biblioteca Academiei, ca în final să acceseze tot o sursă de încredere, de la bibliotecile Cambridge sau a Congresului S.U.A.

În rândul oamenilor obișnuiți acesta e tipul maniacului într-un domeniu, iar dacă l-am numit cercetător, sau cugetător, am luat în seamă doar prima fază, care se oprea undeva pe la bibliotecile universitare sau a Academiei. Acesta e modelul al cărui tip e preluat de alții instinctiv, dintr-o pornire interioară, care-l face să se situeze mereu deasupra celorlalți, urmărindu-și doar propria idee fixă. Nu are aerul romanticului care-și descoperă filiațiuni cu personajele cărților pe care le citește, nici cu eroii filmelor pe care le vizionează, iar dacă Thomas d'Aquino se temea de omul unei singure cărți, cu atât mai mult omul de azi și de oricând se teme și s-a temut de omul unei singure idei.

Omului de azi îi lipsește răgazul de a se opri în fața cărților dintr-o bibliotecă, de a citi rând cu rând, de a memora ceea ce l-ar putea scoate din singurătate, de a afla părerile altor oameni de cultură din parcursul timpului, a unor alți oameni de știință sau filosofi și de aceea crede că accesul instantaneu la informația de pe internet îi poate oferi șansa de a fi mai instruit, de a ști mai multe despre viața oamenilor și a lui, despre universul unde e atât de stingher. Și n-ar fi de mirare ca modelul său să fie un android adamic căruia i se încarcă și descarcă bateriile, ca în filmele și cărțile S.F., atotștiutor și nemuritor.

RĂZBOIUL LUI MURPHY

Ca orice creator, ca orice participant la lumea mică a celor ce și-au construit un univers de gânduri ce se întrepătrunde cu al celorlalți, mi-am pus adeseori problema dacă actul scrisului, care te apropie de lume în măsura în care te și îndepărtează de ea, e o terapie pentru supraviețuire, o pulsione cu accente demiurgice, un mod propriu de a răspunde unor întrebări pe care poate că fiecare dintre oameni și le pune, sau o simplă variantă de a supra-viețui într-un dat uman dominant de concretețe până la mercantilism. Răspunsul e că pentru omul de artă, fiecare dintre aceste variante ale justificărilor sale față de sine, e valabilă, cum și toate la un loc, într-o măsură sau alta.

Lecția pieii de chagri, intuită și scrisă de Balzac pentru sufletul omenesc, e valabilă pentru toți, dar mai pregnant vizibilă pentru creator. Universul său, globul de sticlă în care-și petrece viața și prin transparența căruia privește lumea, e un strat într-un fel protector, deși consistența lui îi indică și limitele, marginile din care se consumă câte puțin sau mai mult, pentru ca într-un final, ca în povestirea amintită, să nu mai rămână nimic. Universul său nu cuprinde nici pe departe elementele celui descoperit de oamenii de știință și proiectat imaginației noastre ca și model, cu galaxii, ce se învârt în jurul unor mari *găuri negre* ce sorb stelele către un infinit de timp și spațiu, către o altă lume, imposibil de intuit decât prin calcule. Uni-versul său e unul aflat în chiar mijlocul lumii imediate care-i oferă toate șansele de a se manifesta, de a se simți util față de sine, în momentul în care imaginea lui devine proiectată pe ecranul filmului pe care-l urmărește și cel despre care e vorba. Că e o terapie proprie de supraviețuire, mai mult ca și sigur, dar numai în măsura în care se simte recunoscut măcar de o parte a ce-lor dintre care face parte. Toate înfrângerile lui din viața imediată se pot trans-forma în victorii în planul creației, pentru că mobilul declanșator al actului nu e, cum se poate crede, reveria, ci tensiunea, criza, conștientizarea decalajului dintre ceea ce crezi că ești și felul în care ești perceput de ceilalți.

E motorășul disperării, care te face să-ți cauți justificarea față de tine continuând cu o altă variantă, cu o altă explicare prin scris, cu imaginarea edificiului unei lumi asemănătoare celei pe care o ai permanent în față și pe care te strădui să o înțelegi și să o restitui celorlalți, fără să te întrebi o clipă dacă îi și interesează asta. O faci în replică, instinctiv, pentru a te elibera, pentru a te curăța de o zgură pe care ai acumulat-o în tine, printr-un gest unic, exemplar, chiar dacă în joc se află iubirea de taină, primară, sau o ură neîmpăcată. Chiar dacă efortul depus este de o inutilitate perfectă, chiar dacă destinatarul epistolei habar n-are că textul tău îl vizează pe el. E un fel de ceartă cu surzii și orbi, e un fel de război al lui Murphy, dus pe toate planurile posibile, într-un răstimp de pace, la un deceniu după terminarea ostilităților din marele război al lumii.

Spre bucuria miilor de editori din țară, aceste războaie personale răsar și sunt duse până la capătul puterilor celor ce le-au început, ca într-un proces de moștenire, unde câștigă întotdeauna cel care are bani mai mulți să-i plătească pe avocați. Doar că avocații scriitorilor sunt criticii, care nu iau în seamă decât variantele asupra cărora cad de acord prin consens, adică dacă respectivii creatori fac parte din grupurile destinate să înlocuiască alte notorietăți în materie, care au mizat pe nemurire. Grupurile de interes din literatură se leagă mai departe de alte grupuri de interes, despre care se scrie în reviste toată ziua de oameni de presă, deveniți peste noapte și mari creatori, după principiul zilei că acela care nu se vede la televizor nu există.

De cealaltă parte apare editorul specialist în făcut bani, care trăiește cu sentimentul că se scrie prea mult, deși el de pe urma cărților și a autorilor lor trăiește. Deunăzi am avut chiar surpriza să cunosc un asemenea editor, foarte sigur pe știința lui, care încerca să mă convingă că adevărații scriitori sunt cei ce se rezumă la două, trei cărți scrise într-o viață. Că un lucru poate fi scris mult mai bine în pagini puține. E ceva adevăr aici, dar meseria de scriitor nu se rezumă la a face zeci de variante la un singur roman sau carte de poezii, la a-ți relua la nesfârșit aceleași gânduri și cuvinte doar pentru a ajunge la un minim de fraze care să te exprime; după cum și cealaltă extremă e de luat în discuție, pentru că nu orice text scris e și literatură. Cât privește calitatea ... Într-un haos al modelelor și gusturilor, ce frizează absurdul ideii de axiologie estetică nici nu e de mirare

că piața cărții e plină de atâtea apariții. Și toate majore, toate geniale, toate acoperind ecranul memoriei culturale românești și eventual universale, iar criticii, în loc să discearnă după niște principii ceea ce ar fi de ales, se lasă prinși în jocul intereselor mai pământești și edifică o axiologie a subiectivismului partizan.

Și-atunci unde mai sunt răspunsurile la întrebările pe care orice scriitor ar fi trebuit să și le pună față de sine? Sau nu mai există așa ceva, ci doar niște cinici, capabili să-și nege cu seninătate apartenența la un domeniu al artei.

ATEII BIRUITORI

Simplul fapt de a trăi într-o altă epocă nu-ți dă dreptul să negi cu totul ceea ce a fost până la tine. Atei de mâna a zecea, erijați în oameni de cultură, proferează injurii împardonabile în presă și la posturile de radio împotriva a ceea ce a reprezentat cu câteva decenii în urmă literatura română. Zeii de odinioară, care la rândul-le au greșit ca toți zeii doar pentru a supraviețui într-o anumită epocă, într-un anumit context istoric sunt puși la zid de proaspeți absolvenți de facultate sau liceu, cu ura celui care a trebuit să le învețe opera la ora de limba română.

Marin Preda, Eugen Barbu, Eugen Jebeleanu, Tudor Arghezi, D. R. Popescu ș. a. Încap pe mâna oricui și sunt terfeliți cu o bucurie demnă de niște întreprinderi mai puțin păgubitoare, după facila grilă a scoaterii din context și a punerii la zid, spre deliciul și mai tinerilor, care văd în scriitorul român cel mai mare torționar al tuturor epocilor, cel mai mare dușman al democrației românești actuale, cea mai neagră amintire a unor epoci contemporane cu părinții sau bunicii celor ce pun acum la gât lațul unei întregi istorii literare. Ce se întâmplă în acest timp e similar cu vremile lui A. Toma care-l scotea din literatura română pe Arghezi și Blaga, a celor ce l-au scos pe Eminescu, Lovinescu, Maiorescu, Ion Barbu și atâția alții, redescoperiți după decenii de autism cultural.

Trăim o mutilare continuă a propriei noastre culturi, mai cu seamă scrise, și mai puțin a celei artistice, plastice și muzicale, ale căror reprezentanți chiar dacă au trăit vremile în folosul lor sunt iertați de contemporanii noștri de azi. Litera scrisă deranjează cel mai mult. Literatura, adică domeniul care de cincisprezece ani încoace n-a mai dat ceva de talia lui Marin Preda sau a hulitului Eugen Barbu, n-a mai impus un nume demn de luat în seama viitorului decât pentru a acoperi golul unui timp sărăcăcios, plin de cancanuri și cu toate mizeriile amoralității la vedere. Literatura anilor șaiszeci-șaptezeci deranjează mai mult decât articolele ce „defăimează” corupția de azi, tabloidele ce-l pun în prim planul culturii române pe exponentul ei cel mai de preț, pe Adrian Copilul Minune, cu manelele lui. Nu sunt luați la întrebări supraviețuitoari ai Epocii de Aur, ci doar scriitori ce au trăit atunci. E oare nevoie să se facă un deșert peste cincizeci de ani de literatură română, pentru a se putea pune în loc traduceri de mâna a douăzecea? E oare nevoie să se radă din temelii o construcție care arăta european, într-o vreme, și să se pună în loc cele mai mediocre întâmplări culturale și literare, mai cu seamă pe măsura „educației permanente” actuale, de reeducare a generației de vârstă a treia? Cui folosește? Culturii române în nici un caz, iar viitorului unei Româнии cu o identitate culturală capabilă să participe la corul culturilor europene, cu atât mai puțin.

Cu ani în urmă, în timpul unei vizite la Editura „Europa” din Budapesta cu câțiva colegi scriitori aflați într-o vizită în țara vecină (Constantin Țoiu, Cornel Regman, Dana Dumitriu), am rămas surprinși când ni s-a prezentat un superb *Dicționar al Literaturii Maghiare* din care nu lipsea nici unul dintre cei importanți, nici scriitori ce făcuseră jocurile politice ale lui Minsenty și Horty, nici cei ce contribuiseră la susținerea revoluției maghiare din 1956. Era un cult al scriitorului ce-l depășea în multe privințe pe cel făptuit în anii aceia față de zeii supremi de la noi, soții Ceaușescu. Am înțeles atunci un lucru la îndemâna oricui, că omul își trăiește epoca, aceasta îi stimulează o anumită parte a personalității sale, iar dintre personalitățile respective se alege o elită reprezentativă pentru respectivul popor. Dacă „elita” aceea e făcută doar pentru a ocupa un vid de personalități, va dispărea la fel de rapid cum a apărut. Că scriitorul trăiește istoria evenimentială prin întregul ființei sale și reacționează la ea în funcție de convingerile și spiritul său. Și am mai înțeles tot atunci că întregul respect de care se bucura scriitorul maghiar se datora conștiinței valorii culturale, ca singura capabilă să dea drept unei nații de a participa la cunoașterea de la egal la egal cu oricare altă națiune. Cine are treabă cu Albania politică e problema lui, Kadare e tradus în aproape toate limbile. Cine are probleme cu spațiul fostei Iugoslavii face politică, dar nu doar oamenii de cultură de pretutindeni l-au citit pe premiantul Nobel al acelei țări. La rândul-le ungurii au de doi ani propriul lor premiant Nobel. Acuși vor avea și bulgarii și moldovenii de dincolo de Prut, iar noi vom continua să facem politică păguboasă, să ne certăm și să năruim ce s-a construit cândva. Singura satisfacție a omului simplu e că și politicienii români dispar o dată cu coborârea lor din jilțul de la Guvern sau de la Parlament. Rămân în viață doar coabele și ghicitoarele, de parcă am trăi cu puțin înaintea Evului mediu timpuriu, pe vremea marilor migrații.

E o bucurie a distrucției egală ca intensitate doar cu cea a adulației fără discernământ, pentru că de fapt ceea ce lipsește tuturor în aceste vremuri trăsnite e tocmai dreapta cumpănire, gândul la ceea ce va fi poimăine, când nu vom mai fi noi, ci alții, străinii noștri nepoți. Luați orice post de radio sau televiziune și numărați clipele în care se amintește de cultură, în comparație cu orele interminabilelor dezbateri pe teme de politică schimbătoare și trecătoare. Din dreptul acelei fragilități și precarități, din nefericire sunt privite și actele de cultură, cu neîncrederea totală în ceea ce va fi, cu siguranța schimbării în mai rău, singura dimensiune a spiritului pentru care se pare că suntem pregătiți. Dacă n-ar fi existat zeul Baal și zeița Astarte n-ar fi existat în religia noastră Sfântul Ilie, dar și Baal și Astarte au mai trăit, pe ici, pe acolo trei mii de ani. Cel mai știm despre politica vremilor acelorora? Ce mai știm despre bogățiile vremilor acelorora? Dar de regele Ahab și de lupta lui Ilie cu credința păgână în zeii aceia. Literatura română și-a avut vârfurile ei, nici idolatrizate, nici ostenitor de citate, pe care bucuria vulgului urcat la microfon le terfelește pentru a arăta ca restul lumii românești, e haina păguboasă a mediocrității devenită uni-formă de șoimi ai patriei.

PROPRIETARIII CULTURII

După 1990, în eliberarea trăită de toți românii s-a petrecut un fenomen cu totul ciudat: ceea ce în acte era proprietatea tuturor, dar în fapt era al statului, el însuși fiind reprezentat de o mână de oameni, a devenit printr-o trezire de conștiință (să nu-i spunem civică, ci mai degrabă anarhică) proprietatea de drept a fiecărui cetățean, care altă treabă n-a avut decât să defrișeze tot ceea ce până mai ieri îi aducea venitul de om al muncii. Cine știa de unde să apuce coarnele plugului ce traversa cu arătura lui țara, le-a luat serios în mâini și și-a încropit o afacere, dacă aceea nu era pornită cumva încă dinainte de '89. Alții au intrat ca bezmeticii să ia ceea ce propaganda de partid le spusese că e al lor, doar, doar se vor îmbogăți și vor fi pe măsura celor pe care-i vedeau de-acum la televizor, în filmele importate din apus.

N-am să intru în toate detaliile tipurilor de distrugeri fără nici o rațiune a ceea ce construiseră ei, oamenii, cu mâinile lor, pentru că ar trebui să se scrie cărți despre asta cu concursul sociologilor, psihologilor, economiștilor și istoricilor pentru a se avea măsura cât de cât exactă a ceea ce a reprezentat războiul românilor contra românilor, care i-a îmbogățit pe unii, și i-a adus pe alții în fața suicidului nevolnicului. Am să mă opresc doar la cărți și păduri, pentru că orice carte e făcută din materie cenușie și celuloză. La marginea tuturor pădurilor, ori a satelor de pe liziere, au apărut gatere de toate mărimile care-au biruit colinele munților, încă înainte de aprobarea legii funciare prin care erau restituite câte zece hectare de pădure foștilor proprietari. Într-un fel, răzbunarea omului pe fostul regim, pentru că în esență, ne spun analiștii politici, asta ar fi fost, s-a transformat într-un genocid verde, de pe urma căruia s-au adunat serioase beneficii de către o mână de oameni. S-a dat liber la construcția de case, s-a dat liber la tăiatul de pădure, s-a dat liber la tot, ori poate că iluzia acestei libertăți își avea sorgintea într-o totală anarhie a gestionării bunurilor ce de-abia acum începeau să aparțină oamenilor acestei țări.

Efectele se văd acum, când munții și dealurile o iau la vale și îngroapă oameni și sate, când începem să importăm hârtie pentru că pădurile noastre au luat drumul exportului, când sălile tribunalelor sunt înșesate de oameni aflați în litigii pentru niște bunuri de care au fost lipsiți de către concetățenii lor, mai iuți de mână și profitori. Încetineala emiterii legilor, confuziile create în demersul nostru democratic original au făcut ca răzmerița dintre oameni să se generalizeze, transformându-se în războiul tuturor împotriva tuturor, fiecare dând vina cu prudență ba pe unul, ba pe altul dintre cei aflați în fruntea țării.

După 2000 lucrurile păreau să se mai domolească, proprietarul de pădure și-a adjudecat partea și a zis că poate să trăiască o vreme din ea, așa că a băgat toporul în copaci, fără să mai pună în loc nimic. Abia atunci s-a trezit că de fapt voia să intre în U.E. fără să aibă habar de legislația care guverna acolo, de parcă am fi fost pe o insulă din sudul Pacificului. Avea vite, n-avea fermă. Le-a pus cip-uri cu îndărătnicie habotnică, de parcă ar fi fost niște semne ale Anticristului. Vitele pășteau pe locul fostei păduri, pentru că imășurile aparțineau altora, care nu-i mai lăsau să-și crească animalele acolo. Primarii dădeau din colț în colț fugind de la un partid la altul în speranța că-i va scoate cineva din nebunia satului și-i va urca în vreun scaun din Parlament.

Litigiile nu mai au sfârșit, iar Dumnezeu, ca întotdeauna, a luat partea celor bogați, pentru că inundațiile s-au ținut lanț și-au ras de pe fața pământului case, oameni, animale, agoniseala de o viață a unor năpăstuiți, pentru care alți oameni își depun un mărunț obol la bisericile din țară, să-i scoată din necaz. Văzută dintr-un satelit cu raze speciale, țara arată ca un joc de puzzle, lăsat la mâna unui copil de trei ani. Nu se întrezărește nici o imagine coerentă, iar ce e mai grav, se așteaptă ca acea imagine să o primească de la Uniunea Europeană, pentru că e mult mai ușor să copiezi și să te adaptezi când totul e vraiste, decât să fii parte dintr-un întreg cu ceva gata constituit.

Cam același lucru s-a petrecut cu literatura română. Într-o primă fază toți erau dornici să nege tot ceea ce aparținea tuturor, să defrișeze ceva ce, spuneau ei, nu mai corespundea noilor condiții, apoi a apărut legea fondului funciar din cultură care-a dat drept de proprietate asupra spiritualității noastre unui grup, apoi mai multor grupuri, care astăzi sunt într-un război total al negărilor reciproce. Eminescu a devenit proprietate a unora, Caragiale a altora, Marin Preda, după o asiduă negare a intrat în proprietatea unui singur om, în timp ce războiul cu cei din generația lui Preda și Nichita continuă pentru simplul motiv că n-au murit la sorocul scriitorului român, adică înainte de șaiszeci de ani. Peste acest război se așează cel al generațiilor de la optzeciști la douămiiști, una mai grozavă decât cealaltă, dacă prinde un spațiu de emisie pe vreunul dintre canalele de televiziune.

Se caută mentori, se inventează personalități pe care le-au preluat urgent revistele literare, în vreme ce scriitorul neangajat în vreo bătălie de asemenea proporții își așteaptă o recunoaștere postumă, care nu va veni niciodată. Filiera „scriitor–analist politic–post de televiziune– catedră universitară” funcționează perfect, cu apăsătoarea tentă didactică pe care o îmbracă toate demersurile celor ce susțin sau neagă pe cineva. Apar dicționare, istorii și geografii ale spiritului românesc din zona literei tipărite, caroidnd subiectiv tarlale cu păduri defrișate gata, punând în evidență personalități pe care viața ultimilor șaptesprezece ani le-a așezat în zona ziaristicii și a cazuisticii politice, mai degrabă, decât literare sau culturale.

Ce aduce acest haos al defrișărilor și împrumutărilor din cultura română? Un dezastru anunțat, o calamitate, ca în orice cultură cu deschidere mică, covârșită de noianul traducerilor de tot felul, pe fondul unui refuz al omului de rând de a se mai osteni cu o carte, mai cu seamă dacă nu e un best-seller mediatizat, care, oricum, nu poate aparține scriitorului român, pentru că el iese în evidență prin altceva, prin comentarii și previziuni de ordin social și politic, prin parti-pris-uri creatoare de scandaluri interminabile. Și asta pentru că acum parcela de pădure a literaturii cu care a fost împrumutată fie e în litigiu, fie e gata defrișată de către cei care o perioadă au crezut că le aparține.

BANII SCRIITORULUI

La capătul fiecărei întâmplări culturale stau niște bani, pe un proiect de promovare a ceva ce urmează să aibă loc. Între un asemenea proiect, fundamentat în amănunțime, și unul ieșit din mintea unui scriitor, dornic să-și „proiecteze” lumea în care trăiește într-o

suită de cărți, nu e nici un fel de legătură. Scriitorul român nu știe încă și poate că nici nu-și propune ca pornind de la o bază materială, inginerește, să-și ducă până la capăt o utopie, o himeră, capabilă să ilustreze un timp istoric, să se constituie într-o mărturie a vremii sale pentru viitorime. Ce legătură poate fi între acest proiect de promovare a cărții sale încă nescrise, de ratingul pe care-l va avea cartea sa, sau suita de cărți și impactul asupra publicului, fără de care și avantajele materiale ce pornesc de aici nu s-ar arăta?

A gândi cultura în termeni inginerești este încă posibil, dacă ne referim la promovarea a ceva existent, unde creația individuală a avut loc deja, printr-o structurare pe o idee la modă, ori pur și simplu pentru a pune în evidență creația dintr-o anumită zonă. A gândi creația în acest mod e o absurditate sortită eșecului. Va veni cineva și va da exemple din antichitate sau Renaștere, când comanda subvenționată a unor mari lucrări a stat la căpătâiul unor capodopere. Și mai târziu lucrurile s-au petrecut asemănător, dar vremile acelea au dispărut. Romanticismul unor susținători ai creației artistice care aveau instruirea necesară, capabilă să le dea sentimentul perenității culturii a dispărut odată cu ultimul secol al mileniului trecut. Mecenatul cultural a devenit o excepție legată de cele mai multe ori de orgoliul unui individ trăitor într-un prezent rapace.

Totul se rezumă la ziua de azi, la afacerile aducătoare de alte și alte profituri, pentru care merită să se depună toate eforturile, cultura devenind un accesoriu necesar epatării. De cealaltă parte, creatorul de proiecte utopice, oricât de îndrăznețe ar fi ele, rămâne într-un con de umbră, mulțumindu-se cu satisfacția ducerii lor la capăt, fără ca de pe urma lor să se aleagă cu mai mult decât cu o recunoaștere în rândul unui grup de amici de aceeași meserie. Proiectul utopic nu e subvenționat de nimeni decât în măsura în care ar putea să aducă un plus de valoare celui care dă banii. Logica este extrem de simplă, ca și atunci când îți cumperi o marfă, or despre așa ceva să nu-i vorbești unui creator.

Cunosc persoane capabile să plătească oricât unui scriitor pentru a le scrie istoria vieții lor, cu toate ramificațiile neamurilor, cu toate victoriile și eșecurile acelora, în așa fel ca el, personajul plătit să apară într-o lumină de excelență. Un mof de om care nu mai știe ce să facă cu prezentul și își îndreaptă speranțele nemuririi către viitor. Dar cine mai poate fi interesat de ceea ce s-a petrecut cu o familie oarecare, poate onorabilă, poate importantă chiar în mersul istoriei, când totul se petrece la timpul prezent? Cine să mai fie interesat de povestea unei babe sau moș, bogați la bătrânețe prin moșteniri și restituiri în natură, dacă bătrânii aceia nu fac nimic trăsnet să umple cu numele lor paginile ziarelor?

Legea banului e cumplită. Nimic nu se face pentru a susține o speranță a culturii, ci pentru a pune în evidență persoana care subvenționează actul creator. Iar dacă totuși sunt excepții, acelea se alimentează din preaplinul omului de afaceri, ori din nemăsurata lui dorință de a-și afla numele alături de ceva gata constituit, de o personalitate recunoscută, de a se așeza în rând cu snobimea intelectuală.

Ratingul crește nu pentru creator, ci pentru susținătorul financiar al său, dacă acela e o persoană cu bani și nu o societate care-și acoperă alte activități și prin susținerea unor acte de cultură. Totul pare aleator, deși nu e tocmai așa. Nu oricine poate beneficia de o subvenție dacă finalitatea nu conferă și finanțatorului bucuria de a se situa în rândul elitelor culturale ale zilei. Acțiuni pentru handicapați, pentru romi, pentru copii abandonati, pentru copii cu hiv, întorc balanța în favoarea socialului, față de care actul creator pare inutil și chiar desuet. Cine vrea să citească o carte, n-are decât să ia best-seller-ul apărut la RAO, Nemira, Humanitas sau Polirom. Literatura română e de al

șaptelea rang. Și asta în timp ce literatorii care știu de unde și cum să scoată banii de la un mecena, fie el om de afaceri sau altceva, se rezumă la a se cantona într-o zonă de interferență cu socialul, cu dictatul momentului.

De aici și până la constructorul de proiecte literare utopice e o distanță greu sesizabilă, de vreme ce primul e în toate revistele de cultură, iar celălalt omis cu bună știință sau ignorat cu prudență pentru năzbâtiile care-i trec prin cap și poate nu tocmai conforme cu ceea ce se cere acum pentru a fi în rând cu ceilalți. Cine să mai aibă nevoie de istoriile compuse ale unui om care-și privește contemporaneitatea cu seninătate și detașare, față de unul care e implicat direct în a promova ample proiecte ce răzbat în timp până abia poimâine, dar susțin un ceva al momentului, fie pe linia civismului la care se face mereu trimitere, ori a democrației, ori a unei platforme de pro-gram al unui partid? Ieși din utilitatea imediată, cu viteza cu care erai alungat de propaganda partidului unic. Și-atunci care-i diferența? Se va spune: valoarea. Ne întrebăm: oare când vom fi noi, fără parti-pris-uri, fără aranjamente și eșafodaje aducătoare de profit? Răspunsul: Niciodată, cât timp se va confunda un proiect cultural cu unul de creație!

SIBILA DIN DELPHI

Discursul aluziv al majorității celor ce scriu sau vorbesc e una din tarele împământenite la noi. Ironia e strecurată fără prea mare cumpănire, frizând nu de puține ori sarcasmul, dar e iertată tocmai pentru lașitatea tonului aluziv, nu direct, nu bărbătesc. Senzația e aceea de plutire undeva între o realitate imediată și o irealitate tot la fel de imediată, ca un fel de nor colorat de apusul soarelui în mijirea căruia se întâmplă niște vise premonitории sau doar niște impresii despre un viitor probabil.

Din nefericire același discurs sibilinic este prezent și în luările de cuvânt ale multora dintre cei ce diriguie în aceste momente binele și răul din țară, ce permit tot felul de comentarii, care mai de care mai trăsnete, tot felul de scenarii demne de o literatură de consum. De fapt, lumea presei și cea politică formează în acest timp, în România, locul de desfășurare al marii literaturi care ar trebui să se scrie de cei meniți să facă întreprinderea asta. O literatură inofensivă, ca orice act artistic, o literatură ce ar urma să formeze locul comun al manualelor școlare. Iar ca toate să arate la fel, obositul nostru destin a trecut de la enumerarea personalităților importante ale culturii noastre, după ce le-a tipărit și chipurile câtorva trăitori ai secolelor trecute pe bancnotele de lei grei, la faza și așa mai departe, sau et caetera. Ca și în manualele școlare. La et caetera e trecută chiar și limba română, printre celelalte vorbite și scrise în CV-uri de mai toți tinerii doritori de o slujbă plătită bine și plătită pe măsură.

Ce a ieșit până acum se vede cu ochiul liber și de la mare distanță: o discrepanță uluitoare între omul de rând multimajoritar, ce mai are de partea lui o speranță la fel de sibilinică și marele om al timpurilor acestora, gata oricând să-și vândă lipsa de credință în ceva trainic pe nimic, doar pentru a accede și mai sus, încât ajungi să te întrebi firesc și deloc aluziv cui folosește toată strofocarea asta cu intratul în Europa, cui folosesc răzmerițele politice, cine pe cine vrea să distrugă sub ochii năimiți ai votantului de alaltăieri? Și mai ales pentru ce? Nimeni nu spune limpede acelui votant că dedesubt sunt

niște interese de grup, că dedesubt se află un interes prosper pentru câțiva și secătuirea marii prostimi de orice șansă. Au trebuit să apară niște inundații ca lumea politică a României să descopere că oamenii de rând, votanții lor trăiesc în case de văiugă în plin secol al XXI-lea, că viața unui om de la țară e, ca în secolul al IV-lea, legată de o găină și doi pui și două vaci și o curte cu grădină de zarzavat din care-și duce traiul de pe o zi pe alta. Imaginile unui bătrân din Vadul Roșca înecat în propria casă cu mâna stângă ridicată și cu degetul cel mare indicând un fel de înjurătură șoferească a bătut toate televiziunile din lume, dintr-o lume ce se mira de dezastrul din România și râdea de ultimul mesaj al mortului către cei vii. Acela era de fapt mesajul nescris al unei întregi pături majoritare ce continuă să împace sibilinic și capra și varza și lupul, doar pentru că a supra-viețuit, pentru a putea să supraviețuiască mai departe, dacă n-a avut șansa de a fi luați de ape cu viață cu tot.

Umorul n-a lipsit gazetarului de pe acest pământ bătut de Dumnezeu care a descoperit că El, Făcătorul lumii era de fapt „de stânga”. Dar ce să ne mai mire un titlu apărut în colțul micilor ecrane și subliminar în colțurile tuturor creierelor ce priveau dezastrul la televizor când bășcălia e la loc de cinste, fie că e vorba de lucruri pentru unii sfinte, pentru alții ba, fie că e vorba de cultură, fie că e vorba de politică, ori chiar de viitorul oamenilor acestei țări. M-am ferit să scriu „al țării” pentru că ea de fapt nu mai aparține acestor oameni, ci altora. Scriind „oamenii acestei țări” n-am făcut nici o deosebire între nevoiașii de toate națiile și bogătașii acelorași nații, dar nici n-am făcut tapaj de patetismul patriotic. Iată o simplă mostră de frază sibilinică, neutrală, aghiazmată să dea bine în contextul unui articol. Așa funcționează autocenzura. Așa funcționează așezarea în două luntrii a tuturor pentru că niciodată nu știi pe cine superi, iar dacă superi riști să pleci, sau dacă te trezești cu o ilustrație în locul articolului. Și asta într-un fel de eseu sibilinic dintr-o revistă literară nesubvenționată de Ministerul Culturii și Cultelor, cu deschidere spre literatură și alte meserii netrebuincioase, cu tradiție, dar tiraj modest, cu pagină web, dar de negăsit în chioșcuri. O revistă de care sunt legat în puținătatea timpului ce mi-a fost dat, de mai bine de treizeci și trei de ani.

O asemenea privire asupra propriei prezențe nu-și poate permite un comentator de presă, un editorialist, ori un director de ziar. El lovește calculând-și din timp reacțiile celor loviți sau mai degrabă șansele jocurilor de mâine. Când lucrurile bântuie la limita turburelii, textierul devine sibilinic, să iasă bine oricum dar să-și facă meseria. El trăiește dintr-un stipendiu de câteva mii de lei noi (grei, hm, om vedea noi cât de grei), eu din 85, adică 24 de euro (la cursul de azi), și dintr-un altul de centurion peste cărți, din care de fapt voi ieși la pensie. Fac calcule ca toți oamenii normali, adică aceia care nu se gândesc direct la suicid, ci o fac mai sibilinic, în accepțiunea mai largă a cuvântului, fumând și bând și narcotizându-se, să trăiască mai viril clipa. Și atât. Dintre cei mulți nimeni nu-și dorește cu obstinație să prindă ziua de mâine, și-atunci consultă horoscoape, oracole, citesc prevestiri să se bucure că nici vecinul n-o va duce mult, că prin alegerea ultimului papă se închide cercul, că ar mai fi doar unul înainte de venirea Sfârșitului Lumii, că asteroidul ce se îndreaptă spre Pământ e fix pe traiectoria care trebuie, că povestea cu cometa lovită de bomba americană e doar un preludiu neanunțat la ceea ce va urma... Am intrat și aici într-un et caetera, ca și în cultură.

Sodoma și Gomora. Și-atunci la ce să nu ne bucurăm de clipa ce ni s-a dat? De ce să o pierdem citind romane grele și poezii? De ce să problematizăm ceva ce trebuie luat cât mai simplu? Adică viața. Adică trecerea noastră sibilinică, la limita dintre o realitate

probabilă și o irealitate posibilă. Așa suntem, așa vorbim, așa scriem, să ne păzim, în neîncrederea aceasta generală, bruma de zile ce le mai avem.

ORAȘUL IMAGINAR

Fiecare om, și cu atât mai mult un scriitor, un artist, duce cu sine un topos în care s-a născut, o suită de imagini care i s-au fixat pe retină în acei primi ani, când descoperea lumea unde a venit. Prima casă, prima odaie, lumina chioară a lămpii cu petrol, a becului din tavan, culoarea zidurilor, primele flori întâlnite cu privirea dar și cu mirosul, ciripitul vrăbiilor în zilele mai calde din începutul de primăvară, cocorii, berzele, rândunelele, oaspeții de peste vară ai așezărilor, porumbeii, zidurile scorjite ale caselor din cartierele mărginașe, azurul cerului și lumina caldă a apusurilor... Focul, apa, pământul, aerul, elementele fundamentale descoperite de filosofi începătorii civilizației antice grecești... sunt și primele elemente pe care le află copilul cu simțurile sale. Pipăirea lumii cu simțurile neatinse de gânduri premeditate, neatinse de judecăți și sfaturi mature. Primele descoperiri empirice bazate pe cele cinci simțuri ce dezvăluiau o lume așa cum era, cum este și mai târziu și care omului tânăr sau matur i se relevă între alte dimensiuni, între alte coordonate, dominate în primul rând de un subiectivism de pre-gândurile sale, înfățișându-i-se mereu într-o altă haină, absurd.

Atunci, la început, totul se limpezește odată cu primul contact direct, ca în câteva clipe întregul peisaj din jur să îmbrace dimensiuni fantastice. Lor, copiilor, li se relevă în acele clipe ale descoperirii lumii laturile nevăzute ale tuturor ființelor din jur, ale tuturor plantelor, dinamica sinelui lor, independentă de voința și logica omului de mai târziu. Atunci, în descoperirea lumii, totul în jur are o obiectivitate clară, ca aceea a stelelor din Calea Lactee, ce se întinde pe cerul nopților fără de lună până către alte roiuri de galaxii, despre care mai târziu va afla că sunt Norii lui Magelan și indică întotdeauna sudul și sud-vestul.

Ca niște oameni bătrâni, cum suntem sufletește cu toții de prea multele câte le știm sau simțim că ne acoperă întregul interior, privim spre lumea antichității grecești, cum am rămâne în extaz în fața amintirilor din copilăria noastră. Acolo vedem doar lucrurile bune, faptele mărețe, bucurându-ne, ca niște copii întârziați de zglobia mitologie ce i-a ținut în centrul lumii imaginare pe greci, ea însăși o sinteză a tuturor credințelor ce i-au premers, atât în vechiul Egipt, cât și în Asia Mică. Această mitologie crudă, umanizată până la limita imaginarului comun e locul de întâlnire al unei bune părți din continentul european, datorită vitalității ei, a voinței omului de oricând de a-și depăși murirea, limitele vieții de fiecare zi, limitele biologice. Mitologia greacă rămâne să fie amintirea din copilărie a fiecăruia dintre noi, cum și sinteza tuturor variabilelor ce s-au combinat în timp până la zilele mileniului al treilea. Ea e puntea de legătură cu viața orașului, cosmopolit oriunde.

Toposul individual este, la rândul său, un sfert real, iar trei sferturi imaginar. Există credința că primele semne ale deșteptării spre lume a noului venit apar înainte de trei ani, când, din ungherul său, sau de pe podeaua casei, zărește lumina cerului, schimbarea anotimpurilor, într-o luxuriantă joacă a fantasmelor traduse de mintea lui dincolo de

realitatea imediată. E lumea dintâi, care-l urmărește pe un om până la bătrânețe. Mai departe urmează o călătorie cu decoruri schimbate mereu, între care se va simți *ca acasă* sau nu, doar dacă înăuntrul său se va deschide porțița spre amintirile de la început. Nimeni nu se poate simți complet străin de o nouă lume în care intră în viață, dar nici nu și-o va asuma decât până la un punct, dincolo de care rămâne un spectator, un turist ce recunoaște elemente din mitologia individuală, conturată cândva, în primii ani de viață.

Scriitorul născut într-un spațiu rural va scrie cu cea mai mare frenezie în primul rând despre lumea satului, sau a țăranilor așezați la oraș în cartierele mărginașe, constituiți în niște enclave cu granițe riguros trasate. Cel născut într-un spațiu citadin va face apologia cartierului unde a copilărit, fără să poată să se desprindă de acele prime senzații și imagini, să radiografieze viața unui întreg oraș, să înțeleagă lumea lui altfel decât ca un spectator de peluză, dar și așa strădania sa va rămâne în seama martorului autorizat, care e istoricul, omul sintezelor temporale, spațiale și contextuale, ale cărui păreri, dincolo de prezentarea rece a datelor, rămân de domeniul literaturii. Doar că scriitorul de profesie se va elibera de trena amintitelor cartiere sau zone rurale, căutându-și temele valabile oriunde și nu doar într-un fel de monografii ce panoramează exterior o lume, întotdeauna îndeajuns de pitorescă pentru a face deliciul unui cititor.

O parabolă a ceea ce scriitorul, melcul ce-și poartă casa în spinare, adică acele date inițiale ale contactelor lui cu lumea, s-a vrut a fi cu ani în urmă, *Demonul discret*, un roman al meu, trecut ca și altele, în zona crepusculară, deși toposul era Timișoara. Povestea era simplă: șapte personaje pleacă în căutarea unei lumi noi, unde să-și trăiască o altă viață, unde să se realizeze la nivelul viselor lor. Matei, un infirm obsedat de biblioteca orașului unde a ajuns, devine cel ce va consemna odiseea lor, descoperind că după ani de eforturi supraomenești, unele la granița dintre normalitate și nebunie, toți șapte reușesc doar să-și reconstituie orașelul de provincie de unde au plecat, să se comporte ca și acolo, reușind doar să construiască un fel de cartier al trăsnîșilor cu care cei din marele oraș nu doresc să ia legătura nicicum. Este enclava ce se găsește oriunde pe pământ în marile orașe ale lumii, ce strânge laolaltă ca pe niște neamuri cetățeni ai aceleiași țări, ai aceluiași oraș de aiurea, ai micii comunități rurale de unde au plecat. Finalul e același: devorarea reciprocă, aidoma celei petrecute cu aproape două sute de ani în urmă în apele Atlanticului, pe Pluta Meduzei.

Orașul imaginar, Teralba, nu există decât în mintea lor și acolo avea să rămână pentru totdeauna. Demonul discret e cel al plecării spre o himeră, e jocul de-a iluzia că poți să fii altcineva într-un alt decor și o altă recuzită. Doar că textul piesei e același, cum asemănătoare par a fi și decorurile și recuzita. Nici semizeii greci nu se puteau îndepărta de condiția lor inițială, nici chiar zeii, în nemăsurata lor putere, doar că având la dispoziție lumea oamenilor își putea permite să spună că sunt acasă oriunde.

UMBRA SCRIBULUI

În Muzeul de Egiptologie din Cairo, printre vestigiile unei istorii de șase mii de ani, urme ale vanității faraonilor, figuri stilizate și încărcate de simboluri ale unei mitologii ce trebuia să facă legătura între tărâmul efemer al vieții și nemurirea timpului, stă stingher, într-o aceeași poziție de receptare — scribul, cu papyrusul în față, pe genunchi, și cu așchia de trestie în mâna dreaptă, să lase posterității mărturia despre o epocă.

În umbra lui stă o istorie a mai multe continente, viața și măreția oamenilor de ieri, azi o poveste, cum povești vor fi circulat și în vremea în oare chipul său devenea simbolul pentru toate generațiile de mărturisitori drepecți sau mincinoși ai unor timpuri, despre vremile de dinainte, despre cele ce s-au urmat.

În umbra lui s-au așezat cronicarii, mai apoi istoricii, geografi și povestitorii câtorva sute de generații, cu sentimentul trecerii lor dincolo de barierele unei singure vieți într-o nemurire a numelui peste timp. De cealaltă parte, furia oarbă a năvălitorilor străini de țară, de urmele păstrate în scris asupra felului de a gândi al celor de acolo îndreptată împotriva cetăților, dar și a cărților ce păstrau în memorie date despre trecutul și faptele oamenilor dinainte. Biblioteci arse, manuscrise trecute prin foc, ca din cenușa lor să nu se mai poată reconstitui nimic din ceea ce ar mai face legătura cu ce a fost. Voința de scoatere din istorie a unor oameni iluștri, despre ale căror nume astăzi nu se mai știe decât din scrierile de mai târziu ale altor oameni iluștri pentru ca poporul acela să nu mai existe nici în memoria celor ce au venit și a urmașilor lor.

În umbra scribului stau azi milioane de scriitori, istorici, ziariști, ce lasă viitorimii mărturie despre ce se întâmplă acum, ori doar simple povești în care să se regăsească sufletul celui de azi, ca din urmele acelora, cei de mâine, să poată reconstitui o epocă, un timp, cu credințele și pasiunile lui, cu felul propriu de a înțelege lumea, în toate culorile ei. Doar grămăticii și geometrii mai cred că de la capătul de început al lumii totul a rămas neschimbat. Culoarea unei epoci o dau cărțile populate cu personalități sau personaje din realitatea imediată, o dau gândurile ce se gândesc pe ele într-un anume fel acum, o dau cercetările fundamentale din varii domenii, destinate doar specialiștilor de mai târziu. Marea groază a omului de cultură ce mai crede într-o Apocalipsă nimicitoare a tot ceea ce e viu, este că tocmai aceste urme ale trecerii oamenilor pe pământ vor dispărea, pentru că ceilalți, oamenii mor mereu, la toate vârstele, unii fără să mai apuce să se bucure de tot ce s-a scris până la ei.

În umbra scribului din Muzeului de Egiptologie stau generații de oameni pentru care lumea reală este doar o paralelă la lumea lor, din care extrag subiectele, ori pe care o cercetează în niște detalii nu la îndemâna oricui ar fi dornic să le afle. Stau toate poveștile despre viețile scriitorilor al căror nume a rămas în istoria scrisă a lumii, ca un surplus de informație trebuitoare doar celor ce le vor urma calea. Anonima statueta care-l reprezintă cu un chip fără expresie, cu niște ochi ce privesc înainte, peste timp, devine în fața omului de cultură de azi chintesența mărturisitorului, a omului așezat în mijlocul comunității, sau în apropierea celui ce o conduce, a mitologiilor ce împânzesc imaginarul colectiv cu sumedenie de zei, adunați de prin preajma oamenilor, ca niște amulete purtătoare de noroc sau nefericire, pe care trebuie să le porți la tine, ori să te lepezi de ele, al unui întreg univers uman trăitor peste câteva milenii de istorie, într-un spațiu geografic.

Cu un număr dat de semne hieroglifice, aflate la limita dintre pictură și grafică, simpla lor asociere reușind să dea alte semnificații mesajului, scribul a recompus în tăcere istoriile sângeroase, sau de măreție ale celor ce peste patru milenii au condus o țară, fără a se depărta de cutumele lor, de legea înțelegerii omului în relația lui cu cosmosul și natura din jur. Ca peste timp, tot cu un număr limitat de semne, literele, scribul de mai târziu să compună idei, mesaje, chipuri ale contemporanilor, gânduri și sentimente, să lase o mărturie asupra sufletului unei epoci, așa cum a văzut-o un om așezat în mijlocul comunității sau în apropierea celor ce o conduc, adunând din neantul imaginarului colectiv urme ale simbolurilor zeilor vechi ce s-au păstrat ca niște umbre ale lor în cugetul oamenilor.

Dar privirea albă a scribului lasă să se înțeleagă și faptul că nu a putut vedea chiar totul, că și el era un simplu om, un meșteșugar cu carte care poate că n-a înțeles în detaliu chiar toate subtilitățile oamenilor din jurul lui, ori poate s-a ferit să le spună, să le pună pe hârtie spre cunoașterea celor de mai târziu, niște simplii străini. Nimic emfatic, chiar dacă nu o dată scribul va fi fost și sfetnicul faraonului, în competiție deschisă cu marele preot, a cărui figură stă risipită în tot atâtea simboluri ale zeilor de atunci, fără ca posteritatea să-i cunoască în vreun fel chipul. Totul ostentativ la scribul de mai târziu, din epocile de glorie ale literaturii europene, când figura lui era confundată cu a zeului, când cuvântul său avea greutatea unei sentințe privitoare la un om sau altul, dar care arareori a fost luat de sfetnic de vreun conducător, între cei doi ducându-se lupta surdă pentru trecerea în eternitate, statuile lor în bronz afundându-se alături în viitor.

Gestul mâinii înțepenită pe o hieroglifă trimite la puținătatea mișcărilor pe care trebuie să le facă un scrib, la puterea de a sintetiza doar ceea ce e mai important și demn de a fi consemnat, ca mesajul său să fie cât mai limpede și concis, chiar dacă urmașii lui vor descoperi în spatele fiecărui papirus o istorie întreagă. Peste timp, în umbra diluată a scribului se adună mii de kilometri de suluri de hârtie, menite să se așeze ca niște perne pe tronul noului faraon, să-l ridice în ochii lumii, chiar și atunci când se leapădă de ea, chiar și atunci când lovește în credințele ei. Căci trăind mereu doar în propria lume, unde cel puternic și cel slab stau alături, pe scaune egale, urmașul scribului se simte părtaș la facerea și desfacerea lumii, a destinelor oamenilor reali și încearcă să ia locul faraonilor pe care-i sfătuiește, acoperindu-se de furia unei glorii ce-i va grăbi ieșirea din istorie.

Umbra scribului e cea a iconarului anonim din Bizanț, care umplea cu povești sacre pereții bisericilor, lemnul sau sticla, pânza sau ocnițele chipurilor din icoanele de aramă și argint, urmaș al pictorilor sihaștrii de la Fayum, pentru care suprema șansă a existenței erau clipele în care conturau chipurile sfinților sau ale istoriilor lor. Fără dorința ca numele lor să ajungă la ceilalți oameni, dar să se bucure în taină când aceștia se vor fi minunat de frumusețea lucrării lor, ori pur și simplu se vor fi rugat la chipul sacru de pe pânză, lemn sau sticlă, ca și atunci când ar fi avut în fața lor pe unul dintre mesagerii lui Dumnezeu. Nimic din toate acestea în voluptuoasa civilizație europeană, unde arta aduce în prim plan numele celui ce o creează, unde capodoperele fac adesea compromisul de a pune semnul egal între cel ce le-a comandat și mesajul sacru pe care trebuie să-l transmită.

Nimic sacru în gestul scribului de azi, gata oricând să-și așeze sub scaunul său ineptii, pe care grăbitul cititor le ia drept adevăruri supreme. Nimic din simplitatea felului scribului egiptean de a ține papirusul pe genunchi, când calculatoarele pot da informații neesențiale, dar compromițătoare despre oricine și oricând, într-o egalizare a tuturor

ființelor umane pe fiecare dintre palierele unde i-a așezat societatea, puterea banilor, talentul, vanitatea, politica, încât în spatele fiecăreia dintre aceste personalități efemere stă un personaj ce încearcă să fie în același timp și faraonul și marele preot într-o lume reală, de dincoace de universul lui paralel.

Ce va rămâne din toate acestea? Nimic, atâta vreme cât cărțile se tipăresc în tiraje confidențiale pe care le citesc doar puținii ce mai văd în scris o artă și nu un divertisment sau o diversiune, când memoria artificială înghite filă după filă din memoria scrisă, pentru a fi folositoare nimănui, ori unui mic grup de oameni, incapabili să se mai ocupe cu altceva. Umbra scribului se diluează. După șapte milenii rămânând doar statueta ce-l reprezintă, ca simbol al mesajelor unei lumi către viitorime ca element peren al civilizației umane, care nu poate rezista în timp decât pe locul lui discret, cu un papirus pe genunchi și o trestie în mână.

ABSENȚA APROAPELUI
despre creație

BLESTEMUL CREAȚIEI

I

Neîndoielnic, destinul unui creator e marcat de un blestem. El este oaia neagră a unei societăți care de cele mai multe ori îl va ignora, privindu-l mereu din dreptul a ceea ce e ea, ce simte și crede marea majoritate a oamenilor. El e oaia neagră a familiei aristocrate, burgheze sau sărace. E oaia neagră a lumii în care trăiește, ce așteaptă de la el să fie aidoma celorlalți, cu banalele obsesii ale vieții cotidiene, cu obișnuitele lor tipicuri calculate meschin, să ajungă de azi pe mâine, să prisosească, să adune pentru o viață pe care, de multe ori, nici nu mai apucă să o trăiască.

Lumea începutului de veac, manipulată până la idiotizare, ajunge să creadă în produse ale media, așa-zise personalități prezente pe toate canalele de televiziune, înlocuite în câteva săptămâni, ca și piesele din top-urile muzicale, cu altele, mereu noi, mereu mai vide, cu niște povești numite *curriculum vitae*, sau mai pe înțelesul anglofon al termenului c.v.-uri, impresionante. Și asta când în spatele multora dintre acele figuri de ceară din virtualitatea noastră imediată poate că nu există nici un vernisaj, un concert, câteva rânduri scrise și publicate, necum cărți și opere. Publicitatea făcută nu ajută nimănui, deși între o campanie electorală și ceea ce se întâmplă în lumea virtualizată a zonei culturale nu e nici o diferență, ca formă. Ca fond însă, prima, cel puțin, este justificată de o poziție socială pe care o vizează un ins.

Pentru un om cu o minimă rectitudine morală jocul de-a vedeta e compromițător. Pentru un creator adevărat e o durere. Sentimentul că e frustrat de un drept al recunoașterii, fără aplauze, fără omagieri, îl confirmă statutul său de om blestemat, scos în afara lumii, reflexiv, mereu în contratimp cu ceea ce se petrece în jurul său. Atunci apare salvatoare memoria culturală care-i șoptește că nu e prima dată în istorie când soarta sa este de om străin lumii, a unei lumi care se bucură de creațiile sale.

Montaigne, Shakespeare sunt recunoscuți, ba abia cunoscuți în mediile culturale abia după două secole de la moarte. Balzac lasă o trenă de memorie de nici un secol după moartea sa timpurie, după care vor urma probabil recunoașteri abia peste alte două veacuri. Și este vorba de titani. De Prometei ai scrisului. Gaudi moare lovit de un tramvai după ce ieșise din cortul său de lângă „Sagrada Familia”, celebra catedrală neterminată din Barcelona, pe care o proiectase la îndemnul unui sentiment irepetabil de reînnoire a formelor sacre clasice. Toți, și câți alții, mii, cu chipul idealist al lui Don Quijote luptându-se cu o lume a morilor ce toacă vânt, uitați azi până și de școlarii ce primesc note proaste dacă nu știu măcar câteva cuvinte despre biografia și opera lor. Mai departe rămâne o mână de oameni ce privește spre creația culturii cu admirație.

Cervantes are în urma lui o bibliotecă de studii ale unor specialiști în biografia și opera sa, scrisă la bătrânețe în mai puțin de zece ani. Marile opere nu ocupă mai mult decât o bibliotecă de cartier. Studiile despre marii creatori ajung la milioane de titluri. Câți nu și-au făcut un nume în spatele lui Eminescu, Blaga, Sadoveanu, Arghezi, Ion Barbu, Marin Preda ș. a., uitând că și în timpul vieții lor de analiști ai operelor literare trăiau poeți, prozatori, dramaturgi de care nici măcar nu au luat cunoștință?

Cervantes este încă unul din exemplele clare ale blestemului creației. O viață plină de înfrângeri, după victoria de la Lepanto, îl duce obsesiv spre literatura pe care o avea în el. La 58 de ani începe marea capodoperă a tuturor timpurilor, *Don Quijote*, pentru a o termina peste zece ani, apoi se va stinge. Cândva, pe la 1613, pe când avea 66 de ani, scrie și *Nuvelele exemplare*. Dar cui să-i mai pese de asta, sau de faptul că dezamăgit, bolnav, la doar 49 de ani, Shakespeare se va retrage la Statford să-și petreacă în deziluzie ultimii trei ani din viață? Fiecare dintre oamenii veacului în care am intrat trăiește pelicula subțire a culturii dobândite în liceu, drept singura pavază împotriva celor care își duc obsesiile doar în lumea imediatului virtual, manipulant, greșos de searbăd.

Reacția unor creatori contemporani e aproape firească. Un Patrick Süskind își trăiește idealitatea scrisă într-un loc retras din Bavaria, după ce se exersase în lumea scenariilor de film o bună bucată de vreme.

Singurătatea, viața între străini, de care faci eforturi să te apropii. Viața dusă în abisul lumii dintre clădirile ridicate de oameni, cele supraviețuitoare lor și dovezi ale trecerii lor prin timp, clădiri, ruine printre care vor scotoci arheologii să-și poată depăna poveștile lor. Viața și moartea despărțite doar de o fracțiune de secundă, de un mic prag enigmatic, se interferează în cel aflat cu blestemul deasupra capului cu o viteză uluitoare. Devin aproape interșanjabile până îl aduc pe cel destinat, într-o stare de indiferență soră cu psihoza neagră. Mii de creatori s-au întrebat dacă acolo, dincolo de prag mai există literatura și arta. Filosofia e calea de a te apropia de nimic. Literatura și arta sunt căile de a te apropia de viață, sunt creație, sunt afirmare. Filosofia e, de la Platon încoace, calea de a te împăca definitiv cu negarea. Majoritatea marilor creatori sunt la mijloc și aici, ca și pe firul unei văi înguste, de canion, cu maluri înalte. Un canion îngust, deasupra căruia bănuie vântul sec al pustiei, al rațiunii curățate de orice formă de reprezentare creativă. În vale, apele învolburate ale râului, viața. Deasupra, dincolo de pereții verticali ai canionului, pustia, moartea, cu pomii uscați, cu ciulinii împinși de vântul sec sub arșița nimicitoare a soarelui.

Crâmpei cosmic, arid, ca orice raționament uman, ca orice act omenesc lipsit de suportul afectiv, fundamental, necesar unui act de creație. Arta secolului al XX-lea, singurul despre care putem încă vorbi, poartă în ea un alt blestem, al neașezării, al sufletului aflat undeva pe la jumătatea ascensiunii pe râpele abrupte dintre râul învolburat, viața, și platoul arid, bănuie de vânturi uscate. Între cosmosul dominat de forța negativă a materiei, neagră, în imaginile oferite de telescoapele cele mai performante, și lumina puțină a magmei scurse în infinitul spațial, e un permanent dezechilibru universal, încât te întrebi firesc cine anume asigură echilibrul pentru a nu ne dezintegra. Undeva la mijlocul, în centrul fiecărei galaxii e câte un black-hole în jurul căreia gravitează lumile stelelor, cu planetele desprinse din ele. Black-hole e o chintesență a nimicului? Nimeni nu va afla asta vreodată dintre oamenii de pe pământ. Avem dubluri identice în alte lumi, sau suntem unicate? Nimeni nu va putea răspunde la aceste întrebări. Sunt doar niște ipoteze în care apare și dispăre Dumnezeu.

Pentru noi, oamenii, e bine să știm că există. Pentru noi, oamenii geniali, cretini sau mediocri e singurul punct de deasupra capului, sau dinăuntru nostru care ne șoptește că lucrurile stau invers: că răul e trecător și că plutim ca un plaur într-o baltă de bine. Iluzia există, persistă în noi și ne dă o stare de oarecare siguranță. Stresul de nesiguranță, stresul creatorului sau al omului sărac, duce la depresie. Stresul de concurență duce la luptă. Asta ar fi deosebirea punctului de pornire spre literatură și spre mitologie. Primul e

apanajul oamenilor reflexivi, ce trăiesc sau realizează drama propriei condiții, frustrările care-i opresc să se desfășoare după voința lor. Al doilea e stresul aflat în luptă, jos, atent doar la ceea ce are de făcut pentru a-și învinge dușmanul. E stresul fiarei. E stresul mitologic. Primului îi repugnă să stea în mijlocul evenimentelor de teama de a nu fi criminal. Stă în efectul de ecou al celor ce se întâmplă și e ucis de acel efect. E blestemul creației literare, artistice în pandant cu mitologiile mustind de sânge. Trebuie să ucizi pentru a nu deveni victimă. Toate mitologiile vorbesc doar despre victime și criminali iertați. Toate mitologiile se opun creației individuale, care încearcă să-și ducă blestemul la dimensiunile unui om ideal, idealist, idealizat.

Cervantes și-a trăit propria odisee despre care nu a scris niciodată. Proiecția lui asupra lumii era una blând-ironică, a unui om ajuns la capătul răbdării într-o lume cruntă, cum a fost cea de pe vremea regelui Filip al II-lea al Spaniei. Cervantes a început să scrie povestea cavalerului rătăcitor la 58 de ani. A trăit, doar cât să o vadă terminată. În imaginea lui Don Quijote se regăsesc de patru veacuri milioane de oameni. În imaginea lui Thor, trei, patru cezari tiranici și ucigași...

II

În viață totul e limitat. Un duh păgân ori sacru dinăuntru creatorului îi spune acestuia că totul va dura doar un deceniu, două. Că marea ardere se va consuma, că iluzia lui de făcător de lumi se va epuiza curând, că totul după aceea e o lungă amintire fadă, ca o lecție de geometrie sau algebră, sau gramatică repetată trei decenii de un profesor mereu altor elevi. O lungă agonie lipsită de culoarea iubirii, lipsită de umbrele telurice ale fricii de moarte. Profesorii sunt nemuritori în exercițiul searbăd al supraviețuirii în fața altor și altor generații de novici. În urma lor rămâne doar o amintire. O amintire despre propria copilărie sau tinerețe pierdută în preajma lor, alături de chipurile acestora, de ticurile lor. Marii creatori nu sunt buni dascăli. La ei nu funcționează nevoia de a se afla deasupra altora decât într-un registru intim, unde-și au propriile lor repere, unde au propria lor scară de valori, care, de cele mai multe ori, nu corespunde prin nimic celorlalte, propovăduite de profesori.

Lui Andreescu i-au trebuit doar nouă ani de creație pentru a rămâne în memoria urmașilor, azi tot mai surzi, mai indiferenți în fața lucrărilor sale. Și ce e de mirare când absolvenții cu patalama, viitori dascăli confundă opere literare, iar în haosul lor mintal, beculețul *Război și pace* luminează pe direcția „scriitor rus”, iar dacă e rus nu poate să fie decât Dostoievski. La mai puțin de două decenii, cultura europeană, așezată pe temeinice lecturi și conexiuni literare, artistice, filosofice e dată la o parte de un scientism cu care a conviețuit secole de-a rândul căutându-și punctele comune. Sufletul omului e mai aproape de artă, de literatură; mintea lui de știință, de filozofie. Dar și aceasta din urmă e pe cale de a dispărea.

Voci grave, pentru a crea o confuzie de pe urma căreia nu știu cine ar avea de profitat, împart civilizația lumii în galaxia Gutenberg și galaxia internet. Decesul primei și nașterea celeilalte petrecându-se în anul de grație 1996, deci cu mai puțin de 10 ani în urmă. Informația ia locul comentariului, ar spune un ziarist sau un dascăl. Propoziția ia

locul frazei. Impulsul ia locul trăirii. Aparent, se redimensionează o întreagă lume pe alte coordonate, când spiritul unei întregi generații născută și crescută călare pe anul fatidic 1996, nu-și mai găsește un sprijin sufletească nici în familie, nici în cultură, nici în religie, nici în prietenia cu oamenii de aceeași vârstă. Când terenul de sub picioarele ei pare să fie o mare de nisip mișcător, unde orice creangă uscată poate să devină salvatoare de moment.

Un prim pas s-a făcut prin luarea în deriziune a modelelor existente de-a lungul secolelor. Prin negarea lor fără a se pune ceva în loc, decât niște vedete de carton, mai muritoare decât efemeridele, de cele mai multe ori personaje de plan terț, ori mai îndepărtat, tarate, lipsite de culoare, de viață și credință autentică în ceva. S-a ajuns mult prea departe într-un prea scurt timp. Statistici amare spun că doar 3 la sută din populație mai are obișnuința de-a citi un fragment măcar dintr-o carte pe zi, iar alții 46 la sută nu s-au mai apropiat de o carte mai bine de un deceniu și jumătate. Citesc pe internet, vizionează filme (câte cinci, șase pe zi, cărți în rezumat, de cele mai multe ori polițiste sau de spionaj), urmăresc emisiuni care le agită adrenalina, apoi trec și pe la biserică să se roage pentru mântuirea unui suflet pe care-l bănuiesc în ei. O lume în derivă, ar spune dascălul de istorie a culturii. Dar oare mai e nevoie de el? Mai e nevoie de creator, când tirajul unei cărți nu depășește numărul potențialilor cititori dintr-o școală cu patru clase?

Așa s-au făcut, iată, toți pașii necesari, în mai puțin de un deceniu, pentru a ne rupe de un tip de civilizație și a ne apropia de altceva, pentru că încă nu s-a încheiat nimic. A da naștere unui produs cultural a devenit apanajul oamenilor bolnăvicioși. Țin minte, cu mai bine de douăzeci și cinci de ani în urmă, în plină „Cântarea României”, cum o reprezentantă a Ministerului Învățământului de-atunci la o întâlnire petrecută la Liceul „Ion Vidu” din Timișoara făcea o departajare fermă între „oamenii teferi”, capabili să facă pentru societate ceva util, și „handicapații” apți doar pentru meseriile artistice. Și ca audiența să nu creadă că i-a scăpat o păsărică din gură, și-a argumentat sociologic și psihologic afirmația în fața unei mase uluite de dascăli de arte și muzică. Pentru mine, un simplu asistent la acea dezbatere, lucrurile deveniseră limpezi: trebuia pornită o campanie împotriva creatorilor profesioniști, în favoarea amatorilor capabili să confere noi dimensiuni festivalului național „Cântarea...”, realizat de oamenii teferi, care în timpul liber își dau drumul tuturor talentelor, struniți îndeaproape de „specialiștii în materie”.

În anii '90-'92 am crezut, printr-o imagine jucată, că am picat la polul opus. Că, în fine, și la noi creatorul va putea să fie el însuși, cu toate handicapurile lui. În al treilea an după revoluție mi-am dat seama că din nou totul a fost o iluzie, că de fapt lumea merge spre altceva, că scriitorul, pictorul, muzicianul, actorul profesionist are destinul său de năpăstuit al soartei, pe care, spre a și-o agrava și-o asumă cu un zâmbet pe față, fără o demnitate de om sărac, om al cărui singur avantaj este că nu are coșmarul banilor, ci al himerelor lui, al iubirilor lui de taină, capabile să stimuleze imaginarul unui suflet măcinat de toate dramele și tragediile lumii, de toate nedreptățile ei scrise în gena Facerii. Printr-un derapaj se imaginează asemenea unui Dumnezeu care, în ziua a VI-a face Raiul pentru un singur locuitor. Scrie așa ceva fără a fi un compendiu la *Vechiul Testament*, ci o repetare a unui fragment, din el, și se trezește că „produsul său” dobândește un copyright al unei edituri care nu-i mai dă nici un drept, echivalent, într-un fel, cu o marcă de banane, de bere sau detergent, dar care rămân proprietatea „intelectuală” a „creatorului” lor.

Anul 1996 a intrat în istorie cumva. Va rămâne în istorie în primul rând prin acest internet, dar nu va marca începutul unei alte civilizații, decât, poate, a unei non-civilizații. Comunicăm instantaneu. Ne impresionează viteza, dar nu și calitatea mesajului, profunzimea lui. E una să asiești la slujba de înviere în fața televizorului, cu o sticlă de șampanie la piciorul fotoliului, și alta să te umpli de însuflețirea lumânărilor purtate de oameni în jurul Mitropoliei, ori a unei biserițe. E una să iubești și alta să privești un sărut de telenovelă, căruia nu de puține ori îi cad victime chiar actorii din film, oameni și ei, suflete în primul rând, ce-și trăiesc cu toată pasiunea rolul anost. Poate că nu-i duce mintea să judece singuri dacă rolul pe care-l joacă e dintr-un film prost. Ei știu să joace și aici e frumusețea lor de oameni, că sunt niște creatori naivi. Pentru privitor e o participare pasivă la o convenție, în timp ce pentru actor e însăși viața.

Acești privitori, ce nu mai au voința de a-și imagina prin lecturi propriile filme după cărțile scrise de alții, se îndepărtează de ei, de marile întrebări pe care orice om ar trebui să și le pună. Se învață să dea doar răspunsuri stereotipe, când omul s-a născut cu basmul în el. Frescele de la Tassili, obiectele primitivelor au o aură de basm pe care azi n-o mai înțelege nimeni. Vede imaginea și imaginea e totul. Restul e speculația savantă a unuia sau a altuia dintre arheologi.

După 1996 am intrat poate din nou pe drumul ce duce spre o nouă epocă a oralității. Marile opere se vor putea transmite din gură-n gură, se vor elibera de balast, se vor esențializa și anonimiza și vor deveni pământul de sub picioarele generațiilor viitoare. Marii creatori nu se vor mai numi cumva, dar vor muri de tineri, după ce-și vor fi încheiat blestemul de a se elibera de povestea din ei, de întrebările și răspunsurile cărora le vor da sensurile general umane, cele ce au născut în negura timpurilor primele mitologii.

Și pe acest drum ne-ndreptăm tot spre primitivism, care, mai complicat decât cel dintâi, va conviețui cu lumea literelor, a partiturilor, a reprezentărilor plastice încărcate cu duhul limitei unei vieți, până dincolo de marginile ei, către cei ce vin.

PARABOLĂ STEARPĂ

Visul poate fi nu doar tămăduirea unui conflict rămas nerezolvat în viața de trezie, cum susțin psihanaliștii, nici pârghia necesară atingerii premoniționale a unui timp din viitorul personal, ci și un spațiu de refugiu de pe un itinerariu pe care omul îl urmează cu obstinație, încrezător că-i aparține doar lui. În fond singura proprietate reală a oricărui individ e destinul său. Variantele drumului, ce apar la răspântiile existenței, îl pun în fața opțiunii de a alege mereu, nu doar la vârsta tinereții, atunci când își așază o casă, o familie, o carieră, când își face copiii, pregătindu-și subliminal pârghia trecerii în timp peste limitele propriei vieți, ci și mai târziu, când perspectiva asupra timpului se inversează.

Un geometru cu idei poetice descoperea că mișcarea vieții umane, a conștiinței ei, tinde dinspre punct, acel accident grafic al venirii pe lume, spre cerc, semnificând ieșirea din lume, după parcurgerea fazelor de linii intersectate sau paralele, convergente sau adiacente, deschizătoare sau închizătoare de unghiuri, pentru ca abia de la treizeci de ani să se formeze primele figuri geometrice: triunghiul, pătratul, pentagonul, hexagonul,

heptagonul, octogonul ș. a., unde fiecare dintre laturile tot mai mici reprezintă un deceniu. Deși totul era poate numai un lustru, ca o acoladă peste cinci ani. Jucăușul geometru muia doar pana în cerneală și desena timpii vieții ca pe niște catete din tot atâtea triunghiuri, care-i ieșeau la socoteală mecanic, după dicteul matematic al teoremelor învățate cândva.

Într-o primă variantă, când latura era de un lustru de timp, triunghiul se forma pe la cincisprezece ani, pătratul la douăzeci, pentagonul la douăzeci și cinci, și tot așa până la poligonul neregulat cu douăsprezece laturi la șaizeci de ani, cel cu douăzeci de laturi la o sută de ani, când deja de pe la decagon senzația de cerc devine tot mai clară pentru orice privitor. De aici pornea geometrul poet să descopere vârstele afirmării, ale creșterii și consacării omului în drumul lui de la punct spre cerc.

În jocul lui încadra în cerc ba triunghiul, ba pătratul, ba pentagonul, cel mai apropiat de toate cele omeneste, ca fază a împlinirii, a desăvârșirii, iar geneticianul, sosit și el acolo, îi confirma că la douăzeci și cinci de ani se încheie creșterea biologică și începe reculul, mai scurt sau mai îndelungat, după uzura interioară a ființei, după matricea de la care a pornit. Mai departe observa și singur inegalitatea laturilor pentagonului, a hexagonului ș. a. și le corecta, pentru a nu se apropia prea degrabă de forma ieșirii din lume, de cerc.

Abia mai târziu le-a venit lui și geneticianului, nu mai puțin poet și cititorului în stele, poet cu totul, ideea de a îmbrăca în cuvinte ceea ce vedeau, de a compara cu ceea ce li se întâmplase lor și celor din jur, un desen ce simplifica până la falsitatea axiomei un dat limitat în timp, cum e viața unui om. Descopereau că fiecare linie frântă, căruia geometrul îi spunea unghi obtuz, corespundea unei despărțiri, că desenul lor se rida mai repede în primii ani ai maturității, pentru ca de la un punct mai departe chiar liniile drepte să preia o ușoară curbă, falsificându-le teoria, pentru ca pentagonul lor, asupra căruia stăruiau îndelung, ori hexagonul, octogonul, decagonul, să explodeze la un moment dat și să cuprindă înăuntrul laturilor lor inegale un cerc din ce în ce mai mic, rezumabil în cele din urmă la un punct, la un centru al figurii geometrice. Dar toate se întâmplau în plan, pe care Riemann l-a curbat convex, iar Bolyai concav, determinându-i pe cei trei să-și revizuiască povestea înainte de a o transforma într-o filosofie acceptabilă pentru cei din jur.

Geneticianul venea după o vreme cu teoria rezistenței în timp a factorului agresiv, distrugător, căruia cititorul în stele, un poet eticist, îi deslușea tâlcul — „Gena răului e perenă, sindromul bunătății e specific omului bolnav, suferindului, celui ce crede într-o a doua viață, unde să fie el cel sănătos și posesor al genei învingătoare a răului”, idee ce l-a derutat complet pe seninul geometru, mai cu seamă că suferise deja relativizarea teoriei lui prin cele demonstrate de Riemann și Bolyai, curbându-i spațiul plan ba convex, ba concav, când știa încă de mic că dacă îndoi repetat într-o direcție și alta un plan, el se va rupe la mijloc. Vru să renunțe la a mai continua cercetarea, apoi la geometrie, și negăsindu-și nici un alt țel, să renunțe chiar la viață, să descopere pe proprie piele dacă dincolo de pragul ei rămâne în urmă un cerc, ca un rotocol de fum în urma unei guri de fumător sau a unui eșapament de mașină cu combustie ciudată.

Geneticianul l-a salvat în ultima clipă, desenându-i pe hârtie forma plană a ADN-ului, cu toate perechile de gene dispuse echidistant, iar peste ei, în plină demonstrație, apărură cititorul în stele, care le arată harta plană a cerului, unde între două puncte puteau să fie, în spațiu, milioane de ani-lumină. Schemele semănau întrucâtva între ele și se

putea întâmpla orice, pentru că totul se petrecea în plan. Cei trei au căzut de acord să reia toate calculele și să refacă demonstrația rememorând fiecare etapele principale din viața lor personală, ceea ce-i întristă teribil, pentru că nici unul dintre ei nu avu puterea să treacă peste hexagon, peste vârsta de treizeci de ani. Cât să se mai liniștească acceptară ca echivalent al catetelor poligoanelor un parcurs de zece ani, astfel ca pentagonul să corespundă vârstei medii a consacrării, adică cincizeci de ani. Refăcură toate calculele cu cea mai clară minte și sinceritate maximă și descoperiră că în viața lor, ca și atunci când erau doar ei trei, urăseră de nenumărate ori, dar sentimente de iubire avuseseră doar de două, trei ori, sentimente ce le schimbaseră direcțiile liniilor vieții. Se întrebară dacă și ura era capabilă să le schimbe sensul existenței, pentru că, altminteri, cu mare greutate ar fi putut să se încadreze în cea mai simplă dintre figurile geometrice — triunghiul.

Se dumeriră că pentru un om de știință sentimentele fac parte din pierderile colaterale, că iubirile și urile nu sunt niște macazuri de cale ferată pe care un acar nenorocit mută direcțiile trenurilor, descriind unghiuri ascuțite mai largi sau mai înguste. Dar momentul de liniște trecu destul de repede sub presiunea întrebărilor simple: „Atunci cine frânge linia dreaptă?” „Cine determină formarea figurilor geometrice din plan, ce să mai vorbim, de cele din spațiu?”

Ajunseră la concluzia că numai realizarea personală în domeniul propriu. Însă și aici speculațiile fugeau în linie frântă pe o direcție, fără să se închidă în figuri geometrice, iar drumul era unul ca de beduini prin deșert, de-a lungul unui marcaj cu piatră albă de steatit, când deasupra, când în văile dintre dune. Consacrarea lor într-un domeniu sau altul nu corespundea cu un poligon circumscris unui cerc decât dacă ar fi forțat și mai mult speculațiile, și-n vârfurile unghiurilor obtuze descrise de liniile frânte ar fi pus oamenii, savanți, de bună seamă, care le schimbaseră viața, cei ce dăduseră o altă direcție cercetărilor lor.

Se liniștiră la gândul că toată teoria aceea era valabilă doar pentru restul lumii și că greșeala cea mare a fost să se așeze pe ei în acel joc steril, cu experiența lor de viață. Se despărțiră întristați că, deși sunt niște notorietăți fiecare în domeniul său, nu pot să se încadreze unei teorii pe care tocmai o elaboraseră. Fiecare își petrecu noaptea visând o viață pe care nu o trăise, încropindu-și a doua zi un fel de biografie probabilă sau posibilă, în hainele căreia să se îmbrace atunci când vor fi nevoiți să iasă în lume, descoperiseră colege, foste, de bună seamă, secretare de altă dată, pe care le admiraseră sau la care ținuseră, alți semeni ce le schimbaseră viața lor de oameni, într-un alt fel decât cea de savanți, dar pe care-i uitaseră cu totul în joaca lor. Reconfortați de idee porniră fiecare spre laboratorul lor cumpărându-și din drum reviste de specialitate pe care să le răsfoiască până vor începe lucrul. Abia atunci avură șocul de a citi articole ale altor cercetători specialiști în geometrie, genetică și astre, ce enunțau aceleași idei cu ale lor. În replică, trimise fiecare câte un articol revistelor respective, unde cereau semnatarilor celor citite să demonstreze că tot ceea ce susțineau în teoriile acelea corespunde și vieții lor de oameni. Numai atât.

CYBER-SENTIMENTUL

I

E la îndemâna oricui are un calculator și e conectat la rețeaua de internet să acceseze orice site pofteste. Cel mai adesea e căutat nu un site, ci direct o adresă de mail, pentru a comunica instantaneu cu cineva de aiurea din lume, despre ceea ce mai e cu tine, ce mai e cu el, despre viața de toate zilele, așa cum se vede aici, sau acolo. În clipele de spleen pentru că nu doar în vremea lui Baudelaire existau asemenea răstimpuri de reverie și meditații, omul rămas în singurătatea jucăușă a gândurilor lui, a sentimentelor lui, adesea confuze, intră pe site-ul ce crede că-i va produce o stare de pace și siguranță, de binevenită relaxare.

Ca niciodată până acum, la asemenea nivel de masă, cultura nu mai constituie un tărâm al recâștigării încrederii în sine, al redescoperirii unor nebănuite revelații asupra condiției omului, asupra sufletului său, ci oarecum străină vieții de fiecare zi. De aici și ideea tot mai des întâlnită că de cultură trebuie să se ocupe numai cei care au timp pentru ea, chiar dacă micului grup interesat de aceasta i se va spune cu o doză de ironie „elită”. Aceeași soartă o are și știința, nemaivorbind că pentru reflecțiile filosofice nu mai are atracție nimeni, iar site-ul cu Socrate, bunăoară, e accesat doar pentru anecdotica vieții lui cu Xantipa, femeia simbol al nevestei dată dracului, capabilă să asiste, alături de sicofanți, cum soțul ei bea cu stoicism cupa cu otravă.

E deja o manie de a căuta în viața fiecărei mari personalități pe care a dat-o omenirea acel ceva de scandal: că Leonardo da Vinci n-a terminat nimic din tot ceea ce a început în varii domenii, că Beethoven asculta propria-i muzică, surd fiind, fixându-și dinții de sus pe capacul pianului, sau pe cutia viorii, că Descartes a fost membru al unei confrerii ce venea din vremea templierilor, unul dintre inițiații ei, fără ca zglobiul om de azi să fii citit măcar *Discursul despre Metodă*, necum să mai și mediteze asupra lui și a locului său într-o societate umană prinsă de vârtejul unor permanente schimbări.

E o translație a interesului marelui public de la cultură spre a intra în budoarul lui Jennifer Lopez sau al Shakirei, al nu știu cărui președinte de stat sau fotbalist, al unui scriitor ce devine peste noapte notoriu pentru un fapt divers din viața sa. Dintr-o dată povestea vieții unui om, indiferent cine e, devine un subiect de șoc, capabil să-i acopere tot ceea ce a făcut pentru a fi și a rămâne în conștiința lumii. E ca și cum ai citi jurnalul scrierii unei cărți cu toate picanteriile vieții intime a creatorului fără să te mai intereseze produsul finit, grație căruia ai apucat să afli de respectiva personalitate. Un exemplu la îndemână e chiar jurnalul lui Marin Preda, dominat de notațiile lui intime și de variantele la *Risipitorii*, carte de care mai știu doar câțiva critici și istorici literari, sau confrăți. Lansarea lui pe piața lumii românești a stârnit un interes neașteptat de mare, câtă vreme *Cel mai iubit dintre pământeni* a fost ecranizat, iar cele trei ediții au fost epuizate și au intrat în conștiința publică, acoperind *Moromeții* și *Delirul* (și el cu vreo patru ediții și un volum al doilea apărut de curând).

N-avem timp pentru o scrutare a propriei vieți, pentru o scurtă meditație dihotomică asupra propriei condiții, privită prin ricoșeul unei lecturi, al unui concert de muzică clasică, a unei expoziții datorate vreunui (și el) disperat și neașezat pictor sau sculptor, al unui film de bună calitate. N-avem timp decât pentru cancanul de fiecare zi, care maculează personalități și le aduce la nivelul efemeridelor de pe micul ecran,

prezentatoare, speakerițe, cântărețe, actrițe..., fapt prin care ne pierdem și bruma de conștiință proprie.

Se ajunge astfel la un fenomen cel puțin ciudat. Un om care are azi șase decenii de viață, și mai e ancorat încă valorilor de tip cultural ce i-au marcat copilăria și tinerețea, se trezește în mijlocul unui iureș de informații despre niște oameni tineri care mor din conștiința lui peste două săptămâni, în timp ce el are sentimentul că pe parcursul a șase decenii a trăit cel puțin patru vieți, dar se încrâncenează să mai trăiască încă o viață, să-și mai facă un copil și eventual să-l mai și crească și să devină bunic după progenitura proaspăt ivită pe lume.

Am „accesat” aici doar site-ul cel mai puțin frecventat de oamenii zilelor noastre, cultura, pentru a pune în lumină factorul egalizator al unghiului profan de sorginte policier–deterministă ce așează la aceeași masă, pe un același plan personalități și personaje, sau simple persoane ce își bagă mâinile, până dincolo de coate, în sacii cu bani ai unui stat. Spectatorul e confundat cu actorul într-un happening de prost gust și nefericit de puțin educativ pentru generațiile ce vin.

Poți fi celebru pentru că ai avut o rezistență de bivoli și ai făcut drumul înapoi de nouă ori de la poarta Raiului, dar nu pentru șaisprezece cărți intrate pe rând în conștiința publică, premiate de câteva ori și difuzate în sute de mii de exemplare. Poți fi celebru pentru că în patru zile ai biruit de patruzeci de ori o femeie, după care axele universului s-au schimbat, dar nu pentru douăzeci de expoziții cu câteva sute de lucrări ce au parcurs în lung și în lat Europa. Vitalitatea primează în conștiința omului de azi, produsului ei. Mergem spre o primitivizare a valorilor, alimentată zilnic de zecile de canale ale micului ecran și sutele de ziare, ce aduc în prim plan cu obstinație violența, sexul, făcând implicit propagandă pentru valorile primare ale animalului numit om, ce și-a constituit totuși o lume prin știință și mai cu seamă prin cultură.

Psihologii susțin, cu mâna pe inimă, că dacă trei generații nu evoluează în aceleași condiții socio-culturale și spirituale, se produce o ruptură ce are efect imediat pierderea pământului de sub picioare pentru cei din ultima generație. Aici nu e vorba de sisteme sociale, de habitudini polițienești ce au guvernat Europa ultimului secol prin dictaturi succesive, care n-au făcut decât să aducă la nivel de animal condiția fiecărui individ, devenit un pion dintr-un sistem, un atom dintr-o moleculă, o roțiță dintr-un angrenaj, ci acel refugiu intim al fiecăruia pe care l-a reprezentat casa, familia, credințele lui, unde se regăsea pe sine în fața molohului politic, și între coordonatele căruia își creștea copiii, nepoții. Acolo și atunci, un loc important revenea culturii, lecturii, muzicii, picturii, istoriei, filosofiei, ca supape de siguranță pentru sufletele oprimate, religiei ca evadare înspre nemurire (nemurirea fiind în aceste limite un factor exclusiv bun, pozitiv, al speranței într-un viitor al păcii, libertății și siguranței, chiar dacă nu mai e pe lumea asta). Între aceste elemente se definea un om în devenire la școală și mai cu seamă în familie.

Când acum însă „celula de bază a societății” e minată din interior printr-o simplă apăsare pe tastele unui calculator, când orice puber poate accesa site-uri cu cyber-sex, cu pedofili înrăiți, sau mai simplu, printr-un abonament la televiziune prin cablu, descoperă că ziua de ieri poate să fie și ziua de mâine, că singura modalitate de a supraviețui e să înveți cum să te bați, cum să tragi cu pușca, cum să strangulezi, să violezi o femeie, o copilă sau un domiciliu, te întrebi ce rost mai are pansamentul de tifon al puericulturii oferit de dascăli plătiți de stat pentru asta, de reviste roz ce stau lângă „Playboy”,

„Hustler” sau „Penthouse”, ca să nu mai amintim de cele cu prețuri accesibile pentru tineri gen: „Sex total”?

Or în aceste condiții date de o realitate imediată și continuă e de mirare că nu se construiesc cu aceeași viteză cu care se ridică Molurile și sediile băncilor și spații largi pentru balamucuri și închisori, pentru a presăra ceva pământ sub picioarele celor care l-au pierdut și plutesc între două impresii și două traume. Să aibă lumea de azi nevoie de o bruscare pentru a înțelege rostul mângâierii? Poate, și ca atare își oferă violență continuu, douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, real și virtual, încât la o posibilă testare psihiatrică a ființelor ce conviețuiesc între zidurile burgurilor de sticlă și beton în ziua de azi se va descoperi cu ușurință că nouăzeci la sută au o problemă destul de gravă pentru a putea fi puși să urmeze un tratament într-o casă de sănătate.

Ce nu s-a reușit încă prin tehnologiile avansate ale zilei este Cyber-sentimentul. Nici violența informației, nici informația cu violență nu duc spre așa ceva. Ne rămâne să cugetăm dacă e chiar așa o mare pacoste că mai puțin de un sfert dintre români au acces la cyber-primitivism.

II

Când ești în fața monitorului calculatorului dispare sentimentul de limită, deși în mentalul nostru ideea de limită se asociază, de cele mai multe ori, cu aceea de gard, graniță, împrejmuire ș. a., toate având o desfășurare pur orizontală. Plaja extrem de largă a informațiilor ce se pot accesa pe internet lasă oricui senzația de omnisciență, fără a putea să și aprofundeze, ori să facă asocieri între ceea ce descoperă într-o fracțiune de secundă. Sentimentul fals al posedării unei culturi (să-i spunem așa prin extensie) universale e prezent în fiecare dintre cei ce au un calculator conectat la internet, ori a unui televizor cu zeci de canale, dintre care unele (Discovery, National Geographic, Animal planet, Dosarele istoriei ș.a.) înmagazinează real ceea ce, de fapt, ar trebui să fie în mintea unui *uomo universale*, cum se simt majoritatea celor ce comentează cu seninătate ce au văzut peț de o oră pe micul ecran, ori de pe internet. Doar că în mai puțin de o zi, spun psihologii, din tot ce am acumulat mai rămâne doar a zecea parte, sau mai puțin. Locul gol e luat de alte informații la fel de trecătoare, încât devin inoperante asocierile minime necesare unei concluzii, necum a unei păreri, ori mai mult, a unei viziuni subiective asupra universului din imediata apropiere. Rațiunea e zeul din cutia pusă-n priză. Doar că rațiunea este cea care l-a determinat pe Descartes să spună „cogito ergo sum”, într-un context extrem de complex al filosofiei.

Oare chiar exist, dacă memoria mea e un hard disc, sau o telecomandă? Câți dintre copiii de școală care au calculatoare de buzunar mai știu tabla înmulțirii? Oare nu am transferat greutatea zidurilor catedralei noastre suple asupra contraforților din exteriorul ei, ca un fel de coloană vertebrală la vedere, superbă în dantelăriile ei, dându-ne posibilitatea de a supraînălța nava centrală și cele două turnuri, de a rezista greutateii vitraliilor și a zidurilor tot mai subțiri către capătul lor de sus? Un simplu scurt circuit și contraforții se năruie.

Nu e oare prea riscant pentru cei ce-și fac o meserie din cultură să se rezume la a ști, a compila, a asocia, dincolo de actul trăirii efective și iluminării proprii asupra unei drame din proximitate, din intimitate? Sau totul rămâne să se petreacă doar în exterior, pe umerii contraforților în arcade? Contrafortul nu are în el nimic sacru, căci poate la fel de bine să sprijine un fort sau zidurile unei cetăți de războinici.

Calculatorul e acest contrafort asupra căruia ne revărsăm toate abilitățile tehnice pe care le-am deprins destul de ușor, în speranța că la momentul critic ne va veni în ajutor printr-o informație, printr-un sfat rece, aplicabil oricui. Doar că, așa cum elevul uită tabla înmulțirii lăsându-se pe seama calculatorului de buzunar, omul matur uită să-și afle dezlegarea unei probleme stringente a propriului său suflet printr-un dialog cu cineva apropiat, cu un confesor bine intenționat, care să-i dea un sfat pe măsura dramei lui, ajunsă într-un punct critic și apelează la sfaturi egale, pentru situații egale, dintr-o lume de indivizi lipsiți de individualitate, pe care le găsește pe internet, ori în te miri ce emisiune de la televizor.

Orice medic cu experiență știe că nu există boli, ci bolnavi, că biologic suntem unicate pentru care nu există sfaturi generale, ci specifice, că până și medicația se individualizează în raport cu întregul sistem organic al unui om. Iar medicina e o știință ce lucrează cu date cât se poate de exacte, sau ar trebui să fie. Date la îndemâna oricui are o maladie și începe să-și caute leacuri la hibeale lui, accesând paginile de internet. Cu cât mai bolnav, cu atât mai asiduu.

Mutând totul în lumea mai puțin exactă a sufletului ne trezim că milioane, dacă nu miliarde de oameni își caută pe același internet leacuri pentru „rănila inimii” în speranța aflării elixirului fericirii, tot mai lacomi, mai împătimiți, cu cât pierd din vedere însăși noțiunea de fericire. Donizetti, pe măsura epocii lui, a lăsat lumii *Elixirul dragostei*, ca supremă purtătoare a esențelor subtile ale fericirii, când deja contemporani ai săi, mai sobri și ceva mai citiți știau din viața de toate zilele și din lecturile din antici că dragostea în sine e un fel de uitare a restului lumii, o concentrare pe spațiul strâmt dintre două ființe devenite una singură. E un act magic ce se înconjoară cu aromele unei fericiri ancestrale, mitice, de reunire a celor două părți a regilor idumeici în unul. Orice act de recompunere a unui dat inițial poartă în el ceva mitic, de restituire, de ultimă instanță, a unei imagini noi, copie a uneia inițiale într-o altă formă, de perpetuare a unui adânc atavic existent în fiecare dintre indivizi, ce se îmbracă în miresmele unei fericiri petrecute cândva, dar despre care noi nu ne mai putem aduce aminte nici măcar cum se numește.

Comunicăm, ne informăm, devenim niște ași ai speculațiilor, îndepărtându-ne de propria noastră condiție, urmând ceea ce artele au trăit, după negarea frumuseții trupului uman și a naturii, în experimentele de câteva decenii ale avangardei. Dispare coerența, imaginea se sparge, șocul ia locul convex-concavităților trupului ideal, fără puțința de a ne mai reîntoarce la el. Textele devin sugestive când îndeamnă spre sex ca act fizic, sportiv, competitiv între doi parteneri ce nu vor deveni niciodată un tot, ce nu vor reconstitui *Unul* inițial printr-un act magic, în timp ce magia, pe de altă parte, a ajuns un fel de corolar exterior al existenței, căutată în cele mai banale și superficiale dintre manifestările ei. Or la magie se ajunge atunci când nu mai putem înainta cu gândul și nici cu sentimentele.

Și din nou ajungem la ideea de limită. Dacă până aici ne-am oprit doar la cele aflate în planul orizontal al fețelor și interfețelor realității, ne întrebăm firesc dacă lumea noastră de început de mileniu nu reconstituie cumva drama lui Descartes, asemănătoare cu cea a

doctorului Faust. Pe orizontală vedem replici ale imaginii lumii diversificate până la extrem, dar în esență identice, ca un fel de fotografie bust a unei perechi de actori celebri de la Hollywood cu două găuri în locul unde ar fi trebuit să se afle chipurile lor, unde se pozează cine vrei și cine nu vrei pe câțiva lei, și pentru o clipă devin staruri pentru familie, pentru vecinii de bloc, pentru amintire.

Esența dramei lui Descartes stă în descoperirea limitei până la care poate să ajungă rațiunea. Întreaga poveste a doctorului Faust nu e altceva. Pactul cu diavolul se face în momentul în care omul de știință ajunge la limita de sus a puterii rațiunii, în clipa în care simte că tot ceea ce a făcut e depășit de elemente ce scapă legilor și cutumelor de care s-a folosit până atunci, de dezvoltarea unor alte structuri ce nu mai pot fi controlate de mintea umană, de ceea ce se știe până la un moment dat. Atunci, ca în cartea lui Enoh, cere ajutor îngerilor negri, să-l învețe și ce e dincolo de ceea ce se poate vedea cu mintea, încercând într-un fel să se substituie lui Dumnezeu. Dar cum calea spre El e alta, apelează la trimisul lui Lucifer pentru a-și vedea împlinită voința.

Simplu spus, poate că drama lumii noastre de azi este chiar aceasta pentru omul de știință, pentru omul de spirit, peste care vine tăvălugul tehnologiilor din ce în ce mai sofisticate, ce tind și ele către o limită nu prea greu de intuit. Dar știința e ceva, iar tehnologiile nu mai mult decât aplicații pe orizontală, speculații și asocieri materializate, finisate în detalii tot mai largi spre a părea extrem de complexe, ce nu fac decât să formeze suportul fizic al unor informații din ce în ce mai diluate ale unui dat genetic inițial, la care nu se poate accede, după exemplul lui Faust și al lui Descartes, nici măcar cu ajutorul ocultismului, al științei celor vechi, despre care știm tot mai puțin.

Ne apropiem de o margine și aici, în acest timp al conviețuirii tuturor modelelor, a tuturor religiilor, a tuturor științelor, a tuturor manifestărilor din artă și literatură flancate de o tot mai densă pătură de credințe în științele oculte, în eresuri și forțe tămăduitoare ce apropie Orientul Îndepărtat de Occident mai mult ca oricând. E o teamă, nerecunoscută de nimeni, în ziua de mâine. E o suspiciune ce dospește ca un aluat ce ia locul încrederii în mitul idealității omului ca unicat în universul știut până acum ce ne dă certitudinea că cyber-sentimentul nu va exista niciodată.

CĂLĂTORIE NETERMINATĂ

Zi și noapte, sub fereastra mea de la bloc, unul așezat lângă o intersecție cu două stații de tramvai, două de autobuze și două de troleibuze se perindă, după regula roșu, galben, verde, a semaforului, mii de oameni, fie înghesuiți în mijloacele de transport, fie nădușiți în Dacii de cilindree medie, pentru venituri medii, fie lejeri, în mașini „tari”, cu boxele puse la maximum, stereo, să ne intre tuturor plămânii și organele vitale în rezonanță. Asta douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, cu vârfuri de trafic spre dimineață, pe la patru, când e ora lupului, ce vine după sufletele ostenite, și spre orele după-amiezii, când nu prididesc să încapă pe doar două firuri de sens de circulație marile tir-uri ce trec spre artera ce duce către graniță și camioanele încărcate cu lemne, materiale de construcții, nisip, pietriș, granițe. O lume se perindă fără ostenire pe sub fereastra mea de proprietar al unui cub dintr-un bloc cu patruzeci și patru de apartamente, la fel de

proprietăți ca al meu. Un fel de cătun pe verticală, din beton, cu mai puțin de trei sute de suflete de oameni, pisici, câini, broaște țestoase, canari și papagali. Neabătut, semafoarele de la colț dau prioritate când unui sens, când celuilalt, în așa fel ca aici, în proximitatea Spitalului județean, a Stației de salvare, a celor opt firme de pompe funebre — care-și etalează pline de importanță produsele, alături de fructe legume, medicamente naturiste, flori de sticlă, flori în ghivece, flori în coroane, ziare și reviste, pentru cei peste 18 ani cu bulină roșie — să nu aibă loc nici un eveniment de circulație.

Evenimentele de circulație au loc în oamenii puși să trăiască în acest bazar coșmaresc, unde indiferent ce s-ar întâmpla pare normal, cum normal ar fi fost ca domnii care-au preluat din medicina cardiologică termenii meniți să denumească mersul mașinilor să fi găsit echivalente nu doar pentru artere, ci și pentru vene, străzilor înguste să le spună capilare cu sens unic s.a. Evenimentele de circulație se petrec în cei ce urmăresc un film de acțiune, ori un reportaj de pe Realitatea TV, cu sirene de salvări, poliție, pompieri care se interferează perfect cu cele de la doi metri, de sub fereastra ta. Câinii și pisicile de bloc s-au adaptat și nu se ostenesc să discearnă de unde anume vin țipetele sirenelor și cine anume le aruncă în eter. E drept că li se atrofiază, fără să-și dea seama, apetitul sexual, reflexele, intră în „călduri” altădată decât ar fi normal pentru specia respectivă, că puși alături, chiar în perioada rutului, un mascul și o femelă nu știu ce anume trebuie să facă și preferă să se bată între ei, să se muște și să fugă la stăpânii lor să-i mângâie pe șira spinării, domolindu-le în acest fel pornirile naturale ce le apar ciclic și anormal, după ceasul dat de semaforul roșu, galben, verde din intersecție și nu de primăvară și toamnă. Cert e că nu mai apar prea mulți pui nici de pisică, nici de câini, doar maidanezii ce-și mai urmează regulile speciei și mișună cu puii lor printre tufe, până la prima felie de salam cu stricnina pusă de hingherii ce nu sunt plătiți de secția de ecarisaj a primăriei, ci de felurite universități din oraș, pentru că acolo își duc veacul de profesori, ziua printre studenți, seara plimbându-și animalele estropiate printre blocuri.

Înainte stăpânii lor, animalele de bloc trăiesc ceea ce li se va întâmpla oamenilor, de parcă ar trăi și ele într-o lume jumătate reală, jumătate virtuală, or poate mai mult virtuală: computer, televizor, radio, ziar și carte. O lume cu fascinația imaginarului propriu complet atrofiată. O lume meta-fizică, abisală chiar, când într-un perimetru de doar cinci sute de metri pătrați poți să le faci pe toate: de la umplerea rezervorului mașinii cu benzină Mol sau OMV, la sălile de reanimare ale spitalului, la florile dispuse în frumoase coroane cu verdeață de tuia și brad pe benzile albe ale cărora se poate scrie și o cinstită înjurătură și nu doar: „Un ultim omagiu”, la McDonalds-ul cu cartofi pai și hamburgeri și înghețată albă cu doar 5000 de lei cornetul, cu cele opt farmacii ce dau fără compensare orice în afara somniferelor, care luate cu cutia pot pune în pericol evident consumatorul. Mai sunt și trei baruri cu terase, o casă a tineretului optimist al zilelor noastre, care găzduiește orice în afară de cultură, în fine nelipsitele chioșcuri de ziare pline de retururi, o frizerie, coafor, pedi- și manichiură, niște copaci arși de ploile acide și de caniculă, o universitate în stare de săpături arheologie, câteva buticuri, o florărie pentru alte evenimente decât cel final, în fine, un magazin de prezentare cu mobilier și birotică, o carmangerie arabă cu carne de vită și oaie la prețuri reglabile, un centru al televiziunii prin cablu, care mărește prețurile abonamentelor de la o lună la alta în funcție de cursul valutar de la Singapore și marele stadion al orașului. La meciurile de acolo sunt prezenți și pacienții în refacere de la Spitalul județean urcați pe acoperișul clădirii cu nouă etaje, toate importante în felul lor, de la cel de jos, unde e

reanimarea, la ultimul, unde e neurologia, cu gratiile aferente pentru amatorii de sporturi extreme. Se poate sări și de la etajele de mai jos, dar nu cu același rezultat. Din acest punct de vedere cea mai sigură soluție e intersecția semaforizată și impulsul de voință și independență al celui ce nu vrea să se încadreze unei civilizații de secol douăzeci și unu. Șansele sunt minime. Spitalul, pompele funebre, poliția, martorii sunt aproape.

Acesta fiind universul vieții de fiecare zi și noapte, singurele evadări posibile rămân cartea, televizorul și somnul cu vise, viziuni sau coșmaruri și călătoriile sigure, cu tramvaiul, până la capăt și înapoi, în Dâmbovița, Torontal sau Gara de nord, cu troleibuzul, până în centru și înapoi, cu autobuzul rapid, care are la fiecare oră o altă rută.

Bănuiesc că asemenea aglomerare de lucruri trebuincioase într-un spațiu atât de restrâns se mai află și în alte părți ale orașului, tot prin cartierele cu blocuri, cele cu mulți cumpărători medii sau săraci, dar care mai au un ban pentru corn și lapte, pentru un tratament al rinichilor cu lubenite la 2000 de lei kilogramul, pentru semințe de floarea soarelui sau dovleac, gata râncede, și pentru flori necesare tuturor ocaziilor. Bănuiesc că micii comercianți s-au orientat geografic după numărul posibililor cumpărători, dar nici un alt cartier nu are un Stadion și un Spital județean cu elicopter de serviciu și stație de ambulanță, opt farmacii și tot atâtea pompe funebre cu orar permanent și două cimitire. E un cartier unde nu adastă nici ciorile, nici cucuvelele, nici mierlele. Doar câțiva greieri surzi de propriile lor ținuturi și iarna niște banale vrăbii ciondănindu-se pentru un rest de pâine italiană uscată. Nu tu porumbeii din fața Operei sau din Piața Libertății. Nu tu berzele de pe stâlpii de rețea din sate și comune, nu tu rândunelele orașelor mai mici, nu tu guguștiucii turcești îmbiindu-se la dragoste. Pomi decorativi lipsiți de rod, flori ornamentale pentru bucuria ochilor în balcoanele închise abuziv de locatari, saci cu făină și zahăr lângă canistre cu benzină, carburatoare rafistolate și bujii stricate lângă compoturi de cireșe și dulceață de caise. Totul într-o mare înghesuială, ca în stațiile orbitale. Și la îndemână.

Senzația de imponderabilitate este asigurată imaginar de uruitul continuu al tramvaielor, mașinilor, autobuzelor, mașinilor de perforat asfaltul (pentru că ciclic, mai precis decât venirea iernii, se sparg marile conducte cu apă caldă ale orașului și încep lucrările de reparație care perturbă toată mișcarea aceasta idilică de du-te-vino a transportoarelor de oameni), tir-urilor, troleibuzelor, de la patru dimineața la patru dimineața cu o pauză de o secundă la capătul lui 3 și 59 de minute, când cei ce au de plecat definitiv, ne părăsesc. E ora lupului...

Plutesc deasupra lumii aflându-mă în mijlocul ei. La doi pași o salvare, urmată de alta și de o mașină a poliției merg cu sirenele la maximum pe artera ce duce în alt cartier. Pe micul ecran idem, apare cascadorul care scoate actrița cea blondă din flăcări cu o clipă înainte de a exploda o conductă de gaz în mijlocul unui spital. La radio, o știre de cinci secunde anunță ceva real: explozia unui camion capcană lângă un spital din Osetia, 38 de morți. Unde e realitatea? Unde sunt eu? Cine mai sunt eu și pe cine reprezintă codul meu personal? Roșu, galben, verde... neabătut semaforul îmi numără clipele și, culmea, călătoria continuă...

CU PLEOAPA ÎNCHISĂ

„*Dară ochiu-nchis afară, înlăuntru se deșteaptă*” e încă unul din versurile eminesciene emblematice pentru această lume în care trăim, pentru această epocă dominată de virtualitatea reprezentărilor ce ne vin din afară și se acumulează într-o paideumă cu tentă de globalitate. Ceea ce e înăuntru ochiului închis e mult mai important pentru noi, mult mai convingător în determinarea următoarelor gesturi sau direcții pe care le vom urma în itinerariul nostru scurt de trecere. Filosofii secolului abia terminat observau deja că viitorul civilizației umane va fi unul al vizualului, că epoca Gutenberg și-a încheiat misiunea, că însuși cititul devine din loisir un efort pe care majoritatea oamenilor alfabetizați refuză să-l mai facă.

Dar ce vede înăuntru său ochiul închis afară? Nu viața omului ci o seamă de reprezentări ale lumii, cu toate granițele timpului șterse, încât devin perfect contemporane vechilor credințe și imagini ale civilizației Egiptului sau Chinei antice — primele două mari nuclee de tainice cunoștințe, de practici oricând valabile de adaptare la cosmosul imediat, al Pământului unde trăiește această specie — aceste efemere informații viu colorate ale lumii contemporane. Un talmeș-balmeș asupra căruia se opresc prea puțini să le cerceteze liniile de continuitate, liniile de definire specifice universului uman. Dar nici aceia, puținii, nu sunt auziți pentru că tumultul informațiilor colorate crește exponențial de la minut la minut sufocând orice posibilitate de decelare a lor, de așezare graduală pe o scară a importanței pentru viața fiecărui individ.

Civilizația tiparului deschidea, cu peste cinci sute de ani în urmă, posibilitatea ca mult mai mulți oameni să afle tainele propriului suflet, ale lumii înconjurătoare pe care trebuia să și le limpezească pentru sine, pentru a se putea integra și logic lor. Civilizația tiparului des-tăinuia, alungând sacrul undeva într-un cer și mai afund, deși ciudat e că primele tipărituri au fost tocmai Cărțile Sfinte. Des-tăinuirea prin litera tipărită apropia omul de textul inițial, o propaga și o elibera de sacralitate, de unicitate. Preotul devenea un propovăduitor al unor texte la care avea acces oricine, un „propagandist” menit să deslușească ceea ce trebuia să rămână taina unor inițiați; devenea un slujbaș ca oricare altul, mai iscusit sau nu în a lămuri defectele umane, transformate în defecte ale istoriei, ce-l îndepărtau de un ideal la care nu mai putea să acceadă, insuflându-i continuu sentimentul nefericirii și al păcatului primordial, imposibil de eludat.

Civilizațiile Orientului, mai conservatoare, n-au lăsat la mâna rațiunii posibilitatea de a accede spre taină, de a banaliza sacrul într-o suită de istorioare exemplare, reușind performanța, deloc neglijabilă, de a păstra în timp nealterate credința și ritul, îndepărtându-le de pericolul golirii gestului de semnificație, al cuvântului de sens profund, adaptarea la mersul actual al civilizației umane făcându-se doar într-un palier orizontal, superficial, păstrând aceleași cutume peste timp.

Dar lumea a evoluat tocmai datorită tiparului, a desacralizării literei de manuscris, prin multiplicarea lui devenită bun comun, la îndemâna oricui. Și cum diversitatea minților s-a aruncat asupra acelorași texte, interpretările au deschis un nou univers interior, decuplând ființa de ceea ce ar fi putut vedea cu ochii deschiși. A avut loc o a doua despărțire a fiecăruia de sine, prin posibilitatea comparării cu ceva inexistent în imediata apropiere. Limitele lui „acum” și „aici” erau sparte, iar orizontul se îndepărta făcând primul pas important spre globalizare, spre înțelegerea indivizilor prin elementele

asemănătoare, iar nu prin diferențe. De aici apropierea dintre sexe, dintre religii, dintre popoare, dintre centru și provincie; de aici o anume democratizare a tuturor relațiilor dintre oameni. Pasul următor s-a făcut în ceea ce numim noi istorie.

Apariția noilor tehnologii apropie și mai mult ființele între ele, procesul democratizării totale fiind ca și făcut, doar că așa cum litera tipărită în nenumărate exemplare desacraliza pe undeva nu doar taina inițială și chiar ființa celui ce se parcurgea odată cu textul, prin facilitățile oferite de computer și televiziune, prin internet ca formă de comunicare instantanee, prin radio și telefonie la purtător se modifică substanțial acel univers interior ce aglomerează date importante sau nu pentru ființa ce ia contact cu ele, inoculându-i sentimentul efemerului, peste care se așează complet fals idoli de ceară, despre care în alt timp și în alte epoci, n-ar fi știut nimeni nimic.

Bunăoară, unul dintre miturile nedeslușite polițienesc, incitant și obsesiv ce vine peste decenii este cel al morții Diane, timp în care la un atentat terorist se notează sec: „30 de morți”, la o calamitate „300.000 de morți”, în cifre, contabilizește, când viața fiecăruia e egală în fapt cu a celui alt, când miracolul venirii pe lume, banalizat prin simplitatea lui, rămâne unul dintre cele mai fascinante fenomene de care s-a făcut capabilă această mare necunoscută care e Universul. Tendința firească a fiecăruia e de a minimaliza prin simplificare totul, de a reduce viața la posibilitățile numărabile ale degetelor ambelor mâini, sau mai adesea doar la trei, pentru că mai mult nu ne duce mintea, nu ne duce imaginația. Asta în cazul în care dorim să facem efortul de a gândi.

Cum însă jocul de imagini din interiorul ochiului e fascinant, cum însă posibilitățile reale de receptare ale unui număr cât mai mare de mesaje ce au sau nu legătură cu viața noastră, cu sensul existenței noastre pe pământ sunt reduse, rămâne să ne disipăm confortabil reducând rațiunea, judecata la o simplă percepție a datelor furnizate de cineva, cu sau fără discernământ, existând posibilitatea manipulării masive a tuturor într-o direcție sau alta. Ochiul deșteptat spre acest amalgam ce nu mai este interiorul nostru, ci al lumii, dar pe care ni-l asumăm instantaneu, ne îndepărtează de litera tipărită, de-acum inutil, pentru că încet, încet rămânem cu ochii închiși spre afară, riscând să ne pierdem chiar datul simțului vederii, al orientării între niște repere din imediata apropiere, al bucuriei culorilor, al nopților senine cu cerul spuzit de enigme lucitoare.

RETROVIZOR

I

Când viteza este prea mare, când timpul trece peste tine fără să-ți dai seama că mâine a fost deja, când ziua de azi devine un accident de câteva secunde, de pe urma căruia nu rămâi cu nimic, începi să privești înapoi, mai întâi cu teama de a nu fi trecut pe lângă un detaliu semnificativ, ce s-ar putea repercuta asupra vieții tale de cândva, apoi cu un sentiment ciudat de precaritate a sensului existenței tale. Viața înseamnă evenimente importante sau banale, culori din panoplia evenimentelor de mai târziu. Dar amintirile nu apar decât atunci când peste media amintirilor se întâmplă ceva deosebit, când o persoană sau personalitate te fac să simți ceva aparte, când peisajul de fiecare zi e înlocuit cu o

trăire puternică datorată fie vieții imediate, fie unui dat natural sau cultural capabil să te scoată din obișnuit.

Reversul medaliei e o viață ternă, dusă între limitele unor acelorași dimensiuni, într-un tunel gri, de cârțiță obsedată doar de proviziile ei pentru vremile mai grele, de triumghiul orelor de masă dictate de ceasul stomacului, de scufundarea în memoria pufoasă a amintirilor, unde tu, personajul principal al vieții tale, ești cel mai bun, mai blând, mai uman, mai altruist, de parcă n-ai fi venit pe lume să ucizi, să minți, să viclenești, să profiți, să înșeli, să bei, să fumezi, și în fond, să faci tot ce e posibil pentru a-ți trăi clipa și nu viața, de parcă gena sinuciderii ar sta în fiecare dintre noi.

Participi la dramele altora, dintr-un film cu cascadori, actori ce în viața de fiecare zi sunt cu totul alții, adică oamenii ca și ceilalți, doar mai plini de bani și de trăiri la limita imaginației ce fac deliciul lecturilor de duminică ale fiecărui om ostenit de nemișcarea vieții lui. Acolo, pe platoul de filmare, pe scenă, în fața mașinii de scris, în fața șevaletului, a știmelor, el, cascadorul acesta ciudat, care nu e altceva decât un amărât de artist, scriitor, pictor, muzician, gata să-și dea ultima suflare în cele două ore, cât durează un spectacol, în cele trei luni cât lucrează la un tablou sau la o carte, incapabili să-și trăiască viața altfel, fericiți să știe că vor muri atunci și acolo, cu arcușul în mână, în fața mașinii de scris, în fața șevaletului, pe scenă sau platoul de filmare. Karma lor se consumă atunci și acolo, după care intră în magma neutralizantă a vieții de fiecare zi, mai banali decât alții, dar mai liberi, gata de cele mai trăsnete ieșiri, ca orice om ce se știe singur în viața și în moartea sa. Actul artistic este, în fapt, consumarea unei întregi vieți în câteva ore, în câteva zile sau luni, după care urmează firesc expierea, ieșirea din lume.

Ceea ce comentează gazetarii despre viețile artiștilor și scriitorilor, nu e decât trecerea lor fantomatică prin viața celorlalți, față de care sunt niște ființe terne, lipsite de ambiții lumești. Ceea ce descriu aici e imaginea ideală a omului de artă, așa cum apăsarea poate burghezului din secolele al XIX-lea și al XX-lea, de care, ca mentalitate nu ne desparte nimic. Doar că unii dintre acești artiști și scriitori și muzicieni și pictori reușesc performanța de a fi oameni cu o viață ca a celorlalți, cu aceleași dorințe de mărire și atunci apar subiectele șoc pentru gazetarii gata să-ți rescrie de o mie de ori o singură biografie, cu picanterii ce fac deliciul omului mediu, singurul ce se mai apleacă asupra unei cărți, asupra unei gazete. Cei de deasupra lui nu citesc decât ziarele unde se scrie despre ei, sau cărțile dedicate lor, ori unde se amintește de ei. Sunt prea mari pentru lumea asta, sunt prea mari pentru a putea să creadă că deasupra lor există un Dumnezeu, sunt prea mari pentru a fi capabili să-și pună întrebări incomode. Sunt acei oameni puțini pentru care singurul timp al vorbelor pe care le folosesc este viitorul.

Pe bună dreptate Serge Moscovici nota cu maximă luciditate că știința nu a ajutat cu nimic umanitatea, ci doar omul. Omul capabil azi să vorbească nimicuri din orice loc și poziție cu un altul de aiurea, de pe cealaltă față a globului, să îl vadă pe micul, sau minusculul ecran al telefonului mobil, să comunice cu el, să-l monitorizeze pe celălalt, pe oricine, de parcă în hainele fiecărui individ s-ar ascunde un detectiv particular menit să afle, să știe, să profite de situația celui alt.

E sindromul unei lumi sub asediul ei înșiși. E sindromul unei lumi ce face pași siguri spre o paranoia generalizată. Des-tăinuirea universului e de o inutilitate totală, dar face parte din marile imbolduri ale omului de știință de oricând, des-tăinuirea universului uman e trecută pe un plan secund, când schema mentală ia locul individualizării, când tipul caracteristic e aplicat ca model, pentru ca în el să intre forțat orice om.

Timpul omului de artă a trecut. El simte asta, și-atunci tendința lui firească e de a deveni, prin ceea ce este, la fel cu ceilalți, iar dacă se poate să șocheze, să epateze, pentru a fi în rând cu cei puțini, în felul în care sunt aceia și nu cum sunt ei, ca artiști. Aici rezidă marea confuzie din sufletul și mintea lor, aici rezidă dedublarea permanentă între ceea ce e în viață și ceea ce e ca artist. Gazetarii și mai nou chiar criticii de artă (din păcate), nu fac decât să-i îndemne să se îndepărteze și mai mult de ceea ce sunt ca artiști, să-i apropie și mai mult de ceea ce sunt ca oameni. E un punct fragil, dar nodal de la care pornește mai departe distorsionata percepție a produsului artistic, cultural în aceste vremi ale exacerbarii excepțiilor, uitându-se că artistul e o excepție motivată de o personalitate puternică, ce se justifică față de omenire prin chiar arta sa, prin morțile sale succesive de după fiecare act.

Des-tăinuirea vieții artistului ca om e de o inutilitate soră cu cea somată de Serge Moscovici. De ce să-l privim ca om, din dreptul nostru de afoni sau orbi sau surzi sau analfabeți? De ce să-l comparăm cu ceea ce credem noi, în gusturile noastre de baltă, că ar trebui să fie, când nu știm nimic mai mult decât s-a învățat la școala primară și la liceu despre artistul secolului al XIX-lea? E un hiatus în informația lumii, sau o uitare premeditată? Nu mai avem nevoie de așa ceva. Ceea ce sună teribil, ca în dictonul totalitar: Cine nu e ca noi să nu existe! Dar ar mai ști lumea, omul, cum arată ea fără acești artiști, fără această puținătate de oameni care-și duc crucea cu dorința oarbă de a fi și cu o biografie de om important, și cu un palmares. Invenții ale lumii, pentru consumul ei banal.

II

Partea sensibilă a lumii e țesătorul, pictorul, muzicianul, scriitorul, atunci când nu e gazetar, când ceea ce se întâmplă oamenilor nu devine subiect de speculație pentru scenariile lui, când istoria nu e subiect de reinventare. Partea sensibilă a lumii e monahismul, atunci când, și atât cât nu devine subiect de re-tăinuire speculativă, când bucuria facerii de bine e măsura reală a gestului unui om, când mantrele religioase nu acoperă cu totul cuvintele sentimentelor în comunicarea dintre oameni. Partea sensibilă a lumii e omul de știință, afundat în cercetările lui, cât timp utilitatea aplicațiilor știutelor nu ia locul aprofundării descoperirilor. Partea sensibilă a lumii e cea acoperită de inutilitate, e puțul la care sapă generații la rând și după ce fântânarul a dat de apă. Cui folosește un foraj făcut de japonezi anul acesta până la șapte kilometri?

Până la centrul pământului mai e mult, chiar și până la crusta plăcilor tectonice ce se suprapun alături de insulele nipone. Discovery descoperă ce se știa deja: că planeta e albastră, că e mai mult apă, că pe puținătatea pământului stau înghesuiți șase miliarde și aproape jumătate de oameni, că supernova X a explodat acum câteva milioane de ani, dar noi o vedem acum, că materialele din care sunt confecționate costumele astronautilor sunt extrem de utile în industria frigiderelor, că aliajele navei spațiale sunt utile avioanelor menite să transporte oameni de ici acolo, făcând Pământul mai mic de pe o paralelă pe alta, de pe un meridian pe altul, că amestecurile alimentare ale celor surghiuniți de bună voie în capsulă, sunt utile în producția de medicamente pentru cei subnutriți, fără a mai fi folosite vreodată decât numai și numai pentru lumea întâia. Lumea a treia se bucură că

are ebola, că promiscuitatea a atras după sine sida, tuberculoza, în timp ce noi facem crize de umanitate față de handicapații autohtoni.

Un spectru al lumii de azi e în mintea oricărui copil ce accesează internetul sau pur și simplu stă cu un Redbull la televizor. Ni se pare că le știm pe toate despre toți. Că a fi în America e doar o poziție geografică favorabilă față de Orientul Îndepărtat. Voința de uniformizare a lumii face ca aceleași amintite deja părți sensibile ale lumii să fie împinse mai către marginile timpului prezent, într-un fel de trecut imediat, care tot vine, așa, de la Facerea Lumii. Datul planetar s-a realizat fizic, geografia e materia de bază a lumii, iar istoria e povestea înlocuitoare a trecutului ei. Înlocuitoare a trecutului pentru că în vreme ce percepția a devenit aproape ubicuă, făcând să dispară timpul, mentalitatea oamenilor e rămasă prin secolul al XX-lea să găsească motive de gâlceavă, bune pentru un capăt de scandal mondial, de reșezare a puterii de pe un continent pe altul.

Fascinația puterii e motorul ce împinge lumea spre un viitor tot mai confuz, spre un viitor ce seamănă tot mai mult cu un roman polițist, apoi cu un thriller, la care copiii sub 18 ani n-ar prea avea voie să asiste. Doar că mereu, dintre acești copii se vor găsi destui să ia totul de la capăt, să citească istoria scrisă în așa fel încât să găsească un alt motiv de gâlceavă, ca la urmă să aibă dreptate și monahul din schitul de pe munte care i-a prevenit de mult pe oameni citind fragmente din Apocalipsa lui Ioan.

Dar oamenii nu trăiesc vremile doar pe orizontală, spațial, micșorând distanțele dintre uscaturi, ci și în adâncimea lor, redescoperind prin puterea șamanică a unor plante aduse din Orient trecutul ascuns al omenirii, fuziunea dintre mitologiile lumii, descoperirile de ultimă oră din domeniul istoriei și din știință, ba chiar în viața de fiecare zi a omului ce a urmat calea vindecării maladiilor de la rădăcini și seve, spre poțiuni, de la acestea spre injecții și pastile, apoi la tratamente sofisticate cu biocâmpuri, pentru ca în final să se întoarcă la rădăcini și seve. Amartizarea unei capsule, după succesiunea aselenizărilor, e un succes al unor oameni de știință și tehnicieni anonimi, ce nu schimbă cu nimic viitorul imediat al lumii, binefacerea așteptată de fiecare dintre cei, tot mai puțini, ce urmăresc asemenea evenimente. Mai important e că Julia Roberts a născut gemeni, că e o mamă desăvârșită și se declară dedicată cu totul familiei. Beethoven, Bach, Brahms există și ei, dar nu se văd, se aud doar producțiile lor în concerte pentru oameni mai subțiri, pentru tot mai puținii care trăiesc timpul la un timp trecut, pe măsura unui câmp de percepție a sufletului ce nu s-a schimbat în ultima parte a istoriei scrise, cum nu s-au schimbat dogmele bisericii, deși se citesc cu mare osârdie toate cărțile apocrife alungate de canoane.

Acolo, în nișele trecutului cel mai prezent, între parabolele-povești ale textelor biblice, în mitologiile similare ale altor civilizații de pe acest Pământ se scormonește după temele exemplare ale ființei umane pentru a se descoperi esența nemuririi, pentru a se putea trece peste limita timpului dat de o viață, genetic determinată, de o mărime anume. Acolo, în punctele forță se caută și de către artiști, și de oameni de știință și monahi, locul prin care să se strecoare spre a se reazeza în fața semenilor cu chipul lor cel mai iluminat. Voința de putere stă și în spatele comprehensiunii, stă și în spatele voinței de substituie dumnezeiască. Voința de putere stă în regenerarea trupească și sufletească, stă în renașterea naturii. Fără ea totul s-ar petrece doar o singură dată, ca și viața unui om, deși nici unul dintre semeni nu recunoaște asta.

Lumea multă și proastă, în credulitatea ei, nu zărește decât ceea ce îi apare în lumina ochilor. Ce nu vede inventează. Cercetătorii, artiștii, scriitorii, monahii văd doar

ceea ce e în mintea și sufletul lor. Pe ei îi crede oricine, de parcă ceea ce spun, ce simt, ce scriu, ce inventează ar fi lucrul cel mai real cu putință, căci simțul comun trece dincolo de tot ceea ce se vede, și leagă subliminar două păreri mai abtîr decît o certitudine, iar cu aceasta, pârția spre nemurire e deschisă. Voința de putere e înșăși viața. Artiștii își asigură într-un fel neuitarea, monahii nemurirea generalizată, iar cercetătorii locul dintr-o serie ce a început într-un capăt deși Pămîntul „nu e al nostru, nici al urmașilor noștri” și nici al celor dinaintea noastră. Voința de putere e simpla voință de a fi a sîngelui viu.

MODE ȘI MODELE

A intrat în obișnuitul zilelor ca după scurte perioade să fim puși în fața unor sondaje de opinie ale concetățenilor noștri privitoare nu numai la probleme electorale, ci și de viață, de idealuri, de încredere și speranțe. Nimic neobișnuit pînă aici. O țară democratică face asemenea teste pe direcțiile mai importante ale evoluției societății, urmînd ca sociologii și psihologii să tragă niște concluzii asupra cărora să se pronunțe și alți specialiști, ca într-o imediată perioadă acele concluzii să devină temă de meditație pentru cetățenii țării.

Este un fel de reluare, la altă scară și cu alte mijloace și tehnici a dezbaterilor din Agora antică greacă, unde problemele polisului erau analizate de cetățenii lui. Se emiteau păreri, se căutau soluții, se acceptau opinii adverse. Întreaga maieutică a lui Socrate de acolo a pornit și spre folosul oamenilor cetății s-a îndreptat. A lor și a întregii modalități de a face filosofie de la Platon încoace. Ceea ce se întîmplă acum e înșă puțin diferit. Total dezinhibați, de un deceniu și jumătate abia, românii, asemenea tuturor cetățenilor Europei spun ce cred și ce simt în clipa în care li se pune o întrebare, dar dezbaterăa asupra concluziilor sondajului lipsește, cum și prevenirea unor situații nedorite, îndreptarea direcțiilor greșite și alte asemenea *feed-back-uri* ce ni se par a ține de domeniul prăfuit al pedagogiei civice. Spunem: „Asta e!” și ne vedem fiecare de treburi.

Un recent sondaj făcut în rîndul elevilor claselor terminale de liceu a scos în evidență un fapt cel puțin îngrijorător pentru direcția pe care a pornit o generație care în anul 1989 avea doi, trei ani, sau se naștea atunci. Modelele de viață pentru acești tineri ce vor avea pe mîna destinele țării erau luate în proporție de aproape 37 la sută din rîndul vedetelor de pe ecran, al revistelor ce schimbă vipurile o dată pe săptămână, urmărindu-le în viața lor intimă pînă la cele mai nefericite ipostaze cotidiene, fără să se mai știe că actorii, modelele, mai puțin regizorii sau scenariștii, au o viață mai altfel decît ceilalți semeni, că ei își consumă karma în fața spectatorilor, după care devin oameni banali, obsedați să se mențină în aceeași formă și a doua zi, pe scenă sau în fața camerei de filmat ori de televiziune. Acești iubiți copii, ce poate că nici n-au perceput arta actorului, le copiază viața lor de oameni. După apariția filmului, același lucru îl făceau poate și buncii și părinții noștri, dar numai în viața lor de societate, ori în intimitate, nu și în luarea unor decizii privitoare la soarta lor. Modelul lor era familia și școala.

În același sondaj familia era pe locul doi, cu ceva mai mult de 11 procente, urmînd lumea afacerilor și marii ei ajunși, apoi sportivii. Dar din nou e luată în calculul opțiunilor viața de fiecare zi a acestor oameni și nu efortul făcut pentru a ajunge ceea ce

sunt. În fine, urma școala cu un procent de 7 la sută, deci cu o minimă influență asupra propriilor copii pe care-i formează și-i trimite spre viață și, de-a dreptul surprinzător, doar 1,2 la sută dintre elevi având ca modele oameni de cultură.

Că școala merge cum merge și profesorii nu mai sunt modele pentru proprii ciraci, mai treacă-meargă, o știm cu toții. Că familia și modelele ei nu mai reprezintă punctul forte al structurii psiho-mentale a viitorului matur o știm prea bine prin acest proces de anihilare a oricăror urme patriarhale, dar când omul de cultură nu mai poate fi un model pentru tânăr e deja foarte grav, și nu pentru că el se situează undeva sub nivelul posibilităților financiare de susținere, ci pur și simplu pentru că, luați de valul ucigaș al unei culturi populare submedii, propagată pe toate canalele televiziunilor, ca-ntr-un iureș al festivalurilor de acum două decenii, ce amenință să anihileze profesionismul, o istorie a culturii, acești tineri trec în completă uitare adevăratele valori și pe creatorii lor.

Un rol important în locul acesta codaș pe care-l ocupă omul de cultură ca model pentru tânăra generație îl au toate dezvăluirile făcute pe seama unuia sau altuia dintre oamenii ce au lăsat sau lasă în urma lor ceva, dar și faptul că însăși cultura e scoasă complet din câmpul de interes public, cu toate asigurările făcute de mai toți guvernării că ea, cultura, reprezintă un factor de „importanță strategică” pentru țară. Suntem oare prea săraci să ne mai gândim și la cultură? Omul nefericit merge la biserică sau la ghicitoare și se lasă în seama preoților și a babelor să i se îndrepte destinul pe o direcție favorabilă. Își caută sprijin exterior. Nu mai e capabil să-și afle soluția salvatoare prin lectură, printr-un spectacol, printr-un concert, prin vizitarea unei expoziții, fără să se gândească o clipă că, în fond, urmărindu-și horoscopul sau acceptând o slujbă făcută la grămadă cu alți nefericiți se abandonează psihic, maculându-și din minte și suflet puținul învățat sau citit cândva, pe apucate.

Toate acestea în timp ce marile *best-seller*-uri care continuă să fie traduse în milioane de exemplare sunt în fond niște povești, cum sunt toate amintirile noastre despre ceea ce a fost cu noi. Încă nu-și dă seama nici el, creatorul, că toate experimentele sale artistice l-au îndepărtat de un public care vrea să vadă viață, să asculte viață, să citească despre viață, să se regăsească rezonând alături de ceva foarte apropiat.

Când însă și creatorul se raportează doar la ceea ce se petrece între zidurile lumii lui, unde viața se secătuiește încet, fragmentată ca niște poeme fade ce prin flăcări violente, prin sex, prin impudoare, își rupe orice legătură cu confratele om căruia ar trebui să i se adreseze. Și atunci, decât să-și bată capul cu șaradele unei încropiri de texte, cititorul ia o revistă despre viețile artiștilor, despre cancanurile lor, ilustrată pe măsură, la limita dintre pornografie și erotism și se simte dornic să pășească în lumea aceea măcar cu gândul, cu gândul bun aducător de somn liniștit.

Ani la rând s-a scos în evidență că majoritatea oamenilor de cultură și artă, marile genii au fost niște țarați. Ideea a rămas în memoria părinților copiilor, repondenți la sondaj. Dar o aceeași proporție de tare au și celelalte categorii de oameni, cei de afaceri și sportivii și mai ales vip-urile micului și marelui ecran, ai *modelling*-ului, ce reprezintă principalele modele pentru această tânără generație. Ce învață de la ele? Să fie violente atunci când își doresc ceva pentru ei, să treacă peste sentimente, să se gândească doar la sine și la binele propriu, să fie libere de orice constrângere, fie ea familială sau socială, morală sau religioasă, să facă ce poftesc atunci, în clipa aceea de viață, fără să mai cugete asupra urmărilor... Unde se va ajunge? La o masă de indivizi atomizați, tot mai secătuiți de sentimente, mai legați de clipa pe care o trăiesc cu hulpav egoism, la o masă de

oameni tot mai triști și însingurați, cu trecerea anilor, mai predispuși nevrozelor de toate felurile, îndopându-se să nu se anemieze, sau să slăbească, cu tot felul de rețete apărute în mii, zeci de mii de exemplare prin toate revistele pentru handicapați, căci cum altfel poate fi numită o presă ce propagă tot felul de scenarii terifiante despre soarta omenirii, dublată de horoscoape, rețete de ghicit în cafea și în cărți de joc, de chiromanții și interviuri cu cei mai celebri cântăreți de muzică ușoară, pe care tânărul adolescent nu-i vede decât la televizor, dar îi ascultă non-stop la radio.

Scriam cândva de iminența scufundării într-o lume a *kitsch*-ului, dacă... Dar acel dacă n-a fost auzit, iar propagarea incriminatului *kitsch* a dus la neașteptata fază în care două canale de televiziune vor fi curând destinate unei lumi poftitoare de așa ceva. Nu mă îndoiesc că vor avea cea mai mare audiență. Câte reviste de cultură apar? În ce tiraje? Ce probleme dezbat? Chiar toată lumea face numai politică și bani? Până și sportul nu mai interesează pe nimeni decât ca spectacol, ca motiv de consum a energiilor latente. Ne abrutizăm cu fiecare clipă, raportându-ne doar la trei, patru repere ce ne secătuiesc imaginația și spiritul. Personajele exemplare dispar până și din cărți și filme, lăsând loc duplicatelor, în pielea cărora se regăsesc cu toții. Iuda e la loc de cinste.

Încotro mergem, Doamne? N-am văzut încă o dezbatere profundă asupra acestui sondaj de-a dreptul năucitor. Aici n-am făcut decât să scot un geamăt adânc, al omului conștient că peste puțină vreme se va stinge.

DEZRĂDĂCINAȚII

Pădurea și copacul singuratic, mestecănușul de pe colină. Priveam o lucrare a unui pictor, care, după modelul anilor optzeci, nouăzeci, își nota cuvinte acolo unde ar fi trebuit să fie culoare, atmosferă, volum, cer senin și nori, să zicem, ca în lucrările pictorilor romantici sau realiști din veacul al XIX-lea, și mă gândeam ce deosebire e între ceea ce vedeam și o lecție de botanică, unde pe o schemă simplă li se explică elevilor dubla valență a unui arbore, cu coroana îndreptată spre cer și rădăcinile spre centrul pământului, sau radial, însoțite de notațiile: „natura l-a făcut pe om, natura veșnică, copacul — simbol al naturii, simbol al nemuririi, simbolul vieții... Omul aste o ființă trecătoare...” Între coroană și rădăcină e un trunchi, ca un cilindru fără de personalitate, pe un fond gri închis, de noapte ce răsare ca o perdea întunecată.

O lucrare de artă sau o simplă schemă de învățare a naturii imediate? E nevoie de șase ani de studiu universitar și poate încă vreo șapte de liceu de specialitate pentru a descoperi un copac fără de identitate, redus la cea mai elementară reprezentare, însoțită de câteva meditații la îndemâna oricui începe să descopere lumea? Poimăine același va scrie și-și va însoți notațiile eseistice cu schițe la fel de aride care nu vor duce niciodată spre o pictură. Apoi poate că va renunța și la acele desene minimale și va umple pagini pentru a ne revela nouă esența arborelui, ca element generic și nu ca stare de spirit, cum ar trebui să i se reveleze lui, și să transmită vizual așa ceva privitorului.

O rădăcină în cer și alta în pământ, între care se petrece schimbul biologic printr-un cilindru impersonal, drept și nu contorsionat, fără amplele trimiteri la complexa simbolistică a pomului, care până și în cele mai simple reprezentări rămase în memoria

colectivă face trimitere la „arborele genealogic” cu toate ramificațiile neamurilor, așa cum se păstrează în cărțile vechi despre marile familii cu sânge albastru.

Ar putea să existe cel puțin două idei asupra cărora ar trebui să ne aplecăm la vederea acestei reprezentări: prima ar viza dezrădăcinarea artei pe înțelesul ei tradițional, iar a doua ar putea trimite la marile aglomerări urbane, unde milioanele de locuitori înstrăinați unul de altul și reduși la relațiile de serviciu, de familie, dacă e prin apropiere, sunt un fel de păduri dezrădăcinate de oameni veniți de aiurea.

Prima dintre trimiterile amintite duce spre ceea ce azi se caută cu osârdie, anume un fel de interferență a artelor, realizată deja printr-un sincretism perfect de cinematografie. Interferență până în clipa în care domeniul artei respective e depășit de imixtiunile altei arte. Pentru că o pictură nonfigurativă, chiar, va fi formată din raporturi de linie, pată, punct, culoare, eventual volum, ce reconstituie în planul subiectiv al artistului realitatea imediată, cea care l-a determinat să se oprească la un anume subiect, la o anume idee obsedantă. În același timp cuvintele pot să se constituie în eseuri (adică un fel de încercări) mizând pe aceeași idee, aceeași obsesie. Modul de receptare al celor două mijloace artistice diferă, amatorul de pictură putând sau nu să fie un bun cititor de eseuri, mai mult sau mai puțin filozofice.

Când pe aceeași temă se insinuează și muzica, deocamdată nu văd cum decât ca un fel de fond sonor, am avea de-a face cu ceea ce noii esteți încearcă să ne convingă că e arta viitorului. E mai ușor de crezut să aceste manifestări complexe se desfășoare într-un același spațiu, fiecareia dintre arte lăsându-i-se propriul domeniu de manifestare. Altminteri ar însemna ca aceste rânduri să fie însoțite de schița lucrării la care fac referire, apoi ar trebui să adaug un C.D. cu muzică de jazz, sau Vivaldi, încorporate toate într-o lucrare scanată, căreia să-i urmăresc desfășurarea pe micul ecran al calculatorului. Un mixtum-compositum imposibil de receptat de simțurile noastre, mai mult sau mai puțin artistice. Adică văzul și auzul. O grafică pe calculator însoțită de muzică și text este eșafodajul oricărui clip publicitar. Textul e stereotip, muzica e cum e, iar imaginea vizuală e fie un film construit didactic, fie un cub sau sferă jucate pe calculator. Ar trebui ca C.D.-ul respectiv să aibă încorporat și un anume miros, pentru a se adresa celui de al treilea dintre simțuri și, din aproape în aproape, ar putea să apară nevoia introducerii unui gust, apoi a unei forme ușor de pipăit.

Iată idealul artistic al mileniului! Toate artele dezrădăcinate din locul lor tradițional, din tipurile de mesaje pe care trebuie să le trimită unui anumit fel de percepție. Arta culinară, arta olfactivă, artele vizuale, arta muzicii, arta scrisului, pornite deodată să ia cu asalt o ființă, să o covârșească, să o sufocă cu mesajele trimise dintr-odată tuturor simțurilor, să convingă, să-l scoată pe om din stress, să-l catapulteze în zone iraționale, să-l destindă, sau mai degrabă să-i distragă atenția de la problemele ființei sale. Ceea ce filmele de televiziune transmise non-stop, zi și noapte, reușesc să facă deja adresându-se doar minții, ochilor și urechilor.

O dezrădăcinare a artelor ce trebuie să lovească cu ghemotocul lor sincretic în creierul cetățeanului, să-l facă să uite de sine, de condiția sa de dezrădăcinat, locuitor al unui mega-oraș cât o țară, unde își descoperă cel mai ușor singurătatea sa pe pământ. Să-i ofere posibilitatea de a nu mai judeca, de a nu mai medita asupra vreuneia dintre arte, de a nu mai contempla o lucrare de artă din secolele trecute, de a nu mai recepta mesajele scrise în cărți, anume făcute să trezească imaginația celui ce citește gândurile lui.

Lumea marilor orașe arată la fel cu cea a orașelor industriale, apărute peste noapte și la noi, unde nota dominantă o formau cei veniți direct de la sat, de pe tot cuprinsul țării, lăsând în urmă tradiții, rituri și obiceiuri, un anume fel de a înțelege viața și dragostea, un anume fel de a înțelege locul lor de pe pământ în raport cu natura și dumnezeirea. Adaptarea lor la noile condiții s-a făcut lent, prin îndobitocirea egalizatoare a banilor câștigați de pe urma unei munci extenuante, complet străină de adevăratele lor aspirații. Aceia nu aveau nevoie de o artă complexă care să le atenueze sentimentul dezrădăcinării. Își cântau melodiile lor la o bere, la un vin, iar când aveau posibilitatea fugeau să-și mai revadă codrii și râurile de acasă, singurele peisaje ce le puteau da un alt tonus de viață. Raporturile cu Dumnezeu, anulate de mediul politic, se desfășurau în cea mai mare taină, dar existau.

Ceea ce se întâmplă acum e însă dincolo de aceste realități valabile oriunde în lume, circulația oamenilor nemaifiind numai o problemă de turism cultural, ci de supraviețuire. Ori, unui disperat singurul lucru despre care nu-i poți vorbi este arta, literatura, cultura. Ele sunt chintesența unei spiritualități trecute de pragul de jos al nevoilor diurne, destinate unei pătri de oameni capabili să-și regăsească personalitatea, liniștea și condiția umană prin contactul direct cu producțiile artistice ale unui mănunchi de semeni, de acum și de odinioară, capabili să sintetizeze marile întrebări și răspunsuri ale oricărei ființe cu suflet și rațiune.

Interferența artelor s-a produs încă din antichitate ca tendință a deschiderii spre o cât mai completă exprimare a unui mesaj. Corul din teatrul antic însoțea un text, într-o scenografie simplă. Opera de azi, într-un fel continuatoarea acelui teatru antic, are toate elementele unei arte complexe, dar spectatorii avizați, care o frecventează se pot număra pe degete. Raportul text, sunet, imagine, apare în ritualul bisericesc creștin, spre o transformare a casei Domnului într-un spațiu cu adevărat sacru, unde omul să se poată regăsi pe sine, meditănd alături de preoți asupra condiției sale trecătoare, asupra locului său în lume, asupra raporturilor lui cu ceilalți semeni. Astfel, biserica rămâne locul de întâlnire a fiecăruia cu sine sub o cupolă arhitecturală simplă, de inițiere, ce permite destăinuirea propriului suflet în fața unui străin, preotul, care-l eliberează întru credință, spre a se putea întoarce senin la viața lui de fiecare zi.

Varianta ce se oferă omului megalopolisurilor, acelei sume de oameni care intră în contact unul cu altul ca niște individualități ce nu mai au nici o legătură cu lumea din care au venit, bulversează orice posibilitate de regăsire a sinelui, de meditație asupra condiției sale umane, reducând omul la un robot ce funcționează la parametrii optimi între orele nouă și cinci după-amiaza, apoi devine o legumă consumată de un mixaj multimedia, care-l îndepărtează cu totul de sine. Artă nu-l mai poate salva din marasmul unei vieți fără interogații majore și devine, prin interferența tuturor palierelor ei venite ca un ciocan asupra simțurilor sale, un robot cuplat la generatorul de energie. Un robot, un androgin, care ia de bun orice află, crede în orice lucru de moment, nu mai poate să deceleze binele de rău, funcționează pe principiul ordonat de cineva care-l dorește neșovăitor.

Estetii contemporani descoperă și impun o artă a tuturor artelor, dezrădăcinate de fundamentele lor, destinată unor dezrădăcinați, tot mai numeroși și mai rupți de esența lor umană, cugetătoare. Căci dacă dezrădăcinatul din orașul industrial își regăsea eul fugind de trei-patru ori pe an în locul său de baștină, dezrădăcinatul marilor orașe nu mai are unde se exila și acceptă ca pe un vis marea manipulare a unui mixaj artistic care-i oferă o stare de confort aparent, decuplându-l de orice l-ar putea lega de condiția sa. Decuplându-l

chiar de esența lui contemplativ-meditativă și cugetătoare, pentru că într-un tablou nu vei căuta niciodată cuvinte și sunete sau mirosuri, ci culori.

EXPRESIONISM

„Scriem sub presiunea momentului” e deviza publicistului, a ziaristului, a cronicarului de evenimente cotidiene. „Scriem sub presiunea obsesiilor interioare” spun scriitorii după-amiezilor libere. „Scriem sub presiunea marilor teme ale umanității regăsite lângă noi, neschimbate de la începuturi” se împăunează a crede scriitorii de profesie. „Scriem și rescriem lumea așa cum e și cum a fost” vin a se lăuda istoricii. Mai cinici, scenariștii de film fac un mixaj din toate credințele acestea ce se învârt în jurul cuvântului scris, pun pe hârtie după o schemă acceptată de miliarde de spectatori, și predau textul regizorilor pentru a scrie cu peliculă și imagini cu sunete și dialoguri standard desfășurându-se între o viață intimă apăsată de complexe și una descriptivă cu imagini de peliculă postsincronizată și actori ce își asumă rolurile eroilor reali sau fictivi de carte.

Cu un veac și ceva în urmă, Rémy de Gourmond repeta o idee enunțată de câțiva dintre înaintașii săi, anume că: „fiecare epocă își scrie propriile opere pe aceleași teme fundamentale”. Din perspectiva limitelor temporale ale existenței individului uman „vechi” pare a însemna ceva depășit de propria-i viață. Omul nu poate concepe „eternul uman”. Cugetătorii sunt niște oameni triști, depresivi, cu frânghia pregătită în pod pentru gestul suprem, gata să urce la ea de fiecare dată când viziunea lor atotcuprinzătoare e strivită între limitele mioape ale existenței de fiecare zi a celorlalți.

Pictorii văd fereastra dreptunghiulară a tabloului la care lucrează. Muzicienii aud timpul limitat al partiturii lor albastre, sculptorii văd piatra rotunjindu-se în formă, poeții dau trăirea pe o rimă, cuvântul explodând în sensuri modulate. Actorii trăiesc două ore în pielea unor alți oameni: pe măsura motivației din ei, a psihologiei lor, a dramelor proprii convertite în artă. Cinematografia amestecă toate acestea într-o poveste la îndemâna oamenilor cărora le captează pentru două ore atenția, le stârnește adrenalina, îi îndeamnă la bine sau rău, îi scoate din viața diurnă spre a trăi altceva. E într-un fel o „rescriere” a marilor opere purtătoare ale unui mesaj „etern uman” la nivelul secolului de care abia ne-am despărțit și continuată în acest mileniu trei.

O rescriere sincretică de nivel mediu, pentru uz popular, cu impact cu atât mai mare asupra omului de rând, cu cât timpul vieții lui pentru propria persoană s-a redus simțitor. Revolta tinerilor e aceeași dintotdeauna: a unei crize de formare a personalității. Doar că bunicii noștri, printre două războaie mondiale, ori încă înaintea primului aveau răgazul de partea lor, tihna de a se gândi la ei, tihna de a citi o carte, ori cea necesară detectării traseelor vieții de dincolo. Pentru ei nu războaiele au fost reperele de memorie cele mai adânci, deși le-au răvășit destinele, le-au nimicit copiii pe fronturile din Galiția, din Est, din Vest, pentru că într-un fel, războiul — până la generația noastră, născută tot într-un război — făcea parte din viața de fiecare zi a europeanului.

Pentru ei reperul, primul de tip mediatic, după afacerea Dreyfus a fost Titanicul, scufundarea lui, moartea celor 1.800 de oameni nevinovați. Cinematografia reia tema și

are același impact asupra unor strănepoți, dar filmic, într-o altă modalitate de „scriere”. Nu cele aproape o sută de milioane de morți ale Europei de la atentatul de la Sarajevo la revoluția lui Lenin până la 9 mai 1945 au răscolit bătrânetul, ci nefericita ciocnire dintre un pachetot cu un iceberg. *Titanicul* a fost cel mai vizionat film, cum probabil se întâmplă acum cu *Patimile lui Christos*.

E o altă dimensiune a temei umane percepută peste timp cu mijloacele secolului al XXI-lea. Ceea ce Rémy de Gourmond numea „rescrierea acelorași teme” e preluată acum de cinematografie, cu nota de adaptare la un concret istoric dat. Ce nu se mai poate rescrie sunt operele geniilor. Ele însele, niște sinteze ale lumii de până la ei, ele însele niște chintesente ale „eternului uman”. Cui folosesc?

Dinamismul existenței fără de tihnă a lumii de azi va avea inevitabil un recul. Alături de Don Quijote, Hamlet, Faust, Don Juan vor mai apărea un erou, doi, în timp. Vor fi preluați de noul tip de scriere cinematografică în cheie realistă, onirică sau expresionistă și vor deveni bunuri pentru folosul celor mulți. Despre *Patimile lui Christos* al lui Mel Gibson s-a scris enorm într-un răstimp de câteva luni. A fost făcut praf, a fost ridicat în slăvi, iar un scriitor american a tras doar concluzia că tot ceea ce a urmărit regizorul și producătorul n-a fost decât o exacerbare a violenței pe placul generației tinere. O lectură a Evangheliilor pe măsura gustului public.

Se uita un lucru simplu de constatat: o comparație între *Răstignirea* din arta lui Caravaggio, domestic, ilustrativ-dramatic, asemănător lui *Iisus din Nazaret* a lui Zeffirelli și *Răstignirea* lui Grünewald, o chintesență a expresionismului specific spiritului german. Concluzia directă: gusturile publicului s-au modificat înspre reprezentările de tip expresionist, cu exagerarea tragismului expresiei până la limita suportabilității spectatorului.

Reculul va sosi prin reacția unei generații noi, venită să așeze lucrurile în tihnă la locul lor, sau la locul dorit de ei. De câte ori nu reamenajăm un spațiu doar din dorința de a schimba ceva. Lucrurile sunt aceleași, cele netrebuincioase se aruncă, doar ordinea celor necesare e alta. Va veni oare o altă generație care se va minuna de voința de sânge din noi, de „expresionismul” adrenalinic în care ne ducem viața, de lipsa de spirit, de introspecție, de credință în ceva ferm ce zace în noi, de dinamica aiuritoare a unei vieți marcate strict de o naștere și o moarte?

Va veni oare o generație mai apropiată ca și înțelegere față de „eternul uman”? O generație de câțiva, e drept, capabilă să stopeze diluția, să aglutineze atomi pentru a forma molecule sociale mănate de o forță ceva mai productivă decât aceea a distrucției. Trăim sub spectrul unui expresionism tragic, pictat în culori vii în jurul buzelor și ochilor, lăsând imaginea unei clovnerii, mințindu-ne că dramatismul vieții e în fapt o continuă comedie jucată prost, să ne amuze de două ori: o dată pentru subiect și a doua oară pentru amatorismul interpretării.

Ne îndreptăm pe aceste căi întortocheate spre ținta unei noi rescrieri a temelor majore ale umanității cu toate mijloacele de care dispunem. Secolul cinematografiei a atins expresionismul unei lumi ce nu vrea să-și recunoască disperarea. E arta cel mai ușor „de citit” dar nu singura și nu în detrimentul celorlalte, iar expresionismul, comun doar psihologilor abisale, apare în manifestările tuturor numai în perioadele de criză. Trăim o asemenea perioadă, iar generația care vine are menirea de a găsi ieșirea din impas.

Dar, deocamdată, publiciști, comentatori, romancieri, istorici, poeți scriu sub presiunea momentului.

BAGAJUL FRENETIC

Există o vârstă de la care încep să fie recuperate amintirile în condițiile unei vieți fără de traume, capabile să deschidă porți spre o lume a unui „dinainte de ceea ce știam”. Există o perfectă echilibrare între începuturi și vremea apusului. Amintirile de la capătul auroral al vieții reapar în detaliu, până la nivelul de mirosuri și culori, spre crepuscul... Totul pare pus într-o balanță cu axul mediu pe vârsta de 35 de ani. În ochii celui de mai târziu reapar paliere echidistante, cu trăiri asemănătoare, ca și cum dincolo de o anumită limită n-ar mai fi posibile dragostea și amintirile cele noi. În clipele de meditație asupra sinelui încercăm să ne regăsim așa cum am fost cândva și descoperim, spre stupefacția noastră, că atunci trăise altcineva, nu noi, aceștia de acum, că anumite fapte, gânduri, porniri, mai mult sau mai puțin capitale, ce ne-au pus pe o direcție spre care am pornit în destinul nostru, acum fac parte dintr-un bagaj frenetic, deși bagajul genetic a rămas același.

De aici și pornirea — mai puțin „științifică” precum e cea a istoricilor de a rememora figuri, istorii contemporane, ori apuse, lumi de odinioară sau mai vechi, într-un fel de literatură sapiențială ce se străduie să releve până la oboseală un crâmpeli dintr-o lume —, voința individuală de a se „reconstitui” mental, apoi pe hârtie și mai departe, între copertile unei cărți, pe care o iubește enorm, o dăruie prietenilor, neamurilor, cunoștințelor, în speranța că vor descoperi în autorul poveștii un mare scriitor. Doar că până la literatură e încă un mare drum pe care autorul întârziat între meditații asupra propriilor evenimente din viață nu are cum să-l mai parcurgă.

Neîndoindu-ne că și Proust, Balzac, Thomas Mann, să nu mai vorbim de Dostoievski, Salinger, Lowry, Musil, spre a numi doar câteva dintre vârfurile literaturii au pornit de la bagajul intim al amintirilor, mai puțin sau mai mult frenetice pe care le-au transpus în literatură. Mii de pictori și-au immortalizat propria figură, fie în lucrări independente, numite și autoportrete, fie în compoziții de gen, unde între figurile de rangul al doilea și-au surprins trăsăturile feței. S-au oglindit.

Undeva într-un colț al biroului unde lucrez, jos, pe podea, între două fotolii îmbrăcate în catifea mov, există un bust al meu, evident mult mai mare decât dacă aș fi decapitat, realizat de un confrate cu câțiva ani în urmă, făcut dintr-o pornire pe care, sincer să fiu, nu i-o înțeleg nici acum. Inițial reacția mea față de „chipul cioplit” a fost una de groază. Murisem fiind încă în viață. De nenumărate ori mi-am dat seama în ultimii ani — când revolta devine replică acidă, iar mângâierile, dacă nu au un suport de ordin imediat sexual, sunt zgârieturi cinice — că și cărțile noastre, ale celor ce ne luptăm pentru un crâmpeli de eternitate în marea amnezie ce aruncă în scenă efemeride de o lună, două, sunt menite a fi doar simple bibelouri în niște rafturi de bibliotecă individuală sau publică, ce nu pot intra în rândul „mijloacelor fixe” ale lumii în care trăim. Acea oglindă a mea din ghips, ce-mi reprezintă figura obosită de acum vreo cinci ani, mă privește cu ochii goi, fără amintiri, fără vreun bagaj al freneziilor mele din tinerețe, fără bagajul genetic chinuit de o permanentă neconcordanță între ceea ce vreau și ceea ce mi se întâmplă.

Un alt sculptor important, astăzi dispărut dintre noi, m-a chemat de nenumărate ori să-mi facă portretul. Până la urmă, într-o seară, după ani, am zăbovit în atelierul său și mi-a făcut unul, dar în cărbune. Nu-l voiam acasă. Mi l-aș fi putut face și singur. Până la

urmă s-a întâmplat să mi se ceară să mi-l cumpăr înrămat. Ce să fac cu el la birou. Am oroare uneori să mă privesc și în oglindă. Cele câteva portrete realizate de niște graficieni sunt rătăcite printre manuscrisele mele. Pe cel al sculptorului nu l-am putut piti, pentru că era înrămat. Adus acasă, l-am privit cu atenție. Ce-l atrăsese în mod special pe sculptor? Figura excesiv de dramatică, fruntea înaltă, arcadele ochilor și privirea. Era punctul de la care, mai departe, trebuia să înceapă povestea personajului care eram și nu a celui care scrie cărți. A personajului ce se regăsește în mici felii sub haina cutărui sau cutărui erou de roman. Interesantă a fost reacția soției, plasticiană și ea, care a acceptat cu greu să pună după un dulap din camera mea portretul, cu condiția ca bustul din ghips să nu-l aduc acasă nici dacă voi pleca definitiv din biroul de la etajul doi. Personajul care mă privește este masca celui care sunt în ochii unor artiști. Urma trecerii timpului, cu spaime, rezistență, tenacitate, suferință, nesiguranță, străfulgerări de bucurii, speranțe eșuate, împliniri, peste chipul unui tânăr de odinioară căruia, încă din facultate, i se spunea că are ceva din expresia lui Niobe. Este stigmatul a ceea ce urma să mi se întâmple, era stigmatul genei frenetice a unui temperament ce avea să se așeze degrabă în fața infinitului alb al colii de hârtie, a unei vitalități tocate mărunț în zile și nopți de fum, cafele și coli scrise, rescrise, dactilografiate la aceeași Erika, la care scriu aceste rânduri, fără o biografie specială decât din punctul de vedere al medicilor, fără o viață dublă decât în măsura în care cel ce scrie duce o viață în imediatul cotidian, și o alta într-o virtualitate soră cu bigotismul.

Cu sau fără o statuie în cameră, cu sau fără zeci de portrete în cărbune dat cu fixativ ca să nu li se șteargă amprenta, viața personajului rămâne aceeași cu viața autorului altor personaje, pe care le-a iubit, le-a urât, fără să facă nimănui rău, pentru a se retrage către viitor. În haina celui care cerșește aer curat, munți, singurătate și liniște sufletească. Cu sau fără o statuie în cameră, personajul–autor se ridiculizează cinic, lăsând mereu impresia unei complicate stări de nefericire, flancată cu falii de disperare, când de undeva din adânc nimeni nu știe de unde și când mai răzbate până la suprafață, doar ca o curiozitate asupra a ceea ce va fi, speranța. O speranță perversă, cu două fațete: că va fi odată bine și că nu mai e mult până la sfârșit, când tot nu mai contează nimic.

Pe pereții din camera mea de acasă, sunt șapte coli albe lipite de-a latul, după o schemă ce apare reprodusă în cea de-a opta coală, pusă deasupra celorlalte. Sunt romanele ce trebuie să apară, ori au apărut din ciclul „Traversarea cercului”, la care lucrez. Infinitul lor alb îmi dă sens în momentele în care gândul că ramura timpului meu e și scurtă și uscată, mă paralizează și mă îndeamnă să citesc câte una, chiar două cărți pe zi, ori să mă afund în *Ființă și timp* a lui Heidegger. Cele șapte coli albe sunt umbrele tablourilor de gen, realizate ori în lucru, dintr-o expoziție interioară pe care n-o vernisează nimeni, n-o vizitează nimeni și despre care nu scrie vreodată cineva. Ele s-au scris, se vor scrie în timp, or timp înseamnă frenezia de a fi, de a crea, de a fi deasupra imediatului confuz, răuvoitor și absent. Frenezia de a fi fără alte amintiri decât acelea despre cum s-a scris cartea, cum a apărut, cum a fost ignorată sau nu de public, câte premii a luat, cum a primit-o critica literară, ce au intuit acolo unde nu era nimic de speculat cei ce au citit-o, ce au înțeles alții din ceea ce ai vrut să scrii.

E o lume circumscrisă unui gol, unui black-hole, prin care ființa trece într-un alt timp, într-o lume paralelă, într-un alt univers. Viața de azi pe mâine, zgomotoasa și neliniștita noastră existență formată din mii, milioane de informații de care nu avem nici cea mai mică nevoie, pentru că nu au legătură directă cu noi decât ca umanitate, formată

din peste 6 miliarde de atomi, te are însă în mijlocul ei ca pe o statuie de ghips dintr-un birou de la etajul doi de la o bibliotecă, pusă jos, între două fotolii îmbrăcate în catifea mov, care aproape o acoperă. Ca un portret în cărbune ce are aceleași trăsături cu statuia, purtând ca un semn comun expresia tragică a măștii lui Niobe. De cealaltă parte, bucuria macabră că oricum, nu peste mult timp, toate se vor încheia pentru tine ca individ, cu visele neterminate, cu dragostele neexprimate, cu cărțile nepublicate, cu toate celelalte speranțe de bine ale genei frenetice neîmplinite.

Profesorul Pamfil avea o vorbă ce umbla prin lumea medicală: „Ar trebui să se facă spitale pentru oamenii sănătoși, să-i apere de ceilalți”. Neexistând așa ceva, rămâne lumea circumscrisă colilor albe de pe perete, puse în ordinea în care trebuie să apară, să reconstituie un univers paralel, în solitudinea unei camere de trei pe patru cu vedere spre crepuscul, pentru a salva ce mai e de salvat.

STAREA DE MARGINE

Tendința oricărei colectivități, a oricărui individ este cea de a se simți centrul lumii dintr-o firească nevoie de a se justifica prin participarea de la egal la egal cu toate celelalte grupuri, zone, țări, indivizi. Globalizarea, înțeleasă ca uniformizare a lumii după un singur model, închide orice posibilitate diversității ei, a unui specific local capabil să intre în competiție cu alte entități. Este ceea ce se poate înțelege prin noțiunile indeterminate care cuprind generalitatea. Natura, lumea, pădurea, atmosfera, cerul, ori cele din universul sufletului: dragostea, ura, angoasa, fericirea. Avantajul unei unice limbi, al unui singur mod de viață, cu un tip de reguli este învelișul ultim dat realității de către om.

Prin noțiuni se delimitează realitatea unui lucru, ființe, stări, reducându-le la un termen generic, valabil pentru toate ființele, lucrurile, stările asemănătoare, care dezindividualizează. Or valoarea lui intrinsecă e tocmai specificul său. Spui pădure și vezi o masă de copaci de diferite soiuri. Spui pădure de fagi și noțiunea devine mai explicită prin zonarea montană sau nordică a pădurii, deși fiecare fag în parte constituie o individualitate inconfundabilă. Doar pentru un ochi superficial, de călător, arabescul format din sumedenia de individualități poate crea senzația unei uniformități globale. Spui umanitate și în fața ochilor îți apare imaginea simbol a celor trei copii de trei rase diferite, jucându-se ori zâmbind. Galben, negru, alb. Culori primare, care prin combinații dau culorile complementare — metișii. De la această generalitate nu pot lipsi arabii, locuitorii Oceaniei. Toate *best-seller*-urile descriu fapte asemănătoare din lumi asemănătoare, dar niciodată identice.

Aparent, ca și privirea fugară asupra pădurii, toți reacționăm identic la stimulii sau agresiunea din exterior. Aparent stările noastre sufletești parcurg o scală de unică dimensiune, ca și cum tristețile și bucuriile le-am avea repartizate în partaj și ar avea asupra tuturor același efect. Ce e comun într-adevăr tuturor oamenilor se regăsește nu în viața de toate zilele, ci în excepții.

Pericolul de a gândi la fel se păstrează atâta timp cât comunicarea dintre cele câteva miliarde de oameni a devenit un fapt banal prin toate mijloacele audio-video și internet.

Ce trăim acum nu are corespondent în istorie. O informație este aflată instantaneu de oricine dispune de un calculator, un televizor sau un radio. Se ajunge la o globalizare de acest fel, fără să se țină cont de reacțiile diferite ale receptorilor, de imunizarea lor în fața oricăror întâmplări, a oricăror drame sau tragedii. Din acest punct de vedere, dar nu numai, uniformizarea comunicării implică o mare responsabilitate din partea emițătorului, pentru că, dacă în viața obișnuită gândești cu mintea ta, în fața radioului, televizorului, a internetului gândești cu mintea celui care-ți livrează informația. Războiul mediatic e recunoscut de toți, iar riscul unor manipulări globale rămâne o realitate. Diferența începe să apară între cei ce participă la jocul informațiilor și cei ce se retrag în adâncul lor, să comunice prin lecturi și trăire directă.

E firesc, în acest tumult al informațiilor, să se accentueze nevoia de contact direct între indivizi, de trăire autentică a unui fapt, a unui sentiment particular. O pădure văzută pe ecran e una pentru handicapați, virtuală. Accesul la pădurea virtuală, comun celor cu sănătatea precară, îl îndepărtează și pe omul zdravăn de pădurea reală, chiar dacă i se adaugă foșnetul, mirosul reavăn, culorile cele mai atrăgătoare. Dar centrul lui pentru omul modern nu mai e în el ci în afara lui, în virtualitate, și nu e de mirare că tot mai mulți caută pe ecrane informații certe în jurnale, unde apar oameni reali și nu actori care interpretează dramele noastre într-un decor de mucava, cu cascadorii dincolo de orice număr de circ tradițional.

Nevoia de identitate devine o criză a personalității manifestate diferit. Exploziv, dacă temperamentul omului este unul coleric, ori profund trist dacă temperamentul e al unui limfatic. Dar dincolo de noțiunile ce învelesc realitatea pentru a o putea numi și recunoaște mental și în absența ei e învelișul celălalt, al atributelor realității numite, care-i dau individualitate. În lumea superficializată în care trăim un al treilea, al patrulea, al cincilea înveliș este cel al valorii materiale (convertibilă în bani) a unei realități denumite deja. Ciudat e cum pe scala acestei valorizări virtuale impusă de conversia în bani e direct proporțională cu atributele realității numite.

Mitul este încă viu. Altele, în aceste momente de maximă superficialitate dinamică până la haos, n-ar mai putea adăuga nimic nou din lumea noastră de acum. Dar nimic din acel mit și din ritualurile lui nu mai funcționează în condițiile unei devalorizări continue. Se ajunge la el în stările de maximă luciditate a unor oameni de cultură, ori în cel de angoasă ce apasă asupra tuturor. Miturile create acum sunt din hârtie creponată și dispar la prima ploaie în uitare, pentru că nu realizăm un fapt banal, că normalitatea individului uman stă în trăirea lui, în meditația sa asupra condiției lui de ființă aflată într-o scurtă excursie câteva zeci de ani pe pământ. Nevoia redescoperirii de sine duce oamenii la biserică. Nevoia de participare directă la spectacolul jocului duce oamenii la stadioane, în sălile de sport unde se țin concerte la modă.

Omul de azi, în uniformizarea aceasta galopantă, uită amănuntul stării lui de margine, de spectator complet debusolat. Doar câțiva mai încearcă să redescopere fundamentalul uman aflat în mituri, în linia unei culturi tradiționale universale, deci valabilă oriunde, oricând, aici, pe această planetă, fără ca intenția de globalizare să fie forțată. Universalitatea, fundamentalul comun ai întregii umanități, miturile, adânci precum Groapa Marianelor din Pacific sunt capabile să comunice cu toate lumile văzute sau paralele din noi și dinafara noastră.

Globalizarea e, pe departe, ca un tsunami, valul ucigător, unic, fără replici, pornit din largul oceanelor în urma unui cutremur din adâncuri care rade de pe fața pământului

totul. E mișcarea de suprafață, prezentă oricând în istorie, dar nu atât de acut ca acum, când prin simpla apăsare pe un buton poți intra în contact cu un imediat virtual căruia, fără să vrei, începi să i te asemeni, pe care începi să-l pui în locul realității. Conviețuirea universalului cu globalizarea se petrece în detrimentul primei, când starea de margine a individului, a colectivităților tradiționale devin simple curiozități turistice în marele joc de imagini și conveniențe oferite de cea de a doua. Uniformizarea nu înseamnă nici pe departe universalitate. Sensul uniformi-zării, cu izul cazon sau de spații concentraționare, este al unei suprafețe plane dincolo de care apare din străfunduri universalitatea, care diversifică, creează individualități sclipitoare, puternice, și nu mase opace amorfe.

Universalitatea ține de autentic, de viu, în vreme ce uniformitatea ține de ticuri, de stereotipie, de stimuli și reacții simple, la nivelul unei comunicări primare. Să fie doar acestea cele mai grave lucruri, dar uniformitatea aduce după sine comanda și execuția, aduce în prim plan jocul schimbului și nicidecum schimbarea. Centrul lumii nu mai e individul, grupul, colectivitatea, ci creierul creator de jocuri virtuale. În fața lui universalitatea pălește, se retrage în genunea ei, așteptând ca lumea să-și consume această lecție, apoi, sătulă de ea, să o dea deoparte.

Marea artă este la marginea dintre viață și moarte, este rezultatul unor trăiri puternice individuale, la limita tragicului. Uniformitatea recunoaște doar ludicul, ilarul, banalul ca forme de manifestare ale individualității, ale personalității maculate. Scala de manifestare a intimității noastre se situează doar în registrul de suprafață. Totul pare exprimabil, ușor de comunicat, îndepărtând periculos ființa de necuvânt, de nucleul nenumit al realității în sine, al trăirilor în sine, atât de greu de formulat în cuvinte.

Jocul schimbului reduce valoarea la preț, iar scala se rezumă la stratul cel mai superficial, unde totul e comunicabil în cifre, în operații aritmetice ușor de efectuat pe un calculator de buzunar. A crede că aici e viitorul omenirii, în această uniformizantă formă de comunicare, după experiența atâtor civilizații de pe urma cărora n-a rămas decât ceea ce era universal, e același lucru cu a te situa într-o margine a realității umane.

SCARA

Ar fi Scara lui Iacob, pe care urcă și coboară îngerii cei fără de vârstă. Ar fi scara vieții, pe care urcă și coboară omul în cei 80 de ani, dați ca limită a bunului simț al existenței de către Biblie. Ar fi scările ce duc în podul vieții sau în pivnițele ei trecute... Imaginea scării, a treptelor urcător-coborâtoare ne îndeamnă însă, de cele mai multe ori, la a accepta ierarhiile lumești, sociale, celeste. Ne naștem cu această imagine impregnată în genă: tatăl, mama, bunicii..., fără să recunoaștem vreodată că în fapt scara e sublimarea neputinței noastre de a zbura liberi.

Urcăm și coborâm terestru, supuși aceleiași legi a gravitației ce-și are centrul în Nife, ori undeva în semințele germinative care s-au întâlnit. Sus, în podul vieții nu suntem mai ușori decât în pivnițele ei. Pretutindenii suntem aceiași, chiar dacă pentru o clipă, un an, un mandat de patru ani, privim lumea de sus, ori mai grav, de undeva de jos, de sub tălpile pietonilor.

Permanent, chiar dacă anturajul ne dă aripi de întoarcere în forțele proprii, ori cădem în depresiile vinovăției, în penitență, rămânem aceiași. Construcțiile mentale ale urcării și coborârii, croite după dinamica diurnă a existenței noastre terestre se suprapun, prin asociere, de la începuturile omenirii și până la capătul ei, tuturor acțiunilor noastre ce delimitează viața dihotomic în „sus” și „jos”. Celelalte posibilități: „în spatele” și „în fața” unui om, a unui eveniment se situează în același plan orizontal cu omul sau acțiunea propriu-zisă, dând universului uman volumul necesar respirației, speranțelor, temerilor, voinței de putere, aspirațiilor nevinovate. E ciudat cum sus, sub lumina orbitoare a Soarelui, nimicul individual devine eveniment prin umbrele pe care le proiectează, în vreme ce în grotă, jos, în pivnițele existenței, unde lumina lipsește, e difuză ori artificială, totul ne pare magmatic, lipsit de semnificații sau supraîncărcat de sensuri confuze.

Nu de puține ori, însă, chiar și această tridimensionalitate a situării unui om, a unui fapt, e înțeleasă a fi așezată tot pe o așezare verticală: „în spatele” fiind înțeles a sta undeva dedesubt, iar „în fața” undeva deasupra omului și lumii lui. În vorbirea curentă, ce reflectă mai exact felul de a înțelege reprezentările comune, confuzia e aproape totală. Neîndoielnic că în intimitatea noastră ne simțim deasupra propriei condiții atunci când suntem înconjurați de un anturaj pe care l-am fi dorit, ori numai l-am visat, cum singurătatea ne aruncă fără putință de revenire în afara lumii, sau mai bine spus, dedesubtul ei. Acolo, Scara lui Iacob nu ne mai aduce în preajmă decât îngerii întunecați ai gândurilor despre viața petrecută, despre istoriile proprii din care, cum observa și Freud, nu reținem decât partea luminată, și astfel sentimentul înaintării ireversibile în timp devine apăsător. Reflecțiile despre timpul trecut nu fac decât să ne releve starea gravă în care ne aflăm, boala cronică ce ne paște mâine sau poimâine în ineluctabilul curs al existenței, iar ceea ce a fost ieri pare iluminat.

Sociologii veacului al XX-lea descopereau, spre uzul societăților pe care le deserveau, că ascensiunea umană are loc pe o curbă accentuată între 20 și 35 de ani, punct maxim al existenței, după care urmează o cădere lentă până la ieșirea din joc, mai accentuată către capătul drumului. După 60 de ani începe să se întrezărească Scara îngerească a lui Iacob, pentru ca spre final să se vadă bine. Imaginea propriei curbe a existenței e luată după ascensiunea-coborârea deloc aleatorie a celor nouă trepte din ierarhiile cerești. O cutumă? Cine după cine imaginează? Lumea reală după cea celestă sau invers?

Există ea, la scara istoriei o creștere și o descreștere a marilor imperii. Perioade lungi de oboseală, bâlbâieli, decrepitudine, până la dispariția lor și fixarea în pagina scrisă a cronicarilor, uitată și ea. În fapt totul se petrece undeva pe la mijloc. După nebunia vârfului vine abisul tăcerii, când și sus și jos și în fața și în spatele omului, a evenimentelor bântuie o aceeași singurătate terifiantă. La mijloc e agitația maximă, acolo se confruntă forțele, acolo e vie interșanjabilitatea dintre ființă și neant, dintre moarte și viață. Apoi rămâi pentru mai târziu doar cu ceea ce ai fost. Nu poți pune niciodată în talerul balanței ceea ce va fi. Un proiect are mai bine de 90 la sută șanse să devină o himeră, dacă nu forțezi puținul de 10 la sută prin tenacitate și muncă meticuloasă. Alte 90 la sută din viața noastră sunt doar variante ale drumului (proiecții, probabilități, posibilități...) pe care le vedem ecranizate și ne regăsim degrabă în ele.

Dreptul la timp e ascuns în noi, într-un alt loc decât valoarea, deși se confundă mai târziu, după tăcere. Scara înseamnă ierarhie, iar prima, ca o cutumă, e cea celestă. Scara e ierarhie numai în imaginarul nostru colectiv și individual, în imaginarul nostru sectant,

pentru că fiecare ne raportăm în această existență la doar una, cel mult două scări. Dacă vrem să luăm în calcul mai multe, totul se diluează. Marja de siguranță pe care și-o asigură un om cu două părți poate deveni o plajă confuză, unde singurul scop este de a ajunge undeva, dar indiferent unde, numai în vârf. Caz de patologie social-psihologică, dacă nu chiar psihiatrică. Pentru că nu e posibil pentru un singur om să urce dintr-o dată și Everestul și Kilimandjaro, cum n-o să poată schia un același om, în același timp și undeva în Tatra și la Clăbucet.

Există un singur reper pe care și-l poate alege fiecare pentru propria-i ființă. Imaginarul literar, cel ce eliberează din strânsura realului cele 90 la sută din iluzii și himere, e singurul unde omniprezența și omnipotența individuale sunt posibile ca virtualități. Dar asemenea isprăvi se petrec doar în imaginar.

La începutul unui drum sunt deschise toate răspântiile și posibilitățile dintre care, cu trecerea timpului, rămân tot mai puține, până la un punct, dincolo de care îți faci propria potecă. Scara e și „calea care duce spre cer” — Zigguratul babilonian, templul unde urcă doar cei meniți să ducă dorințele lumii în fața marelui eu. Cum în imaginarul nostru care ocupă un loc central, simpla interogație: „Unde mă situez?” presupune un *cine* față de care ești mai sus sau mai jos. O cutumă accentuată în lumea contemporană prin sutele de top-uri trecătoare și subiective ce împânzesc tot spectrul uman, de la politic la muzica disco sau modă, de la film la plastică sau literatură, ce-și trăiește veacul în reviste și biblioteci, fără să-și mai pună nimeni întrebarea firească pentru orice om singur: „Oare când nu te mai caută nimeni, înseamnă că nu ești?”

Răspunsul e afirmativ întotdeauna, pentru că așa cum nu există un apel dezinteresat, nu poate să existe nici un interes nemotivat. Atunci apare spectrul scării prin transparența gândului, doar că acolo unde ar trebui să fie ființa ta locul e gol. Te muncesc apăsările indiferenței celorlalți, ale ignorării, ale dezinteresului față de tine. Și-n loc să-ți cauți drumul spre identificarea cu tine, începi să-ți reconsideri poziția față de ceilalți. Ai sentimentul că s-a întâmplat ceva extrem de grav, capital, care a rupt legăturile dintre tine și ei. Că într-o singură noapte care, după alte cutume, a fost tocmai cea a Anului Nou ai îmbătrânit brusc, ai ieșit din joc, din jocuri, ai devenit o vedenie ce se poate privi în oglindă pentru a se convinge că nu a dispărut cu totul în neant.

Te recompu vizual în oglindă, în acel dublu ce dispare odată cu tine, ieșind din jocul ierarhiilor scării care te-a ignorat. Pentru o clipă imaginea scării a dispărut, și ca în cea mai curată realitate te-ai dovedit a fi același cu tine însuți, fie mai sus fie mai jos de orizontul masei medii, unde e adrenalina, viața, jocul tuturor posibilităților, al intereselor și motivațiilor. Pentru o clipă trăiești cu stupoare sentimentul singurătății. Al celui aflat în altă parte, al celui dispărut, al celui fără prieteni și fără cunoștințe. Scara nu mai există.

Prietenii sunt puține și în afara unei ierarhii, iar în singurătate toți devenim mai sensibili la ceea ce ni se cere, la ceea ce ni se dă. Apoi, într-o zi se-ntâmplă să treci pe stradă și să nu mai recunoști pe nimeni, să nu-ți mai răspundă nimeni la salut. E momentul în care va trebui să uiți complet de orice fel de scară și să te retragi în singurătatea construită de tine, cu ierarhiile ei virtuale înconjurată de tăcere. Așa se poate ajunge și în secolul al XXII-lea liniștit...

DUBLA PREZENȚĂ

O stare crepusculară, între vis și trezire. Starea neliniștitoare a unei duble prezențe. Starea stranie a parcurgerii unui spațiu paralel, abstras acestui timp. Scos din timp, omul trăiește o cumplită singurătate. Scos din timp, omul continuă să existe și material și spațial. Contagiunea e o stare limpede, de paradoxală existență într-un interstițiu, unde toate i se comunică prin revelație, spre a constitui baza încrederii în existența unei forțe clare ce se adresează eului la persoana a doua.

O cădere într-un abis colorat, viu, mișcător, cu prezența exactă a tuturor celor pe care sau față de care ai păcătuit în ziua aceea. În timp nu, pentru că acesta, în afara ideii de succesiune a imaginilor, a vorbelor vocii, a culorilor și stărilor grave cărora li se supune sufletul, nu există. Un sentiment de abis al ființei, de trăire într-un spațiu unde i se pot comunica mesaje. Ale cui? Cine poate să strălumineze atât de exact fiecare umbră a păcatului mărunț și să-l transforme într-o acuzare sau sfat? Cine poate să lege atât de limpede mesajele unul de altul în acea plasă a neantului: va fi... te vei... de ce nu te-ai?... O dură judecată, ca după o trezire din moartea somnului. Cumplit de exactă.

Rațiunea, asocierea și disocierea știutelor, pământeasca fire reprezintă doar a zecea parte și poate chiar mai puțin din acest tumult care este omul. Numele este timp. Ființa pământească este spațiu. Dincolo de acest mic procent căruia îi spunem realitate, este un amestec de timp și spațiu, dar aflate pe coordonate neimaginabile, într-o altfel de realitate, la fel de imediată, dar care-și arată fața doar prin simțuri, într-un ansamblu polimorf de sentimente și senzații care dau o stare. E punctul de contact dintre două lumi.

E cablul prin care comunică într-un fel de „aici” și un fel de „nicăieri” din proximitatea ființei, a conștiinței ei. Un nicăieri plin de o ființă dispersată holografic în miriade de „aici”. Fiecare e conștient de propria lui existență dublă. Un corp trecut din faza fizic solidă, în aceea de dispersie într-un neant imediat, care te ia ca mediator pe tine bun-nebunul, văzut ca un stigmatizat de cei de pe fața acestui pământ pentru că ești unul dintre cei cărora li se comunică deocamdată mesaje simple, ca stări, să fii făcut convins de existența la fel de concretă a unui dublu al lumii, al unui cerc, al unui Dumnezeu.

Atât de puțin putem exprima din ceea ce simțim! Atât de mult ne îndepărtăm de adevăr explicându-l. Vorba e făcută pentru comunicare pe pământ. Scrisul e stigmatul acestei cumplite erori, care trebuie să devină capăt de inițiere pentru alții. Nu se poate face inițiere decât apelând la acel mărunț procent al raționalității care, până în cele din urmă, poate fi abolită. Cum să comunici altfel decât prin gesturi, prin fapte, prin cuvinte, prin minuni?

Cum să comunici altfel decât prin acțiunea directă când și cuvântul, și culoarea, și sunetul nu sunt capabile să dea mărturie decât parțial, eronat, sărac despre starea de revelație. A explica ansamblul unor cuvinte, unor culori, unor sunete este o coborâre pe pământ cu totul, de aducere în derizoriu a unui fapt cu pecete divină. Creația e la jumătatea drumului, într-un spațiu interstițial. Teoria creației e jos, pe pământ, laolaltă cu cursul valutar și sindromul erotic al perpetuului incest trăit în night cluburi de maturi ce poftesc fecioare păcătoase. Lumea e un imens păcat și poate de aceea bucuria sa cea mare este a conștiinței limitelor.

Dar orice prag naște voința de evadare. Evadarea lumii e spre înăuntrul ei, în acel puțin al imediatului. Conștiința limitelor și fuga spre interior, falsa evaziune, căci fără

depășirea limitei (graniței) evadarea e inutilă. Dar iată că nici în acel netimp și nespațiu al stării de revelație nu apare decât sentimentul unei libertăți controlate de o forță supremă. E un pas într-o cumplită inițiere. Desăvârșirea urmând a se petrece la un necapăt, unde însăși percepția sau ceea ce credem noi a fi revelația ca percepere a imperceptibilului devine o stare de continuă comunicare prin revelație. Până atunci urmează treptele de inițiere a desprinderii de pământ.

Sihastrul din fiecare trăiește în plin ev mediu și o primitivitate a vieții dusă între două lumi paralele, pe orizontala timpului și spațiului pământesc.

Nu este o evadare de vreme ce nu trăiește un sentiment al eliberării, sa-tisfacția unei libertăți câștigate, ci mai degrabă teama unei înfățișări, alta decât cele conceptibile.

Limitarea presupune dimensiune în timp și spațiu. Eliberarea în concept pământesc presupune trecerea într-o altă dimensiune, limitată în timp și spațiu. O colivie mai mare. Or revelația este contactul cu altceva. Pentru navigator, oceanul nu are limitele pe care un satelit le încadrează printr-o simplă scanare. Pentru beduin, deșertul e nemărginit, dar nu și pentru pilotul de mare altitudine.

Teama de păcat, permanenta frică de a nu greși, de a nu supăra, de a nu fi prezent, la urma urmelor, pentru că simpla prezență e deja o vină. Scos din câmpul dimensiunilor de spațiu și timp complexul vină-teamă luat în sine se dispersează în simple litere ce constituie două cuvinte. Norii sunt coagulări ale existentului vizibil. Revelația este coagularea într-o stare intraductibilă în cuvinte, culori, sunete, a existentului invizibil. Or tot ce facem este spre a da formă imaginii existentului invizibil.

Ce nu se vede e preaplinul, iar ce se vede e golul, umbra (Platon). Peștera lui Platon poate fi oricare dintre oameni — un întuneric compact, iluminat indirect. Când și când, niște ființe obiecte au proprietatea, imposibilă altfel, de a lumina și de a-și proiecta umbrele pe pereții întunericului. De a fi colorate și transparente, deopotrivă, de a nu putea fi nici tăcute, nici sunătoare și imposibil de cuprins în cuvinte. Acolo e și binele și răul. Și recele și caldul.

Lumea aceasta e firescul ce ține de suprafața apei, unde lichidul e transparent, iar culoarea mării e verzuie de la alge. Ține de logica imediatului, necesarului, pe când revelația e o ușă ce dă spre mâine, spre altcândva, iar omul se sperie când realizează că dintr-o dată aceasta devine translucidă și osmotică, permițându-i să treacă înainte și înapoi.

Aștept să înțeleg fără să pun în față absurdul: „de ce?”, și limitativele „cum, când, cât?” dacă aceasta nu e cumva un fel de „Judecată dinainte”.

LIMITA CERCULUI

Doar pentru pictori, dintre artiști, soarele trebuie să fie în afară. Laboratorul lor nu funcționează fără lumină. Difuză, directă, obscură, lumina trebuie să exalte undeva lateral sau deasupra capului, ca pentru toate viețuitoarele. Pictorii și sculptorii sunt cel mai aproape de natură, lucrează direct cu ea. Compozitorii, scriitorii, poeții, actorii sunt orbi. Se mulțumesc cu lumina interioară, ca icoanele. Cu ceea ce a fost pentru ei soarele de ieri, soarele de altădată, soarele etern, ca o permanență luminoasă față de care se

raportează mereu. Își raportează stările, pentru că ei se îmbăiază în imaginar, iar soarele lor nu e cel din clipa în care creează.

Lumina poate fi de feștilă, de bec, de opaiț, naturală, a soarelui, ca o esență a dezlipirii de neant, dezlipirii de beznă. Pentru pictori o stea căzătoare nu reprezintă nimic, decât o dâră de lumină care traversează scurt cerul. Pentru compozitori este un sunet, pentru poeți și scriitori — o idee. Imaginea ei, un semn primitiv venit dintr-o credință ancestrală, a trecerii prin viață, a trecerii prin ardere, al luminii proprii, degajată prin mistuirea corpului, a sufletului, a pietrei.

Scriitorilor trebuie să le fie frică să pună pe hârtie ceea ce simt ei că urmează să se întâmple, pentru că după o vreme mai lungă, mai scurtă are să se întâmple totul așa cum au scris ei. Pictorilor ar trebui să le fie frică să picteze pentru că fac să dispară prezentul, îi fură lumina, chipurile luminate. Îi fură umbra, volumul formei, fac să dispară obiecte ce reapar pe pânză sau pe hârtie. Imaginarul lor e rapace, deschis și fac să dispară o lume de obiecte și ființe prezente. Pictorii fură prezentul, scriitorii trecutul, compozitorii joacă deasupra unei eternități văzută ca un prezent continuu, neîntrerupt de succesiunea pulsatorie a lui „azi”, „acum”, pentru a restitui un prezent imediat.

Cuvântul se leagă cu sunetul, culoarea se leagă cu sunetul. Cuvântul nu se leagă cu culoarea.

Niciodată un roșu aprins din imaginar nu va fi un roșu permanent sau cadmiu al pictorului. „Niciodată” este deja o limită mentală pe care pictorul o înlocuiește cu „totdeauna”. Suprafața rămasă liberă din suflet, din evenimentele curente, se umple și se completează cu imaginar.

Pentru sufletul omenesc nu există realitate pură și imaginar pur. Scriitorul operează cu imagini ale unei realități imediate, imaginare sau din trecut. Imaginarul său e puterea combinatorie a jocului. Soarele său e inexistent sau nesupus. Apare doar atunci când trebuie să sublinieze o stare, un contrast, un timp, o atmosferă. Lumina apare doar dacă în calea ei e un obiect sau o ființă care lasă umbră.

Scriitorul e un nocturn de apă. Compozitorul, muzicianul sunt niște nocturni de aer, sunetul primează, acoperă cu imaginarul tăcerea, golurile dintre două sunete. Trăim o lume a sunetelor, a zgomotelor, posibil de transpus pe note.

Trăim o lume a stărilor limpezi, a confuziilor și iluziilor posibil de transpus în cuvinte. Trăim o lume a imaginilor vizuale, calme, armonice sau dizarmonice, negre sau colorate, posibil de transpus în picturi.

E o potențialitate în fiecare obiect, în fiecare ființă, în fiecare colț de natură de a fi transpuse în imagini. De aici realul și imaginarul se interferează. De aici realul devine mai întâi imagine desprinsă de suportul real, apoi un joc al imaginarului. Cuvântul „fantezie” e altceva, are un mai mare grad de gratuitate, o mai puternică desprindere de real. Poate deveni un joc în sine, dar care, pentru a fi perceput, pentru a putea fi comunicat are nevoie de suportul imaginar.

Deja cuvântul „imaginar” are două conotații: una adjectivală, alta de verb. A imagina nu înseamnă a fantaza, adică a cădea în haosul dintre imaginile realității, ci a construi cu imagini. Asocierea de tip imaginar rămâne încă între limitele posibilului, chiar ale probabilului. Asocierea de tip fantastic frizează imposibilul, irealul, improbabilitatea. Imaginea fantastică are alături de tip subliminal, paranormale sau de-a dreptul nebunești.

Granița dintre imaginar și fantastic coincide cu cea dintre normalitate și patologic și este locul peste care trec înainte și înapoi transfugii spiritului.

Drumul spre ușile închise ala viitorului sunt imaginare în măsura în care fac parte dintr-o continuitate a prezentului, a trecutului și sunt fantastice atunci când se încearcă să se creadă că va fi ceva cu totul nou, fără nici o legătură cu ce s-a mai întâmplat.

Moartea e un prag imaginabil. Dispariția unui om prin realitatea ei e firească. Tot ceea ce înconjoară momentul formează o aură gravă, dar imaginabilă. Întoarcerea din moarte devine fantastică, devine o depășire a pragurilor imaginarului. Întoarcerea din moarte este o involuție ce se construiește limitativ pe aceeași schemă cu cea a trecerii spre moarte. A ști cum să te întorci, ar însemna să-ți poți cuprinde între niște limite ale conștientului, fantasticul, și de aici, logic: a ști înseamnă a opera într-un spațiu limitat, a vrea să cunoști înseamnă să vrei să depășești limitele primului cerc spre al doilea. Pe al nouălea ar fi de-abia granița dintre imaginar și fantastic.

Pentru a învăța să treci limitele cercurilor, trebuie să trăiești experiența întoarcerii din moarte. Trebuie să trăiești fizic, real, ceea ce înseamnă și conștient experiența fantasticului, a gratuității aparente a actului firesc al opririi și reîntoarcerii destinului, al recuplării la lume, al revenirii dinspre fantastic spre imaginar.

Scriitorii pot trece pragul acestor limitări ale cercului imaginii, cum pictorii se pot așeza cu totul în fantastic, dar mesajul lor fiind unul static, reîntoarcerea dinspre fantastic spre imaginar devine imposibilă. Compozitorii se situează undeva în afara acestei dispute în jurul limitelor cercurilor concentrice ale imaginarului și fantasticului într-o zonă a eterului și eternității, unde imaginea solară e perenă, ca și viața sunetului.

STRĂINUL

Marea majoritate a ființelor trăiește într-un fel de pace neliniștită, de vis-coșmar, oarbe la ceea ce e în jur, cu ochii întorși spre ceea ce ar putea să le stârnească furia celor din jur, atenți doar să nu ajungă să fie loviți, înșelați, învinși. Cel mai ușor se împacă cu gândul de a fi învinși. Își doresc doar să nu fie loviți și înșelați. Dar toți înșeală și lovesc. Toți încearcă să câștige bătălii și nu războaie, să biruie imediat, cu conștiința scurtimii vieții trăită subliminal vor să biruie imediat și să adune sub ei cât mai mult timp, de parcă ar putea să-și lungească viața furând zilele celorlalți. Nu e o luptă pe viață și pe moarte, ci una pe hoție, falsă, inutilă, pentru că mai degrabă răul din ceilalți îi sporește și lui voința de a trăi, și răul cu care e lovit îi mărește îndârjirea de a rezista.

Cum se face că aceiași oameni, dacă stau într-un oraș mic, ori într-un sat arată altfel decât dacă stau într-un oraș mare? Cum se face că aceiași oameni dacă sunt singuri se contopesc cu pustia verde a naturii și cred în forța lor interioară care-i face deopotrivă cu cerul și pământul și ființele ce cotropesc apele și pădurile și câmpurile, și se confundă cu Creatorul, și uită de bani, de dări, de nebunia crimei și urii dintre semeni? Cum se face că aceiași oameni dacă sunt laolaltă câțiva și se cunosc cu toții, ca în satele și orașele mici, devin fiare, ca niște frați vitregi care vor să moștenească aceleași case, aceleași pământuri, aceleași răsărituri și apusuri de soare, iar dacă sunt în orașele mari se urăsc

până la ignorare, ca niște străini, furându-și unii altora bruma de aer curat? Nimeni nu câștigă nimic în plus și trăiesc cu toții mult mai puțin.

Cei mai răi dintre toți sunt neașezații. Unii vin din cătune și încearcă să-și găsească un loc cât mai în față într-o mare aglomerare unde simt că personalitatea lor, atât cât au conștiință de ea, dispare. Din ei se aleg parveniții, care n-au pământ sub picioare, sunt alunecoși și plutesc ca lemnul pe apă până putrezesc. Neașezații din cătune încearcă să-și dobândească pământul și cutumele vieții lor, umblă năuci să-și găsească oameni asemenea lor, să-și așeze apoi împreună un bol de pământ, cât o insulă sub picioare, ca din locul acela să lupte mai târziu cu ceilalți în haite.

Parveniții, cei ce vin din orașele mici să-și afle loc în față, n-au nevoie de oameni asemenea lor, ci doar de câte un sprijin din partea celor între care au intrat, și pentru care fac orice, pentru a ieși mai în față, să fie alții. Prostia celor ce s-au născut și au crescut în orașele mari este că se simt acasă și că nu iau în seamă nici pe neașezații care umblă în haite, nici pe parveniții care le alunecă printre degete, și se cred siguri pe ei înșiși, deși simt că nici între ei, puținii, câți se cunosc din școli, din cartiere, din micile universuri ale copilăriei nu se mai leagă nimic și așa ajung să vorbească aceeași limbă, dar să înțeleagă fiecare altceva. Așa ajung străini în propriul areal, pentru că, vorba lui Freud, totul pornește de la copilărie în fiecare dintre oameni. Timpul copilăriei ține mai mult ca oricare altă amintire, este cel mai lătit, cu adolescență cu tot, peste toate celelalte timpuri ale vieții. Acolo sunt cheițele furate nemuririi să descuie cu ele ziua de mâine.

Doar că fiecare dintre locuitorii unui oraș mare vine cu propriile amintiri din copilărie și adolescență, cu cheițele sale pentru lacătele ușilor înțelegerii universului omenesc. Neașezații cu copilăria și amintirile lor de oameni capabili de orice, când trebuie să-și atingă un scop al grupului, parveniții cu ambițiile lor asediind universul aparent static al orașului, cățărându-se pe cadavre, orașenii cu micul lor univers de cartier, încercând să facă față asediului celorlalți și vitalității lor.

Timp nelimitat, suflet limpede, pentru fiecare dintre ei copilăria și adolescența sunt o amintire reconstituibilă sau o iluzie. Pentru fiecare dimensiunile lumii sunt altele: o curte, o stradă, un cartier, o carte, o uliță, un cătun... pomii, animalele, bunicii... Toți par niște oameni care au venit pe lume întâmplător, nedoriți, chiar dacă nu toți au crescut în orfeline, dar majoritatea au bătut mai întâi universul închis al străzilor, ori al familiilor. În jurul amintirilor acelora se adună embrionul destinului fiecăruia, al obsesiilor, hotărârilor și pașilor de mai târziu, pentru că acolo sunt adunate toate cheile nemuririi de trei generații, care deschid camera, casa, strada, cartierul, prima idilă, prima literă citită, primul sărut... Mai departe prietenii se răresc. Apare iubirea, care pârlă tot în jur și teama de moarte, apoi familia proprie, întemeierea ei și din nou teama de moarte.

Asediați sau asediatori, toți își doresc să se ivească în ușa lor străbunicii, acei străini pe care-i vedem uneori reîncarnați în semenii de lângă noi. Unii pentru a-i reîntoarce la lumea pe care-au părăsit-o, alții pentru a le demonstra celor veniți cotropitor, să-i apere cu istoriile locului povestite de ei, de invadatori. Dar pe străbunici doar îi visăm, dar nu-i recunoaștem niciodată, chiar dacă apare numele lor în monografiile ale locului, sau în cărți de istorie. Doar parveniții n-au nici neamuri trecute de mult, sau și le reneagă pentru a nu se mai ști de unde vin, nici prieteni imediați în care să recunoască pe urmașii cuiva care a întemeiat cetatea, mizând pe întâmplările prezentului imediat.

Cel mai lung timp dat omului e copilăria și adolescența. Atunci se întâmplă totul într-un cerc complet, care vine din neant și se întoarce în neant, fără frica de moarte. E

însăși nemurirea, cu spaime și bucurii nemăsurate, cu conștiința clară că nimic nu e ireparabil. Că nu există un sfârșit real al unei ființe, al unui obiect. Abia când vârsta părinților ajunge să fie de două ori cât vârsta ta începi să vezi în liniștea nopților străbunicii, apoi bunicii, iar pe ei, pe părinți, ca pe niște frați mai mari îmbătrâniți înainte de vreme.

Apoi timpul face ca fiecare suflet să se întoarcă, precum somonul roșu la originile sale, dar nu pentru a procrea, ci pentru a se regăsi pe sine, tot mai înstrăinat de ceilalți, tot mai rece și mai atent la amintirile din copilărie și adolescență, ca ale unui alt om, ideal, ce pornise spre lume cu voința de a o cucerii, de a o arde în iubirea și ura sa.

ABSENȚA

Probabil că Dumnezeu, simțind că omul încearcă să reconstituie chipurile și sufletele semenilor, creând alte ființe asemănătoare, ce trec cu vârsta de cea dată unei singure vieți și rămân în memoria altor și altor generații, ca pilde de urățenie sau frumusețe, ca exemple ale bunătății și răului, i-a blestemat pe artiști și scriitori să nu-și mai găsească propriile chipuri și propriile suflete alături de ceilalți, ci să-i poarte prin abisurile coșmarurilor celeste, unde se nasc și pier lumi la altă scară a timpului. Să nu le poată înțelege nici pe acelea ce mistuie într-o clipită de eternitate toată viața pământului și clipele de când pe el trăiește omul. Să încerce să intuiască ceea ce se petrece în macrocosmosul față de care creația lor himerică e mai scurtă decât traiectoria luminoasă a unui meteorit, a vedea măcar într-o clipire de teamă nemăsurată lui putere. Să-și simtă limitele ce le încorsetează viața și întreaga lume de sentimente pe care nu le pot descifra în întregime, ca din spaima ce o vor simți în nimicnicia lor să-și piardă legăturile cu lumea imediată și să trăiască într-o lume paralelă unde să i se poată substitui lui Dumnezeu.

Asumându-și blestemul, făuritorul de artă și literatură trăiește în preajma oamenilor cu sentimentul fals că este „cel ales” pentru a le oglindi viața, trăirile, credințele, și astfel i-a obișnuit să se simtă mai aproape de ei înșiși, prin intermediul creațiilor lor, iar pe ei, ca oameni cu destine aparte și minți luminate, să-i așeze în rama memoriei, printre sfinții pământești. Aceia care l-au slujit pe Dumnezeu în decursul veacurilor de început ale mileniului întâi, delimitau din suma poveștilor venite de dincolo de timp, prin *Vechiul Testament*, doar acele dogme care corespundeau idealurilor lor, în vreme ce creatorul de artă era retras din agora pentru a meșteșugi urme de memorie pentru cei de azi mai anonim.

Doar că și blestemul dat asupra artistului a făcut ca unii să nu se poată despărți de contactul cu ființa asupra căreia voia să lase mărturie, alții, scriitorii, să nu poată reconstitui chipurile și întâmplările exemplare din viața semenilor decât după contactul direct cu oamenii despre care va lăsa pilduitoare povești, în absența lor reală, și în fine, muzicienii, să nu poată compune structuri sonore, decât ca ecou al unor sentimente determinate cândva de prezența ființelor adorate, urâte sau elogiate, ajunse într-o zonă a abstracțiunii. Astfel creatorii s-au divizat în trei, fiecare fiind atent doar la meșteșugul lui, la perfecțiunea stilului abordat, la continuitatea în istorie a unui anumit gen ce

corespundea ființei sale creatoare, individualizând pământește produsul artistic pentru a fi recunoscut ca atare de urmași.

Iar ca blestemul să fie complet, Dumnezeu a risipit modelul creației în alte genuri de arte ce adună sau desparte celelalte de la care a pornit întregul, silindu-i pe actori și balerini și interpreți muzicali să-și consume actul în fața unui grup de oameni, să se bucure de aplauzele lor, de ovațiile lor, ca o ironică copie a osanalelor ce i se ridică Lui. Ca ultimă răzbunare a făcut ca acești oameni să se urască între ei, cu egalul dragostei pe care o dorea să-i fie adusă Lui de către toate ființele pe care le-a creat. Să se urască și să se simtă singuri în lumea lor, să nu-și poată înțelege locul de pe pământ, să nu fie ca toți ceilalți, cu familie, cu copii, cu viața tihnită înconjurată doar de lucrurile obișnuite, date tuturor celorlalți oameni, care-i încântă și-i aduc pentru asta mulțumire Lui, ci niște rătăcitori pe care lumea să nu dea doi bani, pentru că îi văd mereu altfel decât pe majoritatea, cu niște țeluri venite dintr-o altă lume, și mințile rătăcite pe alte tărâmuri.

Și toți au rămas să se bucure doar de prezența semenilor, de recunoașterea lor imediată, de uitarea lor apoi, ca într-un final să încerce în zadar să fie și oameni și creatori, huliți de blestemul dat pe capul lor de a nu se mai putea regăsi nicăieri. De a iubi iluziile umbrelor celorlalți, umbrele sentimentelor lor, mereu nerecunoscători pentru că le-au tapetat universul mic al omenirii cu imaginile create de ei, ca oamenii să nu rătăcească în afara lumii lor.

Și după modelul aceluși Deus otiosus, ființa creatoare să fie recunoscută nu după chipul ei de om, ci după urmele gândurilor și artei sale ce trăiește și există doar în mijlocul oamenilor, în mijlocul relației dintre bărbat și femeie, a permanentei rupturi dintre copii, tineri, maturi și bătrâni ca stigmat al trecerii timpului peste un același om, peste o aceeași ființă.

Pictorului i-a dat culoarea, sculptorului forma, să le caute printre toate creațiile Lui, să stea în contact nemijlocit cu ele pentru a le înțelege și a le repeta apoi, în felurite moduri ca un fel de copii ale creațiilor Sale, să-i facă pe oameni să se apropie unii de alții, să se simtă în mediul lor iar acela să rămână peste milenii și veacuri ca mărturie pentru alți oameni, iar aceia să înțeleagă scurttimea vieții unui singur individ, a trei, patru generații ce ajung să se știe într-o singură viață.

Scriitorului i-a dat memoria evenimentelor trăite de el în mijlocul semenilor, ororile și frumusețea lor, ca după un timp, în absența celor ce i-au stârnit sentimentele, a lumii pe care a trăit-o, pe care a văzut-o chinându-se ori bucurându-se de viață, să lase urma gândurilor sale spre memoria altor generații. Pilde de bine sau de rău, scrisorile sale către urmași sau contemporani sunt palide urme ale unor amintiri, ce pot stârni în sufletele fiecăruia alte imagini și trăiri, alte gânduri ca niște chipuri aproximative ce se pot vedea într-o oglindă învechită și scorjită.

Compozitorului i-a dat puterea de a înțelege lumea și de a o reproduce după urma trecerii ei abstracte, după stridența sau linul sunetelor ce însoțesc fiecare sentiment, fiecare gând, fiecare trăire, într-un spațiu eterat, unde nu se mai pot recunoaște nici ființele, nici natura, decât ca niște ecouri ale unor țipete de fericire sau disperări scoase cândva. Memoria acestora e cea mai scurtă, semnele lor rămânând în istoria oamenilor doar câteva generații.

Pe actor și dansator i-a lăsat să se bucure doar de timpul prezent și de chipurile lor de oameni așa cum sunt, ca aceea să fie cea mai cunoscută sinteză a frumuseții sau urâteniei unei anumite epoci.

Pe arhitecți i-a lăsat pe granița dintre meșteșugul zidăriei și arta ochiului, neștiind niciodată ce sunt cu exactitate, să filozofeze pe marginea creațiilor Lui din structurile celorlalte ființe și a plante, ca de acolo să-și găsească modelul pentru desenele palatelor oamenilor din vremea lor, știind că singurele urme ce se vor găsi peste vreme de către cei ce vor veni vor fi tocmai cele ale artei lor, o parte calcul abstract, o parte artă, o parte meșteșug.

Apoi din toate urmele acestea se constituie ceea ce arheologii caută strat după strat, tot mai adânc, cincisprezece, douăzeci de generații succesive, să delimiteze o civilizație, să spună celor trăitori într-un anumit timp cum arăta o altă lume a oamenilor, ce preocupări avea și cât de departe sau aproape era de adevărurile general valabile ale umanității. Și ea o creație, până la ora asta, de capăt a lui Dumnezeu, care a împărțit parcimonios oamenilor puterea creației.

Doar meșteșugurile au fost învățate de oameni de la îngerii căzuți, spune *Cartea lui Enoch*. Dar aceia rămân anonimi ca și îngerii numiți în scrierea apocrifă pe numele lor real, cu sentimentul făurarului, al celui ce zidește, al celui ce bate fierul sau face oale de lut, al celui ce crește animale sau plante, a celui aflat mereu în slujba oamenilor, să le ușureze viața. Dar ca luare-aminte i-a lăsat în umbra celor ce încearcă să i se substituie, ca niște calfe uitate în memoria imediată, pedepsindu-i pentru târgul făcut cu îngerii negri, cărora în schimbul învățării meseriilor le-au dat femeile lor.

Doar mărturisitorul trebuie să le afle toate acestea, să le pună cap la cap, apoi să încerce ca de pe urma lor să tragă niște învățăminte pentru oamenii ce vin, să știe că ceea ce pentru Dumnezeu e marea absență, pentru toți creatorii de pe pământ e o prezență de care pot să facă abstracție, pentru că sunt oameni supuși legilor omenești ale virtuții și vanității.

PROIECTE ȘI HIMERE

Presupunând că suntem niște oameni normali, trebuie să recunoaștem că există în noi teama de nu ne vedea realizate proiectele. E teama de timp, de moarte, de boală, de ieșirile din firul curent al vieții de acum, care ne-ar putea arunca în neant. În ultimă instanță tot asta ne paște: uitarea. O cruce, o placă, un monument, câteva zeci de picturi, compoziții, un raft de bibliotecă plin cu proiecte realizate.

Proiectul făcut la peste patruzeci de ani e un fel de plasă zvârlită în față, un colac de salvare aruncat de la bordul navei în mare pentru ceea ce am dori să realizăm, în condițiile în care am rămâne în forma intelectuală, spirituală și de sănătate în care suntem acum. La douăzeci de ani îți faci un anume fel de proiecte, cu sufletul la gură, pe care le duci la capăt fără un efort vizibil, ghidat de impulsul interior, de părinți, de profesori, de un ceva care vine spre tine subliminal dinspre vârstele pe care le vei atinge. La treizeci de ani proiectele sunt altele, mai apropiate de viața domestică pusă sub imperativele necesităților dictate de specie, în continuarea celor dinainte, ori noi cu totul, un fel de etapă fără teama de timp, de boli. Niște înșăilări cu conture mai precise asemănătoare celor de la capătul adolescenței, când pavăza sângelui din vine înroșea orice rațiune de a fi.

Voința de nemurire e mai puternică atunci, și pe la vârsta a treia, când proiectele bat undeva într-un câmp nesigur, tot mai precar și introspectiv, semănat cu semne ale amintirilor de tinerețe din care vrei să deslușești răspunsurile la întrebările fără răspuns. Dar nimeni nu poate ști ora și clipa... Risipirii de la capătul adolescenței, în varii domenii, în căutarea „căii” îi ia locul proiectul direct, ferm, construit zidărește, cu firul cu plumb și echere, cu tentă arhitectonică. În felul său fiecare om e un artist care are tendința de a-și ridica un monument capabil să reziste cât mai mult timp. O piramidă, un Sfinx, o catedrală... să aducă aminte urmașilor de el.

Doar că singurii care-și ridică statui sunt sculptorii, singurii ce lasă edificii în urma lor sunt arhitecții, singurii care lasă urme sunt pictorii, singurii care continuă să ne vorbească de dincolo de vreme sunt actorii, muzicienii și cântăreții. Poate și scriitorii, în măsura în care își mai aduce aminte de ei cineva.

Rememorarea unor perioade pline de vervă și luptă, de efort și entuziasm, de eșecuri și reluări ale drumului de la capăt este o formă de lene mascată, de teamă în fața viitorului, de epuizare a tuturor resurselor biologice și spirituale, când totul îmbracă o cămașă cenușie. Până la patruzeci de ani se produce natural tot ceea ce e legat de natura ființei. Unii dintre biologi susțin chiar că omul ar fi fost proiectat inițial pentru această limită, deși *Biblia* lasă ca margine a vieții vârsta de șaptezeci de ani. Mai bătrână decât Geneza, istoria Imperiului Vechi a Egiptului înregistra, cu câteva milenii înaintea ei, domnii ale faraonilor de câte patru, cinci decenii.

Ceva însă se petrece la acea vârstă, când proiectele pornite de atunci înainte încep să devină tot mai mult niște proiecții ale eului spre acoperirea zonelor rămase neatinse, a recuperărilor restanțelor de viață dublate de o neașteptată voință de reîncepere a unui nou drum. Anul zero al noii vieți nu aduce și certitudinea celui de al doilea ciclu de patruzeci de ani, până la matusalemica vârstă de 80, pe care o ating, de cele mai multe ori, doar femeile. Cert e că linia coborâtore a anilor de după patruzeci reprezintă un alt tip de existență pentru fiecare om.

Un important scriitor, ajuns și el dincolo de jumătatea cercului al doilea, susținea că adevărata operă a fiecărui artist sau scriitor se creează până la patruzeci de ani, după aceea urmează doar niște remake-uri, mai mult sau mai puțin reușite. Până la acea vârstă acumulezi natural, în limitele nevoilor ce apar, după aceea acumulezi tot mai mult, cu sau fără necesitate, cu sau fără voința aplicației, cuprins de o anumită panică, uneori conștient de ea, alteori nu.

Subliminal, încercările mari se reiau în cicluri de câte cinci ani, cum susțin alți biologi, atenți la schimbarea completă a celulelor din corpul uman. După această regulă și nu după cea a celor șapte vaci slabe, urmate de altele, tot pe atâtea, dar grase, omul ar fi fost proiectat doar pentru primii cinci ani din viață, urmând ca mai departe să fie doar niște reluări în crescendo ce păstrează neschimbată matricea genetică. Asta timp de opt cicluri, adică până la patruzeci de ani. Până la deplina maturitate. Cinci ani, adică un „lustru”, cum spuneau latinii. Cine să le fi șoptit o taină pe care abia savanții secolului al XX-lea au deslușit-o, ori poate că aflaseră și ei aceasta de la mai vechii egipteni.

Seninătatea locuitorilor insulei numită Egipt, strânsă între malurile apelor mărilor și nisipul deșertului derivă din credința, preluată și ea de civilizațiile ulterioare, că viața omului nu e decât un scurt pasaj al trecerii pe Pământ între o eternitate aflată înaintea acestei luminări și eternitatea de dincolo de trecerea sa. Acel „carpe diem” roman exista cu 5000 de ani înaintea lor tocmai în acea insulă de pe malurile Nilului. Or la scara

scurtei istorii a umanității, viața individului nu există nici atunci când e pusă sub lupa măritoare a faptelor sale.

Văzute astfel, proiectele diferitelor etape ale evoluției sale, programul său interior, explicit sau nu, scara vâmlor vieții sale pe pământ se dovedesc a fi simple zbateri de insectă doritoare să treacă printr-un zid de sticlă spre lumină, epuizându-și ultimele forțe și murind pe pervazul ferestrei mincinoase. Dincolo e într-adevăr Soarele, dar la el nu vei putea ajunge niciodată.

La scară mică, trecerea de la proiecte la proiecții se petrece la o etate anume, ciudată în felul ei, ce marchează, de fapt, intrarea în vârstă a treia, adică pe la cincizeci de ani, când efuziunile încă funcționează, iar bagajul certitudinilor mai cuprinde încă elanuri cu o respirație scurtă. Amintirile fac pariuri perdante cu vitalitatea de odinioară. Sângele se îngroașă și trebuie diluat cu alcool. E un fel de transfuzie cu aceeași grupă sanguină, dar străin, al altcuiva, de pe urma căruia creierului îi trebuie ani, poate unul, poate mai mult sau mai puțin, până să-l așeze în propria sa formulă genetică.

Gândim cu sângele, simțim cu sângele, trăim prin compoziția lui, mai mult sau mai puțin optimă. Scriem, pictăm, cântăm și dansăm cu sângele. De aceea primul ciclu al proiectelor se încheie odată cu trecerea primilor patruzeci de ani din viață. Atunci mai e o șansă să fii genial, iar tot ceea ce e geniu în primul ciclu e demență în cel de-al doilea, când totul e mai diluat și rămânem doar cu amintiri trecute, fără a mai putea să ne încărcăm cu altele noi de o aceeași vigoare.

Există o vreme a fiecărei munci, a fiecărei idei, a fiecărui sentiment, a fiecărui proiect. Când le trăim pe toate acestea prea târziu, din pricina sângelui prea gros sau prea diluat, proiectele rămân niște proiecții, oricât de bine ar fi structurate. Căci dincolo de barajul celor opt lustrii, pe care-i reprezintă vârsta de patruzeci de ani, noul om, care-a preluat întreg bagajul genetic al celui dinainte, trăiește între alți parametri, într-o altă geografie și alte lungimi ale timpului. Marile genii trăiesc puțin. Consumul lor vital se întinde pe cel mult un deceniu. Tot ceea ce produc li se relevă a fi esențial. Revelația se stimulează din vitalitatea dinamică a ideilor și trăirilor, a sângelui. Nimic în jur nu pare să se întâmple în afara unor semnificații adânci, a unor interconexiuni pe care mintea preocupată de supraviețuire a omului aflat la șaizeci de ani nu le mai sesizează decât ca pe niște axiome ale lumii, rupte unele de altele, pe care le însăilează în cuvinte aforistic.

A gândi un sistem e una, a-l face să și funcționeze este altceva. Și apoi mai e un adevăr de care ne ferim mereu: scriind îți îndepărtezi lumea, arzi amintiri ce nu se mai întorc niciodată, citind îți apropii lumea, or vârsta a treia e tocmai aceea în care încerci, uneori disperat, să-ți afli și înțelegi locul, într-un context pe care l-ai trăit, dar pe care nu-l mai poți influența cu nimic.

COPILĂRIA LUI IVAN

Puțini scriitori își mai îndreaptă privirea spre vremea copilăriei. Povestind altora simplu ceea ce li s-a întâmplat lor, se adresează unei generații în formare, reușind performanța de a rămâne în memoria oamenilor maturi de mai târziu, dincolo de capodopere ale literaturii, pe care tinerii nu mai apucă să le citească, ori le văd gata

preparate ca ecranizări și ajung să le recunoască la bătrânețe după titlu sau autor și numai atât. Literatura pentru copii, atunci când este bine scrisă, trece toate barierele timpului, oferind cinicilor posibilitatea variantelor de toate felurile.

Copilăria, privită dinspre vârsta matură, necesită o abordare aparte din partea celui ce se încumetă să-și descrie amintirile, o poftă nebună de a povesti în detaliu tot ceea ce a trăit, cu o candoare pe care generațiile de azi nu o mai au. Nu o mai pot avea după ce văd remake-uri după basme în variante porno pe micul ecran sau DVD-uri încă de la vremea credinței în Robinson Crusoe și patimile lui, în eroii lui Jules Verne sau Andersen. De timpuriu, grație și canalelor Discovery, copiii trăiesc cu sentimentul că știu totul, că e la îndemâna lor să facă orice, să fie oricine dintre cei importanți, stimulându-li-se subliminal cinismul natural al vârstei. Cine, în afara *Larousse*-urilor își mai aduce aminte azi de un Jack Yves Cousteau cu cercetările lui oceanografice făcute pe toate meridianele lumii la bordul navei „Calypso”? Cine mai știe numele primului om care a pășit pe lună? Iată doar câteva dintre exemplele începuturilor în descoperirea lumii de care mai știu doar puțini, și de la ele n-au trecut decât mai puțin de cincizeci de ani.

Vremea copilăriei, se știe, reprezintă momentul cheie în formarea unui om. Dacă e trăită cu trauma războiului și a fricii de teroare, o viață întreagă omul va rămâne un animal în permanentă veghe, gata oricând să se apere, gata oricând să atace pentru a-și salva viața, incapabil să aibă încredere în cineva. Va trăi pentru sine, cu o totală repulsie față de semenii, de viitor și o aprigă dorință de a se retrage într-un cotlon al lumii, unde să se știe în siguranță. Generații întregi de copii proveniți din familii obișnuite trăiesc la bătrânețe prin literatura senină a celor ce au avut parte de o copilărie ferită de spaimile trădării și morții. Doar că tot ceea ce văd azi copiii milioanei de oameni ca desene animate nu sunt altceva decât nefericite războaie virtuale între roboți și ființe umane, cu toate că înving până la urmă ca părți ale binelui, lasă în sufletul privitorului, chiar matur, sentimentul unei continue pânze a răului, întotdeauna cu forțe sporite, cu arme secrete performante, dezvoltând o cultură a bestialității, ca un fel de pregătire psihologică pentru un Armaghedon final, universal.

N-am să uit telefonul primit de la sora mea, într-una din zilele lui iulie, când cu lacrimi în ochi îmi spunea să deschid televizorul să văd copiii refugiați din Liban, să știu cam cum arătam eu cu șaiszeci și ceva de ani în urmă, după bombardamentele din București. Ea e mai mare decât mine. S-a format înainte de război, într-un climat de pace, cu toată instabilitatea de atunci, azi o simplă filă de istorie din care cea mai pregnantă și controversată figură e Carol al II-lea. Memoria scurtă a similitudinilor.

N-am dat curs atunci dorinței ei, pentru că duc încă în mine anii aceia, pentru că știu că dacă mi-am crescut copiii în cultul dragostei pentru natură și artă n-am făcut altceva decât să-i feresc din calea urâtului lumii. Poate am greșit formându-i pentru o lume idilică, pentru o lume ideală, în care teama de moarte și de întunec nu există. Poate am greșit purtându-i cu mine în peregrinările montane, să-i învăț să descopere singuri bucuria deschiderii ochilor, legile altruismului, filosofia simplă a celui ce privește tumultul vieții celorlalți de la înălțimea unui pisc solitar aflat deasupra cerurilor imediate apăsate de nori. Dar nu-mi imput cu nimic faptul că învățându-i să fie rude imediate cu piatra, apa și pomii, i-am ținut la distanță de cancanurile lumii imediate. Măcar așa să-mi răzbun copilăria trăită dincolo de realitatea înconjurătoare, între cărți și un post de radio ce transmitea aproape continuu muzică simfonică, gravă, apăsătoare, ca la înmormântarea unei suite de eroi necunoscuți ce plecau spre Walhala pe afeturile tunurilor Armatei

Roșii în preajma Kremlinului. Apoi arestările, turnătoriile, ecoul luptelor cu partizanii din munți, care se apropiau și se îndepărtau de urechile mele ca niște valuri ale unei furtuni posibile. Și Creangă, și Daniel Defoe, și Jules Verne alături de Tit Liviu, Platon, la o vârstă când ajungi să nu-i mai poți suporta pe Dickens, Zola, realismul crud, expresionismul postbelic. Privind în urmă, îmi dau seama că actul meu de refugiu era similar celui făcut generații după generații de trăitorii satelor de sub poala munților, care atunci când începeau năvălirile tătare se ascundeau în păduri până trecea pârjolul.

Trăit în orașe, n-aveam nici urmă de sentiment al pământului, al casei și grădinii sau livezilor și viilor, care dintr-o dată nu mai aparțineau oamenilor, ci statului. Așa le-am știut, iar în refugiile mele îmi era mult mai ușor. Doar că lumea s-a întors înapoi, la cele pentru care nu eram pregătit, iar copiii mei, deși maturi, continuă să urmărească la televizor cu aceeași plăcere ca și mine candoarea luptelor dintre Tom și Jerry, refuzând războaiele interstelare sau telurice ale roboților de azi. Ba mai mult, continuă să se bucure de fiecare nouă descoperire a cuiva necunoscut de pe cealaltă față a planetei, continuă să citească inutil cărțile lui Hawking despre universurile mare și mic, despre găurile negre și teoria corzilor în relația spațiu-timp, iar dacă dau de o carte din zona interstițială a realității imediate mi-o împrumută. Sunt niște copii maturi, care-au aflat unde-și trăiesc viața, dar n-au deprinderea fundamentală de a înțelege prezentul, drept ceea ce este, ci ca pe o întâmplare aducătoare de bucurii sau nefericire, fără să poată intra în mecanismele lui intime, pragmatismul aducător de bani, materialismul și dialectica urcării pe cadavre spre țelul urmărit.

Mă întreb mereu dacă ei sunt niște handicapați sau cei ce nu mai pot să scrie literatură pentru copii, să facă filme pentru copii, muzică pentru copii. Și iar mă întreb: Cine a avut o copilărie adevărată?

ISPITA COMUNICĂRII

Într-un vis dintr-o noapte (visurile sunt, dacă bine-mi dau seama, undeva dincolo de cuvinte, într-o zonă a vizualului colorat sau alb-negru, a sunetelor articulate, joase sau înalte, a gândurilor auzite ca-n incantațiile poetice, sau profetice) se făcea că sunt singur într-o pivniță de casă veche, așezat pe o pulbere gri-verzui, iar printr-o fantă îi vedeam pe cei dragi în ordinea cea mai sinceră a sentimentelor mele. Se făcea că mor, mai mor o dată, fără să-mi pese că nu s-au consumat toate sentimentele pentru cineva, toate mirosurile pentru florile din grădina de sub fereastră, toate culorile dintr-un curcubeu intim ce conține doar o parte din ROGVAIV-ul celui din dreptul norilor de ploaie, vara, în bătaia soarelui. Se făcea că eu îi văd și-i strig, că le comunic ceva, iar ei, la rândul-le mă strigă și mă caută, fără să știm că între noi nu mai există decât o peliculă subțire de contact, ca un fel de membrană translucidă, capabilă să ne absoarbă sau pe unul sau pe ceilalți sau întreaga secvență de film suprarrealist, într-un neant mai întunecat decât cerul de deasupra stratosferei. Imaginea era colorată în griuri și verzuri și galbenuri putrede, tăiată de un albastru ceruleum al unei bare metalice care-mi stătea peste piept. Nu ne dădeam seama nici unii că de fapt fusesem deconectați de la internet de către cei cărora le

plătisem abonamentul, ori poate că nu era mai mult decât o cădere de tensiune sau un scurtcircuit.

Imaginea terifiantă poate fi regăsită nu doar în sufletul unui om singur aflat la marginea lumii, ca patriarhul Enoch dus de îngerii negri să vadă limitele pământului, nici în al profetului Ezechiel, purtat și el cu scaunul cu jeturi de foc pe același itinerariu, ci-n orice videoclip de muzică ușoară, ori de reclamă la ceva ieftin, util și lesne de cumpărat. Doar că videoclipul se povestește pe el cântând, reclama se povestește pe ea, iar omul singur, ca și Enoch sau Ezechiel, simte nevoia să spună semenilor prin niște texte apocrife, trăirile lui, viziunile lui, să-și lămurească de unde anume vine acea presiune insuportabilă a singurătății, ca un fel de premoniție a ceea ce va fi. Și, ca un fel de refuz categoric al unei mișcări firești printr-un timp, imaginile și sunetele se articulează în cuvinte, cuvintele devin textele, textele devin la rândul-le viziuni, în speranța unei treceri a ființei și dincolo de marginea vieții. E mărturia celui prezent cândva la o întâmplare, numită pe atunci eveniment.

Stau în fața calculatorului și privesc imagini din această lume. Nu-mi dau seama cât de reale sau cât de imaginare sunt. Timpul s-a spart. Trecutul e aici. Viitorul e oricum previzibil în veșnica lui devălmășie cu prezentul nestatornic. Oamenii pe care-i văd pe ecran fie nu mai sunt demult, deși au fost la fel de reali ca și mine, fie nu s-au născut încă, și atunci, firesc, accentuându-mi-se starea de singurătate, încerc să le comunic lor ceea ce simt, ceea ce port în minte. Nu-i pot ajuta cu nimic. Unii nu știu de mine pentru că au trăit acum un secol, ceilalți vor veni cu sentimentul că ei sunt primii și că tot ceea ce a fost înaintea lor e deșertăciune, cum singurul sentiment autentic nu poate să existe decât între doi oameni care au trăit deodată. Stau în fața ecranului și nu-mi dau seama cât anume din visul de odinioară e real și cât o simplă viziune de dinaintea sfârșitului.

Omul secolului al XIX-lea nu avea asemenea dileme și nici cel din antichitate. Virtualul era doar în visul lui, în poveștile pe care le auzea și în cărțile pe care și le imagina într-un fel sau altul, citindu-le. Omul de azi are elementele gata digerate de un regizor care-i dozează lumina, culorile, sunetul, replicile, în așa fel ca ideea lui să fie susținută până la capăt. Girafe în flăcări, ceasuri scurgându-se, Venus cu sertărașe, ca un dulap, făceau trecerea prin suprarrealismul lui Dalí, spre o lume hiperrealistă, unde confuzia dintre artă și realitate e maximă. Efectul? Banalizarea artei până la limita ultimă a imediatului cotidian. Catharsisul e înlocuit cu trăirea evenimentului ca atare, ducând la eroziunea totală a percepției artistice.

Să se fi modificat cumva această percepție? Mai mult ca sigur. Gândim și simțim evenimente și acte artistice de-a valma. Lipsa de comunicare reală dintre oameni, tot mai temători, tot mai închiși în ei înșiși și-ntr-un univers arid, unde se regăsesc doar pe ei și propriile lor viziuni despre universul imediat fac ca tot ceea ce văd și aud și citesc să li se pară a fi o parte dintr-o lume paralelă propriilor lor vise, angoase, de parcă n-ar mai avea nimic în comun unii cu alții. De parcă n-ar depinde unii de alții, de parcă tot ceea ce arta a lăsat posterității n-ar fi decât niște imagini ce povestesc despre o lume străină.

Presiunea sentimentului singurătății crește, și odată cu ea o cumplită nevoie de comunicare. Doar că literele cuvintelor se așează într-un fel în mintea celui ce spune și într-altul în a celui ce ascultă. Imaginile sunt trimise să transmită un mesaj, dar receptorul vede cu totul altceva.

Și totuși, subliminal, această presiune profundă face ca permanent să se comunice prin mijloacele cele mai sofisticate, să se răspundă la te miri ce întrebări fundamentale

prin replici ușurele, de două clipe, fără de discernământ, ce trec ca niște întâmplări colorate dintr-un vis unde un om în prag de despărțire definitivă își caută semenii, îi strigă disperat, și-și aranjează fără să vrea ordinea propriilor lui sentimente. Ne îndreptăm, ca în vremurile de început ale umanității, către o lume a zeilor, o lume mai bună, unde sufletul năpăstuit să-și găsească un loc de tihnă, către o lume a leacurilor naturale, a semnelor cosmice ca și cum zece mii de ani de istorie ar fi trecut pe lângă noi.

Dar se comunică în toate ipostazele, în toate situațiile și stările sufletești, de parcă simpla eliberare de taină, cine știe cât de nesemnificativă, ar putea să-i aducă omului eliberarea de coșmar. Și atunci unde să mai găsești bucuria întâlnirii unei culori, a unei compoziții muzicale, a unei cărți? Măcar bucuria, dacă nu și acea stare specială pe care ar trebui să o ai în fața unei opere de artă.

Película subțire dintre vis, coșmar și o realitate debordantă și haotică absoarbe eliberarea prin meditație și contemplare, regăsirea lui Dumnezeu în compozițiile lui Bach și a feței umane a diavolului în *Doctor Faustus*.

DESPĂRȚIRE TRECĂTOARE

Retragerea din tumultul lumii, din fața agresiunii ei adesea haotice, mână de interese imediate, nu de puține ori meschine, este o suspendare temporară a contactului cu viața și preocupările cotidiene ale semenilor, fie pentru un act de creație artistică sau științifică, fie doar pentru o regăsire a sinelui excedat de ceea ce i se întâmplă, de ceea ce află. O regăsire a unui univers particular, unde se deschide un câmp larg minții și sufletului aflate mereu în contratimp cu monotona lecție a supraviețuirii oricărei ființe fără istorie, este ținta imediată a acestui exil interior care, trecând prin toate treptele coborârii spre sine, ajunge să se oprească în zona de interferență cu toate cele știute sau trăite de fiecare, din imaginile cărora își compune o lume paralelă.

Ne-am constituit o coerentă desfășurare a existenței prin legi, cutume și obiceiuri ce se întind pe o lungă perioadă de timp, în urma cărora au rămas urmele trecerii pe fața pământului a zeci și sute de generații, mănate de gândul depășirii unei etape de creștere, dar învâluindu-ne, nu de puține ori, cu haina celei mai crude ființe. Văzând ce se întâmplă în jurul nostru, sau aiurea, pe alte meridiane, citind cărțile ce consemnează viețile și faptele înaintașilor, ne-am umplut cu oroare de cruzimea și egoismul oamenilor, de vanitatea celor ce s-au crezut pentru scurte răstimpuri dumnezei ai acestui pământ, ne-am dori poate să ne fi născut într-un alt timp, într-un alt loc, ase-mănătoare celor din pildele bătrânilor despre vremea de început a omenirii, când, credem noi, ar fi fost o epocă de aur, ca aceea din Creta lui Minos.

Alteori, când urmărim creațiile minții și spiritului, ajungem să-i iubim pe semenii, să ne bucurăm că suntem urmașii lor, și dorim să le continuăm ideile și truda, să împingem lumea dinspre zona întunecată a ei, spre una luminoasă, unde ființa umană să fie prețuită pentru toate strădaniile bune ale ei. Dar, ca o ciudățenie a sufletului, atunci când trăim cel mai aproape de oameni, când gândim creșterea vieții lor, sau când punem în pagini de carte, în tablouri, sculpturi, în muzică sentimente ce sunt destinate desfătării lor, ori mai

bunei înțelegeri a aproapelui, trebuie să ne despărțim de prezența lor, să-i știm departe, să ne putem constitui propriile noastre reprezentări complexe față de ei.

Contactul nemijlocit cu lumea consumă energiile pe care le-am putea canaliza spre înțelegerea locului ei în univers, spre restituirea exemplară a chipului ei, prin cele câteva dintre artele ce se însoțesc cu viața omului încă de la începuturi. Dar cum nu poți să trăiești două vieți, nu putem să fim deodată și în lumea reală și în oglinda ei din noi, în crâmpeliul de nemurire al prezentului, cu toată frumusețea și urâtenia lui. Aici rezidă limitele vieții fiecărui om, pragurile dincolo de care nu mai poate trece.

Un savant își va trăi, și în mijlocul familiei, gândurile care-l fac să se situeze dincolo de imediatul existenței, într-un univers particular al abstracțiunii, al observării cauzelor și complexului de efecte ce i se relevă lui dincolo de cele mai banale dintre manifestările lumii materiale. Ori dincolo de ce se vede, va pune sub lupa măritoare a minții marele univers și micul univers, spre a găsi concordanța dintre toate fețele naturii, în toată complexitatea ei. Ce nu va putea, dar va încerca până la moarte, să-și dea seama ce forță străină de lumea aceas-ta a putut sta la căpătâiul începuturilor, ce forță va retrage din vidul universal materia aceasta spre a o converti în altceva. Între cel ce știe compoziția unui cui, cel ce l-a inventat și cel care-l folosește pentru a fixa o scândură, va fi întotdeauna un hiatus imens care-i va duce pe fiecare pe drumul lui, către meserii diferite, rupte una de alta, aparent opuse.

Omul de știință va vedea în jurul său esența lucrurilor și a ființelor, inginerul sau medicul vor vedea funcționarea lor, iar meșterul și felcerul, cum să le repare sau să se folosească de ele.

De cealaltă parte, omul de artă se deschide dintr-o dată către toate cele trei direcții, încercând să pătrundă și în adâncul sufletului său și în al celorlalți, să le folosească stările exprimate de chipuri dar să și știe să folosească tonurile și nuanțele cuvintelor, culorilor, sunetelor, unde să pună accentul pentru ca efectul dorit de el să poată fi receptat cu aceeași măsură, unde să lase ca atmosfera creată în jurul unei ființe sau lucru să vorbească prin irizări mai multe despre ele. Universul creat printr-o operă de artă sau literatură, un univers paralel, reproduce direct sau prin laborioase esențializări stilistice, caracteristice unei epoci sau alteia, lumea reală a oamenilor, cu năzuințele și frumusețea ei, cu urâtul expresiv, odios sau cinic.

Cel ce gândește esența lucrurilor și ființelor trăiește într-o altă lume, iar cel ce le intuiește și simte această esență își creează, fără să-și fi făcut din asta un scop, o lume alăturată celei reale, unde se retrage cu bucurie, sau de fiecare dată când presiunea realităților vieții lui de fiecare zi îl împinge spre un exil interior. Acolo, omul de artă va da de propria sa lume, între lucrurile și ființele căreia se simte neatins de agresiunea din afară. Luptele, dinamica vieții, stările de profundă cădere sau extaz ale ființelor se petrec între pereții aceleiași case lăuntrice, unde artistul este în întregul său, dirijor, regizor, actant, trăind alături de fiecare dintre personajele sale, alături de fiecare dintre culorile puse pe pânză, de fiecare fragment de compoziție muzicală care-i justifică existența în fața celor de care s-a despărțit vremelnice.

E universul de rezervă din care marii creatori de artă și scriitorii nu reușesc să mai iasă decât prin moarte. Percepția lumii reale nu se mai face direct, ori prin subtilități viclene de îndatorire a unuia față de altul, ci într-un câmp al relațiilor sinelui cu reflectarea în universul propriu a lumii din jur. Un sunet, o culoare, o replică, un chip pot să țină locul unei vieți trăite banal, din care omul obișnuit nu decelează expresivitatea,

frumusețea, tâlcul ascuns al detaliului ce dă sens clipei, dar care dincolo, în lumea paralelă a unui artist formează un tot unitar.

E universul de rezervă al fiecărui om meditativ, care încearcă să se retragă din fața agresiunii celorlalți, pentru a cugeta doar asupra condiției sale. El va fi și printre puținii oameni lipsiți de har, care va încerca să se apropie de universul paralel al artiștilor sau oamenilor de știință, să se poată înțelege mai bine, să găsească un corespondent sentimentelor pe care le are, să intre în adâncul sensurilor existenței umane. Citirea unei cărți, urmărirea unei emisiuni de știință, privirea unui tablou, ascultarea unui concert, îl pot detașa vremelnice și eliberator de presiunea prezentului, de rutina vieții de fiecare zi, la care se va întoarce cu o altă perspectivă asupra lucrurilor din jur, asupra oamenilor din apropiere, asupra mersului evenimentelor lumii. E un exil interior pe care omul de artă sau știință nu și-l pot permite. Ei trebuie să trăiască coșmarul sentimentului inutilității lor materiale într-o lume hiperpragmatică, complexul celui ce știe din ce atomi se compune un cui, dar nu știe să-l folosească.

Mai adâncă decât universul artistului sau omului de știință e lumea gândurilor pure, cu legile și evoluția lor, unde artistul, scriitorul sau savantul coboară pentru a-și afla poate limitele propriului univers, dar și pentru a găsi răspunsuri la întrebările de fiecare clipă din domeniul său. Alt exil, ca o trezire brutală făcută în crâmpieie încrâncenate este spre viața de care s-a despărțit cândva, în tinerețe, când a luat calea calvarului luptei sinelui cu lumea pe cont propriu, prin munca lui, urmându-și chemarea. E clipa de ieșire spre lumea reală, pentru oxigenarea sufletului și minții. E clipa în care, dincolo de asemănarea lui cu ceilalți oameni, încearcă să fie ca și ei, încearcă să-și găsească locul pe care i l-au pregătit semenii și descoperă că între el și ceilalți e o distanță pe care nu o mai poate recupera fără să regrete vreodată că și-a ales calea lui.

Între aceste trei feluri de despărțiri vremelnice își duce viața fiecare om, jinduind mereu spre zonele pe care le controlează cel mai puțin, dar unde crede el că i-ar fi spațiul de definiție, ca o ciudățenie a firii umane, știind de la început că toate revenirile sunt chinuitor de grele, încărcate cu molozul ruinelor universului pe care l-a părăsit.

AROMELE TIMPULUI
despre condiția umană

EXIL INTERIOR

Când nu poți evada din lumea mărunță, zgomotoasă, meschină în care ești, spre o libertate a ființei tale, când nu-ți mai vine nici să călătorești spre lumea din afară, să te eliberezi de marasm, să uiți, să te minți că ești un alt om sau un simplu spectator la jocul dur al celorlalți, intri într-un exod spre interior, spre tine și descoperi, pe rând, porți pe care nu le-ai deschis niciodată, ce dau spre tărâmurii mai adânci, unde ar trebui să se afle esența ființei tale, să o vezi, să o recunoști, să ți-o asumi.

Sunetele pașilor celor din jur încep să te irite, vocile lor, care te cheamă, ți se par brațe ale unor oameni ce vor să te smulgă dintre pereții tristeților tale, să te ducă într-o carceră a vieții lor, unde să te împricineze pentru lipsa ta de participare la marele joc, pentru egoismul tău de a-i privi cu ochii sufletului și de a-i judeca mereu pentru superficialitatea, pragmatismul și meschinăria lor.

Apoi glasurile lor devin niște ecouri, ca ale unor ființe rămase în afara grotei în care te adâncești, în vreme ce, dincolo de prima poartă deschisă, vei da de amintirile cu ei, le vei vedea chipurile și le vei auzi vocile, în crâmpie de filmulețe colorate dintr-un timp de altă dată, când credeai în ei, când te simțeai alături de ei în cea mai bună dintre lumi. Și asta pentru că mereu ai trăit cu credința nătângă că bucuria din sufletul tău e și bucuria lor, că durerile tale sunt și durerile lor, fără să-ți poți imagina că fiecare dintre cei pe care-i vezi acum tapetând pereții primei camere a grotei își avea țelurile independente de ale tale, undeva pe cel mai de suprafață dintre paliere, în imediata lor apropiere, ori dincolo de tine, care nu reprezentai pentru ei nimic.

Îi privești și acum și încerci să-i ierți, ba chiar să-i simți alături, să-i înțelegi, să le justifici într-un fel modul de a fi, voința lor de a te transforma într-un appendice al vieții lor, de pe urma căruia să profite până la capăt. Îi privești în amintiri de altădată, mai tineri, mai plini de vigoare și tot nu le înțelegi mesajul vorbelor spuse demult, care au făcut ca viața ta să fie într-un anume fel și nu cum o visai tu.

De la un timp și prezența lor în amintire devine obositoare și crezi că nu te vei putea despărți de ei niciodată, și că nu vei putea să ajungi în adâncurile tale neînsoțit de amintirea chipurilor, și gândurilor, și vorbelor lor și vei trăi cu senzația că sufletul tău e format dintr-un conglomerat de rețele de sentimente, care-și modifică permanent structura și forma, ție neapartinându-ți nimic al tău. Atunci te-ntrebi dacă ai fost vreodată tu ori numai un loc unde s-au intersectat voințele și dorințele celorlalți. Nu ști ce să-ți răspunzi. Te simți alungat din lumea ciudată a propriilor amintiri, te vezi mai infirm decât înainte de plecarea în exilul tău interior, pentru că ghicești nu doar indiferența celorlalți față de suferințele tale, dar și răspântiile în care drumul ales de tine a fost dirijat de voința lor, iar la capătul unde ești te afli de pe urma dorinței lor de a te vedea acolo.

Deschizi următoarea poartă, dincolo de care, în urmă, rămân ecourile umbrelor celor de afară, așa cum i-ai păstrat tu în memorie și dai de o altă încăpere, mai în adânc, unde pe pereții cu stalactite și stalagmite îți apar amintiri ale chipurilor personajelor din cărțile și din filmele pe care le-ai văzut într-o viață, ca niște copii ale unei realități de două ori transfigurate. O lume de sunete și imagini mai estompate, dinăuntru căreia îți ies în față câteva frânturi de replici, citate din texte, vorbe

mari ale unor oameni ce-au dirijat istoria, de acum și de aiurea din timp, de când s-au păstrat poveștile lor scrise. Apoi câteva chipuri ce poartă ceva din firea și ființa ta, din firea și ființa cuiva necunoscut care, într-o viață alternativă, ar fi fost partenerul existenței tale, rămas însă la vârsta tinereții, când totul e posibil, când totul e palpabil. Ființe fără nume, ființe de abur, care te însoțesc mai departe în cea de-a treia încăpere, unde-ți descoperi urmele tuturor idealurilor avortate, urmele copiilor nenăscuți din toate iubirile pe care le-ai trăit. Lumea aceasta de abur comunică osmotic cu un timp trecut, cu o realitate a altcuiva, străin ție acum, pe care l-ai putea doar recunoaște, fără să-ți mai poți imagina că ar putea să fie chiar ființa ta într-o variantă de viață pe care n-ai apucat să o trăiești. Partea care te întristează e iluzia că în acea ipostază a unei existențe alternative n-ai mai fi fost cel urgisit de soartă, și nu ți-ai fi căutat niciodată un exil interior, ca peste puțină vreme să-ți dai seama că și atunci ai fi rămas același om meditativ, cu o puternică voință de introspecție dusă până în pragul ieșirii complete din lume.

Cartea care te luminează e aceea care-ți șoptește că dintre toate variantele posibilei înaintări pe o cale sau alta a vieții, te-ai așezat în cea mai apropiată de firea ta, care ți-a permis ca în momentele de mare tensiune să te poți retrage din fața lumii. Îndoielile te fac să pleci degrabă din această cameră a grotei spre următoarea, fără să mai duci cu tine nici ecourile vieții celor vii, nici ecourile celor morți, și să te vezi singur, înainte de vremea tumultului tinereții, crezând în cerul înstelat și în cel de acolo, sau de dincolo de el. O pace binefăcătoare te desparte de teama de moarte, de teama de viață și câteva crâmpoie de timp trăiești nemărginirea vremii copilăriei, când o lună din viață face cât zece ani de bătrânețe.

Ai vrea să adaști mai mult în locul acela, unde lumina pare să vină din pereții grotei, lăsând jur împrejurul tău fără de umbre, ca într-un peisaj submarin de la tropice, unde pești viu colorați trec printre recifi albi într-o apă verzuie, transparentă. Dar mirificul peisaj te duce mai în adânc, unde dai din nou de tine într-un ne-timp, dinaintea venirii pe lume. Camera aceea a grotei e deschisă lateral până în adâncuri ale căror capete nu le zărești, dar de unde îți sosesc ecouri vagi ale tuturor camerelor prin care ai trecut, să-ți restituie un timp trăit, ca un fel de ursire inversă, dinspre ceea ce s-a petrecut, spre ceea ce s-a spus că se va petrece, să-ți dea sentimentul tonic al omului aflat exact pe drumul ce duce la casa sa, să crezi și tu că n-ai rătăcit.

„Dar ce va fi mai departe?” întrebi pe cineva ca un duh, pe care-l simți aproape. „Ce s-a întâmplat și până acum, dar altfel!” îți răspunde iar tu ai să crezi că e altceva!

Te vei dumeri că nu ești singur, că aburii colorați cu miros de crini, tabac și lăcrămioare sunt rămași în genă de la tatăl tău și de la mama ta care continuă să te însoțească de acolo de unde sunt, în călătoria spre adânc, că vocile lor, care te-au ocărât sau povățuit altădată au rămas imprimate în timpanele sufletului, iar nările tale adulmecă urma lor. „Nu merge mai departe, căci vei trăi o singurătate pe care n-ai s-o poți înțelege — auzi din nou glasul unui duh —. Și-ai să vrei să te desparți de tine și să te întorci în lumea din care ai venit, să-ți trăiești viața alături de ceilalți, de care ai fugit! Și ai să crezi că acum știi să te bucuri de ea... Dar nu va fi așa...”

Vei simți un sentiment confuz că vocea aceea e a Tatălui ceresc, al cărui chip în camera aceea din grotă ți se pare a fi a tatălui tău, și că de fapt ești retras la o mănăstire, în chilia ta, unde sub forța unei rugăciuni din noapte reușești să te confunzi cu o lume despre care ceilalți te-au învățat că este sfântă. Și vei crede că mai mult nu se

poate dori, că dincolo de contopirea cu ceea ce știi tu că este dincolo de toate cele omenești nu se poate trece, nu se mai poate ajunge nicăieri. Dar glasul care te povățuiește nu te poate opri să nu mergi spre o altă ușă ce dă mai în adânc, spre o cameră unde să fii numai tu, într-o singurătate pe care n-ai s-o suporti și pe care n-ai s-o înțelegi de unde vine și-o să-ți cauți trupul tău, uitat afară, să știi că mai exiști și să-ți dorești să te întorci între oameni. O cameră adâncă, aflată dincolo de tot ceea ce crezi și tot ceea ce ți-ai putut imagina că aparține vieții unui om, unde se învăluiesc nori colorați violacei și negri, albi și portocalii, care-ți spun ce se va întâmpla în viața ta după ce te vei întoarce din exilul interior.

O voce îți spune: „Aici numele tău este altul”, și nu înțelegi cine poate să fie, de vreme ce sentimentul sacral simți că a rămas în cealaltă cameră, odată cu ultima urmă din cel care ai fost înainte de a coborî în grotă, o piele de spirit îndumnezeită. Vei vrea să te întorci dar toate ușile vor fi închise în urma ta, și-atunci vei pleca mai departe, spre ultima dintre camerele grotei, cu teamă de necunoscut.

Pe culoarul strâmt ce duce spre adânc vei redescoperi în tine toate stările de suflet de care ai fugit când erai între oameni, doar că acum nu le mai auzi nici glasurile, nu le mai vezi nici chipurile, nici ecourile lor așa cum ți-au rămas în amintire. Nu vor mai exista pentru tine nici eroii cărților, ai istoriilor lumii, ai filmelor pe care le-ai văzut cândva, nici imaginea iluzorie a Pământului văzut de la înălțimea sateliților, nici cele ale câmpiilor verzi sau ale oceanelor la tropice, printre corali și pești colorați, nici acelea ale munților violacei în apusul soarelui, ci doar umbra ta proiectată de feștila ce o ții în mână să-ți lumineze pașii, undeva în față, pe ușa ce o crezi a fi ultima din coborârea ta în interiorul sufletului. Până și Dumnezeu se va fi retras undeva în mijlocul oamenilor de care ai fugit.

În camera unde vei intra pereții vor fi albi, ca de spital, luminați de undeva de sus, printr-o răsuflătoare a grotei ce dă direct în lumea din care ai venit, dar ale cărei ecouri nu mai ajung până acolo. Pe pereții aceia albi ți se va părea că vezi desfășurându-se povestea unei vieți străine, din care nu mai recunoști decât crâmpoșe, și-ai să te dumirești că povestea aceea și eroii imaginari pe care-i vezi și-i auzi și-i simți și-i miroși sunt invenția ta, pentru că au existat întotdeauna în tine, și-acum încep să țină locul lumii pe care ai părăsit-o și pe care ai lăsat-o în urmă.

O să simți bucuria facerii lumii, precum o știi din *Biblie*, dar cu certitudinea că tu ești cel care dă naștere tuturor văzutei și nevăzutei, că tu ești cel ce risipește ca o păpădie sămânța printr-un univers strâmt, cât o cameră de grotă al cărei soare e o simplă răsuflătoare ce dă spre lumea reală. N-ai să mai vrei să treci spre altă cameră a grotei, pentru că întregul univers simți că e adunat în aceasta cu pereții albi și cu imaginile pe care ochii tăi le văd proiectate acolo. O stare de bine, ca a ziditorilor simți cum te cuprinde în întreaga ființă. Te așezi, să rămâi mai mult, sau pentru totdeauna acolo, fără să mai fi măcinat de curiozitatea de a vedea ce se ascunde în celelalte camere ale grotei. Îți spui că exilul tău interior a ajuns la capăt, fără să mai vrei să te întorci.

Te vei așeza pe o lespede mare să privești fascinat povestea vieților ce ți se arată acum, să afli finalul. Să poți desluși mai apoi măreția universului creat de tine și lăsat să-și petreacă destinele de piatră, dacă e piatră, de pom, dacă e pom, de ființă, dacă e ființă, ca din toate să înțelegi de ce ai simțit nevoia să te retragi din lumea aceea atât de asemănătoare făcută de altcineva să se întrepătrundă atât de bine între umbrele și luminile ei, ca un tot când luminos, când întunecat, ca un înveliș viu al unei planete de aiurea. Vei

vedea lupte, vei recunoaște săruturi, vei vedea copii născându-se, cu toate petrecute între niște străini și vei simți dintr-odată dorul de ceea ce știai că ai lăsat în urmă. Atunci, în clipa aceea, vei vedea că zâmbetele chipurilor imaginate pe pereții albi ai grotei se transformă în rânjete, ochii devin injectați și dau să iasă din orbite, și vei simți cum se reped la tine, nerecunoscătoare, să te sfășie.

Te vei ridica temător de pe lespede pe care stăteai și vei porni în grabă spre ușa pe care o vezi în față, cu speranța nerostită că aceea te va scoate afară, în lumea din care ai venit și pe care încă o mai poți ghici în intențiile ei, să te poți apăra. Imaginile de pe pereții albi te vor urmări ca niște erinii pe culoarul ce duce spre următoarea cameră, silindu-te să alergi din calea lor.

Mai jos te va aștepta o cameră întunecată, unde întreaga lumină va veni doar de la feștila ta, mărindu-ți umbra printre stalactitele și stalagmitele din spatele tău, ce se ridică și coboară ca niște dinți de rechin gata să te sfășie. Dar nu-ți va fi teamă, ci te vei întreba dacă trăiești, dacă succesiunea întâmplărilor din drumul tău spre interiorul sufletului face parte din tine, sau e o invenție de moment a unui om speriat de viață. Din jocul umbrei tale în mișcarea făcliei vei desluși gânduri fără de formă, ce te vor face să înțelegi esența tuturor lucrurilor și vieții, sensul ei, pe care însă nu le vei mai putea comunica nimănui. Vei renunța să mergi mai departe, așteptând ca acolo, la acel capăt ales de tine, în ultima dintre camerele unde te-ai oprit, să-ți înțelegi ființa ca pe un univers.

TREI GLOSSE LA MONSENIORUL GHIKA

Monseniorul Ghika nota, cu deplină înțelegere a ființei umane că: „Progresul sufletului constă în a face din dragoste ceea ce ar trebui făcut din datorie”. Aici e o sublimă diferență între spiritul latin, capabil să evolueze doar într-un context colorat, complex, în libertatea de alegere a surselor și resurselor, unde factorul asociativ-speculativ dă imbold imaginației, iar sufletul se construiește prin afect, și spiritul germanic, ori extrem oriental, capabile să se edifice printr-o asimilare determinată, motivată de înțelegerea exactă a locului conștient asumat în interiorul unui sistem creat. Motivația intimă a lui „a face din dragoste ceea ce ar trebui să faci din datorie” anihilează, în fapt, al doilea termen și ne aduce în postura, cunoscută deja, a asumării istoriei.

E o datorie oare, în nebuloasa în care plutim, să ne dezvoltăm spiritul civic încât participarea la mersul comun spre bine să nu aibă apăsare? Unii dintre contemporani consideră că spiritul civic înlocuitorul celui patriotic, și confuzia, în mintea multora e imensă, de vreme ce li se propune să-și manifeste acest spirit în perimetrul blocului de locuințe și mai puțin în agora unde se dezbate probleme ale întregii națiuni. Or, în aceste condiții, mai e o datorie să mori azi pentru un ideal ce vizează poporul tău? *Vechiul Testament* zice că da.

Conservatoare, Biserica oferă singurul decalog capabil să justifice legitățile funcționării armonioase ale unei societăți, mici sau mari. Biserica apelează la afect. Prima erezie importantă împotriva creștinismului a fost a lui Arie. N-avea nimic comun cu societatea de la finele Antichității, ci cu omul ca ființă vie, liberă. A prins mai cu seamă

în nordul Europei. Toate celelalte erezii, unele devenite religii motivate de contextul istoric și al îndepărtării Bisericii catolice de realitatea umană a societăților de Ev Mediu se nasc tot în spațiile respective ale Europei. Reforma, protestantismul, care pleacă în întâmpinarea omului și refuzul pădurii de simboluri ale creștinismului.

Ciclic, în spațiul germanic spiritul întoarce spatele lui Dumnezeu. Ultimul dintre gânditori fiind Nietzsche, ca tot în același spațiu să apară voci grave și limpezi ale celei mai pure credințe creștine, Kierkegaard. Acum trăim sub presiunea unei orizontalități maligne, a unui determinism pe spații înguste, capabil să ofilească cele mai optimiste forme ale materialismului dialectic. Viața însăși face ca, mai cu seamă în spațiul urban, spiritul să fie înlocuit cu fantezmele de moment, cu efemeride celebre exact o zi, dincolo de care sunt înlocuite cu altele.

Neîndoielnic că în această lume difuză apar susținătorii fervenți ai teoriei sincronismului istoric, ai conviețuirii, într-un același timp și spațiu, a unor forme de istorie încheiate demult, cu cele contemporane. Primitivii, sclavagismul, feudalismul, capitalismul, socialismul, toate, iată, coexistă nu doar pe planetă, dar și în intimitatea gândurilor și îndoielilor fiecăruia dintre oameni. Diacronismul evoluției societății umane e negat cu vehemență ca și istorie evidențiată în sine. O tâmpenie perfectă, pentru că a scoate doar un element, o personalitate din cursul istoriei și întreg eșafodajul orizontalității sincronice ar dispărea. Cu ele și istoria civilizațiilor, a culturii, istoria universală.

Scrutarea orizontului prezent nu face decât să complice prin simplificare, prin reducere la absurd, fenomenologia unor epoci apuse, la capătul cărora (n-avem ce face!) ne aflăm noi. A exclude epoca filosofiei grecești de la presocratici la Plotin, cu specificul său sclavagist, înseamnă a reduce la zero însăși filosofia, pentru că tot ceea ce s-a construit a pornit de acolo în domeniul gândirii umane.

Analiza unei lucrări de artă plastică din Renașterea italiană sau flamandă, cu temă biblică, poate ului pe oricine prin acribia cu care a fost pusă pe pânză întreaga încărcătură de sensuri și simboluri, cunoscute de pictorul renascentist, în așa fel încât nici un milimetru de lucrare nu conține vreun element gratuit. Cum în *Divina Comedie* a lui Dante nimic nu e gratuit. Asta în timp ce oricare dintre lucrările de artă plastică contemporană nu conține decât vreo aluzie la un simbol, la o semnificație profund umană. Se va spune că „habotnicul” artist din Renaștere s-a temut să-și ia libertatea de a depăși ceea ce trebuia spus. Greșit, pentru că o aceeași pădure de simboluri, care azi ne scapă cu desăvârșire, era prezentă și în picturile de gen. Tot la fel, contemporanul nostru va descoperi că simbolistica sa se rezumă la efectele cromatice redescoperite de Itten în *Psihologia culorii*.

Privesc în jur și descopăr direct un deșert în mijlocul căruia s-a instalat un circ cu cai de lemn, cu ringelspiel-uri, cu mașinuțe care se ciocnesc absurd, fără să fie rănit sau să moară cineva... Un circ cu o sumedenie de aparate dătătoare de senzații tari, capabile să scoată pentru o clipă omul din ternul existenței sale. Nimic spiritual, nimic grav, nimic prin preajma definirii fericirii. Pare că societatea umană a involuat, s-a întors spre vârsta copilăriei, a învățării vieții prin intermediul jocului, a gestului gratuit. Sensul se dobândește prin necesitatea de a respecta, conștient pe cât posibil, regula unui joc ce stă deasupra a ceea ce se vede în imediata apropiere.

Nimic, în afară de necesitate, dublată, pentru pierderea completă a busolei, de întâmplare, de jocul de-a nimic al omului ce trăiește de azi pe mâine cu gândul că poimâine va fi ca ieri.

Se instalează astfel o lene care nu e altceva, după vorbele aceluiși monsenior Ghika: „decât să te privești cu stupiditate cum mori”. Și-atunci unde să mai fie loc de datorie? Unde să mai fie progresul sufletului nostru în a face din dragoste ceea ce suntem datori? Simpla încrâncenare pseudo-aristocrată de a vedea istoria în sincronismul ei și nu diacronic, simpla umplere a unui loc golit de personalități puternice, umplut cu vedete ce se succed cu viteza schimbării roiurilor de efemeride, schimbă un dat fundamental al omului din ființa aflată sub presiunea culturii și cu complexele firești în fața neștiinței. Suntem niște ființe versatile, pentru care albul și negrul sunt identice. Ca pentru un orb din naștere.

Un orb căruia nu i s-au acutizat celelalte simțuri pentru a-i suplini infirmitatea. Un om amorf, inconstient de propria sa infirmitate.

Lumea de azi, atomizată cum este, se îndepărtează nu de fața oribilă a unui secol ci de sine, de înseși noțiunile de dragoste și datorie. Motivațiile au involuat către necesitatea imediată, către confort și lene, către disperări fără acoperirea unui factor de risc cum este cel real, acela al îndepărtării de condiția sa de creator. Transformarea omului în consumator ne reîntoarce la începuturile civilizației, când fără a fi nici vânător, nici agricultor, nici păstor, se mulțumea cu cele pe care i le oferea natura fără vreo trudă.

Războiul cu sinele, clamat, dezbătut, comentat, este în fapt o bătălie falsă cu o realitate înconjurătoare inventată de el, care, precum nisipurile mișcătoare, cu fiecare nouă mișcare în scufundă tot mai adânc, în timp ce el caută salvarea într-o cu totul altă parte. Luați-i omului din jucăriile inutile să-și poată descoperi sensul, ca abia apoi să se dumirească despre locul său în lume și datoria față de-acela, ca în final, în unul neîndoielnic foarte îndepărtat, să descopere dragostea.

În hruba unde stă ascuns, simte vag doar nevoia câte unei bucurii, care, și aceasta nu e mai mult decât „o presimțire a lui Dumnezeu” cum spunea același monsenior Ghika. O presimțire a unei prezențe ubicue pe care în mod rațional o refuză, o presimțire cât o confuzie imensă când bucuria din sufletul său prinde conturul unui obiect, prinde conturul unei șanse de bunăstare. Din aproape în aproape, din adânc în mai adânc, spre zorii de cenușă ai zilei de mâine, se teme de curaj, pentru că și el nu e mai mult decât „o mare singurătate”. Se teme de a fi desăvârșit pentru că simte că „sacrificiul său trebuie să fie conștient de realitatea sa și nicidecum de meritul său”.

Ciudat însă, că, fără să vrea, scufundându-se astfel în cotloanele tot mai întortocheate ale vieții sale, refuzându-l explicit pe Dumnezeu, omul se apropie tot mai mult de el.

DIVORȚUL DE LUME

Un bloc e un cătun pe verticală, cu cincizeci de familii așezate suprapus. Trei blocuri sunt deja un sat, iar un cvartal e cât o comună, cu verdeța lăsată să crească liberă printre betoane, cu viță de vie urcând până la etajul al doilea, cu nuci și tei, cireși și

magnolii, cu sălcii și arțari. Cartierul e cât un oraș de provincie, străbătut de toate tipurile de mijloace de transport: tramvaie, troleibuze, autobuze, taxiuri, tir-uri, dricuri, camioane, căruțe, salvări, iar pe deasupra, neștiute de nimeni, urmându-și culoarele lor de zbor, avioanele, mici pete argintii, urmate de una sau două dăre ce se întind pe zeci de kilometri.

Universul unui oraș e format din microuniversurile cartierelor, de acel „centru” local și celălalt, al mării așezări, unde-și dau întâlnire oamenii din toată urbea, să simtă și ei că ating, măcar o dată pe săptămână, emblema localității în care stau.

În parcul de lângă stadionul municipal se întâlnesc mai cu seamă tineri ce vor să-și exhibe dragostea și ziua și seara și noaptea, câini cu pedigree, scoși la iarbă verde, bunici cu nepoți, taximetriști de la câteva firme din oraș, filosofi pășind meditativ, dar numai atunci când în zonă nu sunt organizate festivalurile berii „Timișoreana”, „Ursus”, „Stela Artois”, „Tuborg”, festivalurile vinului și castanelor de Baia Mare, ori pur și simplu circuri cu călușei și ringelspiel-uri, trenulețe ale groazei, basculante rotitoare ce se înalță până la ultimul nivel al Spitalului județean, evenimente ce atrag ca un magnet populația din toate cartierele orașului. Aici pulsează viața. Aici dispar morga și toate celelalte diferențe ce fac ca unii să se poată descurca și cu 3 milioane pe lună, în vreme ce alții abia îi dau de capăt cu 70 de milioane. Aici, pentru câteva ceasuri, sunt cu toții la fel.

Bulversat de vânzoleala parcului, filosoful se retrage în apartamentul lui de bloc și continuă să citească despre nimicnicia lumii fără a da crezare Ecclesiastului și îndepărtându-se nu numai de Dumnezeu, această invenție orientală, după opinia lui, dar și de lumea care azi e mai aproape de El ca oricând. Meditațiile asupra umanității s-au mutat de la o vreme în cugetări asupra ideii, asupra gândului în sine, devenind mai serbede ca niciodată. Circul și pâinea antichității au fost teme de meditație pentru o sumedenie de filosofi, când psihologia, sociologia, epistemologia nu deveniseră domenii de sine stătătoare, cu legi proprii și interpretări statistice deformatoare, când logica era numai una singură, aceea a rațiunii pure, și nu era diversificată pe paliere ca azi, nu fac decât să întrerupă orice fel de posibilitate de comunicare, de corelare a elementelor comune, în vederea obținerii unei concluzii cu acoperire în realitate.

Din dreptul ferestrei închise, privind peste ochelarii opriți pe textul *Ființă și timp* al lui Martin Heidegger, având, în răcoarea camerei de bloc, fundalul sonor al *Concertului pentru pian și orchestră* de Rahmaninov, la concurență cu muzica ce se aude afară, unde dansatorii ansamblului „Banatul” evoluează în ritmurile *Sorocului* bănățean, filosoful trece peste imaginea rotitoare a scrânciobului colorat purtând oameni cu doi, trei litri de bere în ei, dându-i peste cap, peste puzderia colorată a fermecătoarelor ființe de o zi, îmbujorată azi de bucuria de a trăi din plin ceva cât se poate de simplu, și ajunge spre coamele verzi ale castanilor de lângă o fostă casă a tineretului, devenită între timp hotel, restaurant, scenă pentru concursurile de miss și de modă, фитнес, bibliotecă, universitate particulară, club, și rămâne perplex când descoperă că acel melanj ciudat cu de toate pentru toți e nu numai chipul real al orașului unde trăiește, ci chiar al lumii alături de care parcurge acești ani către finitudinea sa.

Renunță să-și continue gândurile în momentul în care descoperă un banner albastru pe care stă scrisă perioada desfășurării festivalului. Își spune că mai are o zi, apoi încă două, pentru strânsul gunoaielor, și abia în a treia, a patra, va putea să-și reia peripatetic întâlnirile cu parcul de lângă stadion. Coboară din dorința de a se îndepărta de magma aceea a lumii, de imaginea grotescă a propriilor sale opinii despre politică, unde lucrurile

arată și mai haotic, ia liftul până la parter, îngrozit de senzația celulei de pușcărie în care se află și se scufundă până în mijlocul pământului. Traversează imprudent strada și se oprește în stația tramvaiului 7, singurul care mai circulă spre zona Dâmbovița. Să meargă în centru, e inutil. Imagine de fundal pentru știrile de televiziune, sau pentru reclamele turistice cu „Vizitați Timișoara”. Porumbeii, Opera, Catedrala și italieni mai mulți decât în Piața San Pietro din Roma, unde, în schimb poți găsi japonezi, coreeni, nordici și cu siguranță români.

Tramvaiul 7 trece printre vile noi două stații, apoi o cotește spre Fratelia. Cartier de case vechi intercalate de blocuri cu patru etaje, verdeată, calm, de provincie, muzică țigănească, manele, cârciumi, câte-o firmă mai răsărită, dărăpănături, biserici de toate confesiunile. Tramvaiul plin. Se va goli la piața Aurora, piața visurilor și tuturor posibilităților cu pretenții mici, căci ce poți lua în centru la „Leonardo” cu 9 milioane, aici poți să achiziționezi cu o sută de mii, e drept, second hand și-ți mai rămân bani și de festivalul berii. Doar că din toată povestea asta filosofului îi revine în minte tinerețea sa, când cu arma în mână cotrobăia prin tufișurile de către Ciarda Roșie după inamici inexistenți, vreme de trei luni de vară, la sfârșitul facultății. Luni de groază pentru o ființă meditativă, bună oricând să fie țintă, dar, incapabilă să realizeze, nici măcar în poligon, că gloanțele nu sunt toate chiar oarbe.

Din Dâmbovița se poate ajunge în Freidorf sau spre centrul orașului. Biserica din apropierea stației e baptistă. El, filosoful e ateu, că așa l-a învățat școala carteziano-marxistă. Dacă o ia spre centru, dă de imaginea standard, dacă o ia spre Freidorf, pică într-o comună cu blocuri unde nu cunoaște pe nimeni, dacă nu coboară din tramvai, ajunge din nou acasă la Rahmaninov peste *Sorocul* bănățean, și-atunci îi apare în fața ochiului interior imaginea unei mănăstiri din Moldova. Acolo ar putea medita în tihnă și fără amintiri. Dar cum să călugărești un ateu?

CINE ȘI ÎNCOTRO

Una dintre dilemele gândirii lumii de azi este opoziția între natură și cultură, temă frecvent dezbătută de oamenii de știință, mai cu seamă, și mai puțin de creatori de artă și scriitori, complet abstrăși, ca de obicei, marilor probleme ale lumii văzută din exteriorul ei, scufundați adesea în propriile lor sentimente față de un sine confuz, de o proximitate subiectivă în percepție și reprezentare. Spre a demonstra contrariul acestei dihotomii una dintre teoriile redefinite conceptual împarte în patru tipuri ontologice universul mic al acestei lumi a oamenilor, dominată de ei, învinși adesea de ea, de pe insula din neant numită Pământ.

Primul tip este *totemismul*, când celălalt (uman sau nu) posedă elemente fizice și de interioritate identice cu ale mele; al doilea e *analogismul* — când celălalt posedă elemente fizice și de interioritate diferite de ale mele; al treilea e *animismul* — când celălalt posedă interiorități similare în corpuri diferite; și în fine, al patrulea, *naturalismul* — când celălalt posedă interiorități diferențiate sub înfățișări analoage. Teoria aparține unui francez, Philippe Descola și a apărut în volumul *Par-delà nature et culture* editat de Gallimard în 2005.

Există în aceste preocupări un ciudat sindrom scientist ce se revoltă împotriva cutumelor care au așezat cultura lumii europene înaintea tuturor celorlalte produse ale spiritului uman, pe canavaua unei evoluții care-au făcut-o să se identifice doar cu sine însăși în raport cu un anume tip de mitologii, două, în fapt, una greacă și alta nordică, singurele capabile să mai furnizeze teme industriei culturale mondiale, spre confuzia generală a consumatorului de divertisment artistic. În aceste condiții, devin mult mai gustate cărțile de antropologie umană, ce forează în adâncurile începuturilor, când omul participa complet la cosmicitatea lumii alături de întreaga natură, regăsindu-se pe sine în postura plantei ce renaște în fiecare an, în directă relație cu toate planetele, cu întregul sistem solar, cu universul imediat de la marginea acestei galaxii de lapte.

Există studii ce pun în evidență toate elementele totemismului, analogismului, animismului și naturalismului în viața de fiecare zi a omului din marile aglomerări urbane, a omului din țările supercivilizate, așa încât tentația aprofundărilor antropologice ale psihologiei umane reflectă în fapt reapariția unor caracteristici comune cu civilizațiile de început ale omenirii. Antropologul-psiholog nu trebuie decât să urmărească paralelisme între textele lui Claude Lévy-Strauss sau Sir James Frazer și realitatea imediată pentru a descoperi remanențele primitive prezente în interioritatea omului contemporan, întoarcerea către un dat fundamental ascuns în trecutul său, singurul capabil să explice un anume tip de evoluție pentru viitor. Am spune: un viitor al trecutului. Viitorul unui om incapabil să se adapteze sufocantei informații pe care o primește continuu, incapabil să o mai discearnă, să o așeze în cutiuțele unei minți ce funcționează încă pe principiile legilor mecanicii descoperite de Newton.

Pacea pe care o stabilizează cartea lui Descola între natură și cultură este expresia crizei profunde prin care trece cultura contemporană, care pare să-și fi epuizat resursele interioare de reprezentare, acceptându-și noua condiție impusă de superficialul *consumator*, de a fi un divertisment interșanjabil cu oricare dintre formele unei relaxări necesare unei bune funcționări a individului în societate.

Cine mai crede că lucrurile arată altfel trăiește încă în secolul al XIX-lea, sau ceva mai înainte, când autorul actului artistic se desprindea din anonimatul masei și devenea egalul în notorietate al boierului, al burghezului, interesat să se regăsească pe sine în cele mai favorabile ipostaze ale sale. E o falsă impresie că notorietatea unor cântăreți de muzică ușoară de azi, ori a unor staruri va mai avea ecou în timp, câtă vreme după mai bine de patruzeci de ani în top-urile lumii se mai află Pink Floyd și Rolling Stones. Citați autorii de romane memorabile după suita celor din America Latină! Dați nume de mari pictori și sculptori, de mari creatori arhitecți, apăruți după Gaudi, Niemeyer, după Hunterwasser!

Trăim din amintiri pe mai toate palierele culturii, trăim din reinterprețări sofisticate ale unor istorici ai culturii ce frunzăresc și cărți de știință, și antropologii și cărți de psihologie abisală și-și încurcă mintea în algebra geneticii ființei. Redescoperim că am trăit frumos într-o lume nu mai frumoasă ca aceasta, dar cu credință în ceea ce a născut spiritul uman.

Industria culturală produce stereotipii expulzând ființa dintre coordonatele ei naturale. Când în conștiința tinerei generații principalul personaj al epocii e o ficțiune, Harry Potter, după care abia urmează Bush, cel mai mediatizat om al epocii, se poate crede că distanța mentală dintre realitate și ficțiune a fost depășită. Trăim în plină virtualitate. Creația oferă modele complet străine din viața de fiecare zi a oamenilor din

dorința de a depăși pragurile știute ale uimirii, din dorința de a trece dincolo de limitele impuse de propria noastră imaginație; când *Fericiți cei săraci cu duhul* intră într-o altă înțelegere în ziua de azi.

O reinterpretare a tuturor știutelor dintr-un unghi antropologico–psihologic, de la șamanism, etnie, rit, sacrificiu la război e un demers ce atrage pe lângă specialiștii domeniilor amintite și omul de rând, dornic, ca oricând, să știe cine e, de unde vine și încotro merge, deși când moartea unor semeni e rezumabilă la o cifră cu mai multe zerouri, pentru a da o aproximație oarecare, sensul existenței în conștiința individului reflectă doar iubirea de sine, până dincolo de pragul celui mai absurd egoism. Criticul și istoricul de artă, devenit din nou personajul principal al scenei culturale, alunecă prin spirit dinspre cultură înspre știință pentru a-și putea etala mai cu spor imaginarul speculativ, asociativ, analitic, apropiindu-se de cercetătorul din laboratoarele geneticii sau fizicii nucleare, dar numai în cămașa formeii, ca orice ageamiu. Și iată, cum alături de o industrie culturală există, fără viitor, o cercetare sterilă, speculativă, unui alt timp spiritual ce ne duce cu gândul la butada lui Serge Moscovici că: *Știința n-a făcut nimic pentru umanitate*.

ZÂMBETUL COSMIC AL NEANTULUI

Trăiesc sub o continuă stare de asediu flancată de momente de adâncă singurătate. Toate fac parte și din jocul câinesc de ambiguu al stării de precaritate a sănătății, al pierderii încrederii în ceea ce se poate numi, pentru cultură, viitor. Un viitor previzibil. Nu mai e nici măcar vorba despre ceea ce se înțelege, în mod clasic, prin criză. Valul acoperitor a împins nisipul peste plajă. Castelele de nisip au fost spălate de ape și în locul lor au rămas scoici și alge. Cum la fel de cumplit, din nimic au apărut oameni despre care, peste două zile, nu se mai știe nimic. O efemeritate a efemerului. O aneantizare a obiectului rupt de suflet, de spirit, de tot ceea ce a constituit datul uman.

Un pariu cu lumea mă face să cred că în fiecare minut apare un alt scandal, un alt boom, capabile să anihileze prin rezonanța lor tot ce a fost până la ele. Un alt șoc de suprafață care însă nu se resimte în adânc. Singura tendință firească a ființei, a ființei mele, în acest iureș de întâmplări este să mă retrag, să mă apăr fugind, izolându-mă, să ascult cerul de noapte. Singurătatea e starea de grație a cosmosului. Acolo nu vei auzi stâlcite numele unor oameni cândva importanți, cum nu vei afla că o banală minge de fotbal s-a vândut la abia două săptămâni după Campionatul European din Portugalia la valoarea de zece milioane de Euro, când un tablou de Picasso abia ajunge la o sută treizeci de mii de Euro, și asta pentru simplul motiv că mingea respectivă a fost trimisă în public de marele Beckham, în loc să intre pe spațiul porții.

Un pârlit de haiduc român, cu numele Petru Nica, fură o sută de miliarde de lei, adică vreo două milioane cinci sute de mii de Euro și se predă după o săptămână pentru că nu știe ce să facă cu ei. Urmăriri, Procuratură, Poliție, scandal, complici... și douăzeci de ani de pușcărie. Mingea rateului penalty-ului lui Beckham face de cinci ori mai mult după o licitație cinstită.

În unele din eseurile anterioare demonstrez că în lumea culturii, azi, orice axiologie e făcută praf de pragmatismul unei omeniri în derivă. Ori ceea ce se petrece acum, la scara lipsei noțiunii de valoare, frizează cea mai crasă imbecilitate în toate domeniile, și mai mult — o anihilare chiar a noțiunii de valoare monetară. Căci dacă o minge umplută cu aer valorează cât opt tablouri de Picasso doar pentru că a fost șutată în public la loviturile de la 11 metri, înseamnă că piciorul celui mai mediatizat om de pe planetă valorează de cel puțin zece ori mai mult, iar întregul trup probabil de o sută de ori. Asta când venitul mediu pe cap de locuitor în România e de 69 de Euro. Unii nu mai au pe ce să-și cheltuiască banii fără să se mai gândească practic la nimic, necum la suflet, la raportul dintre noi și ceilalți.

E o cumplită carență în ființa noastră, care treptat s-a instalat și între noi, chiar între cei mai apropiați. Adeseori auzi spunându-se de către sfătuitori într-ai medicinei sau psihologi: „Omul acesta are o carență de afecțiune în jur”. Este un diagnostic care se aplică tuturor, pentru că treptat carența s-a transformat în grotă, iar grotă în vid. Un nefericit hău ne desparte de toți și de toate încât, nu de puține ori, după efuziuni ratate, îndreptate stângaci spre niște receptori care nu rezonază, după refuzul direct sau voalat al încercărilor noastre de afect către ceilalți ne simțim într-atât de singuri încât unii, dacă ar muri, nici nu le-ar părea rău, ori mai mult chiar unora le vine să facă pasul singuri pentru a se termina definitiv această nefericită stare de respingere controlată și însingurare cosmică.

Însingurarea poartă în ea ceva cosmic. Toate galaxiile sunt singure, toți sorii sunt singuri, toate planetele, acest nisip astral sunt singure. Am ajuns să nu mai vreau nici să scriu. Mi se pare de o inutilitate perfectă. Nu mai contează ei, oamenii vii, necum cei de ficțiune, încet, dar foarte sigur, ne pregătim de neant, de o aneantizare în general. Lângă noi e nimicul nostru, umbra perfectă ce se insinuează în noi atunci când dormim. Aici, aproape, nu mai suntem cei ce suntem, ci aer. O absență.

Trăiesc o cumplită singurătate. Mica lume ce gravitează în jurul meu mi-e într-un fel străină. Existăm în registre diferite. Îmi face bine, precum o sumă de neamuri cu care nu am de împărțit nimic. Acești oameni îmi sunt necesari pentru normalitatea și simplitatea lor, pentru voința lor de a trăi. Îmi dau impulsul necesar propriei voințe sau lipsei de voință de a trăi. E ca o a doua familie, sau mai bine zis trib care ascultă de ceea ce spun. Lumea scriitoricească, de care am fost atât de adânc atașat e mai plină ca oricând de venin. Dacă aș fi rămas acolo, aș fi fost un om mort. Dimensiunile realității sunt privite acum, în acest haos al valorilor, doar din unghiul îngust al unor frustrări și mici interese. În fine, cea mai mare dramă mi-o oferă cercul cel mai apropiat de mine, cerc care emite doar pretenții, pentru ca apoi să mă bucur de cea mai cumplită ignorare. Sunt oameni fără sentimente, sunt ființe interesate doar de propria existență, de propriile succese trecătoare. Și poate că nici ignorarea nu m-ar dura dacă la mijloc n-ar fi interesul meschin al fiecăruia dintre ei. Singurul gest care-mi oferă confort este cel de a face bine. E confortul omului singur, care-și cumpără într-un mod confuz, general, abulic, relația cu ceilalți.

Trăiesc sentimentul acestui dublu al meu care nu există fizic. Starea cosmică a omului, a însingurării isihaste este una de comprehensiune tăcută a realității mici și mari. Singurul lucru care rămâne la îndemâna unui om pustiit de singurătate este să dea celorlalți tot ceea ce are. El, singurul, e conștient de faptul că nimeni nu-i va întinde mâna decât pentru a-i mai cere ceva. Trăim pustiirea lipsei de afecțiune care ne îndepărtează și

mai mult de ceilalți și de toate. Paradoxal, singurătatea este locul de unde tot ceea ce este îndepărtat se apropie. E locul unde infinitul devine palpabil. E vremea de unde trecutul se aglutinează cu prezentul și înaintea astfel într-o direcție imprecisă, măsurată de acele ornicelor. Proiecția se confundă cu proiectul, tăcerea cu o introspecție continuă. E vremea marii conștientizări a neantului, a ceea ce va fi după, când toate, în afara pământului, se umplu de inerția preexistentială.

Inocență sau imbecilitate, iată dilema sufletului omului bun. Ca scriitor construiesc oameni răi, tot așa cum copiii își confecționează balauri din carton pe care îi pot învinge, pentru că nu pot concepe ca un om să fie pervers, parșiv, ipocrit, mincinos, hoț, criminal ș.a. Poate că defectul major al artiștilor este acela că nu pot fi puși să conducă cete de oameni. Ei îi simt cu o fantastică repeziciune, le intuiesc mișcările, dar în loc să reacționeze ca și oamenii obișnuiți, se blochează, apoi suferă cumplit doar pentru simplul motiv că în singurătatea lor nu este loc pentru două stări contradictorii. Universuri de curte interioară dominate de lumină și umbră blânde. Artiștii se miră de lume, dar nu sunt făcuți să trăiască între oameni. Defectul major al unui om bun este acela că trebuie să aibă un ascuțit simț al realității. Să observe, ba mai mult, să simtă chiar cu mult înainte ceea ce va urma să se întâmple, să intuiască următoarea mișcare a posibیلilor agresori.

Un om bun e într-o permanentă stare de asediu flancată de pusee de adâncă singurătate. Într-o permanentă stare de apărare și neutralitate. Nu se bazează pe nimeni și din cauza aceasta îi suspectează pe toți dinăuntrul curții sale interioare. Infinitul rău sunt ceilalți, oricum i-ai lua. Omul, indiferent că-i bun sau rău, trăiește o permanentă stare de panică în fața suspiciunii de agresiuni, uneori justificată, alteori nu, a celorlalți. Emotiv, credul, încrâncenat, abătut. Neîncrederea aduce nesiguranță, iar aceea, la rândul ei, hotărâri ezitante sau paradoxale. Încet, omul bun sau rău devine propriul său dușman, propriul său ucigaș.

Trăiesc sub o continuă stare de asediu flancată de momente de adâncă singurătate. Toate fac parte și din jocul cânesc de ambiguu al stării de precaritate a sănătății, al pierderii încrederii în ceea ce se poate numi, pentru cultură, viitor. Un viitor previzibil. Nu mai e nici măcar vorba despre ceea ce se înțelege, în mod clasic, prin criză. Valul acoperitor a împins nisipul peste plajă. Castelele de nisip au fost spălate de ape și în locul lor au rămas scoici și alge. Cum la fel de cumplit din nimic au apărut oameni despre care, peste două zile, nu se mai știe nimic. O efemeritate a efemerului. O aneantizare a obiectului rupt de suflet, de spirit, de tot ceea ce a constituit datul uman.

MOARTEA LUI DON JUAN

Era pe întâi, sau într-o luni, un început de ceva, când într-o cameră luminată dinspre curte, printr-o fereastră ce dădea într-un hol stăteau pe un pat, alături, bărbatul, nevasta, alungită cu picioarele pe după spatele lui, o femeie și mama acesteia, care-i certa pe om și pe fiica ei. Nevasta dormea adânc și părea să nu audă sudalmele bătrânei spuse într-o românească stălcită, amestecată cu cuvinte ungurești.

Se făcea că în dimineața aceea fiica ei trebuise să se întâlnească cu bărbatul în ascuns, undeva, unde să se bucure unul de trupul celuilalt, vreme de un ceas. Bătrâna îi

urmărise, sau venise alături de fata ei să afle cu cine urma să se întâlnească. Omul era cu nevasta lui. Ocolise străzi după străzi îngrozit că n-avea să se mai vadă cu femeia aceea, că nu se putea dezlipi de brațul soției, care, simțind ceva, nu-l slăbise o clipă. Erau oameni trecuți de a doua tinerețe, undeva în pragul vârstei a treia pentru care asemenea întâmplări au un gust aparte, pun sângele în mișcare și-i fac pe oameni mai dornici să-și ducă viața până la capăt.

Se întâlniseră întâmplător și, parcă știind ce urmau să facă, bătrâna se ținuse de urmele lor să-i despartă pentru totdeauna. Se bucurase când nevasta omului le invitase în casă, să-și poată da drumul de față cu ea asu-pra celor doi, doar că aceasta se lungise pe dormeză și căzuse într-un somn adânc, de parcă nici nu i-ar fi păsat de cele ce se întâmplau. Nu se făcea că doarme, ci adormise dintr-o dată, cu fața în sus și brațul stâng petrecut pe după pântecul bărbatului, acaparator. Era o scenă înțepenită, în care și omul și fiica bătrânei, femeie la vreo cincizeci de ani, stăteau crispați cu coatele pe genunchi, alături, își aruncau câte o privire și acceptau să fie boscorodiți de mama acesteia. Femeia își cerea scuze din priviri pentru toată scena aceea nedorită. Bătrâna continua să-i certe de parcă ar fi dat peste ei la ea acasă, iritată la culme că nevasta omului dormea, fără să-i pese că fiica ei stă alături pe același pat cu ele și cu bărbatul.

Lumina continua să spele galbenă chipurile celor doi, ale soției, dând o aură aparte părului alb al bătrânei.

— Du-te, străinule, du-te! repeta la fiecare capăt de frază bătrâna, de parcă n-ar fi fost în casa lui... Du-te încotro vrei, dar pe fata mea să nu mi-o mai spurci cu scursorile tale de om neașezat!

— Iart-o, șoptea femeia cât să nu fie auzită decât de bărbat, în vreme ce chipul nevestei acestuia părea să se îmbujoreze în somnul adânc ce-o purta în altă lume. Întotdeauna face așa când e vorba de mine... A aflat, nu știu de unde despre noi doi și n-a mai fost cu cale să scap de ea...

— De ce ai mai venit la întâlnire când știai unde merg? Când ai văzut că nu sunt singur, că azi nu pot să vin să ne vedem la casa aceea unde dăm două sute să stăm o oră împreună? De ce ai mai venit?...

— Ce puneți la cale acolo? Ce mârșăvie mai legați între voi?! — țipa bătrâna.

— Las-o!... De oamenii morți nu poți scăpa niciunde, iar dacă te uită bine femeia de lângă tine nu e nevasta ta, ci fratele meu, mort de tânăr, cu câțiva ani înaintea ei. El știa povestea familiei mele și mă îndemna să mă apropii de un alt bărbat cu care să-mi trăiesc viața de femeie....

— Nu-nțeleg?!

— Ia lucrurile cum sunt și hai să nu ne mai vedem o vreme, până uiți de noi și cei vii și cei morți.

Bărbatul o privi din nou pe bătrână. Nu-i mai auzea țipetele tot mai furioase și i se părea că albul părului prindea un luciul arămiu. Nu-i venea să creadă că avea în față pe mama aceleia cu care trăise mai bine de zece ani. În una din diminețile în care se întâlneau pe ascuns aflase și de moartea ei și de cea a fratelui. Se aplecă spre cea care dormea și scotea un sforăit ușor, dar nările i se umplură de mirosul unui parfum fin, de femeie. Închise ochii și văzu chipul unei tinere de douăzeci și ceva de ani, pe care-o cuprindea adesea cu palmele să-i adulmece apoi urma rămasă îmbibată în pielea mâinilor lui. Se vedea șezând într-un fotoliu și umplându-și nările cu aroma parfumului fetei rămase ca o umbră în palmele lui. Simțea atunci cum se pătrunde cu toată tinerețea

fetei, cu carnea ei fragedă ca o piersică. O reconstitui de la epiderma ei până-ntr-un adânc de ființă, cald și ademenitor. Deschise ochii și revăzu chipul femeii ce semăna cu soția lui, sub turuiala fără sfârșit a bătrânei, care o luase cu totul în maghiară, pentru a putea să strecoare mai ușor înjurături pe care el n-avea cum să le înțeleagă.

— Te-ai schimbat la față, omul meu, bărbatul meu... n-o mai asculta pe bătrână, așa a fost și în viață, de aceea n-am avut alt bărbat până la tine, în afara celui cu care m-am căsătorit... Am fost o proastă, am irosit ani, tinerețe, bucurii ale cărnii pe care le-am descoperit cu tine după ce eram deja coaptă, cu copii, necazuri și-am aflat abia atunci că totul poate să treacă mai ușor dacă ai parte de o oră de dragoste ade-vărată... Te-ai luminat ca de un gând bun și n-ai mai privit-o pe bătrână cu ura dinainte. Sau nu pricepi ce zice, n-o auzi cum te blestemă în limba ei?...

— De ce ai adus-o cu tine?... Ai vrut să ne despartă acum, pentru totdeauna... Asta a fost! Ai crezut că femeia culcată aici, lângă mine e soția mea. Nu e. Ea e altcineva, care ne va vedea pe amândoi morți, cândva.

— E fratele meu, îl știu, îl recunosc. N-o să-ți faci nici un rău, chiar dacă bătrâna l-ar îndemna spre asta... El nu ar fi avut puterea să fie alături de mine, decât să-mi dea o mână de ajutor, un sfat, o mângâiere, cum a făcut-o întotdeauna.

Bărbatul închise ochii din nou și se aplecă spre femeia ce dormea lângă el. Aceeași aromă de parfum îi umplu nările, și-n fața ochilor îi apăru imaginea aceleiași fete, țuguindu-și buzele ca pentru un sărut. Își întinse fața, ca dintr-o dată să-și răsucescă trupul să o sărute el pătimaș. Se lăsă peste trupul dormind.

— Ți-am spus că ești curva lui, că se folosește de tine numai să-și mântuiască poftele! — țipa bătrâna. — Ți-am spus că n-o să renunțe niciodată la nevasta lui!... Acum știi cine ești!... Știi cine este cel pentru care te-ai fi dus și în foc!... Privește-l cum și-o sărută de față cu tine... E deja prea mult! Nu-i mai suport!... Az aniam curvam...

Bătrâna își smuci fiica și porni spre ieșire. Aburul gălbui de deasupra capului ei se risipi cât ce ieși pe ușă trăgând-o pe cealaltă după ea.

Bărbatul se ridică, desprinse brațul care-l ținuse pe după pântec și picioare, se apropie de fereastră și privi spre curte. Nu mai zări pe nimeni. Zidul casei de alături părea un munte zimțuit în creneluri de stânci, dincolo de care apunea soarele, îmbrăcând în aur crestele într-un sfârșit de ziua. Fuiore de nori se ridicau pe văi, luând forma unor ființe ce păreau că se îndepărtează, sau coboară în pământ dispărând cu totul. Alte fuiore luminate de asfințit fugeau pe deasupra creștelor, anunțând o noapte cu cerul spuzit de stele.

Omul privi peisajul apoi își duse palmele spre nări și simți din nou parfumul tinerei fete. Închise ochii și o văzu întreagă ridicându-și câtva rochia învolănată, albă cu dungii mov și portocalii de jur împrejurul tivului. Voia să-și arate genunchii și pulpele, să-l cheme înăuntrul visului cu totul, mirosul pătrunzător al parfumului părea să se fi răspândit prin întreaga cameră. Inspiră adânc, simțindu-se dintr-o dată cu douăzeci și cinci de ani mai tânăr.

Alerga pe o potecă dintre două straturi de gherghine și gladiole după aroma trupului tinerei fete. O potecă din grădina casei cu flori albe, portocalii și mov, gata deschise să primească sămânța bărbătească să prindă rod, dar să nu rodească niciodată, ci să se usuze pe tijele lor. Alte flori își deschideau petalele către capetele de sus ale tulpinilor confundându-se cu faldurile rochiei fetei, într-un dans al corolelor albe, portocalii și mov, ce lăsa să se vadă acum pântecul, pieptul dezgolit, capătul de sus al

pulpelor, torsul, chipul fără cap al matricii lumii, de care se apropie cu brațele întinse. Mirosul parfumului fetei îi pătrunse în nări odată cu aromele amestecate ale florilor. Începu să ofteze, apoi să gâfâie, intoxicat de parfumul care-l cuprinsese.

Vru să deschidă ochii, să se elibereze de mrejele jocului fetei, să redevină omul viu dintr-o cameră de casă cu ferestrele către apus, să iasă la suprafață din nisipul mișcător al imaginii grădinii sale, să poată respira. Doar atât, să poată trage o gură de aer, să-și umple plămânii cu aer curat și reavăn, apoi să se scufunde din nou înăuntrul ființei aceleia înconjurată de aromele tinereții ei. Ochii păreau să i se fi lipit în nectarul florilor pe care le vedea acoperind mai sus de gât și mai jos de genunchi jocul transparent al rochiei albe, portocalii și mov, ce lăsa să i se întrezărească trupul.

Fu nevoit să-și ducă palmele peste pleoape și să și le deschidă cu degetele, să se elibereze măcar pentru o clipă de iureșul jocului în care intrase, destul cât să vadă asfințitul de soare de peste crestele munților și să tragă adânc în piept aerul rece ce venea dinspre văi. Își roti privirea prin cameră. Zări patul și pe el întins trupul unui om ce părea să nu mai respire și privea fix spre tavan. Se apropie de el cu teamă, urmărindu-i cu atenție trăsăturile. Era un necunoscut, ce părea să aducă la chip cu o femeie cu care trăise într-o vreme. Își aminti de bătrâna care plecase cu fiica ei, de vorbele aceleia, cum că omul întins pe pat ar fi fost fratele ei mort cu ani în urmă. Se dumeri că acela trebuia să fie pentru că avea ceva și din bătrână și din fiica acesteia.

Se aplecă spre trupul omului și-i simți respirația ușoară, apoi își dădu seama că avea ochii închiși și că în lumina înserării umbra peretelui îi lăsase iluzia că privește spre tavan. Părea să fie mult mai tânăr decât el, cu fața luminată de niște vise în care el părea să fie personajul principal. Vru să-l atingă, dar se temu, amintindu-și de vorbele femeii: E fratele meu care-a murit înaintea mamei cu câțiva ani.

Oscilă o vreme între a-și închide ochii, spre a se scufunda între aromele tinerei și a florilor din grădină și a părăsi cu totul casa, să bântuie o vreme prin oraș, până se va îndepărta de el urma aburilor colorați ai după-amiezii aceleia. I se năzări că întreaga lui casă era un fel de insulă îndepărtată de orice așezare omenească, înconjurată de păduri și grădini cu flori albe, portocalii și mov.

Atinse trupul bărbatului care dormea și-l văzu cum se dezmeticește, se ridică, își șterge fața cu palmele ca după un somn adânc, apoi pornește spre ușă nesigur, o deschide, se răsuțește spre celălalt și-i spune:

— N-ai iubit-o niciodată pe sora mea... V-ați plăcut... Ați încercat să faceți unul cu altul doar ceea ce cu femeia și bărbatul de acasă n-ați fi îndrăznit. Nu v-ar fi venit să vă căutați plăcerile aflând de pe la alți bărbați și alte femei, mai știuți în ale împreunărilor, ori de prin reviste și cărți, cum se poate ca într-o oră, cât aveți voi timp, să ajungeți la ejaculare și orgasm de câte trei ori... Trupurile vi se doreau, vi se potriveau, și se găseau unul cu altul atât de bine că după ora aceea plecați în lume mântuiți de toate, limpeziți și ușurați pentru o lună... Dar n-a fost mai mult, deși proasta de soră-mea își dorea să fie cu tine toată viața... Tu, cel puțin, ai știut de la început că totul nu poate să țină decât un ceas, ca peste o lună, sau o săptămână bucuria să fie aceeași... Dar și asta a trecut... Ați supărat-o pe mama și asta e grav... N-o să v-o ierte... Eu v-am iertat de la început, că am știut, în viața mea scurtă, că vinul înfundat nu se face oțet. Am știut că dragostea de o noapte se ține mai bine minte decât aceea de o viață, deși de a doua n-am prea avut parte... Proasta de soră-mea s-a rugat la biserică pentru tine și mama a aflat de voi, apoi s-a ținut după ea să te vadă, să te cunoască, să o

lepede pe fiica ei de bărbatul de-al doilea, să o învețe că nu poate să fie și cu Dumnezeu și cu păcatul, și să se mai și roage pentru sufletul păcătosului... Gândește-te că și nevastă-ta e femeie și-și caută poate bucuria de un ceas cu altcineva, pentru care se și roagă, doar că mama ei trăiește și nu poate afla pentru cine se roagă fiica ei la biserică... Bucură-te de cine vrei, dar las-o pe soră-mea. Nu vă potriviți decât la pat și n-ajunge, că nu sunteți animale în perioada rutului... N-o poți uita, știu, dar las-o într-ale ei...

Cât vorbi cel aflat în cadrul ușii, bărbatul rămase nemișcat cu privirea ațintită pe chipul aceleia, fără să-i poată desluși figura cu precizie, pentru că stătea cu spatele la apusul soarelui. Îl auzi închizând ușa. Se apropie de fereastră, dar în curte nu zări pe nimeni. Își ridică privirile spre zidurile casei de alături și văzu limpede coșul ridicat în prima treime a acoperișului, și ultimele raze ale soarelui care jucau în fumul ce se ridica în fuioare spre cer. Își duse palmele spre față și inspiră adânc, adulmecând urma fetei de odinioară, dar în locul parfumului ei simți mirosul pământului reavăn de după ploaie. Închise ochii și-n locul grădinii cu gherghine și gladiole albe și mov, văzu un morman de flori uscate, amestecate cu gujii cărora o mână nevăzută le dăduse foc, să primenească locul, cum fac gospodarii primăvara și toamna.

Se dumeri că era toamnă târzie, că peste câteva săptămâni va veni vremea ploilor, apoi primele ninsori. Își mirosi degetele pe rând, după urma parfumului tinerei, dar nu dădu decât de mirosul cărnii lui uscate îmbibate cu catran de la țigări. Își mirosi pielea brațelor, palmele, doar, doar va mai descoperi ceva din imaginea de odinioară a tinerei, închiudat pe sine că fusese atât de prost să creadă că se va sufoca de la aromele grădinii și ale fetei. Deschise ochii și-și privi palmele, de parcă ar fi putut să descopere acolo chipul tinerei și zări liniile vieții, norocului și sănătății într-un mare desen al literei M, ce urcau spre degetele arătător și mijlociu, descifrându-i, cui știa să citească, viața lui de om așa cum a fost, așa cum va fi, dar el nu înțelese decât că adânciturile de la mâna stângă erau dublate de alte șanțuri, de parcă ar fi trăit deodată două vieți, iar acelea erau întretăiate de altele, scurte, ce păreau să-i oprească sau să-i zădărnicească doar înaintarea.

Își ridică privirea spre zidul casei alăturate, care-i închidea curtea ca pe o cetate. Ultimele raze ale soarelui dispăruseră de mult, iar de undeva din spatele casei lui se ridicau umbrele nopții ce avea să vină. Se întrebă câte ceasuri vor fi trecut de când se întâlnise pe stradă cu femeia aceea, dacă el va fi fost într-adevăr cu nevasta, ori ea îl însoțea doar în suflet, ca o umbră. Oricum, femeia nu venise singură.

Se întoarse către patul rămas gol. Observă că toată acoperitoarea gri-maronie cu franjuri lungi era răsucită după urma unui trup de om, a tuturor trupurilor ce stătuseră pe el. Vru să aprindă lumina, dar renunță și se tolăni pe locul unde stătuse fratele femeii. Umbrele nopții se strecurau în cameră dând contur faldurilor perdelei de la fereastră. Se aștepta ca din clipă în clipă să intre în cameră un om, poate fratele femeii să-i mai spună ceva, poate ea, să-și mântuie într-un ceas toate necazurile ei de acasă, să uite amândoi că urmau să se despartă. „Pentru o vreme — își spuse — doar pentru o vreme, că atât cât sunt oamenii vii nu te poți despărți de ei și de cei morți pentru totdeauna”.

Încercă să-și reamintească chipul bătrânei, care-l umpluse cu sudalme, pe nedrept, pentru că dacă fiica ei n-ar fi vrut, ei nu s-ar fi avut niciodată ca femeie și bărbat. În locul fetei aceleia revăzu doar o pată mai întunecată, deasupra căreia strălucea

alb părul irizat de razele soarelui. Își aprinse o țigară, iar de la lumina flăcării chibritului văzu pe perete umbra unui om care-ar fi stat alături de el.

Întinse brațul, dar nu dădu decât de aer. Termină de fumat țigara privind fix un punct de pe tavanul ce se zărea tot mai greu prin întunericul ce cuprinse întreaga încăpere. Voia să descopere acolo, adunate la un loc, toate întâmplările după-amiezii aceleia, dar nu reuși decât să se umple de negreala gândului că, mai departe, viața lui nu se va mai așeza pe făgașurile pe care le știa. Își aminti de ridurile din palma stângă, ce barau mersul vieții, sănătății și norocului lui, puse înadins de cineva să-i tulbure mereu liniștea, pacea și împăcarea cu vârsta.

Stinse țigara într-o scrumieră de pe un taburet de lângă pat. Își prinse ceafa cu ambele palme, apoi închise ochii, fără să se mai gândească la nimic. I se năzări că din scrumieră urma fumului de țigară pe care nu o stinsese complet ducea cu ea ceva din parfumul fetei ce-l însoțise în toată ziua aceea. Respiră adânc și simți cum se desparte urma tutunului ars de mireasma florii din care era făcut parfumul și cum dispare sub puterea aromelor aceleia.

Își duse palmele în dreptul nărilor și adulmecă de câteva ori, apoi își mirosi degetele și se umplu din nou de lumina serii ce abia trecuse. Gujiile arzânde din grădină lăsaseră loc straturilor cu gladiole și gherghine, albe portocalii și mov, fără să mai aibă între ele o potecă, jucând în bătaia boarei de seară ca faldurile rochiei fetei, dezgolindu-i când un picior, când celălalt, până sus, spre coapse. Părea că trupul ei trecea prin transparența florilor, într-un abur alb, portocaliu și mov, culcat cu capul către cireșul din fundul grădinii și cu rozul tălpilor desculțe către casă, imens cât toată grădina. În depărtare i se zăreau sâni rotunzi ca două jumătăți de pepene galben.

Așteptă câțva, cu ochii închiși, ca vântul de seară să-i descopere mai clar pulpele, să ghicească la capătul lor îmbinarea discretă a mănunchiului petalelor florii. Respira din nou tot mai greu, de parcă parfumul care umpluse acum cu miresmele lui întreaga cameră ar fi devenit dintr-odată toxic, ca al florilor de crin. Spuse: crin, deși vedea gladiole și gherghine, care au mirosul lor sănătos de buruieni, și desluși între aromele ce le simțea în nări mirosul dulceag al crinilor de grădină. Al crinilor obișnuiți și nu imperiali, cu nuanță mai stridentă, asemănătoare celei a migdalelor amare.

Respira din ce în ce mai greu dar refuza să-și deschidă ochii, să se ridice din pat, să deschidă fereastra, să se umple cu aerul răcoros de afară. Vru să-și mai aprindă o țigară, dar când trecu mâna prin dreptul nărilor simți limpede mirosul fetei aceleia și spuse: crin și tabac. Simți cum fruntea i se umple de broboane de sudoare și-și prinse grumazul cu palmele devenite dintr-o dată la fel de impregnate de parfum ca pielea tinerei. Simți că se înăbușă. Tuși de câteva ori, încercă să se întoarcă pe o parte. Tuși din nou, sugrumat de aromele care-i umpluseră camera, dar refuză să deschidă ochii.

Un timp stătu nemișcat, ascultând vântul de seară cum răscolea te-rasa casei și mușcatele din glastrele puse de-a lungul balustradei. I se năzări că ușa camerei se deschide și intră peste el, din nou, femeia aceea cu fratele și mama ei morți. Apoi nu mai auzi nimic și se văzu intrând în cupa unei flori.

VIP ȘI ELITĂ

De cincisprezece ani trăiesc cu teama că în urma generației noastre de artiști și scriitori nu mai apar nume care să se impună și să-și susțină demersul, dedicându-se „pe viață și pe moarte” destinului de creatori. Zilele trecute mi-a fost dat să ascult câteva crâmpoale dintr-un interviu dat de o tânără prozatoare, care mi-a confirmat că aceștia nu numai că există, dar și produc, cu aceeași bucurie cu care au creat și cei din generația noastră, cu aceeași libertate de a trăi și muri pe manuscris, dar cu câteva coordonate ușor modificate. Citez din memorie: „Nu-mi propun să scriu trei cărți pe lună, sau pe an, ca Paulo Coelho și să devin miliardară, apoi să mă zbat să iau premiul Nobel pentru literatură... Nu vreau să mă desfășor pe sute de pagini ca Breban, apoi să-mi zacă toate cărțile prin librării... Lumea s-a schimbat. Se citesc prefete, postfete și maximum zece pagini dintr-un autor pe zi... Dacă din munca asta pot să-mi iau un apartament al meu de 20.000 de euro, și să-mi pot face o viață așa cum doresc, adică să mă simt liberă și împlinită, înseamnă că am trăit pentru ceva...”

Declarația unui om modest, care a perceput exact locul literaturii în contextul epocii contemporane, a creatorului român, asfixiat de tot felul de vip-uri internaționale și naționale, despre care știe mai multe decât membrii propriei familii. Declarația unui tânăr, ca atâția care au înțeles efemeritatea posterului din camera cu calculatorul personal, sau din baie. Statuile scriitorilor români nu mai au socluri. Nici ale plasticienilor și muzicienilor, care, intrați în crize de creație sau personalitate își îndreaptă pașii cu osândă spre locul cu soclurile de carton al politichiei. Vezi cazul lui Gheorghe Zamfir înscris în competiția pentru Președinția României, alături de Mudava. Oameni pentru care noțiunea de VIP și de elită se confundă. Oameni ce nu mai înțeleg suportul real al apariției lor pe scena lumii acesteia, rostul lor într-un context uman și social schimbat, că amintirea unui concert de nai și orgă e mai importantă, uneori, decât depunerea de coroane la mormântul eroului necunoscut.

E neîndoielnic că și elitele, în modestia lor de definiție sunt tentate, și chiar ies la rampă adeseori în chip de vip-uri. Nu-și dau seama ce li se întâmplă, dar le pică bine și se simt, într-un fel, în rând cu o lume de nouă, superficială și uitucă, gata oricând să-și facă un chip cioplit dintr-un om de la care a auzit întâmplător o frază ce i-a rămas în minte, după o bere sau o porție de salată de vinete cu roșii. Că nu crede multă lume în „Who’s who”-uri s-a văzut după tentativa de a edita și în România un asemenea tip de dicționar. A fost cumpărat de cei prezenți în carte, de neamurile aferente și de către biblioteci, să fie acolo, să se știe că la data de, din anul cutare, ăștia erau cei patru mii patru sute de „cineva” din România. La un milion nouă sute de mii, volumul a rămas fără cumpărători. Îi vede gratis pe ecranul televizorului, iar dacă omul e mai dotat, intră pe internet și află mai multe.

Nu mică mi-a fost surpriza să întâlnesc oameni care știau despre mine mai mult decât îmi puteam aduce aminte în clipele acelea, ca-n vremile dinainte, când câte-un colonel în civil îmi spunea ce-am zis în cutare zi la o agapă cu prietenii, și să fiu mai atent la ceea ce vorbesc, ori că mama, tata, bunica, soacra, bunica ei, străbunica au făcut și-au dres la vremea lor te miri ce, care mi-ar putea mie constitui un cap de acuzare.

Povestea asta a vieții particulare, care a marcat conștiințele a mii de oameni din generația născută în război sau după, devenită azi un fel de fală a locului pe care-l ocupăm într-o societate aflată într-o dinamică nebună face ca foarte mulți dintre tinerii de azi să-și dorească exact inversul: tihna și anonimatul, fără să poată înțelege că pentru mulți din generația noastră, a celor născuți acum vreo șaiszeci de ani, ieșirea din anonimat nu a reprezentat uneori mai mult decât o punere în siguranță a propriei vieți. Toți, la vremea tinereții, își doresc biologic întemeierea unei familii, ruperea de cealaltă generație, ieșirea în evidență, poate și câștigul material, depășirea condiției avută în casa părintească. Cuvântul „asigurare pe viață” are conotații diferite de la o zonă la alta, de la o țară la alta, de la un timp la altul. De cealaltă parte apare un fenomen firesc pentru lumea zgomotoasă în care trăim: firile meditative, contemplative se retrag din iureșul lumii căreia nu-i mai pot face față, și-i înstrăinează. Mulți iau drumul altor continente, unde, printre străini își descoperă propria identitate, propriile visuri, propriile calități, în competiție cu cele ale altora de vârsta lor, veniți de te miri unde, și ei gata să se realizeze pe o felie îngustă de specialitate. Alții bat la porțile mănăstirilor și rămân cu propriul duh eliberat de lume, eliberat de familie, de trecut, de voința lumească de a fi recunoscut de toți ceilalți, de a ieși neapărat în evidență, de a domina prin imagine, căci află și se conving înăuntrul credinței lor că totul e mult mai trecător decât chiar și mult prea trecătoarea viață biologică. E de comparat, în această lume, bătrânul de optzeci și cinci de ani care știe că are în față doar zidul morții, și cel care crede că de abia dincolo va trăi seninătatea eternității, între încrâncenatul, care face un capăt de lume din orice durere reumatică, și iluminatul nepăsător, de aceeași vârstă, capabil să-și aștepte sfârșitul ca o eliberare.

Memoria? Memoria lumii e scurtă. Cutumele culturale ale generației aflată azi la vârsta a treia (și mai departe) nu mai corespund prin nimic felului de a gândi al noilor generații. Osârdia rememorării unor vieți exemplare ale unor înaintași se lovește de indiferența și zâmbetul superior-ironic al celor ce cred că totul a început abia acum sau ieri, pe când ei erau la grădiniță, iar tot ce s-a întâmplat înainte ca făcând parte din Antichitate. Ca-ntr-un muzeu unde între un exponat și altul pot să fie hăuri de câte trei mii de ani. Despre vip-urile de ieri nu se mai știe nimic decât de către cercetătorii de la Academie, ce răsfoiesc presa din alte vremi, despre elitele d'anțărț știu ceva mai mulți, pentru că s-au scris cărți, studii, ori sunt studiați în universități. Se fac comparații, diferențieri, sunt aduse argumente de peste timp în favoarea unor idei în vogă acum, pentru acum, nici măcar pentru viitor. Constat chiar că viitorul, în accepția contemporană, face parte dintr-un prezent de mâine, și doar atât. Conferințele înregistrate iau locul studiilor aprofundate, capabile să ne lărgescă orizontul de așteptare dincolo de un prag imediat. Ludicul începe să se combine nefericit cu sacrul, într-o epocă a demitizărilor, a remitizărilor, a desacralizării și reificării sacrului. Ceea ce iese la prima mână a cugetătorului de azi e analiza, sinteza așezată, capabilă să se îndepărteze de vacarmul prezentului lui și le înfățișează ca și certitudini.

Voința de epatare, prezentă atât în rândul vip-urilor, la nivelul diurn și mediu al desfășurării exhibițiilor ei, cât și la nivelul elitei, mușcată și ea de viermele vanității, duce inevitabil spre sintagma aflată în toate gazetele și nu mai puțin în emisiunile televizate: „Sportul între pasiune și performanță”. De ce nu s-ar putea spune, la fel de bine: „Literatura între pasiune și performanță”? Ori „Muzica între pasiune și performanță”? sau „Pictura (sculptura, grafica ș.a.) între pasiune și performanță”? O să ni se explice, după

numitele cutume culturale, rămase neschimbate din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, că pasiunea duce la performanță. Noțiunile mutate în domeniul sensibil al creației artistice și literare duc la o explicație de clasa a V-a: orice pasiune duce la performanță. O tâmpenie. Pasiunea în sport e făcută de suporteri, e făcută de atleți și fotbaliști de până la treizeci de ani, care o confundă cu ambiția tinerească. Artele te confirmă abia la maturitate și fără prea mulți suporteri. Artele nu cunosc decât arareori performanță pentru că aceasta se face în raport cu o altă performanță. Ori în arte comparațiile se restrâng la singurătatea crea-torului. El față de sine se poate compara și nu față de un reper dobândit mondial de altcineva, decât rezumabil în cifre: „a scris atâtea cărți”, „scris o carte în șapte zile” ș.a. Astfel că valoarea culturală rămâne departe de ceea ce s-a încercat și în artă: performanța. Pasiunea, pe de altă parte, o au mult mai mulți decât cei care, până la urmă, rămân să fie validați de timp.

RAȚIUNEA LUI „A FI”

I

Un critic susținea că e nevoie de minimum cinci mii de cuvinte pentru a descrie un peisaj, un portret, o compoziție, ori o natură statică. Se prea poate, dar literatura nu e făcută din descrierea unor lucrări de artă plastică sau a unor imagini. E apanajul altor epoci să găsească paralele între imagistica literară, imagistica plastică, imagistica naturală, imagistica muzicală, dacă nu ne raportăm decât la traseul literaturizant al întâmplărilor din oricare dintre arte. În fond fiecare dintre arte descrie stări, ori nici măcar nu le descrie, ci le exprimă.

Starea de conservare a ființei e singurătatea. Într-o lume halucinantă, cu explozii la orice oră, cu mii de morți pe șosele sau în spitale, cu crime, violență, despărțiri, alteori imposibil de bănuț, cu reacții bruște, ilogice, la ceva firesc, spiritul de conservare din fiecare împinge spre singurătate, spre izolare, spre meditație și contemplare tihnită. Starea de conservare a ființei e inerția inițială, care-și reglează singură, inconștient, atât perpetuarea speciei, cât și dinamica diurnă până la finalul știut, neacceptat. Ceea ce determină mișcarea uneori haotică și nu de puține ori catastrofală e logica imediată a lucrurilor, rațiunea lui a fi așa cum credem noi că ar trebui să fie, și nu cum se diriguie de către regulile nescrise ale ființării. Poți controla dinamica atomilor? Poți determina mișcarea către o direcție a unei celule din corpul tău? viața ei mai lungă sau mai scurtă? îmbătrânirea și moartea ei? Că totul se rezumă la niște constatări științifice de care medicii țin cont sau nu atunci când prescriu o rețetă, o dietă, un comportament, chiar o intervenție chirurgicală e un fapt dovedit de realitate. Mai mult de nouăzeci la sută din ceea ce ni se întâmplă se petrece independent de conștiința noastră. Restul e viață, adică jocul rațiunii pusă în competiție cu alte rațiuni, cu alte interese, eresuri sau credințe. Totul se petrece la nivelul cel mai superficial al conștiinței, la nivelul acțiunii și reacțiunii, al legilor mecanicii descoperite de bătrânul Newton.

Vezi doi ochi albaștri, un chip longilin, niște pulpe lungi, două arcade desenate de sprâncene, un păr negru, sâni voluptoși, trup zvelt, pomeți ușor proeminenți, gură carnoasă la o vârstă de treizeci de ani. (Portretul nu are cinci mii de cuvinte, dar suficiente pentru a sugera un chip de femeie, posibil personaj al sufletului unui bărbat).

Urmează scenariile unei dorite abordări, cu o finalizare unică. Căci dacă actul sexual este ținta oricărei voințe de redefinire a vieții, copilul fiind expresia dorinței puternice de a se împlini un cuplu, pe o axă nevăzută, moartea e ținta finală a unei evoluții. Și actul sinucigaș al spermatozoidului trebuie înțeles ca o victorie a celui mai bun dintre cei un milion participanți la o competiție. El e cel ales, cel care-și topește identitatea în interiorul unui ovul, pentru a da naștere unei alte ființe. De aici trebuie să fie percepută viața, explicate diferențele dintre oameni, dintre sexe, felul de a gândi al unui om, al unei femei. Victoria, pentru spermatozoidul cel mai bun înseamnă diluția în altceva, contopirea genelor, poate nu întotdeauna cele mai fericite față de ale altor spermatozoizi, mai puțin agili, cu ale unicului ou produs de o femelă. Actul odată consumat e ireversibil. Se poate interveni chirurgical pentru îndepărtarea fenomenului, cum în moarte nu se mai poate. Ceilalți nouă sute nouăzeci și nouă de mii nouă sute nouăzeci și nouă de spermatozoizi își păstrează intactă identitatea lor nemuritoare, cum spun geneticienii, și rămân simpli călugări într-un schit al morții.

A-ți păstra identitatea înseamnă a te înconjura de vid, a rămâne singur până la capătul zilelor și a trece mult mai ușor dincolo de pragul firesc, ești ceea ce nu mai ești. Vidul singurătății e tapetat de vedenii. Chipuri longiline, cu părul negru și ochii albaștri, angelice, au o personalitate care să nu intervină în mecanismul linear al visului tău prin nimic, cum credincioșii nu se așteaptă ca icoanele la care se roagă să miște mai mult decât ceva favorabil în destinul lor, fără să clinească un deget, ori să le lăcrimeze ochii aflați într-o stare de har.

Învingătorul e un om singur, care se contopește cu lumea izolată a celor ce trec peste medie, ori se află în vârful unui pisc pleșuv, bătut de vânturi aspre. Ideile lor, asocierile pe care le fac nu corespund lumii din care au venit, au alte coordonate, ce sublimează adevăruri incomode pentru ceilalți. Cine scapă în învingător trebuie să plătească pentru isprava lui cu izolarea între alte repere de timp și spațiu. Performanța lui rămânând să-i fie punct de plecare pentru următoarele sale întreprinderi. Nu epatarea e condiția lui, ci o modestie prost înțeleasă de ceilalți, care-l văd, îl simt ca tratându-i cu o anume superioritate. Sentimentul acesta îl au ceilalți, cotropiți de complexe lor, de invidia ce le ține loc de orice raportare, necum sentiment, față de învingător. E omul trecut dincolo de o graniță spre care aspirau toți, în crosul grosier, democratic, al vieții, la care participă deopotrivă chemații și nechemații, puternici și slabi, oameni măcinați de viermele ambiției și temerari, leșuri vii și supraviețuitori... Și cât de puțin diferențiază viața învingătorul de primul învins, de acel loc al doilea, care în sport poate însemna o miime de secundă, iar în artă, o șansă a percepției favorabile peste timp.

Cât de puțin se diferențiază uneori grosul plutonului de cel ce devine învingător. Dar ce înseamnă să fii învingător în viață? Să acumulezi? Să urci pe treptele ierarhiilor sociale? Ori să-ți găsești un sens al tău, capabil să te exprime, să-ți afle răspunsurile la întrebările, mereu aceleași, de când stă scrisă istoria cât de cât civilizată a omenirii. Dar poți să găsești răspunsuri, când întrebările sunt puse doar într-un anume mod, pentru a-și găsi limpezirea? Când, cum se știe, mai bine de nouăzeci la sută din răspunsuri, se dau la întrebări puse direct de natura vie, în afara rațiunii umane? Ori poate că totul se rezumă la un schimb energetic direct, fără conceptul de întrebare și răspuns, caracteristice mentalului uman.

Un om moare natural sau în urma unei agresiuni, a unui accident, a unei maladii. Deasupra trupului său planează norul unor sumedenii de întrebări care-și așteaptă un

răspuns, de parcă totul s-ar petrece doar în limitele rațiunii, controlată aparent în cea mai mare măsură de om. Spionii, detectivii, medicii, familia, prietenii, iubita(ul) caută un temei rațional pentru un deces. Un vinovat și nu întotdeauna o cauză. Caută și dacă nu reușesc să găsească, determină cauza, vinovatul, îl numesc și-l pedepsesc, se răzbună. Nimic nou de mii de ani, doar că valoarea individului uman e mereu alta, după ierarhie, după celebritate, după bogăție, toate în afara ființei lui reale, produse ale unui concept acceptat de societate, produse ale unor cutume.

Nimeni nu caută decât arareori cauza apariției pe lume a unui nou om. Poate doar geneticienii, din ce în ce mai apropiați prin cercetările lor de doctor Faustus, mai apropiați de un ceva, ca un fel de Golem, pe care nu reușesc să-l reconstituie, să-l prindă, să-l arate lumii ca pe o creație a lor de laborator, să demonstreze că ei sunt cei care l-au prins pe cel mai vivace dintre spermatozoizi și l-au implantat în cel mai fertil ovul, oferind lumii cel mai perfect exemplar uman.

Vinovăția venirii pe lume a unui nou om e pedepsită prin căsătorie, în cel mai bun caz, dacă nu și prin complicate mecanisme alunecătoare de justiție. Șiragul femeilor care se nasc din femei, preluându-și chipurile și caracterele pentru a deveni toate, într-un final, niște soacre menopauzate, cu caracteristici masculine aprige, este nesfârșit. Când totul se petrece la nivelul cel mai de sus al unei națiuni, cum se întâmplă de la vremurile biblice încoace, efectele sunt similare și exemplare, regăsite în paginile gata scrise de un înțelept cu mâna lui Dumnezeu. Cu mâna și nu cu mintea lui, pentru că Dumnezeu e o stare ce poate determina un gest, o mișcare, și nu un sistem de concepții raționale. Noi îl concepem așa, pentru că nu știm ghici diferența dintre simbolul unei pete mov ce se intersectează cu una portocalie, și un raționament rezumabil unui calcul matematic.

II

Matematica nu ne învață, ci e o cârjă a rațiunii, atâta tot, iar rațiunea e raportul dintre ceea ce se vede și ceea ce se presupune a exista, într-un câmp de logică ce funcționează doar în mai puțin de o sutime de adevăr. Toate conceptele noastre nu sunt decât niște cârje cu care operăm. Niște culori pe care le combinăm pentru a realiza o compoziție, un portret, o natură statică sau un peisaj. O combinație de cuvinte capabile să creeze o compoziție în care oamenii se pot recunoaște, își pot regăsi o stare, un gând, un răspuns la una din miile de întrebări pe care și le pun zilnic. Cum combinarea sunetelor poate să producă o anume stare de confort sau melancolie, deși în structura ei răspunde unor reguli stricte de compoziție, impuse de genul respectiv artistic.

Redescoperim astfel dilemele simple, dar fundamentale ale anticilor care s-au pierdut în două milenii de foc, pară și sânge, ori au rămas exemplare prin oralitatea lor, consemnată mai apoi în dialoguri imaginare. Marea dilemă, poate prima, a fost tocmai diferențierea între conceptual și trăire spirituală, între rațiune și afect. Zeii grecilor erau niște oameni–animale, capabili să-și controleze până dincolo de limitele umane voința de putere, voința de a determina ceea ce azi ni se pare un dat fatalist — destinul. Destinul oamenilor deasupra cărora se aflau, destinul lor ca zei și a celor aflați în spațiul interstițiar dintre zeu și om — semi-zeul. Chiar modul simplist de a concepe astfel o divinitate corespunde unui adevăr dovedit azi de copiii doctorului Faustus, anume că doar o zecime, poate mai puțin, din tot ceea ce se întâmplă intră sub puterea rațiunii umane, că dincolo

de ea, în nouăzeci la sută din situații natura se reglează singură, își are legile ei proprii, pe care oamenii încă nu le-au deslușit și nu le vor afla, și mai puțin încă să le predetermine.

Dumnezeu e gestul. E movul și portocaliul care se intersectează, e albastrul și verdele, e roșul și galbenul, e întregul curcubeu de sunete și cuvinte care se petrec fără să fie percepute, dar ale căror efecte le vedem cu toții, suntem noi înșine, e viața, piatra, cerul, stelele, mișcarea. Dumnezeu e big-bangul oricărui univers vizibil sau rămas ascuns. Vedem efecte. Vedem stele care-au dispărut de miliarde de ani, dinaintea apariției omului pe pământ. Visăm oameni morți, vorbim cu ei, trăim alături de ei, aflați la o vârstă incertă, de patruzeci-cincizeci de ani. Suntem deopotrivă fii și părinți, bunici și nepoți, la o aceeași vârstă, într-o lume ciudată. E gestul unei recuperări. Ei trăiesc printre noi, cu noi, în acest timp, acum. Contemporaneitatea unor ființe care s-au cunoscut. Ubicuitatea prezenței în niște spații pe care nu le-ai văzut niciodată, pe străzi pe unde nu ți s-au purtat pașii, din niște orașe străine pe care le vei vizita cândva. Fluxul timpului din vis parcurge dimensiunea înainte-înapoi într-o fracțiune de secundă. Iminența rătăcirii, iminența absenței cuiva apropiat, iminența unor evenimente despre care nici nu poți să crezi că ți se vor întâmpla. Vești despre un viitor confuz, amestecat, cu un trecut confuz, unde-ți apar ființe dragi dispărute să te apere, să te pună în gardă, unde-ți apar ființe străine, ori numai niște aburi despre care simți că sunt duhuri, cărora le dai numele de îngeri păzitori. Nu au chip, dar le simți prezența, suflul, mângâierea pe creștet, pașii... E o lume secundă, dincolo de percepția noastră ce ni se întoarce în somn, în starea de veghe, pentru a ne spune ce va fi.

Lumea reală nu e lumea cărților, e lumea vie pentru noi, e produsul contactului nemijlocit cu ceilalți, în fond jocul nostru de-a viața, pe care-l acceptăm ca atare, crescuiți pentru el, educați pentru el. Luată astfel lucrurile, istoria nici nu există, pentru că e aglutinarea acelui flux temporal înainte-înapoi al unor ființe-imagini, ființe-duhuri ce se întrepătrund în paginile scrise, pentru a ne redescoperi aceiași peste timp, cu aceleași idealuri și tare, cu aceleași pasiuni și porniri nefaste pentru ceilalți, pentru noi, ori benefice, mai arareori. Poate de la acest sentiment ciudat, fără nume, pornește și indiferența oamenilor față de „lecția istoriei”, de la eclesiasticul „iar ce a fost va mai fi”, ca sublimare a contractului nemijlocit cu un dat superior, care a creat o lume într-un singur fel, indiferent ce haine poartă, ce beneficii și-a adus vieții de fiecare zi. Cercurile se închid și nu evoluează decât în plan material. Aceasta e lumea, aceasta e povestea ei, mai mult nu are voie omul să știe, nu are nevoie pentru a-și duce viața până la capăt.

Lumea cărților e cea mai apropiată de povestea numită istorie, să se știe doar că nu mai suntem aceiași de acum două mii de ani, de acum trei sau cinci mii, iar cei mai buni băsnuitori ai lumii sunt arheologii.

Probele materiale descoperite de ei: un ciob, un craniu, o așezare de oameni, câteva semne pe un brâu de blid spart, un femur, doi dinți canini, și povestea reconstituirii e gata. Un detectiv, cu aceleași probe caută vinovatul și-l aduce în fața judecății. Arheologul știe că vinovatul e un craniu, doi canini și un femur și face o poveste, lângă un brâu de blid spart și două cioburi, iar narațiunii îi spune civilizație. Fabulația merge mai departe și, printr-un efort de intuiție și imaginație va scoate cărți, unde va descrie în amănunțime felul de viață al oamenilor din epoca respectivă.

În vis nimeni nu face săpături arheologice, pentru că totul este imaterial. Poveștile despre vise fac parte dintr-o literatură ce vine din dreptul civilizației descoperite de arheolog cu aceeași încărcătură de ambiguitate de acum. Mareea timpului anihilează

puterea de a reconstitui ceva, când poate cu o și mai mare putere erau receptate mesajele atunci când firea temătoare a oamenilor găsea ca singur sprijin un cuib de zei. Imaginarul se rezumă la ceea ce se vede, ce se aude, ce se pipăie, până și ceea ce se citește e pus la îndoială dacă în textul respectiv nu apar oameni reali, cu drame reale.

A spune și astăzi că istoria nu există e o impietate, deși dovezile materiale, singurele luate în seamă sunt în favoarea acestei aserțiuni. Istoria înseamnă evoluție materială. Dar cea a spiritului? Și la urma urmelor, ce înțelege omul prin evoluție altceva decât o sumă de exemple luate din istoria scrisă pentru a argumenta mișcarea politică a momentului, descifrarea elementelor necesare unei acțiuni ce se dovedește a fi nocivă pentru unii și benefică pentru orgoliul altora.

S-a ajuns la convenția acceptată de majoritatea oamenilor că lumea e în aceeași măsură și materială și spirituală și cu aceasta s-a considerat închis un capitol de gâlceavă. Spermatozoidul învingător nu mai e văzut ca un sinucigaș care-și topește identitatea în magma ovulului, ci purtătorul de informație umană genetică, necesar evoluției unui nou embrion. Toate marile iubiri se transformă în cele mai cumplite uri. Oameni care până mai ieri nu puteau să trăiască unii fără de ceilalți ajung să-și dorească moartea. Au fost necesari procreării, au fost necesari echilibrului și dintr-o dată devin inutili, ba chiar dușmanii cei mai aprigi ai evoluției unuia dintre indivizi. Dacă mobilul e numai acesta și nu o mai complicată situație ce implică beneficii materiale, teama dramelor scrise e pornită.

Omul e o ființă dedublată, de aceea acceptă cu lejeritate și viața materială și puseurile spirituale. Îl sperie visele, îl sperie amintirea celor duși din familie, ori trăirile necontrolate și crede în destin la fel ca omul antic și încă mai puternic decât el, pentru că având acum jocul astrologic al caldeenilor pe calculator, orice individ mai bine sau mai puțin bine pregătit poate să facă față imaginarului vidat de joaca unui computer. De calculele lui abstracte. Fetișizează rațiunea, și ca atare rămâne siderat în fața unei trăiri necontrolabile, venită ca mesaj dintr-o altă lume. Organicitatea omului antic, a omului religios de oricând e preluată de două funcții ce nu se potrivesc. Pe de o parte încearcă să-și explice rațional ceea ce ține de alte legi, străine lui, iar pe de alta să trăiască afectiv ceea ce e rațional. Organicitatea e spartă când controlul său asupra a ceea ce se petrece e mai mic de zece la sută. O superficialitate a suprafeței, ca-n apele de lângă țărnișurile mărilor ce par verzi și transparente mințindu-ne întotdeauna cu adâncimea lor....

DUDUL EDENULUI

Cultura lumii, acest corolar al civilizațiilor, funcționează în doi timpi, ca toate cele omenesti: trecutul și prezentul. Către viitor sunt trimise mesaje confuze ale unor arte împreunate, dezdăcinat de condiția lor fundamentală datorită unei voințe de epatare, ori a dorinței exprese ca, indiferent de specificul artei sau literaturii, totul să se petreacă în agora, la vedere, cum impudicitatea și-a pus amprenta pe mai toate cele ce le facem azi, ca în vremurile de declin ale imperiilor și cetăților.

Când spunem *marea cultură*, ne gândim doar la Occident, la evoluția coerentă a ei pe continentul european, fără să ne mai punem problema existenței unei altfel de culturi

în Orient sau pe continentul american, ca un fel de întemeietoare a culturii universale. Acum se știe, și informațiile apar în cărți de mână a doua, scrise de europeni despre Orient, că și Japonia și-a avut un Shakespeare al ei, contemporan cu cel născut la Stathford, că în climatul acelei lumi unde religia și filozofia se confundau, au apărut edificii în fața căruia europeanul de azi rămâne uluit. Voința de epatare a cetățeanului de pe continentul peninsulă a Asiei vine din locul central pe care l-a ocupat în lume prin cuceriri, colonizând aproape întregul glob, impunându-și peste tot arhitectura, artele plastice și muzica, ca însoțitoare ale mesajului creștin pe care trebuia să-l impună acolo.

Lumea de azi trăiește într-un conglomerat ce scoate la iveală acum culturi și civilizații cu evoluții cel puțin ciudate pentru tradiționalistul european, cel care uită cu totul de predecesoarele ei: Egiptul antic, Creta minoică și Grecia continentală. Ne trezim acum, când și informația culturală circulă alături de milioanele de informații zi de zi, că existau cam tot pe atunci, alte civilizații ce covârșeau prin dimensiunea lor culturală, conservată cu statornicie de insular, care au avut o evoluție diferită, cu mai puține etape de dezvoltare și curente artistice, dar care s-au influențat reciproc pe arealuri întinse.

Lumea de azi trăiește dilemele globalizării, între care cea mai acută pare să fie raportul dintre cultură și divertisment, cum ani la rând s-a făcut confuzia între cultură și civilizație, cea de a doua incluzând-o pe prima. De fapt nici acum noțiunea de civilizație nu are o determinare precisă, ci o plajă extrem de largă în care se includ și tehnica, și știința, și nivelul de viață al oamenilor, și preceptele etice sau religioase. Cea de cultură face trimitere mai direct la creația artistică a unei perioade, la filozofia și credințele ce au stat la baza acestei lumi, aparent paralele, dar care le-au alimentat permanent. Întrepătrunderea dintre toate acestea, pe fondul realităților imediate ale epocilor au determinat un anumit tip de evoluție a culturii europene, diferit, în adevăr de al tuturor celorlalte civilizații, asupra cărora a încercat să se impună pe parcursul a mai bine de cinci sute de ani.

Privirea spre trecut a europeanului merge în paralel cu aceste etape ale creșterii culturii de pe continent, cu accent pe cea antică, pe romanic, gotic, renaștere, baroc până la experimentale secolului al XX-lea, când forma se sparge în căutarea altor semnificații, mai apropiate de personalitatea creatorului și mai îndepărtate de cerințele unui public, din ce în ce mai indiferent, mai preocupat de creșterea vieții lui. Până și arta Bizanțului, cu creația ei tradițională în toate domeniile este uitată din enumerarea etapelor evoluției culturii europene, de parcă n-ar face parte dintr-un același areal continental.

Desigur că toate aceste probleme rămân în subsidiar față de mersul civilizației contemporane. Către ele își mai întorc privirea doar puțini oameni, specialiștii în domeniu, creatorii de artă și literatură, istoricii culturii, un mănunchi de idealişti măcinați de bolile contemplativ-meditative, care ajung să povestească detalii din viața unor mari personalități de care marea majoritate a contemporanilor află că au existat, doar din călătoriile lor prin străinătate sau de pe reclamele unor produse de uz imediat, ce fac trimitere la câte o lucrare de artă.

S-a produs o breșă în cultura generală a oamenilor, care nu mai înțeleg de ce ar fi nimerit să se țină minte vârsta la care Mozart a compus prima sa operă, de ce a fost exilat Byron, câți ani a stat în închisoare Dostoievski, cum a murit pe o plajă Carravaggio, câte desene ale unor aparate de azi a intuit și lăsat Da Vinci, ce făceau admiratoarele lui Liszt cu părul lui, anecdotică asupra căreia omul de azi nu mai are răgazul să se aplece, informațiile de altă natură fiind cele care-i covârșesc interesul și atenția. Iar când

emisiunile puținelor posturi de radio și televiziune ce se mai apleacă asupra acestor detalii culturale, din care oameni cu voință de epatare își fac numerele lor speciale, civilizatul de azi schimbă canalul sau lungimea de undă, din dorința de a avea un fond sonor sau de imagine care să nu-i tulbure lui preocupările diurne.

Cu cărțile e și mai dură competiția, pentru că marile *best-seller*-uri nu mai au în ele nimic cultural, decât ca și coloratură, impunând însă puncte de vedere opuse celor păstrate în tradiție peste milenii, doar pentru a lovi în credințele statornicite ale oamenilor, de a le relativiza, de a-i face să plutească deasupra unui pământ în care nu mai trebuie să se încreadă. Gustul publicului aduce în prim plan tot ce e legat de acțiune, de crimă, de spionaj, de mari conjurații mondiale ce controlează întregul mers al planetei, inducând sentimentul unei nesiguranțe a vieții fiecăruia, al neputinței omului obișnuit de a se mai opune forțelor răului, voinței creierului planetar ce guvernează fiecare clipă din viața lui, fiecare gest, fiecare sentiment, dar în așa fel ca el să nu realizeze că e manipulat, că e de fapt adus la o condiție de sclav liber, fără drept de a-și impune personalitatea în vreun domeniu. Sunt cărți ce pregătesc subliminal o lume nouă. O lume ruptă de tot ceea ce a fost, de evoluția ei de până acum, total aculturală, fără zei și reprezentări artistice, o lume care trebuie să înțeleagă divertismentul ca formă de maximă eliberare de stress.

Scriitorul de literatură bună, în înțelesul clasic al termenilor e cel cu tiraje confidentiale, tradus în doar câteva limbi și premiat ostentativ, pentru a se putea spune că nimic nu s-a schimbat în receptarea și respectarea culturii. El se simte exilat din cetate, învins, uitat de toți. El continuă să trăiască pe cursul principal al culturii, să o considere singura formatoare a generațiilor din care face parte, singura purtătoare de stindard a idealurilor omenirii. Eroare pe toate planurile, pentru că în urma operelor sale fie se va face o expoziție vizitată de câțiva amatori de artă, fie se va face un film în cazul romanelor, fie se va face un festival de muzică clasică, unde să-și găsească și piesele sale loc, printre operele titanilor.

Are loc o apropiere a artiștilor și scriitorilor între ei, ca ultimi purtători ai mesajelor grave ale spiritului, în jurul unei istorii a acestui palier din civilizație, capabilă să le justifice demersul, să le reazeze locul în centrul interesului public. Doar că lumea merge spre altceva, chiar dacă în școală copiii și studenții continuă să-i studieze pe clasici, iar pe contemporani doar în linia de interpretare a aceloră. Ziarele de mare tiraj de aiurea, nu numai de la noi, trec în ultimul plan informațiile culturale, care de cele mai multe ori sunt formate dintr-o prezentare sumară a ceea ce se întâmplă în jurul unei cărți, expoziții sau concert, lăsând cititorului sentimentul că și el a fost de față la evenimentul cultural, fără să i se spună decât că toți criticii sau vorbitorii au lăudat efortul creatorului, și că opera e peste așteptările tuturor.

Nevoia de a se face vâlvă în jurul oricărui eveniment de acest fel, fără o minimă analiză sau apreciere critică reală a ceea ce s-a prezentat sau întâmplat, poate lăsa senzația că artiștii de azi nu creează decât capodopere. Asta în timp ce revistele de cultură și literatură, unde sunt analizate cu pertinență sau ranchiună operele sau evenimentele create în jurul lor, nu sunt citite decât tot de cei despre care e vorba, și prietenii sau dușmanii aceloră. Lumea culturii a devenit una complet închisă și circumscrisă propriilor idei, tot mai ruptă de ceea ce se petrece în jur, tot mai puțin dispusă să se deschidă spre contemporani, ca un om bătrân, egoist și plin de beteșuguri, mereu nemulțumit de ceea ce

fac generațiile de după el, cele cărora le va lăsa viitorul. De cealaltă parte e divertismentul.

Eroii principali sunt criminalul și urmăritorul, victimei revenindu-i rolul secundar, ea fiind un obiect stricat de copilul rău pe care părintele trebuie să-l pedepsească. Victima e cititorul, care fraternizează cu părintele pentru simplul fapt că-i face dreptate, dar nu-l mai poate repara. Schema simplă a mii de cărți și filme cu final optimist, pentru că el, cititorul trebuie să se trezească mâine limpede pentru munca lui de fiecare zi. Tot el trebuie să uite de promisiunile celor pe care i-a ales privind bunăstarea și să se iluzioneze că într-un viitor nu prea îndepărtat va fi asemenea personajelor pe care le invidiază, într-un continuu spleen, pe marginea unei piscine, cu câteva tinere sau tineri alături, sorbind din băuturile cele mai fine, să uite că trăiește.

Un fel de Rai pământesc unde nimic nu e mai important decât propria viață adamică, din țarcul căruia dirijează mersul unei lumi ce va veni.

Un Adam ce se substituie celui ce l-a creat, înlocuind merii din târâmul sacru cu dudul, pentru ca ispita să fie mai mică, dar multiplicată pe măsura numărului fructelor negre sau albe. Și asta pe fondul unei muzici lente sau violente a unei lumi față de care se simte superior pentru simplul fapt că e altundeva. Un Rai pe care nu și-l doresc cei ce creează încă artă și literatură, dar suferă că nu mai sunt înțeleși și apreciați. Un Rai al lor ar fi unul al meditației asupra lumii, așa cum o văd și o înțeleg ei, o lume utopică, unde personajul principal este omul, complexul său de sentimente și trăiri, natura, cultura, interferențele dintre ele în peisajul confuz al ființei raționale rupte de cosmicitate.

Dilematicul raport contemporan dintre cultură și divertisment bulversat de ostentația aducerii primeia în agoră, cu confuziile create de etalarea tuturor detaliilor din viața unor vedete de divertisment efemere, ce umplu cutia cu informații picante a creierului fiecăruia, îndepărtează și mai mult omul de artă și literatură. Iar creatorul lor rămâne suspendat între un trecut, pe care nu mai dă nimeni mare lucru, și un prezent zgomotos și superficial, unde nu-și mai găsește locul. Efectul e simplu de constatat: ultimele decenii n-au mai impus nici un nume răsunător în vreunul din aceste domenii.

SCRISOARE CĂTRE UN BLAJIN

Când ți-am spus că bunătatea aduce numai nenorociri și că tu nu intuiești răul, n-ai vrut să mă crezi. Că întreagă viața ta nu e decât o construcție de nisip făcută din iluzii, din propriile tale reprezentări, care te macină pentru că simți efectele răului, vezi ce-ar trebui făcut, dar dintr-o neputință organică nu iei măsurile ce trebuie luate, capabile să-ți ofere protecția minimă. Când ți-am spus că duhovnicii sunt plătiți să facă așa ceva, să asculte și să ierte și să vorbească în pilde, nu m-ai crezut, cum nu mă crezi nici acum. Ești leșios și prea bun și neadaptat pentru lumea în care trăiești. Și pentru toate astea viața ți se pare un coșmar, că n-ai nici un fel de bucurii și te tot miri de ce la bine ți se plătește cu moneda cea mai rea și mai proastă...

Ești un om care se apără mereu. Cât poți face asta fără să fii covârșit de dușmani? Cât timp poți apăra o cetate asediată, când apa și hrana apărătorilor începe să nu mai fie? Ei vor fi primii care vor deschide porțile dușmanilor. Ei vor fi primii dornici să fie

ocupați de alții, învinși, dar supraviețuitori. Fă-te pustnic. Minunează-te de frumusețea lumii, dacă asta ți-e chemarea, dar nu sta sub jugul ei, pentru că nu-ți vrea binele decât atâta timp cât poate trage foloase de pe urma felului tău de a fi. Și toate foloasele lumii sunt în paguba ta. Le vezi și suferi. Le vezi și-ți căznești sufletul și te macini ca nimica, iar ei se bucură, și așteaptă să nu mai fii, și așteaptă să te dea la o parte, iar în locul tău să se pună ei, sau să vină altul să-i lovească, să-i biciuie, să-i facă să vrea să-l ucidă, dar să se teamă de el.

Totul se construiește pe ură, iar nu pe iubire, pe frică, iar nu pe bunătate. Dar înțelege că tu vei plăti cel mai scump tribut, pentru că te încapățânezi să fii în frunte și să răspunzi răului cu bine.

Nu înțelegeți că-i anchilozezi, că neutralizându-le azi răul, mâine vor veni cu altceva să te încerce, ca în cele din urmă să se elibereze din chingile în care-i alegi tu cu cinstea și bunătatea ta, să se poată strânge de gât unul pe altul, așa după cum le e pofta. Continuând astfel, nu faci decât să le amâni răzburările ce le pregătesc unii împotriva celorlalți și toți împotriva ta, să-i înrăiești pe zi ce trece mai mult, să-i faci dușmanii tăi de moarte și să-i vezi, când nu vei mai avea puterea să li te împotrivești, cum dansează pe trupul tău căzut la pământ și cum se bucură să te umilească înainte de a te da în uitarea lor.

Trădarea stă în om, în firea lui, ca și mizeria ființei, ca și bucuria de a se simți umili slujitori ai unui stăpân puternic. Un om bun e un om bolnav și slab. Or, pentru cei betegi și slabi nu există milă decât dacă sunt niște străini. Dacă-s aproapele lor, dacă-s puși peste ei, se cheamă că lumea pe care o conduc devine bolnavă și slabă, iar asta nu vrea nici ea, și nici unul dintre oamenii ce o formează.

Deșteaptă-te, și retrage-te din drumul lor, înainte să plătești cu viața pentru nepotriveala dintre bunătatea din tine și răul din ei!

Deșteaptă-te, și retrage-te din drumul lor, înainte să ajungi să-ți urăști viața ce o mai ai de trăit și clipele puse cap la cap, care-ți dau sentimentul că lupți. Dar tu nu lupți, ci încerci să faci pace acolo unde nu poate fi. Încerci să tămăduiești ceea ce ar trebui tăiat și dat la o parte, înlocuit.

N-ai loc pe fața pământului cum arată acum, iar dacă tu spui vis și unui coșmar, înseamnă că trăiești iar în iluzii, înseamnă că trăiești iarăși într-o lume construită de tine, să-ți semene, să te poți descurca în ea, și nu în cea reală. Căci unde e mizerie e și trădare, și hoție, și ură, și dispreț, și toate câte nu-ți vine ție să le crezi în visul de domnie peste regatul tău de iluzii.

Iar dacă nu mai știi să râzi, înseamnă că nu mai știi nici să plângi și că viața ta e o iască de om singur și neputincios, de om care trebuie să iasă din calea celorlalți, căci numai așa mai poate dobândi putere pe pământ, de la copaci, de la iarbă și animale necuvântătoare, sin-gurele care pot primi bunătatea lui, să le sporească lumina, căci ele sunt oglinda mută în care-și poate vedea un om singur chipul. Ele sunt oglinda, atât, și-ți dau înapoi chipul pe care li-l dai. Își iau din el doar cât le trebuie să-și învigureze creșterea, nu-l ciobesc, nu-l deformează, pentru că bunătatea e ca o apă ce se întinde pe pământ ud și rămâne la suprafață ca o rouă de dimineață, peste care nu trebuie lăsată să vină raza soarelui, că o usucă.

Bunătatea e soră cu noaptea, cu întunericul și lumina stelelor neștiute de nimeni, dar numite cumva să-și aibă un rost iluzoriu în viața oamenilor; cu noaptea, și cu umezeala, și cu boala de necurmat, care duce spre moarte.

Bunătatea nu face bine nici celui ce o dă între oameni și cu atât mai puțin celui ce o primește și nu crede în ea pentru că nu are sufletul pregătit pentru asta, așa cum îl au copacii și florile, pământul și necuvântătoarele. Pe bunătate nu se poate ridica o cetate de oameni!

Așa cum îl văd ei pe Dumnezeu, el este tot om de-al lor, rău, care-a făcut lumea doar cât să nu fie singur în Univers. Tu ai simțit singurătatea aceea a lui Dumnezeu. Ai simțit-o, și de groaza ei ai început și tu să faci lumi de hârtie, cetăți și oameni, palate cu ziduri înalte, să apere de razele soarelui apa, și umezeala, și bunătatea, și întunericul. Iar când El a despărțit lumina de întuneric, a despărțit răul de bine. Căci nu era lumină și nu era rău, ci le-a făcut să le poată despărți.

O să zici că bunătatea e lichidul amniotic în care te afli înainte de a vedea lumina zilei, răul zilei, și n-o să greșești prea mult, pentru că nu este spaimă mai mare decât aceea de a fi singur, iar împrejurul tău un nimic fără lungime, fără lățime și fără adâncime. Un nimic cât cuprinde ființa și o risipește spre nicăieri.

Ce vezi a fost, ce visezi, va fi, încât în jur nu există nimic, cum nu există ziua de azi în casa morților. Ai trecut și pe acolo, te-ai îngrozit de singurătatea dumnezeiască, ai înțeles de ce ți-ai înconjurat viața cu oameni, dar crede-mă că acolo erai mai sigur de viața ta decât în mijlocul lor, unde te-ai întors.

Nu e o bucurie a sufletului singurătatea, dar cine o biruie poate accepta lumina ca invenție dumnezeiască a răului, să se opună întunericului bun. Oamenii văd toate astea pe dos și le e frică de întuneric, cum le e frică de bunătate și le e frică de umezeală, cum se tem de atingerea morții. Dar umezeala e viață, e viața corpului lor și a tot ce le e hrană. Lumina din afară, aceea dată de Dumnezeu, va fi fost a Satanei, care l-a forțat pe El să scoată dinăuntru umezelii lumina ascunsă, iar noi încă mai credem că doar cea din afară este dumnezeiască, cum focul mistuie pădurea, casele, piatra. Omului nu-i e dat să vadă, să perceapă lumina dinăuntru, singura care poate mișca ființa, sufletul.

Când a scos lumina la vedere, Dumnezeu a vrut să-i arate Satanei că ea există, dar a greșit când a separat-o de întuneric, sau poate că atunci a intervenit forța egală a răului, care nu a mai lăsat-o să se întoarcă înapoi, sărăcind întunericul de puterea luminii lui.

Lumina taborică e înăuntru ființei, iar nu în afara ei. Apoi omul a fost lăsat să creadă că singura lumină adevărată este cea din afară și că adevărat e doar ceea ce vede cu ochii, iar nu cu sufletul.

Tu vezi lumina de afară, te temi de ea, știi că nu-ți aparține, dar te bucuri de ea ca om ce ești, deși simți că adevărata putere îți vine de la lumina dinăuntru, de la singurătatea pe care o ducem cu toții în noi, ascunsă încă înainte de începuturi. Căci atunci când Dumnezeu a spus: „Să fie lumină!”, a vrut să arate puterea ce o avea de a despărți lumina dinăuntru de ea însăși, să se știe că întunericul era cald, era viu.

Bunătatea e lumina dinăuntru, în care nu pot să creadă cei ce se bucură și cred doar în cea a soarelui. Vremelnică trecere și grea, căci din întuneric venim și în întuneric ne întoarcem și în întuneric trebuie să ne simțim mai puțin temători decât în lumina de afară. Dar omul se teme de întuneric și de ceea ce nu vede cu ochii, pentru că și-a pierdut încrederea în el, ca parte dintr-un întreg, și nu mai crede decât în întregul pe care-l formează cu ceilalți. Și asta pentru că și-a pierdut simțul ochiului întors spre înăuntru cu care-și poate vedea lumina sufletului.

„Lumină din lumină” este strigătul de întoarcere spre ce nu vede, nu pricepe, nu poate articula în cuvinte. Și crede doar ce i se arată de la Facerea Lumii a fi deasupra. Și vrea să fie mereu deasupra, sus, cât mai aproape de soare, de lumina din afară, să vadă și să poată pricepe ce se întâmplă cu forța răului.

Căci numai ea dă voință de luptă, voință de viață. Iar la capăt, ostenit, moare îngrozit că trebuie să învețe, când nu mai are timp, să învețe puterea luminii dinăuntru și cum să deosebească binele de bine, și cum să se folosească de el fără să facă rău nimănui.

De aceea îți spun, câtă vreme vei trăi între oameni, care cred doar în lumina de afară, ai să fii un nefericit și ai să-ți dorești singurătatea ca o pavăză împotriva celorlalți, sau doar pentru a te apăra. Căci nici tu nu înțelegi prea limpede puterea luminii dinăuntru, dar o simți. Așa te-ai născut. Și de aceea îți spun: bunătatea e lumina dinăuntru de care ceilalți nu au trebuință...

CONTOPIREA

I

Când te apropii de finalul unei munci intri într-o panică a desăvârșirii. Ai vrea să scurtezi totul, să ajungi cât mai repede la capăt. În loc să amâni pentru o altă zi, când cu forțe proaspete să desăvârșești treaba, așa cum ai început-o, cu siguranță, cu seninătate, cu energie.

Există un început al desăvârșirii pentru care n-avem niciodată răbdare și încredere să-i dăm ceea ce merită. Este intrarea dintr-o ipostază, într-o stare de veghe continuă asupra tuturor sfârșiturilor și începuturilor din viață. Nu e o amânare din lene, ci o voință a perfecțiunii desăvârșirii, căci timpul nu poate fi pus între limite, și doar procedând astfel ieșim din capcana iluziei noastre mecanice. Starea de final poate fi agonică atunci când amâni prea mult, când lași pentru altădată încheierea unor socoteli cu lumea.

Ele însele, socotelile acelea te duc la limite și ai revelația începutului ca un sfârșit. Or, când ai o trudă îndelungată, ar fi mai firesc să răstorni termenii, să ieși dintre marginile date și să privești încheierea nu epuizat, panicat, grăbit, ci cu speranță, ca și atunci când începi ceva.

Sunt oameni care văd înainte cu ani căderea sau înălțarea cuiva, plecarea lui, a schimbărilor ce se vor petrece în lume și cum va evolua cursul ei. Forța care ne minte că nouă nu ni se poate întâmpla nimic, ci doar celorlalți, forța care ne lasă să credem că răul este în ceilalți, pentru că ochii noștri văd numai în afară, pentru că toate simțurile noastre merg în afară, trebuie să găsească un sprijin, pe cineva apropiat, să ne facă să ne adunăm la un loc, să nu mai fim singuri.

Amânarea desăvârșirii ține în mișcare toate resorturile interioare și le pregătește pentru prospețimea finalului. Dar câți fac asta? Câți reușesc să-și înfrângă pornirea de a finaliza imediat ceva? Câți au răbdarea și puterea să-și întoarcă privirile spre interiorul lor ca ființe individuale, iar nu în contextul relațiilor cu ceilalți? Câte femei poți cunoaște într-o viață? Câți oameni poți cunoaște într-o viață? Un număr limitat, cu trăsături cuantificabile, ușor de intuit, de enumerat, dar cine vără lumea în sertărașe, o distruge. O rupe

de lumina din afară, de cea dinăuntru, care a una singură și ne parcurge deopotrivă în ambele direcții, dacă mai credem că acestea sunt numai două.

În flacăra dintre noi există deopotrivă, mai viu sau mai atenuat, și tenacitatea broaștei țestoase și sglobioșenia iepurelui. Când drumul pare prea monoton ființa obosește. De felul în care va ști să treacă peste pragul unei osteneli, va descoperi înăuntru său, dacă va avea voința să o facă, singurătatea unicității lui, care-i va dicta cum să înainteze și ce drum să aleagă.

Puțini oameni mai văd drumurile celorlalți, au simțurile lăsate sub blestemul de a se deschide spre exterior. Sunt totuși câțiva care le văd, dar nu în proximitate, ci dincolo de azi și de mâine, dincolo de încorsetarea timpului mecanic. Ei observă mersul de ceas, constant, al broaștei țestoase în burta căreia, laolaltă, iepuri și alte broaște sunt duși către o țintă.

Mă simt în interiorul burții din carapacea țestoasei și încerc să mă abstrag de acolo să mă întreb cât au de dilatate sau apropiate limitele, ei iepurii și țestoasele, în trecerea lor prin viață. Or, faptul că același eveniment sau fenomen se poate petrece în două sute de ani de țestoasă ori se poate comasa în cinci ani ai vieții de iepure, cu un consum de energie egal, îmi dă speranța că voi înțelege lumea.

Oamenii încearcă să iasă din carapacea timpului mic să intre în cea a unui timp mai mare, ca un sticlete care se simte mai liber dacă e pus în colivia unui porumbel. Ca un peștișor roșu de la tropice pus într-un acvariu făcut pentru un delfin. Dar ceea ce i se pare omului a fi un ocean e tot un vailing ceva mai mare. Ceea ce i se pare omului a fi o premoniție este reflectarea viitorului într-o oglindă a revelației din starea de veghe. E noua dimensiune a coliviei în care a intrat, și care-i dă o altă perspectivă.

Să amâni finalul ca desăvârșire, pentru a arăta ca un început înseamnă oare că am fost puși într-o colivie mai mare, căreia îi percepem mai greu marginile, sau că am fost lăsați singuri într-o lume întoarsă, străină, unde într-adevăr trebuie să avem o altă identitate? Viitorul celorlalți se oglindește în mine. Ce văd e doar un timp dilatat. Proiecția unor evenimente ce vor fi oglinzite într-o conștiință trează. Ce simt, fără să pot distinge decât sunete și culori translucide în transparența lor, este spațiul liber, neîncorsetat de nimic, dintr-o lume fără mări limitate de uscături și uscături limitate de oceane. E spațiul apelor și spațiul uscaturilor, ca lumi infinite.

Văzută astfel lumea omului îi dispare teama ce ține de percepția imediatului de mâine reflectată în oglinda lui azi. I se îndepărtează teama de singurătate. Nu învinsă, pentru că a învinge presupune două forțe opuse și voința de a supune pe cineva. Or singurătatea nu poate fi supusă unui gând, pentru că s-ar reifica. Ar deveni un scaun, o altă ființă la care să te raportezi. Îți poți îndepărta spaima singurătății încercând să nu te mai raportezi la ceva anume, fie el și un punct. Și cum poți mai bine decât să te consideri punctul acela, să te identifici cu el.

Să fii tu țestoasa cea mare care duce în pântecul ei alte țestoase și iepuri într-o direcție înseamnă țintă. Ținta înseamnă finalul, iar acesta agonia. Or, ca toate ființele îți dorești să mai amâni, să te poți pregăti pentru final ca pentru un început de desăvârșire. Ești un punct dintr-un spațiu fără un centru și, ca atare, fără periferii. Am spus periferie doar pentru a nu se confunda cu un centru. Încerci să fii și să nu fi în același timp, spre a putea să înțelegi ce înseamnă spirit, adică „a fi”, și ce înseamnă trup, adică „a nu fi”. Încerci să te eliberezi și de reperul punctului peste care te-ai

suprapus. Dilatarea, contractarea presupun o stare inițială de normalitate, față de care există un mai mult sau mai puțin.

Abia atunci începi să simți că ai trecut de posibilitatea de a te raporta la tine ca la un individ așezat între dimensiuni obișnuite. Nu mai există un peste sau sub, nu mai există un puternic sau slab, ci doar o stare de prezență ubicuă, ce nu poate încăpea în înțelegerea imediată a celui de odinioară, a celui care te percepe fizic.

Și neantul reprezintă o raportare la densitatea lumii. Începi să simți în tine întrepătrunderea neantului cu densitatea. Începi să simți abo-lirea treptată a tuturor dimensiunilor. Dacă ești viu înseamnă că ești duh, dacă ești mort înseamnă că ești trup. Este și stare, și zbor deopotrivă. Este confundarea cu totul, și întrepătrunderea cu totul. Este oglindirea într-o transparență încât nu poți să știi dacă ceea ce vezi este dincolo sau în față.

De aici, încă om fiind, apare și dorința de amânare a finalului pentru o zi în care, proaspăt, odihnit, plin de voință și energie să începi desăvârșirea. Frumusețea unui sfârșit stă în a nu fi atins scopul într-un moment de epuizare. E sfârșitul sinucigaș. Fără repere în jurul tău, fără o țintă în cercul viitorului, ești mult mai liber decât cel de odinioară, obsedat de propria-i ieșire din scenă.

Dumnezeu nu e o stare sau ipostază a cuiva etern pentru om, căci omul nu poate concepe nemărginirea și ne-lumea ca existente. Or neputându-le pătrunde cu un alt simț decât cele îndreptate spre exterior, nu-l pot concepe pe Dumnezeu decât ca o reprezentare concretă a unui dat abstract. Dar și abstractul și concretul nu sunt decât fețele duale ale spiritului, încât însăși ideea de concepere, de adunare la un loc într-un câmp dens duc spre reprezentări ale fizicii, ale mecanicii cuanti-ce, dar nu ale spiritului.

Sufletul e legat de concret, de timpul mărunț, de semnele reprezentării subiective ale unui Dumnezeu conceput ca un ideal abstract, particular, general uman valabil, dar individualizat, atomizat. Sufletul e legat de trup, iar suferințele oamenilor curg din unul în altul, ca lichidul din căucele unui ceas cu apă, căci viața e o permanentă schimbare între suferințele trupului și cele ale sufletului.

II

Înseninarea, dincolo de trup și de suflet, înseamnă spirit. Echilibrul suferințelor îl numesc ele, familie, bucurie. Fericirea ține de spirit și poate să domine oricând orice suferință a trupului, poate să domolească orice suferință a sufletului. Fericirea e străină de imediat, de reperele concrete ale unei ipostaze sau eveniment din viață, e singulară în nemărginirea revărsării și nu aparține decât spiritului, cel ce trăiește singurătatea nu ca pe o povară, ci ca pe o eliberare de toate.

A trăi este a realiza printr-o stare profundă contopirea cu întregul, cu cosmicul, cu eternul și nemărginirea, cu începutul și sfârșitul, iar nu a exista în carne și oase, supus cărnii și oaselor și tuturor sentimentelor ce le însoțesc și formează la un loc sufletul. Poți fi mai liber decât oricine de pe pământ dacă știi că durerile trupului și sufletului pot fi învinse nu doar prin înțelegerea cauzelor, pentru că atunci ar fi în joc rațiunea, care nu poate opera decât cu datele concrete sau cu substituentele ei abstracte, ci este ea, printr-o contopire cu cosmicul, cu netimpul și nespațiul, cu neconceptualizatului și necuantificabilul, într-o întrepătrundere cu toți și toate, fără vreo direcție sau țintă.

Fericirea nu se „ trăiește”, ea există în singurătatea ei anonimă. Chiar și sufletul și duhul, din această perspectivă, nu se pot așeza pe același taler, cum nici duhul cu spiritul. Ele există nediferențiate în noi, ca altceva decât trupul, într-un amalgam iluminat slab de rațiune, care lămurește spărgând totul și măbind confuzia prin lumini ciobite aruncate când peste suflet, când peste duh, când peste spirit. Iar cât să le mai poată controla și de la îndemâna oamenilor, le așază între dogme, colivii de canar, care poate zbura între un mic creuzet cu apă, și câteva grăunțe cu mei și un scrânciob atârnat de două bare metalice.

Suferința trupului, cea mai mică dintre coliviile suprapuse este cuprinsă de colivia sufletului, care vine din conștientizarea stării de singurătate și lipsă de libertate. Suferința duhului, a treia colivie, mai largă vine din conștientizarea limitelor dogmelor, ce fac ca oamenii să poată conviețui între niște limite—reguli impuse de ei, a perspectivei inverse, unde Dumnezeu devine o proiecție limitată și limitativă a omului, cu singurul atribut acceptat al atotputerniciei. Cea mai mare dintre colivii este suferința spiritului, când ființa conștientizează teama de ilimitare în timp și spațiu, teama de neantul singurătății în nelimitare. Această teamă ne întoarce, cu orice risc asumat, la îngrădirea celei de a doua colivii, aceea a sufletului.

Dar dacă în colivia sufletului e de înțeles sentimentul singurătății, spre care se întoarce ostenit de suferință cel ce ajunge la treapta spiritului, devine de neînțeles de ce acolo, în cea mai largă dintre colivii, mai poate să apară teama de neant, când a fi singur deja presupune prezența cuiva într-un timp nu de mult trecut, presupune contopirea cu cosmicitatea.

Perspectiva destinului canarului: să moară în colivia lui, să treacă în cea a duhului, unde să-și proiecteze ființa în cer alături de un curcubeu sonor de care să se teamă și să-și dorească mereu să revină în colivia sufletului, mai aproape de trup, lângă apa, hrana și crenguța scrânciob, unde se simte mai bine, unde singurătatea este mult mai suportabilă decât sub teroarea cerului, așa cum și-o imaginase el.

Canarul va trăi în spirit abia când a scăpat și de a treia colivie, când frica de singurătate va dispărea odată cu obiectul față de care se simte cu cineva alături, abia când frica de ceea ce înconjoară curcubeul luminos, care nu se vede, și cel sonor, care nu se aude, va fi înlocuită cu o contopire cu întregul, iar întregul va fi perceput ca ilimitare abia când perspectiva inversă a proiecției sale în cer — ca forță care să se abată asupra lui, ori să-l ajute —, va fi înlocuită cu o stare de plinătate, de totalitate, iar reperul celui de al doilea e înlocuit cu contagiunea nemăsurabilului.

Cuvintele ticluiesc limpezimi sau pot fi confuze. Sunt greșelile cele mai mari, dar și cele mai de iertat ale oamenilor, pentru că altfel nu pot comunica, nu-și pot povesti călătoriile diurne, nocturne, nu-și pot exprima inexprimabilul, proiectând în lut chipuri visate, văzute sau revelate doar prin culori și sunete, prin halouri de curcubeu, sonore, invizibile. În cuvinte, culori și sunete se pot exprima stările duhului, ce percepe închisoarea mai mică a sufletului, cuprinsă între limitele mai mari ale unui univers dominat tot de o proiecție umană, pentru ca umanitatea să aibă o axă a ei, un reper, să nu se piardă în inexprimabil.

Taina continuă să existe pentru cel ce dorește să afle ce se ascunde dincolo de ceea ce se vede. Pentru cel trăitor în taină, ea e gata destăinuită și nu mai trebuie să treacă în colivia sufletului de lângă trup și nici în următoarea, mai mare, a duhului, căci cuvintele vor spune ceva, iar ochii și urechile vor înțelege altceva.

Destăinuirea e căderea fericirii în bucurie, a stării de îndumnezeire în singurătate, a marii liniști a creației în spaimă, în teama perpetuă. Destăinuirea e căderea din starea de revelație în teama de nebunie, de lume dublă, care face din ființa zburătoare o târătoare, cu cât mai multe picioare pe pământ. Pentru cel trăitor în taină ea este gata destăinuită și nu există teama de păcat originar, care stă deasupra coliviei duhului, amenințătoare, nu există teama de sfârșit, ci o permanentă pregătire pentru ca acela să fie un început în desăvârșire.

Spiritul nu știe de existența unui Celălalt, distrugător, ci doar a unuia singur, ambivalent pentru duh, separat și încă și mai îngrozitor pentru suflet. Pentru trupul mort al canarului și pentru spiritul de dincolo de colivia duhului nu există bine și rău, nu există lumină și întuneric. Pentru trupul de piatră nu există nimic, cum pentru spiritul din cea mai mare dintre colivii, toate sunt o existență de taină nediferențiată, globală a desăvârșitului.

Nu e grabă spre locul acela, căci dintre toți cei născuți cu trup și suflet, doar câțiva trec în colivia duhului și mai puțini reușesc să reziste stării de singurătate fără să se raporteze la ceva, la cineva, și să nu cadă în ispita de a se întoarce înapoi, în cele mai strâmte colivii. Puțini trec de cea a duhului, să se contamineze cu marea taină, să poată rămâne trezi și încrezători în imaginile și stările ce le trăiesc, fără să simtă nevoia să le toarne în reprezentări ale duhului, fără să simtă nevoia să le comunice cuiva știind că, dacă o ființă e născută să ajungă acolo, va ajunge chiar dacă în clipa aceea trupul său e un canar inert pe fundul unei colivii. Doar pentru cei al căror duh și suflet și trup rămân vii, există ispita destăinuirii și riscul de a nu rezista întru spirit și de a-și căuta calea de întoarcere spre trup.

Trupul, sufletul, duhul și spiritul rămân treptele urcării spre desăvârșire, unde nu mai este nici un reper căruia să-i spui „alături de mine”, ci te contaminezi cu golul unei fericiri, care-ți topește ființa înăuntrul ei.

CĂȚĂRĂTORUL

I

E o singurătate a firului de iarbă, a bulgărelui de pământ, a stâncii. O singurătate a plantelor, una a viețuitoarelor și alta a neființelor. Un peisaj atomizat de singurătăți ale unor entități ce intră în relație unele cu altele.

E o singurătate a trecutului, una a prezentului și alta a viitorului. O singurătate a clipei. Depinde doar cum percepem lumea din jur. Până și umbra, însoțitoarea, are o singurătate a ei, care se mulează pe formele din jur. Astfel văzută, lumea e o sumă de singurătăți, ce intră în relație unele cu altele, lăsând senzația unei dialectici dinamice.

Stricăm entitatea maculată a hârtiei scriind. Stricăm entitatea ființei umane de lângă noi, vorbindu-i. Stricăm independența pietrei încercând să o mutăm, să o aruncăm în altă parte. Cățărătorul vede cu buricele degetelor fisurile din stânci care-i pot ține echilibrul și-i pot fi un sprijin în ascensiune. Mereu trei puncte de siguranță și unul în mișcare. Legea singurătății cățărătorului. Cei de la poale privesc absent la nimicul colorat, capabil, în poziții imposibile, să-și găsească punctul de sprijin, să se tragă în

brațe, să se împingă cu vârful bocancului, să se mute cu jumătate de metru mai sus, fără o coardă care să-l asigure deasupra, fără o plasă dedesubt, ca la trapeziști.

Cea mai mică dezechilibrare înseamnă căderea. Moartea. Fânul e o iarbă moartă. Mirosul stogurilor de fân de curând cosit e mirosul morții. Pentru cățărător, percepția lumii se face prin detalii, prin entități singuraticice, cu care intră în relație pipăind piatra, iarba, fisurile din stâncă. E la mijloc un amestec de voință de supraviețuire și un pariu cu moartea. Cu una asumată. Nici un cățărător nu pocnește de entuziasm, de optimism, de nețărnută încredere în viață, și totuși crede în șansa lui și riscă.

Apoi, odată ajuns sus, învingător, cu un sentiment al singularității dumnezeiești, cum nu le e dat multor oameni, privește hăul de la picioare și trăiește acut nu victoria asupra stâncii, asupra muntelui, cât bucuria supraviețuirii. Își aduce aminte perfect locurile în care firul uscat de iarbă a cedat, locul unde stânca pe care a pus piciorul s-a dizlocat și a căzut, punctul din traseu unde, într-un horn căscat deasupra abisului, a presat cu palmele în stâncile umede să-și țină echilibrul, dar i s-au împăienjenit ochii. Ar fi vrut, sau chiar a dormit o fracțiune de secundă, suficientă pentru a-i întări forța mâinilor și picioarelor pentru a ieși din horn.

Dedesubt grohotișul, adică suma bolovanilor ruși de vreme din stâncă, trei copaci singuratici și doi privitori absenți, convinși că așa e numărul acela de circ, că o clipă trebuie să lași privitorului senzația că te prăbușești, să crească tensiunea spectacolului. Nimeni nu poate crede cât de mult ai fi dorit în clipa aceea să fii tu piatra umedă, aplecată peste capetele lor în surplombă, piatră de calcar ce devine uleioasă și alunecătoare la cea mai banală ceață.

O furtună venită pe neașteptate, o grindină, trăsnete ce lovesc adânc timpanele ființei. Șuvoaie de apă ce trec peste trupul cu mușchii cabrați ca peste orice bolovan. Fulgii unor zăpezi întârziate sau premature în scurta vară montană care înțepenesc, în gerul lor de un centimetru pătrat, sângele, tendoanele, mușchii, respirația cățărătorului. Piatra trebuie pipăită cu degetele goale, doar așa va face corp comun cu ființa cățărătorului și îl va ajuta să înainteze.

E absurd pentru majoritatea oamenilor să urci un perete vertical impresionant și diform. E absurd pentru că nimeni nu poate înțelege finalitatea acelui risc gratuit, când în fond fiecare în parte execută același fel de ascensiuni, riscând totul pentru o frântură de singurătate dumnezeiască. Toți cei care nu-și așază la edificiul creșterii lor viclenirea, trădarea sau uciderea aproapelui. Singur în stâncă i se stimulează din niște resorturi necunoscute voința de a învinge, de a supraviețui într-un diedru, ca o cornișă de casă atârnată deasupra lumii.

O lume de singularități, atentă doar la ceea ce li se întâmplă individual, în permanent război cu tot ceea ce e în jur. Entitatea atinge culmea propriei sale ființe și distruge ființa, o transformă într-o diluție otrăvită, capabilă să ardă totul în jur. Încă un pas. Calculul vieții se face în clipe, calculul idealurilor, al vârfurilor pe care vrei să ajungi se face uneori dincolo de viață, într-un timp etern.

Stă cabrat în trei puncte de sprijin și nu îndrăznește să privească spre drumul parcurs, la hăul de dedesubt. Trecutul te surpă, te strivește înăuntrul unei vieți trăite ale cărei clipe sunt aplatizate sau nici măcar nu mai există. Este desigur, în tot riscul acesta al parului cu viața și o doză de suicid. Un accident e o întâmplare cu cauze exterioare. Unul provocat este o crimă și se pedepsește după legile oamenilor. Accidentul este al singularității individuale în raport cu alte individualități.

Timpul își are accidentele lui, spațiul pe ale sale, independente de conștiința unui om, el, cea mai complexă ființă, cea mai infernală mașină biologică, dotată cu percepții și judecăți folosite cel mai adesea împotriva semenilor. Cățărătorul are și nu are în vedere posibilitatea accidentului. Moarte există în fiecare dintre noi și cum golul ia locul plinului, pe măsură ce timpul lichid se duce, locul lui e ocupat de timpul vid, etern.

Un cutremur nu e un accident al spațiului? Pariul cățărătorului e simplu: înving sau pierd. Varianta a doua excluzând accidentul și însemnând renunțarea la ascensiune într-un punct dificil din traseu.

Pe la cincizeci de ani, când începi să te convingi că devii tot mai inutil și efortul tău de supraviețuire nu mai este nici măcar temerar, se produce o fractură în timpul interior. Între altele, e bine de știut că pentru ființa umană spațiul este cea mai străină dimensiune, poate tocmai pentru că intră mereu în competiție cu el, pentru că dorește mereu să-l parcurgă pentru a ajunge undeva, altundeva. Spațiul îl parcurgi sau nu cu o cămilă prin deșert, cu o corabie pe mări, pe cer cu o rachetă, avion sau satelit. Sau pur și simplu, cățărându-te pe un perete de monte, spre a-i atinge vârful.

Urci pentru a-ți concentra întreaga ființă în direcția unui scop simplu, ca într-o ședință de yoga, capabilă să te facă să materializezi conceptual, nu doar existența ta, ci și timpul ei. Căci el e al singularităților. Spațiul e ceea ce ne înconjoară până dincolo de infinitul imediat.

II

Scrii să uiți că există într-o dimensiune ostilă cu vini și vinovați, cu urmăritori și urmăriți. Prin scris, spațiul se rezumă la dimensiunea strict temporală a ființei, cea de care nu se poate despărți decât prin moarte. Sufletul victimei este asemănător luptătorului învins încă înainte să fi ieșit din arenă. Carnagiul gladiatorilor îi repugnă.

Cățărătorul știe că singura dimensiune interior umană e timpul, că nu poate gândi în cuburi succesive de spații, că nu poate simți decât ceea ce i se relevă prin deschiderea ușii dintr-un cub mai mic spre un cub mai mare. Cuburi în cuburi, cuști în cuști, colivii în colivii.

Depinde dacă mergi dinspre cea mică spre cea mare sau invers. Cățărătorul iese din acest joc. El urcă un singur munte. Pentru toți e nebun, pentru el este un fel de erou. Toți eroii pot fi socotiți un fel de nebuni, când viața lor e oprită pe ecranul televizorului. Orizontul cățărătorului este unul străin celui rămas la poale. Deschiderea de peste vârfurile brazilor, apoi a jepilor, iar mai târziu a ierburilor și tufelor de rododendron n-o poate înțelege decât el, confuz, sub forma unei bucurii a nemărginirii spațiului, contopită cu nemărginirea puterilor ființei sale. Or, ființa sa este timpul, când condensat într-o clipă, când dilatat într-o fericire sacră a contemplării spațiilor albastre de dincolo de orizont. Doar în jos nu vrea să privească, spre poalele muntelui de unde a pornit. Măsura lui este altitudinea la care se află și nu drumul parcurs. Apoi rămâne ca altcineva, fără riscuri, să istorisească despre ceea ce a făcut el. Este un orizont eterat al munților peste care-și poartă orizontul privirii. E o singurătate contaminată cu vârfurile peste care privește și le simte părtașe faptei lui.

Doar la coborâre nu se poate gândi, la faptul că bucuria aceea de câteva minte, de un ceas, cât a stat într-un mediu străin ființei sale va rămâne doar o amintire imaculată

despre care nu va putea povesti altora nimic. A uitat caznele, riscurile, clipele de nesiguranță, a uitat hornurile înclinate și umede, surplombele, pietrele care s-au desprins și s-au dus în gol, a uitat firul singuratic de iarbă care s-a rupt înainte să-i fi ajutat reechilibrarea. Apoi, purificat, și tot pe atâta de vulnerabil, cu sufletul umplut de sacralitate, se întoarce în mijlocul oamenilor să le vorbească despre măreție.

Pur și simplu, despre măreția de a fi reușit să-și depășească umila lui condiție de trecător dintr-o cutie în alta, dintr-un spațiu cubic îngust într-un alt spațiu cubic și mai îngust, dintr-o colivie în alta. E contaminat de spațiile rare și reci, severe, ale vârfurilor albe, înzăpezite și uită de esența ființei sale, care e timpul infinit.

Nimic nu e spațiu în ființa sa decât călătoria. Restul e o amintire repovestită la nesfârșit. Pe drum, sus, pe cele mai înalte culmi nu l-a întâlnit nici pe Dumnezeu, nu i-a întâlnit nici pe sfinți, nici pe apostoli. Primul s-a retras în cer, iar ceilalți au murit. N-avea cum să dea de ei. De pe urma lor a rămas însă un aer îndumnezeit despre care nu poate să spună mai mult decât că e măreț, nemaipomenit, colosal,... cuvinte vagi, plate, moarte, ca toate cuvintele.

Nu te poți ține mai mult decât câteva clipe în stâncă, trebuie să te cațeri, să urci, iar în clipele acelea nu te gândești că vei ajunge neapărat în vârf, la un capăt. Aici stă și absurditatea și firescul. Bucuria capătului de drum vine de la sine.

„Odiseea”, spunea un critic literar, este epopeea căsătoriei, nu a călătoriei, este momentul de trecere de la trib la familie, la cuplu. Călătoria, cu aventurile ei, nu e azi o variantă a odiseei lui Ulise, ci a unui singuratic, pe care nu-l așteaptă nici o Penelopă țeșătoare, cu un fiu gata crescut. La capătul aventurii sale stă doar bucuria de a se fi regăsit pe sine, singur ca firul de iarbă, ca piatra, ca muntele. În cele mai grele clipe ale sufletului își spune că atâta timp cât vor exista munții, va mai trăi și el.

Învingătorul de la Troia știa doar de Ithaca. Avatarurile călătoriei sale sunt avatarurile ispitelor dintr-o căsătorie. Anticii descopereau că adevărata călătorie este una mentală. Ascensiunea e și ea o călătorie a sufletului. Schimbarea imaginilor din dreptul unei ferestre de tren, aventurile trăite de atâta amar de oameni în călătoriile vieții lor sunt, la urma urmelor, călătorii mentale, care-au apucat să rămână în memoria tiparului sau cea orală.

Cățărătorul știe că, atunci când te târăști pe verticală, timpul are o altă dimensiune. Cu siguranță una subiectivă. Timpul obiectiv al oaselor, celulelor, enzimelor, al soarelui de pe cer, al ceasului rămân doar undeva în subsidiar, căci uneori, între o fisură de stâncă și alta, faci o oră, în vreme ce altădată, ajuns pe un perete lin înclinat, urci în câteva minute. Nu ești nici melc, nici miriapod, ci doar un om învățat să respecte niște legi ferme ale pietrei și să nu se teamă de abis.

Adeseori pământul se mișcă pentru cel de la poalele muntelui. Cad în trecut, cad în haosul tuturor haosurilor adunate în vreme. O spaimă nedeslușită stă sub coaja fiecărui cuvânt, a fiecărei vorbe spuse celuilalt, în privirea dilatată a animalelor, care simt sosirea vremii tărilor, de parcă n-ar mai fi la casa lor, ci într-un spațiu străin, cu alți stăpâni mirosind a sânge.

Animalele și cățărătorii simt. Ei sunt ieșiți din vârtoarea lumii. Și unde să te acieezi mai departe decât în singurătate? Acolo dau peste tine întrebările, molohul toropitor al faptelor întâmplare, venite ca niște întrebări să te tulbure, să-ți macine liniștea și pacea.

Pentru toate nu va mai exista decât timpul subiectiv, și încă nu unul care ar trebui să fie, ci altul, din trecut. Viitorul este trecutul. Rapace, după moartea celor buni, pentru că

ei mor primii, se vor măcina între ei cei răi, iar pământul se va mișca de-a lungul lui ca un foale să întrețină focul care le va topi pe toate pe rând. Apele vor fi de foc, cerul va fi de foc și uscatul născător se va risipi, până când va ajunge o insulă înconjurată de lavă.

O arcă a lui Noe cât o insulă în mijlocul lavei.

Cățăraătorul simte cum mișcă pereții muntelui ca pielea unui monstru imens. Simte că Dumnezeu și-a luat fața de la oameni. Pietrele sunt chioare, mângave și mișcă. El e singur ca piatra, pomul, firul ierbii. Pe el se câștigă, pe el se învinge. Un spațiu se deplasează haotic, iar el încearcă să-l parcurgă. Haosul îi atinge umărul, îl simte pe pielea degetelor, pe pieptul frecat de stâncă... Haosul vifornitei timpului. Când el caută ceva logic, un punct de sprijin, trei, să poată înainta încă un pas. Cățăraătorul simte cum mișcă pereții muntelui. E îngrozit, dar cei de la poale privesc prin binoclu și râd de toate mișcărilor pe care le face să se mai poată ține de stâncă. Râd de inutilitatea jocului său cu moartea, ca de un bufon oarecare, râd și nu ghicesc nimic și nu simt altceva decât marea bucurie și ultima, a pământului tare de sub picioare.

Curând cățăraătorul va cădea și odată cu el va pieri și ultima viziune a vremurilor ce vin, iar odată cu asta se va rupe și ultima proorocie a lui care le spusese că pereții sufletului se vor mișca precum puii în burta cățelei pentru toți cei care n-au îndrăznit niciodată să cunoască măreția singurătății ființei de deasupra orizontului imediat.

Există o singurătate a firului de iarbă, o singurătate a florii, a bulgărelui de pământ, a pietrei, a stâncii. O singurătate a ploilor și vifornitelor ce par să unească cerul cu pământul, o singurătate a anotimpurilor pe care doar cățăraătorul le leagă între ele prin singurătatea sufletului lui, într-un joc al morții și vieții la care nu participă decât un singur personaj, cu martori care nu înțeleg ce se petrece și cum de sufletele lor împietrite de imaginea propriei persoane, a propriului imediat, nu-și dau seama de singurătatea lor.

DESPRE FELURITE IUBIRII

A iubi n-ar trebui să însemne a lua în posesie, ci dimpotrivă, a lăsa libertatea celui alt, a-i da siguranța și sentimentul de stabilitate necesare pentru a se desfășura. Dar pentru asta tu însuși trebuie să fii întreg, puternic, sigur pe tine și generos.

A iubi înseamnă să-l lași pe cel alt să vină la tine, nu să-l chemi tu, ci să-l primești, să-i oferi, să i te destăinuie și să-i ascuți tainele. Și să-i explici că nu este născut dintr-un blestem al unui păcat originar, pentru care trebuie să-i fie frică o viață întreagă și în nunele căruia să încerce să face rău pentru a-și adânci păcatul, pentru a se bucura că se poate bălăci în nemernicie.

A fi umil nu înseamnă a fi slab, oropsit, cu pecetea Judecății de Apoi în față, care, dincolo de timpul vieții limitate a fiecăruia, așteaptă ca o ghilotină în neantul nemăsurat, să secere bunii și răii, să-i împartă în cele două ceruri de foc și de aer, ale iadului și raiului. A fi umil înseamnă a ști cine ești și a te păstra între limitele tale față de ceilalți și a cugeta adânc asupra rosturilor venirii tale pe lume, de care nu ești vinovat, și ale trecerii tale. A fi umil înseamnă a citi ce-au crezut alții despre asta și a-ți lua ceea ce crezi că-ți corespunde din ceea ce ai aflat. Fără părtinire, fără patimă, limpede și cu multă încredere în tine.

Universul e aici, în cameră, și, neștiut, deasupra întregii lumi a oamenilor. Universul e în faptul că pixul scrie negru, iar pe albul mesei amenință niște baterii alcaline descărcate. Universul e *Cartea vieții lui Iisus*. Ce e bucuria umilinței despre care amintește Dostoievski mai mult decât libertatea de a fi rob al unei credințe, al propriilor patimi și gânduri? Bucuria neîmplinită a oamenilor de a nu putea să iasă din lumea mocirloasă în care sunt și de a nu face efortul să iasă. De a-și accepta cu ochii închiși destinul și de a fi complet năucii de drumul lor. De blestemul dus în gena interioară și adus peste veacuri din te miri ce familie. Străinii aceia oare i-au născut pe străinii tăi de străbunici. Nu ești sânge albastru să-ți știi întreg arborele, și la ce bun, când nici regii, nici conții, nici ducii nu sunt din sângele albastru al patriarhilor, urmași ai lui Adam, chiar dacă veacul al XXI-lea încearcă să revendice istorii lumești ale vieții lui Iisus. Și-atunci la ce bun să te simți umil descendent al unor anonimi, care-au trăit și făcut în felul lor istoria, când diferența dintre cei care-și știu strămoșii și tine e doar în negura unui mileniu. Ei au lăsat o urmă emfatică doar grație unei puteri lumești și a unei averi lumești, care i-a așezat deasupra celorlalți pe careva de la începuturi.

De ce să crezi că e voința divină, acolo unde e voința omenească? De ce să crezi că destinul tău e sub destinul altora? De ce să simți umilința atunci când nu posezi, ci lași omului iubit libertatea de a fi el? Și ce dacă libertatea nu înseamnă ilimitare? Omul nu poate trăi în ilimitare, nu poate concepe ilimitarea pentru că trăiește într-un univers mărunț, având perspectiva unei insecte, pentru care buruienile sunt copaci, păduri tropicale. Omul trăiește în imediatul unor interese, cramponându-se de cel mai mic fapt concret, de cel mai nefericit obiect, pe care fetișizându-l, îl transformă într-un reper de existență.

Ce sunt la urma urmelor regii, tiranii, altceva decât niște proiecții limitate ale lumii obișnuite, așezate deasupra acesteia, între legi și reguli stricte date de ei, dar general valabile pentru omenire, să o poată domina? Cine le asigură sângele albastru care ar curge dintr-un fluviu celest? Cine altcineva poate să asigure nemurirea unui muritor, decât harul său? Cine altul decât omul e autorul *Vechiului Testament*, mitologiilor greacă și germană?

Timpul și-a pus amprenta asupra acestor trei capodopere care au marcat civilizația europeană, și prin cuceririle sabiei, civilizația lumii, iar spiritualitatea spațiului unde s-au născut acestea a dat cei mai mari filosofi. Și asta pentru că supranaturalul mitologic diferă de cel religios, primul fiind mai legat de viața oamenilor, prin hiperbolizarea proiecției forțelor obișnuite, și devenit exemplar și nu ca o forță punitivă exterioară, cum apare în *Vechiul Testament*, unde în afara lui Dumnezeu, toți ceilalți sunt oameni obișnuiți: regi, judecători, prooroci, martiri.

Cu toții exemplari prin comunicarea cu Unul. Poate pentru că, în felul său, Unul nu acceptă decât comunicarea cu el și nu comentariile permise mitologiilor politeiste. Nici Egiptul antic, nici toltecii, nici aztecii, nici chinezii, nici mayașii n-au avut comentatori. Doar Orientul, unde religia s-a confundat cu filosofia și a devenit mod de viață prin practici stricte ce încercau să redea cosmicitatea ființei umane.

Conștiința eului cugetător e sfidarea religiei, substituirea lui Dumnezeu cu omul gânditor, a legii imuabile, unice, cu legea multiplului, variabilelor și posibilităților. Conștiința eului cugetător e apanajul grecilor antici, iar la un mileniu și jumătate de la ei a germanilor.

„Iubește și fă ce vrei!” spunea Sfântul Augustin... Pe cine, în afara lui Dumnezeu? Făpturile umane sunt tot atâtea înfățișări ale Lui într-un timp mistic, într-un timp fizic. Cât suntem una, cât suntem alta rămâne să ne răspundem singuri, dacă ne vom întreba vreodată până la moarte, sau în clipa supremă... Sfântul Augustin e cugetătorul religiei în replică la filosofii greci. Toma d’Aquino încheie filosofia în dogmă, la loc, ca într-o carapace. Două repere despre care omul de azi știe tot mai puțin, dar le ia în derâdere sau le multiplică prin simplificare, încercând să găsească alte repere care să corespundă epocii lui. Unei epoci aride, cu iubiri uscate, ca ale unor oameni care nu au harul de a da viații un spațiu pe care și l-au adjudecat pentru un timp.

Iubirea coboară din învelișul său mistic și devine profană, exhibându-și doar organele înmulțirii animalice, ca pe niște ofrande aduse unui nou zeu, păgân cu totul, pentru a-l ucide și pe el și a-l înlocui cu altul, mai neobișnuit. Iubirea devine dintr-o dată posesivă, umilind partenerul jocului fără de care omul nu ar avea harul de a da viață, chiar și în urma blestemului ancestral cu care a pornit lumea prin Adam. Propovăduirea iubirii aproapelui, a doua treaptă spre sacru, rămâne apanajul dogmelor religiei, la care omul de azi face apel doar în clipele de mare deznădejde și singurătate. Căci a iubi înseamnă a da libertate celui alt, a-i da siguranță și sentimentul de statornicie.

AXIOMA EFEMERULUI

Am sentimentul lui Solon, regele Lindosului și unul dintre cei șapte înțelepți ai lumii, care spunea „Ridicând pânzele, te îndepărtezi călătorule de orice cultură!” Cultura te ascunde în biblioteci, în mănăstiri, în schitul unei camere de apartament, al unei case retrase, de la munte. Or lumea e dornică de altceva. O voință nebună de comunicare cu alții, de comunicare prin semne simple, prin aer, prin fire, o comunicare prin gesturi, de hedonism și spleen.

Ceea ce fac înțelepții nu e decât o izolare spre adâncimea cunoașterii, spre o comunicare cu orizontul imediat al lumii și naturii, pe care ceilalți au pierdut-o. O întoarcere spre sinele lor, spre căutarea adevărului. O călătorie în afara ființei tale exaltă, superficializează și te aruncă în neantul anonimatului. O călătorie spre singurătate e calea de a descoperi ceea ce stă scris în toate cărțile mari ale unei biblioteci.

Dumnezeu nu poate fi înțeles în avion, nici în tren, nici pe o stație orbitală, nici pe vapor. Dumnezeu, sau ceea ce înțeleg înțelepții prin el, nu poate fi apropiat decât într-o ocnită înaltă în care să încapă un om stând în genunchi, ocnită unde e pictat un semn, cum aveau în pustia Egiptului acei avva copti, care și-au simplificat viața până la limita supraviețuirii. Civilizația este în cealaltă direcție. Civilizația a fost și rămâne o construcție umană care tinde să se substituie lui Dumnezeu.

Trecutul meu e un alt om, viitorul meu e un altul, acum doar sunt eu. Și acum, cu ceea ce știu, ce gândesc, ce simt, mă asemăn mai degrabă sihaștrilor decât călugărițelor scrobite așezate la volanul unui microbuz Volkswagen încărcat cu merinde pentru cei oropsiți. Menirea lor e să aducă alinare acolo unde civilizația s-a spart. Menirea înțeleptului e de a se transforma în spirit, apoi în aer, în simplu aer purtat de curenții calzi sau reci, invizibil, pentru a-și putea transmite anonim gândurile cele bune, și a

întoarce oamenii de pe un drum al utilității și profitului imediat, al creșterii nemăsurate a vanității umane ce se substituie celui ce ține în frâu și a născut întregul univers. Când chiar universul înțeles de oameni nu se mai raportează decât la lumea lor.

Cine sunt descendenții lui Iisus, cel de-al șaiszeci și treilea patriarh, după Marcu, și cel de-al șaptezeci și șaselea, după Luca, de la Adam? Cine sunt patriarhii de după el, de vreme ce *Evangheliile* scriu că n-a avut copii? O istorie s-a închis cu el și alta a început de la el. O istorie a oamenilor care s-au simțit deopotrivă ființe omenești și duhuri, asemeni lui. Unde-i adevărul? Cine erau acei patriarhi descendenți din spița alesului Adam, față de slugile lor, oamenii făcuți, cum spune la *Geneză*, odată cu celelalte animale, „și de parte bărbătească și de parte femeiască”, să umple pământul. Cine sunt aleșii de după Iisus? Cei desemnați de oameni, sau cei ce s-au asemănat cel mai mult cu el? Răspunsul e dat de fiecare dintre schismaticele religii creștine...

Într-o bună zi înțeleptul fiecărei epoci urcă într-un fel de tren, pleacă într-o călătorie, de unde nu se mai întoarce niciodată. Varianta vieții-tren este invers. Varianta vieții-tren e cea a călătoriei, ce presu-pune stații în care personaje-oameni coboară și dispar. Varianta morții-tren e cea a călătoriei de după plecare. Diferența e că în vreme ce majoritatea oamenilor călătoresc în viață și se opresc în moarte, iar aceasta le reprezintă finalul biologic, finalul fizico-chimic și eteric, cum ar spune Steiner, și sunt lipsiți de corpul astral, înțeleptul zăbovește într-un singur loc în viață, se deplasează puțin, ferit, într-un perimetru strâmt, de definiție, și așteaptă moartea ca pe o călătorie tocmai sub lumina corpului astral.

Înțeleptul își recunoaște inutilitatea: „E una când bați un cui, față de clipele în care meditezi pe marginea unui cui, a lemnului în care intră, a felului de îmbinare a căpriorilor. Gândirea practică este directă. Cu o întrebare nerostită și un răspuns efectiv printr-un gest. Eu sunt aerul care gândește. Dar aerul nu poate gândi. Aerul îl gândesc eu contopindu-mă cu el. Apa nu gândește decât prin mine. Pământul nu gândește decât prin mine. Conțin fier, fără ca acesta să fie un cui. Sunt cel mai complex amestec de apă, aer, pământ, fier, de vreme ce toate gândesc prin mine. Sunt exponentul maxim al celei mai subtile combinații chimice, dar nu numai atât. Moartea ființei nu înseamnă decât dispariția unui ceva nelămurit care ține laolaltă, acest complex chimic și îl face să se autogândească. Sunt inutil pentru că inima, creierul, întregul ansamblu de autoreglare biologică se petrece automat, fără contribuția creierului meu conștient, la fel de pragmatic ca actul baterii unui cui, al montării unei țigle...”

Înțeleptul se retrage înspre sine, în vreme ce restul lumii merge spre exterior. Spre interior — retragerea întru spirit. Spre exterior — călătoria, reorganizarea lumii după dorințele și voința proprie. Șase miliarde de voințe, trei miliarde de conflicte, fiecare încercând să-și propună și impună propriul gust, propria dorință. O lume de individualități reglată de niște legi simple, peste care vine imaginarul particular, colectiv, general uman să dilueze totul, să aducă un surplus de haos și neînțelegere peste ceea ce există deja. Încercând inutil să-i dea de capăt.

Dar lumea se-nmulțește, curând se va dubla. Morții unui singur secol îi depășesc deja pe cei dintr-un mileniu. Și toți mai speră că sunt încă în viață la un loc între aleșii din sânul lui Avraam. Tragedia unui veac acoperă prin repetare întreaga istorie a omenirii. Tortură, deportări, crime, durere, sânge, enorm de mult sânge irosit pentru câte un ideal de un deceniu, pentru voința de dominare a unei minți ce construiește lumi adiacente lumii reale, după voința și imaginația lui.

Roata istoriei se mișcă din ce în ce mai repede, trecând prin aceleași poziții în care acul patefonului sare, ca pe un disc spart. Concretul și abstractul, obiectul și spiritul se rotesc unul în jurul celuilalt, luându-și locul pe nesimțite spre deruta generală. Roata istoriei calcă ființe—oameni pe care le transformă în cifre funeste: O bombă — cincizeci de morți, un bombardament — o mie. Cine sunt ei, cei din spatele cifrelor seci? Și-apoi cum să încapă în Iad toți păcătoșii?... Unde să încapă în Rai toți cei buni?... Sfinții sunt puțini, numărabili, abstrăși istoriei, retrași de lume, îngânând surd o doină de jale a omenirii pentru sufletul lor, pentru al ei, sau pentru al celorlalți.

„Iubiți omul, — spune înțeleptul — pentru că o casă e mult mai simplă decât el. O catedrală e mult mai simplă decât clopotarul ei. Și totuși voi ucideți clopotarul și restaurați catedrala și peste cincisute de ani!”, dar nu-l aude nimeni, pentru că prin simbolurile vitraliilor aerul translucid al luminii împinge spre un univers uman larg, peren, care poartă ceva din dorința de învingere a timpului, cea care apasă scurtimea vieții fiecărui om. Grecii aveau temple gândite pitagoreic ca niște compoziții muzicale. Catedralele gotice sunt și ele niște compoziții muzicale, iar între ele și temple, între aceste compoziții muzicale ridicate pe verticală de cele două civilizații, există ca punct comun matematica, inventată de niște muritori, rămași și ei în istorie, ca niște umbre ale timpului neschimbător.

Infinitul mic și infinitul mare, imposibila de conceput distanță dintre nimic și unitate, dintre zero și unu, în acel prag de 0,999... în care infinitul mic se apropie de unitate fără să poată să o ajungă vreodată. Acești trecători prin timp, oamenii au conceput asta să poată desluși universul imediat și cel mare. Infinitul mare se reazemă pe unitate, alt plan abstract, mental, peste care vine dublul să anime voința de înfrângere a paradoxului, de înfrângere a imuabilului, a corpului fizic acceptat mental. Conceptualizat.

Spiritul conceptualizează, ajută la edificii, dar nu se lasă conceptualizat. Din sesizarea acestei rupturi dintre fizic și spirit s-au născut metafizica și mistica, în speranța găsirii unui punct comun de atingere. Însă mereu rămâne o diferență de 0,000...1 între infinitul mic și cel mare, care nu le lasă să se suprapună.

Cum sfinții nu sunt descendenții de sânge ai lui Iisus, ci còpiile lui întru spirit. De cealaltă parte ontologiile ample ale structurilor gândurilor ca niște desene schematice după *Facerea Lumii* din *Vechiul Testament*. Speculații și trișuri ale ființei ce trăiește cu certitudinea că reușește să treacă bariera de aer a timpului. Pragul nu e trecut pe pământ, or noi aici trăim chiar și atunci când concepem spațiile curbe convexe ale lui Riemann sau concave ale lui Bolyai. Còpii multiplicare de un xerox mental care-ți atinge în răstimpuri limitele.

Doar spiritul transgresează limitele, iluzionându-se că se află deopotrivă și în nimic, și în unitate și în tot. Dar pentru om, pentru ființă, nimicul în sine nu poate exista decât ca nimic al cuiva, al unui lucru existent, al unei ființe existente, al unității. Nimicul e o absență. Altă limită. Unitatea tinde spre nimic, dar nimicul nu tinde către unitate. Și matematica explodează. Dar rămâne lumea cu veselia și dramele ei, cu iluziile ei și cu fascinația călătoriei reale sau imaginare care o îndepărtează de întoarcerea spre sine, de întoarcerea spre ceea ce e peren. Două direcții asupra cărora spiritul omenesc acționează diferit pentru a învinge iluzoriu timpul.

FASCINAȚIA CERULUI

Orășenilor li se întâmplă adeseori să nu privească decât la nivelul ochilor lor, de teamă că vor întâlni pe cineva nedorit, ori dimpotrivă vreo cunoștință. Frontoanele clădirilor mai înalte rămân să-i bucure doar pe turiști, singurii deschiși oricărei informații despre localitatea unde se află. Pietonul autohton își plimbă sacoșele cu gândul la ziua de salar sau la cea de pensie, studiază expresiile celor pe care-i vede pentru a descoperi tainele lor lăuntrice, tristețea, de cele mai multe ori, seninătatea unui gând trecător, și privesc în lungul străzilor stabilind cu aproximație când să facă o traversare pentru a nu cădea pradă vreunui accident. Vede tot ce e pe jos, chei, bănuți, șuruburi, iar dacă e o ființă strângătoare, le adună de pe jos și le strecoară în buzunare ca pe niște amulete aducătoare de noroc. Clădirile din jur nu-i spun mai mult decât în alte zile. Scorojiturile lor, culoarea pereților, porțile, ferestrele de la parter, sunt tot atâtea repere dintr-un itinerariu pe care-l scurtează mereu pentru a ajunge la ținta propusă: acasă, la birou, la primărie, la prefectură, la casa de ajutor reciproc.

Subliminal, pietrele, asfaltul pe care le vede, chipurile cunoscuților sau necunoscuților îi fac trimitere la viața lui de citadin, care arar își dă seama că în parcul din spatele unui hotel cu zece etaje cresc, alături de copaci ornamentali și gingobiloba, cu frunzele în evantai, acresc cireși de șes, care înfloresc și dau în rod, căci existența lui de fiecare zi e numărabilă în bani. Își ridică privirea mai sus de acoperișurile caselor doar atunci când vreun elicopter al salvării sau de dezinfecție a orașului îi atrage atenția cu zgomotul motoarelor lui. Vacarmul mașinilor de toate culorile ce se strecoară una pe lângă alta la milimetru de un carambol îl fac să se simtă mereu amenințat în siguranța sa, în intimitatea sa de om cu o identitate încă, pentru că dacă va eșua sub roțile uneia dintre ele, va deveni o cifră statistică de la poliția rutieră.

Luna nu o vede decât atunci când e la apogeu și are insomnii, și-o înjură pe la trei dimineata, când e cu ochii injectați de atâtea somnifere care nu-și mai fac efectul după ora unu și jumătate noaptea, când se termină talk-show-ul de pe OTV.

Și toate acestea în timp ce savanți de pe alte meridiane își apropie cerul cu luneta, cu telescopul, cu Hubble, satelitul telescop, pentru a intra în adâncul lui, pentru a afla taina ce a stat la apariția vieții pe o planetă cât un cătun cu patru babe și doi moși, dintr-o provincie a unui sistem solar mărginaș, ca un fel de insulă pierdută în sudul Pacificului, față de centrul galaxiei. Mofluzul citadin va zice că fiecare are dreptul să-și câștige existența cum dorește și cum se pricepe mai bine și că, în general, savanții trăiesc pe o altă planetă, cu ochii împăienjeniți de ideile lor geniale, dar va fi marcat în clipa în care, seara, va zări pe cer căderea unui meteorit. Asta pentru că știe de la bunica lui că atunci când urlă câinii sau cade noaptea o stea, moare cineva. E un adevăr indubitabil fiindcă în fiecare clipă moare cineva și se nasc cu de două ori mai mulți, altminteri n-am bate spre zece miliarde de suflete.

Doar pentru îndrăgostiți, poeți, lunateci, romantici există cerul, dar numai după apusul soarelui și înainte de răsăritul lui, deci noaptea, când e spuzit de stele sau dominat de năstrușnicul satelit al pământului cu toate fazele lui, de care depind atâtea din ființa noastră. Chinezii ne-ar spune multe, dacă i-am asculta, despre relația dintre cer și pământ între care se află omul. Bunăoară că totul e determinat de această relație e fundamentală în raportul dintre yang și yin, unde forța dominantă o are masculinul cer. În interpretarea

generală a europenilor, yang și yin sunt cele două sexe și nimic mai mult, pentru că tipul speculațiilor noastre raționaliste se încurcă în momentul în care fiecare dintre membri unei familii, bunăoară, va fi decriptat prin trei semne și yang și yin, cu o dominantă doar în funcție de sex, printr-o artă combinatorie care, până una, alta ne scapă. Teluricul citadin e efeminat prin definiție, de vreme ce relația lui cu cerul se rezumă la cald, rece, insomnie, moarte. Aromele sensurilor orientale nu le putem descifra, dându-le o cu totul altă turnură în momentul în care un psihiatru–filosof ne va spune că privim cerul cu plămânii, pentru că cerul e culoarea aerului și psihicul nostru reacționează ca un claustrofob ce trăiește permanent cu teama că i se va lua respirația.

În aceste condiții citadinul e deja sufocat de fumul propriilor gânduri sau țigări, iar plămânii lui funcționează ca o pompă din gumă sau plastic, mecanic, fără să mai dorească să-și împrăști speranța că va mai respira privind cerul. Altădată, în vacanțe sau prea târziu, la pensie, devine atent la toate știrile despre cer, despre ploile de stele din constelația Perseu, care vin cu exactitate în 12 august și-și continuă joaca până pe 20 ale aceleiași luni, despre meteoriții ce cad în martie și august, despre asteroizii, cei 675 numărați, care vin din neant pe direcția pământului să-l transforme într-un bol de foc, despre comete și alte întâmplări cerești. Dar toate acestea sunt subiecte ale unor filme terifiante, marca Hollywood, cu care citadinul se înspăimântă noapte de noapte în fața micului ecran cu o bucurie funestă, greu de explicat.

Fascinația cerului de zi o dau norii, de primăvara până toamna, cei care au stat la temelia gândurilor poetului–filosof Petru Creția, pentru care cerul se întâmplă deasupra noastră, într-o joacă a aerului, luminii soarelui, albastrului zilei și vaporilor de apă cuprinși între malurile înalte ale văilor de munte. Imagini–gânduri, imagini–ființe, imagini–plante. Jocuri de iele, taine indescifrabile deasupra unei indiferențe generale mânată de nevoia imediată de a trece spre ziua de mâine cu optimismul prudent al celui ce se știe urmărit de cineva de pe pământ și care sesizează absența soarelui doar atunci când îi dispare umbra.

Fascinația cerului de noapte o dau stelele, imensa Cale Lactee și galaxiile de la capătul sudic al său numite Norii lui Magelan, constelațiile surori cu zodiile fanare, în deplasarea anuală a sistemului solar, dar mai cu seamă sentimentul nimicniciei în fața infinitului întunecat. Citadinul va refuza aceste imagini mulțumindu-se să privească fotografiile telescoapelor–satelit apărute în revistele de știință, ca pe niște mesaje despre o altă lume, mai bună, unde s-ar retrage sufletele celor dispăruți, sau doar ca pe niște picturi abstracte datorate unui pictor celest, undeva la marginea dintre religie și știință.

ELIXIRUL DRAGOSTEI

Bineînțeles că epoca lui Donizetti a trecut în uitare odată cu apăsătoarea luptă pentru supremație dintre generații, când lumea uită să se mai bucure de puseurile tinerești, de propriile progeneruri ajunse la vârsta dragostei. De fapt nici nu intenționez să mă opresc la mult dorita tinerețe veșnică, ci să caut elementele ce determină ca unii

oameni, cu predilecție femei, să fie constituiți dintr-un aluat aparte, care le asigură o longevitate peste obișnuit. Și e ușor de constatat că o primă caracteristică a lor, dacă nu e la mijloc cumva o enzimă anume, este egoismul exacerbat.

O butadă recentă spune că omul a scăpat de ateism în momentul în care a descoperit că se poate iubi pe el, or la unii bătrâni, mai cu seamă, dar și la cei din alte generații, care se văd dintr-o dată ca fiind în centrul lumii, apare și se dezvoltă voința de a fi în centrul atenției generale, de a se comporta cu ceilalți ca și cu niște slugi ne-recunoscătoare. Voința de a conduce totul se convertește ușor în voință de supremație, dincolo de care chiar și prezența lui Dumnezeu este aleatorie, El trebuind să satisfacă doar rugămințile acelor oameni și numai pentru ei.

În aceste condiții iubirea aproapelui, propovăduită de religii devine un non sens, pentru că aproapele e argatul care se mulțumește cu puțin, dar trebuie să dea totul. Răul funciar al unora înveninează continuu mediul familial, uman, social și se manifestă printr-un nemăsurat orgoliu fără de acoperire, dincolo de care și pretențiile sunt pe măsură. A fi în centrul lumii presupune în primul rând o relație de subordonare a acesteia față de voința ta. A fi în centrul lumii înseamnă a-l înțelege cel mai bine pe Dumnezeu, așa cum l-au imaginat oamenii într-o epocă a sclavagismului. Faptul de a vedea în fiecare dintre cei apropiați un posibil dușman face ca relațiile din jurul acestui personaj egocentric să fie ale unui război continuu, dublat de o suspiciune maladivă și împlicinări pentru tot ceea ce nu convine lui.

Pedeapsa este cea care face ca rănilor imaginare ale vanității acestui om să fie vindecate. Iar punițiunea diferă de la ocări repetate, la a profita continuu de fiecare slăbiciune firească a celor din jur, fără să-ți pese că sunt dintr-un sânge cu tine, ori niște străini. Și asta pentru că în jurul unui spirit egocentric nu există o scară a relațiilor, a sentimentelor, ci doar a intereselor meschine. „Ceea ce-mi face bine mie trebuie să fie valabil pentru toți cei din jur, ceea ce-mi face rău e valabil doar pentru mine, pentru că eu conduc, eu dictez, mie trebuie să mi se supună totul”.

Tirania de la conducerea unor cetăți din Antichitate s-a repetat pe tot parcursul istoriei provocând reacțiile violente ale celor considerați supuși. Tirania asupra unor popoare se repetă însă la nivel de celule sociale, la nivel de familii, unde cineva trebuie să se erijeze în conducător local, să coordoneze totul, să-și ia partea leului, iar binele făcut de el să fie ridicat la grad de mană cerească, ce trebuie să le aducă tuturor fericirea, să le aducă binele oferit de cele mai multe ori la partaj cu niște obligații împovărătoare.

De multe ori vârsta face din oamenii care toată viața și-au trăit-o doar pentru ei, niște tirani ai familiilor în care se află, niciodată mulțumiți de ceea ce primesc, întotdeauna închiudați pe mai tinerii din familie pentru nerecunoștința lor. E imaginea confuză a unui Dumnezeu imaginat de oameni, după chipul și asemănarea lor, gata să pedepsească pe oricine i-ar sta împotrivă, pe oricine nu s-ar supune voinței lui, pe oricine nu i-ar duce mereu osanale pentru gesturile sale de binefacere.

Degeaba vine Ecclesiastul și spune că totul e deșertăciune, degeaba vin cărțile și gerontologii și spun că oricât de mult ai trăi, tot ți se vor termina odată zilele, pentru că acest Dumnezeu local sau de familie vrea să strângă până în ultima clipă tot ceea ce consideră că-i revine, vrea să profite de pe urma celor mai tineri pentru a declanșa climatul de război continuu necesar stârnirii sângelui din vine. Se va spune că fără un asemenea Dumnezeu local lucrurile n-ar mai fi sub control, dar oare nu propovăduirile

religiilor vin să susțină punctul de vedere democratic al înțelegerii dintre părți, al conviețuirii pașnice, al iubirii aproapelui mai presus de propria ființă?

Și totuși oamenii continuă să se așeze pe o scară a supușeniei față de acești semeni ai lor care se erijează în dumnezei, dintr-o neputință fiziologică, de parcă într-adevăr ar exista o enzimă a răului care face ca egocentricii, meschinii, viclenii să trăiască fără limită, să se bucure de propria lor viață mai mult, să-și impună mereu modelul propriu, obsesiile personale ca repere majore demne de urmat de către toți ceilalți, să le poată găsi mereu acelora vini, să-i determine să trăiască sub presiunea culpabilității. A face abstracție de asemenea oameni înseamnă a te răzbuna pe tine, pentru că tu vei rămâne întotdeauna ținta atacurilor lor. Și cum, fără fudulie o asemenea ființă nu poate să trăiască, vei constata că dacă o singură dată acest tip de personaj nu primește mulțumirile și atenția cuvenită poți să te aștepți la cele mai aprige răzbunări din partea lui, pentru care nu ești pregătit.

Poate că în eforturile lor ascunse geneticienii ar trebui să se axeze mai puțin pe crearea androgenului-clonă capabil să devină războinicul neînfricat, și mai degrabă să descopere enzima răului, partea aceea din celula oamenilor care-i face să se comporte în plin secol al XXI-lea ca niște animale structurate într-o haită. Însemnul satanic al acestui tip de oameni se accentuează odată cu apariția spectrului morții, prin îmbătrânire, când în loc să fie mai îngăduitori față de semeni în puținii ani pe care-i au în față devin niște demoni particulari, de răul cărora beneficiază în primul rând cei apropiați pe care, și aici e una din marile traume ale sorții, aceiași oameni îi bârfesc în fața străinilor și-i ironizează, pentru a se pune ei în lumina cea mai favorabilă, deși cu aceeași ușurință îi toarnă celor din apropiere pe cei de dincolo de cercul familial.

Și totuși acești iubitori de sine merg la biserică, și se roagă lui Dumnezeu pentru a-i primi lângă El, considerând că tot ceea ce au făcut în viața lor a fost numai binele pentru apropiați.

DE SENECTUTE

Așa cum e, viața omului însumează nenumărate despărțiri, întâlniri, descoperiri ale unor drumuri noi, fiind pus mereu în fața unor răspântii, unde trebuie să aleagă drumul de urmat. Despărțirile îi umplu sufletul de amar atunci când trebuie să lase în urmă un om, o vârstă, un loc, un anotimp luminat, pentru că alternativele, de la un timp, se dovedesc a fi numărabile. Se insinuează încet sentimentul unei înstrăinări de lume, a unei singurătăți greu acceptate, la început, apoi din ce în ce mai odihnitoare pentru trecerea sa.

Către vârsta a treia se reduce și numărul întretăierilor de drumuri, crescând însă cel al despărțirilor definitive, iar ceea ce ajunge să se numească destin e, de fapt, mersul firesc al unui tip de caracter pus în anumite situații de către evenimentele lumii din jur. Reacția sa la agresiunea acestora diferă în funcție de temperament, de cultură, de filosofia de viață pe care și-a format-o omul, astfel că atunci când în față mai rămân doar vreo zece, douăzeci de ani de trăit, deși nimeni nu-și pune problema că totul va avea un

sfârșit, universul său începe să se circumscrie doar în jurul propriei persoane, a propriilor nevoi, a propriilor beteșuguri.

Cât să scape de obsesiile personale, dacă a fost o viață un bonom idealist, va aluneca spre lumea anticilor, pentru a trăi iluzia unei supraviețuiri, a unei continuități istorice, pentru a descoperi că și acei oameni care-au murit de mult erau tot ca și el. Dacă însă o viață a circumscris universul celor din apropiere propriilor interese, va deveni imposibil de suportat de către ceilalți pentru că în sufletul său va nutri sentimentul iminenței morții, al implacabilului sfârșit, dincolo de care el nu va mai conduce tribul, îndatorat, în mintea sa, până la a treia generație. Cu fiecare zi trecută va fi mai dur, mai circumspect cu cei din jur, încercând să-și impună propriile dorințe până în ultimul moment, de parcă astfel ar putea să-l depășească și să intre în nemurirea memoriei neamurilor sale, a cunoștințelor, majoritatea ne-prieteni.

Omul care o viață întreagă n-a văzut în jur decât niște argați născuți doar pentru a-i duce la îndeplinire poruncile, de-ai satisface dorințele, de a se supune voinței lui, la bătrânețe va avea un acut simț al posesiunii, descoperind mereu împricinări pentru cei din jur, speculându-le slăbiciunile, culpabilizându-i de la înălțimea unei perfidii și viclenii bine construite în timp.

Bătrânii în general, și cei buni și cei răi, au sentimentul ciudat că lor li se datorează totul, că lumea din care vin ei a fost cea ideală, că păcatele lor nu le-au atins vreodată pe cele ale copiilor lor, și cu atât mai puțin ale nepoților ca și gravitate, că iubirea și ura, binele și răul nu pot fi decât așa cum le au ei în sufletele lor, iar pentru toate acestea ceilalți trebuie să le facă pe plac. Există ceva în comportamentul acesta din psihologia oamenilor bolnavi, atenți doar la propria ființă, la propriile nevoi, pe care le exploatează până la ultimele limite, și unii și alții fiind în față cu perspectiva unei ieșiri din scenă iminente. Ce rămâne e doar un fel de amânare, ca într-un concediu agonice, în care momentele de trezire și cele de vis se interferează cu ieșiri violente, pornite dintr-o disperare pe care ceilalți nu o pot înțelege.

Egocentrismul bătrânilor e mai accentuat la femei. Ele descoperă fără să le spună nimeni, încă de copile, că întreaga lume se învâрте între pieptul și coapsele lor. Că de acolo pornește viața generațiilor ce vin și pentru nașterea cărora au venit ele pe lume. Bărbații sunt mereu niște întârziați și au senzația că pot trăi singuri, se pot uicide între ei, fără prezența acestora. Dar fără ei lumea ar fi rămas la începuturi, visând și adulmecându-se permanent, ori dormind cu ochii împăienjeniți de puseurile ruturilor succesive ale animalului. O lume fără de istorie, cu un număr ușor de ghicit de istorioare și povețe de învățat, pentru trecerea peste viața imediată, din copilărie, tinerețe, maturitate, până la bătrânețe.

Bătrânele matusalemice, cele ce nu cred decât în Dumnezeuul nevoii lor, știu că femeile nu au vârstă, că se pot împerechea oricând fără să le pese de anii pe care-i au, că ele simt mirosul bărbatului care vine de la împreunarea cu o altă femeie. Ele au gena răului în sânge, aceea care le împinge anii înainte, peste cei ai bărbaților, pentru că trăiesc în primul rând pentru ființa lor, pentru bucuria lor, pentru sănătatea lor. Ele se iubesc doar pe ele, arzând în jur tot ceea ce ar putea să le semene. Ele continuă să se arate îngăduitoare doar față de bărbatul care în tinerețe le-ar fi dominat fizic, prin mărimea trupului athletic, capabil să le ofere siguranță. Ele știu că majoritatea oamenilor sunt nefericiți pentru că se cred la fel cu femeile lor, pentru că-și află perechea în care văd doar un appendice necesar vieții.

Lor să nu le vorbești despre răspântii și despărțiri, ci doar de vizite la cunoștințe, de intrigării de salon, de prostia fetelor tinere care nu știu că, odată și odată, vor ajunge ca și ele, și-și vor uita partenerii. Lumea lor e una a raporturilor de alcov, sau familie, sau societate dintre un bărbat și o femeie, fără să accepte vreodată ca prin preajmă să aibă vreo ființă meditativă sau contemplativă. Irepresibila nevoie de a comenta un comportament, o replică, o fizionomie, fie ca bârfă, în absența celui despre care e vorba, fie ca și constatare jignitoare spusă direct.

Undeva, în adâncul ființei, fiecare încearcă, mai devreme sau mai târziu, să-și limpezească poziția față de cel de alături, să se elibereze definitiv de cel care a fost, să-și schimbe modul de viață, să mute mobilierul sentimentelor după felul în care cade în anii aceia lumina soarelui în camera sufletului său. Doar bătrânii, și mai cu seamă bătrânele strâng amintirile de-a valma în cotloanele sufletului, ca, altădată, să le poată folosi ca argumente în împricinarea celorlalți, dar mai cu seamă a celor apropiați, pe care, de fapt, nu i-a iubit niciodată, ci i-a acceptat, fără să le fi acordat vreodată un minim credit. Lor să nu le vorbești în termeni generali, să nu aduci aminte de întâmplări din viața de altădată a marilor oameni, pentru că viața lor e totul, și despărțirea de ea rămâne o imposibilitate. Trupul și sufletul unui bătrân sunt lipite unul de altul.

PROOROCUL

Sunt zile în care cerurile se află departe de oameni, iar altele, de sărbători sau în preajma lor, când pelicula dintre cei de sus și oameni se subțiază într-atât de mult încât cei dați cu darul profeției primesc sfaturi și văd aieva cum se vor petrece vremile în viitor. Ușile care dau spre mâine și poimâine devin limpezi ca ferestrele, și poți vedea cum vezi ce se întâmplă lângă tine, și ceea ce se va întâmpla atunci.

În zilele acelea oamenii cu har au viziuni, iar cei cu urechile bune aud limpede glasul din cer care-i pregătește pentru ce va fi. Să poți ajunge cu ochii deschiși și cu urechile desfăcute trebuie să te naști sub semnul bun, să fii ales de la început și să-ți duci suferințele și greutatea vieții cu inima împăcată că, la capătul acestui drum cu spini, urechile tale vor auzi și ochii tăi vor vedea, iar gura le va spune tuturor să se teamă și să se ferească și să urmeze cuvintele tale, care nu sunt ale tale, ci ale celui ce vrea să scape un popor de la nenorocire și să-l ducă în matca lui.

Sunt zile în care unii dintre cei morți vin în preajma celor vii să le spună ce văd în viitor, și ce-au aflat pentru destinul unei familii sau unui popor. Vin și nu fac decât să le arate celor dragi lor poteca pe care s-o aleagă, să se ferească de prăpăstii sau de colții ascuțiți ai stâncilor.

Și se aud pașii pe podele, cum se apropie de patul celui aflat în somn, iar acela simte și începe să se teamă de ceva necunoscut, apoi aude respirația sau numai șoaptele spuse de cel venit lângă patul lui. Somnul se deschide în veghe, într-un spațiu unde pot trăi și vorbi laolaltă suflete către suflete, fără cuvinte, prin culori și sunete, ca doi oameni ce văd și au semnele ce și le fac, jocuri de culori și sunete pe care nu le pot înțelege decât cei meniți de Dumnezeu să fie aleși anume, să nu țină pentru ei ce aud și văd, ci să le

spună tuturor. Să se teamă de puterea cea mare, să se teamă de întunericul din ei, să se teamă să vrea numai pentru ei o bogăție pieritoare.

Căci nimic nu trece de marginea gropii și nimic nu ajută un suflet chinuit decât gândul bun și fapta bună și iubirea de aproape. Cu cât sunt mai mulți ochi care văd și urechi ce aud, cu atât poporul acela va fi mai ferit din calea nenorocirilor. Cu cât semnele dibuite de femei vor fi uitate în negura unde-au fost ghicite de acestea, cu cât glasul celui ales să vadă și să audă pentru toți va fi ascultat, iar sfatul lui va fi urmat, cu atât calea poporului aceluia este mai dreaptă spre desăvârșire.

Iar dacă unuia i se va arăta mai puțin, să nu-l pizmuie pe cel căruia i s-a arătat mai limpede, ci să urmeze sfatul și să se alătore lui, căci fac parte dintre aceiași oameni însemnați încă de la naștere să călăuzească și să acopere sufletele și să aducă pacea pentru cei buni și războiul pentru ceilalți.

Căci fericirea fără teamă e adormire în lene și păcat, iar lupta cea grea, care va să vină, alege oșteni de pe toate pământurile, unul și unul, toți cu ochii deschiși și cu urechile treze. Iar la semnul ce se va da, toți cei cu urechile treze să-i deștepte pe cei de lângă ei, și să le spună întâi de toate că există puterea în care cred, chiar dacă lor nu li s-a arătat că există o altă putere, menită să-i abată din credința lor, și că lupta cea mare se va da între cele două puteri, văzută și nevăzută, care vor fi amândouă pe același câmp, luminate deopotrivă, iar atunci nu se va putea trăda, nu va mai fi loc pentru lași, nehotărâți și fricoși, căci toți vor fi aleși dinainte.

Puterea cea mare va aduna puținii cărora li s-a arătat în viața lor cea lumească, și li s-a spus că viața cea adevărată este dincolo de răsăritul și apusul soarelui, iar în jurul lor nu vor fi decât cei ce n-au văzut și n-au auzit decât glasurile acestor aleși.

De cealaltă parte va fi puterea ce va aduna pe cei mulți, și orbi și surzi și muți, care au crezut în semne de babe și și-au dat sufletul credinței în farmece și vrăji și câștig de putere lumească, să se pună aici pe pământ, deasupra altora, să-i umilească și să-i fure și să-i siluiască. Iar atunci, nu va fi cu puțință să se mai treacă dintr-o tabără în alta pentru că nici iscoadele nu vor mai auzi și nu vor mai vedea, fie de-o parte, fie de cealaltă, și din sângele lor se vor face malurile râurilor pe care se va duce în vale puhoiul celor învinși.

Căci așa cum în zilele de sărbătoare sau în preajma sărbătorilor, cerurile se apropie de pământ, iar cei aleși aud și văd ceea ce trebuie să spună, să îmbărbăteze și să le cheme la luptă, sunt zile negre când străfundurile se apropie de oameni să dea semnele celor aleși de puterea de jos, să-și pregătească oștirea pentru lupta cea mare, finală. Iar cine va vrea să aibă fericirea întreagă, va trebui să știe să se bucure de teama din el și de suferință, și nu să caute locul cald și fără de spini și apa moale și umbra leneșă, amăgitoare, și nici să creadă că puterea omului stă în viclenie și-n minciună și-n împilarea aproapelui.

Aici totul e pe marginea prăpastiei, iar zilele curg ca torentul într-o cascadă spre găvanul de la poalele muntelui. Fala, mărirea, împilarea, viclenia, minciuna, uciderea, avariția și egoismul curg într-o clipă de un an sau doi în uitarea tuturor și se învolutează în găvanul săpat la poala muntelui de cascada cea mare. Căci toate sunt făcute din apa timpului și cu apa timpului se vor face pulberi de aburi și vor dispărea.

Cine crede în nemurierea falei lui, împărat sau om de rând, uită că timpul e împotriva lui și că timpul va alege numai ceea ce e folositor și altor oameni. După ei rămâne o poveste sau o pildă pe care le-o vor spune cei bătrâni celor tineri, să-i ferească de patima înavușirii de sine. Și nu urî, nu înșela, și nu te pune în fața altora, nu vicleni, și

nu crede că numele tău se leagă de ceruri neschimbate, ci crede că pilda omului cu fericirea temătoare e cea bună.

Să n-ajungi să te țină minte lumea pentru răul pe care l-ai făcut. Mai bine alege să te uite pentru binele făcut și să știe, chiar fără să-și mai aducă aminte de numele tău, că a fost o vreme când un om i-a dat încredere în el și l-a ajutat, și i-a fost sprijin. Un om de care nu s-a temut, ca de un duh bun, ca de un nor alb de vară după Sântămărie, când zilele scad, toamna se apropie, dar încă nu vine, iar furturile cele mari și grindinile și puhoaietele nu mai au putere.

Crede că va veni ziua în care deșteptarea urechilor și ochilor se va opri într-o continuă stare de veghe, nici în vis, nici în lumea imediată, nici în semnele gândite de oameni în așa fel să apară cât mai adevărate și legate de nașterea, creșterea și viitorul lor pe pământ. Ce ține de pământ, ține de viața pe care o ai. Ce ține de viață, ține de femeie. Ce ține de femeie, ține de ce se vede și se poate pipăi, și se poate gândi, și se poate vicleni, și se poate folosi de cineva împotriva altcuiva.

Ce ține de cer, ține de suflet. Ce ține de suflet trece de moarte și nu poate fi gândit și spus și ticluit, ci vrea să fie deslușit departe de orice speculație. Dacă norul e alb, ploile nu vor veni curând. Dacă norul e alb, dar are marginea argintie, va ploua a doua zi. Astea sunt semne, iar nu duh și nu imagine și sunet dintr-o zi de sărbătoare, când pelicula de cer dintre oameni și puterea cea mare se subțiază.

În sărbători ne apropiem mai mult de norii de sus și auzim liniștea tăului din care am plecat. În sărbători vrem să trecem în apa lină a tăului. În negreala zilelor obișnuite ne prăbușim spre capătul de jos al cascadei și îmbătrânim fără speranță și vlăguiți, am vrea să ni se ia zilele ce le mai avem, să fim duși spre găvanul de jos cât mai curând.

Iar cascada timpului, o să afli asta, are tot atâta apă care cade, câtă apă de torent se ridică, doar că aceia cu vedere pământească nu o deslușesc decât pe cea care cade, după cum mintea nu-i poate lăsa să creadă că ar putea să fie și altcum. Jumătate cade, jumătate țâșnește spre înalt, iar luntrile sufletelor pot merge pe el, ca pe apa unui fluviu, în sus și în jos. Doar iluzia de apă din mintea noastră ne spune că totul trebuie să meargă într-o singură direcție, de sus în jos. Unui ochi deschis și unui cuget drept li se arată cum cele două torente curg întrepătrunse. Alege-l pe cel ce urcă spre tău și să nu-ți pară rău după numele pe care-l ai și toate ale tale de pe pământ, care nu mai sunt din clipa în care încep să fie. Doar ia aminte pe ce fir de apă ți-e sufletul, chiar dacă trupul va trece sub negurile de jos, cum e firea!

SENTIMENTUL PUTERII

Într-un articol apărut în „Vremea” din 28 mai, 1938, pus sub titlul *Fragmente filosofice*, Mircea Eliade scria: „Ceea ce mă tulbură, și mă încântă totodată în această enigmă a bolii și dezechilibrului multor gânditori — este faptul că gândirea lor ajunge un stenic, o structură organică și sănătoasă pentru ceilalți. Este ciudat că viața și bucuria se răzbună și în acest caz; asistăm iarăși la o victorie a vieții”... și tot în același articol amintea: „Am impresia că realitatea aceasta simplă și miraculoasă care este viața știe să se folosească în lupta ei contra neantului de înseși victoriile provizorii ale neantului...”

Există în aceste două idei, din care fac parte cu egală participare, patru categorii: superdotatul fizic, subdotatul, omul mediu și handicapatul.

Un om superdotat fizic își va căuta toate bucuriile vieții în lumea imediată, printre oameni, să-și poată pune în evidență valoarea puterii lui, să fie deasupra celorlalți, să-i umilească și să-i țină la respect, unul minor, dar suficient pentru mulțumirea lui. Este eroul tuturor victoriilor de pe front sau din alcov, din viața de zi cu zi sau din societate. Condiția lui supremă este aceea de a căuta mereu locul cu oameni care să-l poată admira, pe care să-i poată învinge, pentru a fi mereu deasupra lor. Luați-i acestuia lumea imediată și va deveni un om bolnav.

Un subdotat fizic va încerca să-și creeze o lume a lui, cu oameni reali și dorință de mărire reală, compensându-și condiția printr-un exces de energie pe care o va pune în slujba ideii de a-i depăși pe ceilalți, încercând să și-i facă slugi, să-i umilească. E locul din care s-au ales în decursul timpului marii comandanți de oști, marii învingători ai lumii fizice, marii cuceriri de imperii și țări, în virtutea ideii de atotcuprindere a lumii sub sceptrul lor. Sunt cei care pornesc de la dorința de a-și crea un univers fizic propriu, format din oameni reali, în folosul lor. E tipul de oameni ce se înconjoară întotdeauna de cei hiperdotați fizic, pe care și-i fac căpetenii de regimente ori luptători de elită aflați în solda lor imediată. Compensarea fizică a primilor se va face prin aceștia, ce se vor bucura de toate avantajele oferite de acei mari cuceritori. Dar tot la fel de adevărat e că lumea fizică ideală, dar paralelă celei reale, existentă la data deschiderii ochilor acestora spre viață, îi determină să se substituie lui Dumnezeu, să-și impună acest deziderat în fața tuturor, dându-le spre urmat desenul unei lumi noi, unde ei să fie în centrul aceleia. Toate aceste lumi noi au format, în timp, locul de pornire al basmelor de mai târziu. Ideea omului supradotat prin puterea sa ideală s-a mutat de la eroii mitologici la Alexandru Macedon, iar, în timp, aceasta a trecut prin alții spre Napoleon Bonaparte, Hitler, Stalin spre mai mici dictatori de aiurea. Lumi trecătoare, asemănătoare una cu alta, pline cu evenimente sângeroase, cu atrocități, de la cele biblice la cele contemporane cu părinții noștri sau chiar cu noi.

Eșafodele minții au determinat ca structurile lumilor ideale concepute de aceia și dusă până la desăvârșirea lor vremelnică să-i includă aici în primul rând pe cei dotați fizic peste normal, în care se baza forța năucitoare a lor. Anormalitate lor de tip fizic, care-i complexa pe conducătorii mărunți, dar fermi în ducerea la împlinire a actului lor creator de lumi ideale era structurată după un model piramidal, preluat din mentalul antic, sclavagist, ce a creat *Vechiul Testament* în favoarea unui Dumnezeu unic. Lumea aceasta ideală era creată împotriva celei reale, formată din omul mediu dotat fizic, dornic să-și păstreze locul structurii sale familiale, unde se simțea la largul său, fiind doritor de pace și neschimbare.

Acest om mediu dotat fizic era omul păcii, al conservării lumii reale în dimensiunile știute de el, pentru a-și putea vedea până la capăt proiecția vieții lui pe cărarea copiilor și a nepoților, a strănepoților, care-i dădeau iluzia trecerii lui și dincolo de timpul ce i-a fost dat. E omul majoritar, cu pretenția de a-și depăși condiția lui printr-un parvenitism echilibrat, fără să deranjeze tainele lumii, fără să le amplifice în lumină. E omul selenar, iluminat doar pentru cei din afară de strălucirea marelui soare al timpului său, e cel ce-și urmează cu osârdie calea tribului său, singurul care-i oferă de fapt certitudini și disperări. E universul imediat al lumii, holograma cea mică ce reușește să reflecte prin ceea ce e universul cel mare al aceleiași umanități. E omul compromisului, al

micilor profituri, capabile să-l așeze doar deasupra semenilor egali ca normalitate fizică medie, cu el. Acesta se va feri întotdeauna să stea în calea celui superdotat fizic a cărui suprație o va recunoaște pentru sine și va juca așa cum este scris rolul său de către autorul lumilor ideale, visate de cei subdotați fizic, fiind mereu, în sufletul lor, împotriva acelora, împotriva schimbării realității după un alt model, la care va trebui să se adapteze. Dar nu va ridica niciodată probleme cuiva pentru a păstra echilibrul lumii, cel ce-i oferă lui șansa de a se simți util.

În fine, ultima dintre categoriile de oameni este cea a handicapatului fizic, tarat de boli, care își va crea o lume paralelă, dar metafizică, în universul căreia va trăi. O lume a spiritualității, de recuperare a condiției umane profunde, ruptă de realitatea imediată, în favoarea coloanei ce formează istoria culturii și științei. Este grupul de oameni, superdotați intelectual, cu o hipersensibilitate ce-i scoate în afara lumii celorlalți, din rândul cărora se vor ivi creatorii de frumos și cercetătorii adâncurilor materiei și spiritului. Ei nu duc lumea mai departe, dar atrag atenția asupra esenței vieții, prin conexiunile de adâncime pe care le fac, prin însăși creația lor, ce reprezintă pentru toți ceilalți doar un mijloc de destindere. Grecii îi aruncau de pe Stânca Tarpeiană pe copiii handicapați fizic, pentru că nu acceptau decât lumea ideală a zeilor. Lumea fizică o respinge pe cea spirituală deși aceasta o înglobează. Lumea ideală, a conducătorului de imperii e opusă individualității celeilalte, zei simțindu-se cu toții.

AROMELE TIMPULUI

O năstrușnică reclamă ce ne împinge spre trăirea fiecărei clipe de viață are ca protagoniste două efemeride într-un peisaj mirific de început de lume, undeva într-un luminiș de deasupra unei pânze de apă. Verdele copacilor, aburul albastru de deasupra lacului, lumina ce vine pieziș spre privitor punând în prim-plan imaginea săltăreței ființe de o zi creează imaginea universului viu. Într-un timp comprimat în doar douăzeci și patru de ore se petrece totul: naștere, procreare, îmbătrânire și moarte. Accentul clipului publicitar e pus pe primul și al doilea segment de existență, după care totul intră într-o eternitate, pentru că și efemeridele, după ce-și împlinesc datul perpetuării, intră într-o zonă a griurilor, a indiferenței, a inutilității lor ca ființe, circumscrise unui ceas interior, unei surprinzătoare reduceri a existenței la doar un singur individ așteptându-și sfârșitul.

Efemeridele nu-și pot învinge destinul, ba nici nu știu nimic despre el, nu luminează precum stelele, nu-și înfrâng emanația luminoasă precum găurile negre din univers, nu au o gravitație proprie, nu trăiesc din ceea ce le-ar putea furniza memoria, pentru că visul lor e chiar expierea, ieșirea dintr-o lume în care au intrat doar pentru o zi. Savanții ne spun că particulele nucleare trăiesc și mai puțin. Ceva le deosebește de efemeride, ceva le apropie. Și la urma urmelor la ce le-ar putea folosi efemeridelor memoria, proiectele, speranțele, tristețea, rațiunea, sentimentele, spaima morții, amarul înfrângerilor, exuberanța victoriilor? Viața de o zi e ea însăși o exemplaritate a necesității, întâmplarea este chiar venirea lor pe lume, întâlnirea partenerului pentru a procrea, încât într-adevăr întreaga lor viață se rezumă la doar două scurte perioade de pe la început.

Cum să ne raportăm timpului unei efemeride? Pentru oameni, la scara celor șaptezeci și ceva de ani pentru care sunt pregătiți să existe, totul se rezumă la un nimic de o zi pe care-l pot petrece pe malul mării, scufundați în alcool, sau între nurii unei femei, în comă, pe crestele munților sfidând cerul și pământeni rămași la poale, în chinuri sau plini de fericire. „Dumnezeu nu joacă zaruri!” repetă Einstein, rămânând undeva într-o zonă imprecisă a relațiilor lui cu o ființă supremă care ar fi dat impulsul inițial întregului univers, iar în particular acestui mic univers dintr-o provincie a galaxiei unde se află sistemul solar și singură, până acum, știută, planeta cu viață pe ea.

Că avem nevoie de zei o spun însuși marii cercetători din toate domeniile, chiar dacă zeul respectiv este cel recunoscut de religii sau rațiunea umană. Ceva trebuie să stea în centrul imaginarului, a sentimentelor, a descoperirilor tot mai surprinzătoare din varii domenii științifice. Poziția ambiguă a unor mari gânditori ai lumii față de un Dumnezeu suprem care s-ar afla la capătul de început al tuturor, un Dumnezeu care încă prefăcește între degete dimensiunile mereu mai multe descoperite de cercetători ale spațiului și timpului, cum și jocul ciudat pe care omul secolului al XXI-lea îl face intersectând mereu realul cu virtualitatea, visul cu viața, face ca în mintea omului de rând, nespecializat în vreun domeniu științific, dar dornic să afle de ce există, unde se află și care sunt acele litere primă și ultimă din mersul universului, să rămână într-o confuzie totală, undeva la mijlocul drumului între credință și rațiune, între materialitate și un idealism de factură solipsistă, în care nu mai au importanță decât viața lui și gândurile despre nemurirea sufletului.

Cărțile lui Stephen Hawking apărute și la noi: *Scurtă istorie a timpului*, *Universul într-o coajă de nucă* și *Visul lui Einstein*, pot speria, pot nedumeri cititorul de rând, în măsura în care ele nu au cum să fie înțelese pe de-a întregul, deși se vor a fi niște cărți de popularizare a cercetărilor din cel mai delicat domeniu al macro- și microcosmosului, niște cărți menite să prezinte la nivelul publicului larg idei din cercetarea fundamentală a materiei. Oameni, altminteri iubitori să afle idei noi, continuă să susțină însă că trăiesc doar în două dimensiuni, una spațială și alta temporală, or la marii fizicieni apar câte patru din fiecare, atât pentru spațiu cât și pentru timp. Apar formele virtuale ale spațiului și timpului pe care omul de azi, deprins cu virtualitatea ca un fel de realitate palpabilă, dar care nu are o legătură directă cu individul uman, cu viața lui, nu le poate intui. Și-atunci se întreabă firesc cum poate arăta o dimensiune virtuală a timpului, când chiar timpul real e atât de relativ încât frizează un fel de virtualitate. Poate că matematic totul este logic și ușor de intuit, dar nu toți oamenii sunt deprinși decât cu aritmetica elementară. Și totuși, există un dincolo de ceea ce vedem și mai cu seamă simțim, un dincolo, care ne guvernează existența într-o aceeași măsură ca și pe cea a efemeridelor. Noi, oamenii, problematizăm, ne încrâncenăm să credem că deținem un adevăr unic despre toate cele văzute și nevăzute, ca într-un final să descoperim dependența noastră totală de niște factori pe care nici nu-i putem lua în calculul nostru elementar. N-avem cum, pentru că nici nu-i cunoaștem.

Acestea toate și pentru că în calculele noastre intervin două dimensiuni ce par să contureze imaginarul nostru comun: pe de o parte un materialism strâmt, îndreptat spre propriile noastre interese, de o concretete necunoscută în vreo altă epocă, ce împinge jocul vieții într-o etalare ce se află la limita impudorii, iar pe de altă parte un palier legat de virtualitatea care-l înconjoară. Combinația dintre cele două direcții ale existenței noastre vizează viața în elementul ei cel mai profund. Nimeni nu poate ști încotro ne

îndreptăm acum, nimeni nu poate da o direcție raporturilor dintre virtualitate și realitate, sau câte noi dimensiuni se vor mai descoperi în viitor timpului și spațiului etern. Cel uman e acela pe care-l vedem, îl conștientizăm, îl problematizăm.

Fericite efemeridele care pot intra în eternitate ca și frumoșii noștri din basme, imediat după ce își îndeplinesc menirea de a perpetua, fără să mai rabde dimensiunea deshidratării până la clipa finală, căci aromele timpului nu-i afectează decât pe cei bătrâni.

CUPRINS

I. UMBRA SCRIBULUI (despre viața și iluziile scriitorului)

Casta
Jocul de cărți
Codul secret al lecturii
Anonimul
Credința în absolut
Căuzașii
Literatura la f.f.
Textul și sexul (I)
Textul și sexul (II)
Sertarul cu cărți
Cimitirul amintirilor
Alungarea din rai
Efemerul „sexstil”
Controversa timpului
Nevoia de modele (I)
Nevoia de modele (II)
Războiul lui Murphy
Ateii biruitori
Proprietarul culturii
Banii scriitorului
Sibila din Delphy
Orașul imaginar
Umbra scribului

II. ABSENȚA APROAPELUI (despre creație)

Blestemul creației (I)
Blestemul creației (II)
Parabola stearpă
Cyber-sentimentul (I)
Cyber-sentimentul (II)
Călătorie neterminată
Cu pleoapa închisă
Retrovizor (I)
Retrovizor (II)
Mode și modele
Dezrădăcinații
Expresionism
Bagajul frenetic
Starea de margine

Scara
Dubla prezență
Limita cercului
Străinul
Absența
Proiecte și himere
Copilăria lui Ivan
Ispita comunicării
Despărțire trecătoare

III. AROMELE TIMPULUI (despre condiția umană)

Exil interior
Trei glosse la monseniorul Ghika
Divorțul de lume
Cine și încotro
Zâmbetul cosmic al neantului
Moartea lui Don Juan
Vip și elite
Rațiunea lui „a fi” (I)
Rațiunea lui „a fi” (II)
Dudul Edenului
Scrisoare către un blajin
Contopirea (I)
Contopirea (II)
Cățăărătorul (I)
Cățăărătorul (II)
Despre felurite iubiri
Axioma efemerului
Fascinația cercului
Elixirul dragostei
De senectute
Proorocul
Sentimentul puterii
Aromele timpului

Dat la cules: septembrie 2006
Apărut: 2006
Timișoara
ROMANIA